KRIMINOLOGISKA INSTITUTIONEN

HATBROTT?

Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott

EVA TIBY

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f4532

Hatbrott?

Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott

Eva Tiby

Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet

Avhandlingsserie Nr 1
1999
ISSN 1404-1820
ISBN 91-89404-00-9

Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen
vid Stockholms universitet 1999
Kriminologiska institutionen
106 91 Stockholm

Abstract

During the nineties, the hate crimes concept has been used to describe victimization on the basis of group characteristics. The Swedish penal Code 29:2:7 states that crimes committed against a person due to that person's race, color, nationality, ethnicity, religious beliefs or other similar circumstances, such as a person's sexual orientation, can elicit a more severe punishment than crimes without such motives.

The purpose of this thesis is to show if, where, by whom and why lesbians and gay men are victimized on the basis of their sexual orientation. Through a triangulation of methods, the results to be presented were produced in three studies covering 3 000 individuals and 50 organisations. The material, which includes 850 victimization narratives, tells us that 25 per cent had experienced what they interpreted as hate crime victimization. Between 15 and 24 per cent of females and between 28 and 36 per cent of males had been victimized, the majority during the last twelve months. Almost 50 per cent of these individuals had been victimized repeatedly. According to the narratives, the places where such crimes take place are, in order of frequency, in the street and other public places, in the victim's home, outside gay venues, at school/the work place, in a park, at a restaurant, abroad, close to home and on some means of transport.

The level of fear of crime was high. Compared to traditional surveys of the fear of crime, this study found the relationships between age and fear and between gender and fear to be inverted, i.e. the youngest were most afraid, levels of fear diminished with age, and more men than women expressed higher levels of fear of being victimized as a result of their sexual orientation. The levels of fear of crime and repeated victimization were revealed in in-depth interviews with 50 individuals. Almost two thirds of the victimized respondents were injured as a result of the crime, a majority of these injuries being of a psychological nature.

Comparisons with foreign studies indicate a similar level of victimization. Comparisons with a Swedish study from 1981 reveal the current level of hate crime victimization to be higher. A comparison with the national victim surveys produced by Statistics Sweden indicates that lesbian and gay populations tend to be victimized to a higher degree than heterosexuals, in particular with regard to victimization on the basis of sexual orientation. Such victimization seems to be explained by a collision between (perceived) homophobia/heterosexism on the part of the perpetrator and a lifestyle where the homosexuality of the victimized female or male is exposed.

© Eva Tiby
ISSN 1404-1820
ISBN 91-89404-00-9
Akademitryck, Edsbruk 1999

Hatbrott?

Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott

Akademisk avhandling
som för avläggande av filosofie doktorsexamen
vid samhällsvetenskapliga fakulteten, Stockholms universitet
offentligen förvaras i hörsal 2, hus A, Frescati,
klockan 13.00 fredagen den 17 september 1999
av

Eva Tiby
jur lic, fil lic

Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
106 91 Stockholm

Stockholm 1999 (327 s)
ISSN 1404-1820
ISBN 91-89404-9

Abstract

During the nineties, the hate crimes concept has been used to describe victimization on the basis of group characteristics. The Swedish penal Code 29:2:7 states that crimes committed against a person due to that person's race, color, nationality, ethnicity, religious beliefs or other similar circumstances, such as a person's sexual orientation, can elicit a more severe punishment than crimes without such motives.
The purpose of this thesis is to show if, where, by whom and why lesbians and gay men are victimized on the basis of their sexual orientation. Through a triangulation of methods, the results to be presented were produced in three studies covering 3 000 individuals and 50 organisations. The material, which includes 850 victimization narratives, tells us that 25 per cent had experienced what they interpreted as hate crime victimization. Between 15 and 24 per cent of females and between 28 and 36 per cent of males had been victimized, the majority during the last twelve months. Almost 50 per cent of these individuals had been victimized repeatedly. According to the narratives, the places where such crimes take place are, in order of frequency, in the street and other public places, in the victim's home, outside gay venues, at school/the work place, in a park, at a restaurant, abroad, close to home and on some means of transport.
The level of fear of crime was high. Compared to traditional surveys of the fear of crime, this study found the relationships between age and fear and between gender and fear to be inverted, i.e. the youngest were most afraid, levels of fear diminished

with age, and more men than women expressed higher levels of fear of being victimized as a result of their sexual orientation. The levels of fear of crime and repeated victimization were revealed in in-depth interviews with 50 individuals. Almost two thirds of the victimized respondents were injured as a result of the crime, a majority of these injuries being of a psychological nature.
Comparisons with foreign studies indicate a similar level of victimization. Comparisons with a Swedish study from 1981 reveal the current level of hate crime victimization to be higher. A comparison with the national victim surveys produced by Statistics Sweden indicates that lesbian and gay populations tend to be victimized to a higher degree than heterosexuals, in particular with regard to victimization on the basis of sexual orientation. Such victimization seems to be explained by a collision between (perceived) homophobia/heterosexism on the part of the perpetrator and a lifestyle where the homosexuality of the victimized female or male is exposed.

Key words: Bias crime, fear of crime, gay, gender, hate crime, heterosexism, homophobia, homosexuality, lesbian, lifestyle, victimology, victim studies.

Hate Crimes?
Gays and Lesbians Narratives on Victimization

Eva Tiby
Department of Criminology
Stockholm University
1999, thesis

English summary

1. Introduction

Studies focusing on the victimization of deviant or marginalized groups in society are often subject to problems concerning the definitions and samples employed and the generalization of results. The problem of validity is also relevant in this kind of victim study, the question being whether the victims are in fact victimized as a result of their membership of a certain group, in this case gays and lesbians.

The aim of this study is threefold:
1. To reach an understanding of the experiences of victimization which result from the victims affiliation with certain groups, namely gays and lesbians. Who are the victims and what are their lifestyles? How and why are they victimized, where and by whom? What are the consequences of this victimization, and is it possible to categorize these victimizations as hate crimes?
2. To investigate which methods present the most comprehensive means for the study of victimization, and to discuss the possibility of generalizing from the results.
3. To investigate and to discuss the relevance and possibilities of comparisons with other victim studies.

2. Methods & Materials

If the aim had been to measure the extent of hate crimes, this would have presented severe methodological problems. With the aim being to reach an understanding of experiences of hate crimes, there were several possible choices of method, however. A triangulation of researchers, methods and data was employed in order to provide the study with a broad foundation. This triangulation comprised the following methods and materials:

- A literature study primarily covering worked produced outside Sweden. Since the criminological circumstances and contexts differ between countries and cultures, comparisons must be made with caution. There is, however, a strinking similarity between the findings of the current study and results from research on the victimization of gays and lesbians carried out abroad.

- A questionnaire survey containing responses from 2858 persons. The comprehensive nature of the information collected here provided the possibility of comparing victims with non-victims. It should be born in mind however that the non-response

rate in these surveys was 35 per cent. The victimization narratives collected in the context of this survey have contributed with information regarding what actually happened when the respondent was victimized. These narratives can be viewed as a link between the quantitative and qualitative methods used in the studies.

- A further survey of organisations for gays and lesbians covering 28 organizations with approximately 5000 members. Here the response rate was 100 percent. The results from this study have been compared with findings from the questionnaire survey described above regarding organised attacks and incidents in, outside or in the neighbourhood of the premises used by these organisations.

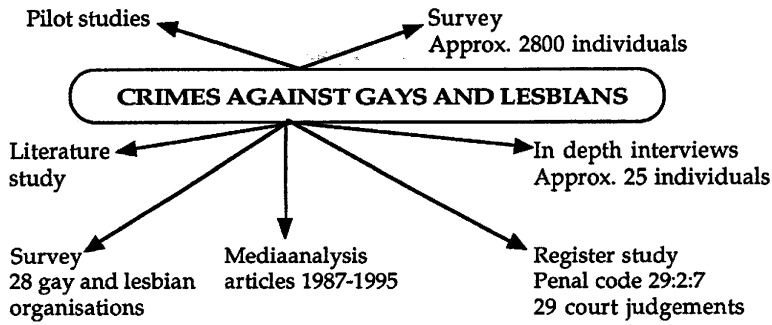
- A key-informant study comprising interviews with fifteen informants. These interviews were necessary at the beginning of a project as extensive as this one. In some cases, the contact with the key-informants has been maintained throughout the study. Apart from being very helpful themselves, the informants have provided me with the contacts necessary for the completion of the study. And, perhaps most importantly, they have been helpful in suggesting alternative interpretations of the problems encountered and the results produced.

- An in-depth interview study of 35 interviewees. Not surprisingly, it is this part of the project that has provided the in-depth understanding of the problems from the victims' point of view. In this book, the interviewees' narratives on victimization and its consequences focus on the twin aspects of repeat victimization and the fear of victmization.

- A register study of 29 court judgements focused on the 29 occasions when paragraph 29:2:7 of the Swedish penal code had been applied. This paragraph states that crimes motivated by hate motives linked to the victim's race, ethnicity, religion or sexual orientation, are to be more severely punished than crimes without such motivation. The examination of the court judgements showed that none of the sentences that had invoked the relevant paragraph related to hate towards gays or lesbians. However, the study revealed several problems relating to the hate crime legislation and its application.

- A media study including more than 300 articles on crimes against gays and lesbians published in Swedish newspapers and also articles published in the gay magazine Reporter during the period 1987 to 1995. This study showed that the media focus on spectacular crimes, particularly on lethal violence, whilst few articles cover the more every day forms of victimization. It also showed that whilst the number of crimes has remained more or less stable over the period in question, the number of articles has risen sharply since the beginning of the 1990s.

Tableau: Methods & Materials, National Study 1996

3. Results

3.1 Victims and Crimes

The studies show that 25 per cent of the respondents have been the victims of crime as a result of their sexual orientation. These 25 per cent are more often single than the non-victims, are frequent night-life participants, and are more often non-monogamous. They know other victmized gays and lesbians more often, are more often open about their sexual orientation, and present a sigificantly higher level of fear of being victimized. These results are similar to those produced in foreign studies covering the same topic and using similar designs. Such studies provide partial support for the lifestyle model of personal victimization. On the other hand it must be remembered that these studies focus on all kinds of crime, and not only the crimes of violence that gays and lesbians become the victims of as a result of their sexual orientation, and not only night-life related victimizations. This kind of crime also occurs in school, at work, and in the home.

The lifestyle model can thus explain some, but not all of the victimizations examined here. It is to be recommended that the model be modified to fit the context of the lives of gays and lesbians. One example of this is the importance of age in the lifestyle perspective. In the traditional model we find the person being a bit unruly in the early teens, going out frequently between the ages of sixteen and 25 and settling into a more indoor existence after the age of 25-30. The picture is often different for gays and lesbians, which may in part explain differences in patterns of victimization. The oldest members of the gay and lesbian populations are those who are victimized most frequently, whilst the younger members present the lowest rates of victimization, but are more recently victimized. Another problem with the lifestyle model is that it does not have an explanation for the motivation of the perpetrator, a matter of pressing interest in the context of hate-motivated victimizations.

The ranking of the types of victimization in the Swedish studies is similar to that found in foreign studies. Listed in order, the most frequent crimes are threatening behaviour, violence, insults, damage to property, theft, robbery, and sex crimes. Fifty-six per cent of victims had been exposed to threats, with this figure falling to nine per cent for sex crime victimizations. Sixty per cent of the victimized persons had been victimized during the last 12 months. Between 50 and 75 per cent had been victimized repeatedly during their lifetime.

3.1.1 Gender

Both the Swedish studies described here and foreign studies examining the victimization of gays and lesbians, focus primarily on men. One explanation for this is that male gay populations are more visible and more easy to establish contact with than their lesbian counterparts. Another explanation may be that there are more male gays. This has lead to the hate crime victim being perceived as typically male. However, when looking at the gender rates, between fifteen and 24 per cent of the female respondents had been victimized, compared with between 28 and 36 per cent of male respondents. In one of the three studies, this difference is not significant. Explanations of the imbalance can be sought in lifestyle factors such as women being more monogamous than men, and women more seldom participating in night-life and cruising activities. It is more common for lesbian respondents to have experienced such hate crimes as insults and slander, which are typical repeat offences, than it is for them to have been exposed to violence. Victimization at the workplace appears to be more common among women than it is among men, whilst victimization at school and in public places is more common among men.

Fewer women than men are intoxicated at the time of the victimization, but they are victimized by drunken perpetrators more often than men. Although it is quite rare to find female perpetrators, these are more common in connection with female victims than with males. Young, lone perpetrators are common amongst those victimizing lesbians, and it is more common for lesbians to be aquainted with the perpetrator.

In contrast to traditional studies focusing on fear and gender, the studies presented here show that males reveal the highest levels of fear. This pattern is repeated in most of the groups studied. The women report their victimizations to the police more seldom than the men, but they are more often treated well by the police when they do make such reports.

3.2 Locations

A number of the foreign studies use an open ended question concerning victimization locations, whilst other studies focus on certain places, such as schools, universities, the work place or public places. In the latter case, the survey questions are exclusively directed at those particular locations. This means that crimes occuring at other types of location are excluded. Where open ended questions are employed to collect data on victimization locations, a hierarchy emerges: public places, gay venues,

the home, cruising areas, school, the work place and means of transport. The swedish studies focus on all types of victimization and thus on all possible locations, and the ranking of locations is similar to that found in the foreign studies. It should be noted that although many of the respondents are victimized repeatedly, the follow-up questions focus on the paticular victimization that the respondents characterize as having constituted the most serious incident.

3.3. Perpetrators

In victim studies, data on the perpetrators is often sparse. However, a number of foreign studies contain interviews aimed at collecting just this type of data. In some of these studies there is the suggestion of an insecurity of some kind on the part of the perpetrators as to their own sexual orientation. The typical American perpetrator is a young man under the age of 21, often participating in a gang or group of some other kind, and more often than not non-white. The typical crime involves violence in public places. The typical Swedish case is similar in some respects. Sixty per cent of the perpetrators in the studies presented here were between fifteen and 25 years of age. More than 80 percent were male and a fifth of them were identified as non-swedish. Almost 50 percent of the victimized respondents were victimized by three or more perpetrators. And the majority of the perpetrators were unknown to the victim. Not more than fifteen per cent of the victims perceived the perpetrator as being a member of some kind of organisation, but when this was the case it was most often nazi-organisations of one kind or another. A number of the attacks, however, both physical and psychological, were carried out by groups of the victims' colleagues.

3.4 Consequences

Studies of hate crimes seldom focus on the consequences of victimization, such as injuries and heightened levels of fear on the part of the individual. The focus is rather on the consequences for the collective of gays and lesbians. However, some research projects include case studies, and a number of psychological studies contain results concerning the severe consequences of hate crimes. According to the current Swedish studies, almost two-thirds of the victimized respondents suffered injuries in association with the crime. Most common were psychological injuries and heightened levels of fear. One quarter of the injuries were physical and visible, such as wounds, bruises and injuries to the skeleton or teeth.

The victimized respondents report a significantly higher level of fear than non victimized respondents, presumably as a result of the victimization. The men are as afraid or more afraid of being victimized than the women and those who were victimized recently present higher levels of fear than those victimized more than a year ago. According to the in-depth interviews, the fear of being victimized as a result of one's sexual orientation is present before, during and after the crime.

3.5 Anti-Crime Measures

Measures to combat this kind of victimization are found on both the individual and on the structural level. A majority of the victimized respondents take steps to avoid being victimized, such as being careful not to expose the sexual identity, to deny it and to avoid possible risksitutations. Yet there are respondents whose anti-crime measures consists of being open about the sexual orientation. Significantly fewer of those who have not been victimized take steps to avoid victimization.

3.6 Police

The relationship between hate crimes and the police is twofold. On the one hand the police are on occasion perpetrators, and on the other they are the organisation to which hate crimes are reported. In the USA and Great Britain, homosexual conduct was decriminalized later than in Sweden. This factor may explain the friction between policemen and gays and lesbians in these countries. Only between 25 and 30 per cent of hate crimes are reported, one of the reasons for this being the risk being negatively labelled as gay or lesbian by the police, but the majority of those actually making such reports say they received a reasonably well-intentioned reception on the part of the police. Other reasons given for not reporting victimizations to the police included the perception that the crime was not serious enough or fear for revenge from the perpetrator.

3.7 Motives

According to the literature, homophobia and heterosexism constitute the motives for comitting hate crimes. The concept of homophobia has developed from the micro- to the macro level, from an individual to a structural political attitude. It is in the context of this same structure that legislation on hate crimes has developed. Both foreign and Swedish analyses of how such legslation is employed show little activity on the part of prosecutors, primarily owing to problems concerning definitions and the submission of evidence. This inactivity on the part of prosecutors is also the result of the Swedish legal-technical solution to dealing with hate crimes. It is easier for the prosecutor to prove intent to commit a crime on the part of the perpetrator than it is to prove the motive behind the intent. Critiques of the legislation at both the national and international levels hold that it is ineffective.

Studies show that victimized persons are not always are certain about the presence of a hate motive on the part of the perpetrator. Sometimes they guess that such a motive was present, but at other times it is more obvious, such as when anti-gay and lesbian slogans are shouted at the victim for example.

4. Comparisons

Comparisons have been conducted between the studies presented here and four other studies. It must be born in mind, though, that these studies are not identical either in design, in the sampling procedures used or in the questions posed. Comparisons

should therefore be made with caution. The nationwide survey from 1996 has been compared with:

1. A local pilot study from 1995.
2. A Swedish study from 1981 carried out by the Commission on Homosexuals in Society.
3. A Norwegian survey from 1998.
4. A general, national Swedish victim study from 1996.

4.1 The pilot study, 1995

My studies indicate that around 25 per cent of the respondents had been victimized as a result of their sexual orientation. It is interesting, and perhaps a little surprising, that the level of victimization in the country as a whole is the same as the level in Stockholm, the countryís capital. The explanation for this is that the respondents from Gothenburg, Sweden's second largest city, presented a level of victimisation of 36 per cent, and of course, that all kind of crimes are included, not only crimes related to big cities.

4.2 The Commission on Homosexuals in Society, 1981

The Commission on Homosexuals in Society administered a survey in 1981. The sampling procedure was similar to that employed in 1996, but the response rate was higher thanks to extensive follow-up efforts. Not all of the questions concerned crimes, however, the main topic being the work place conditions of gays and lesbians. In terms of comparability, this study scores rather poorly as a result of the wording of the questions included. In the study from 1981 the following question is posed to the respondents: *"Apart from the answers you have given earlier in this survey, has anyone been unkind or hostile towards you as a result of your sexual orientation?"* The 1996 question was: *"Have you ever been a victim of a crime because you are, or were perceived to be a gay/lesbian?"* Given these reservations, between five and twelve per cent of the 1981 population, as compared with 23 percent of the 1996 population, reported having been victimized as a result of their sexual orientation.

4.3 The Norwegian survey, 1998

The Norwegian survey focused on lifestyle, fear and victimization. Of the female respondents, twenty per cent, compared with 38 percent of the males, had been victimized at some point during their lives as a result of their sexual orientation. With respect to violent and threat-related victimizations that had taken place during the last twelve months, the respondents in the Norwegian study presented a level of victimization almost double that of the Swedish respondents.

4.4 The Swedish National Victim study, 1996

According to the Swedish National Victim Study from 1996, 3.4 percent of respondents had been the victims of threats during the past year, whilst 3.3 per cent had been victims of violence. The results of the gay- and lesbian surveys show that the

corresponding levels were seven and six percent respectively. It should be noted however, that these victimizations are exclusively (perceived as) hate crimes resulting from the respondent's sexual orientation.

There are several possible explanations of the higher levels of victimization in the gay and lesbian populations:
1. The populations are not chosen at random. It is possible, and even likely, that victims are over-represented among the respondents.
2. In the gay and lesbian populations, there is an over-representation of younger persons, and the young present higher levels of victimization than older persons in response to questions concerning the events of the last twelve months.
3. Gays and lesbians are more often the victims of crime than heterosexuals.

It should be born in mind that the level of victimization in the gay and lesbian populations does not represent the sum total of their victimizations. Only those victimizations resulting from the victims sexual orientation are included. The conclusion is thus that the levels of victimization among gays and lesbians are to be considered as a minimum level to which victimizations not connected with sexual orientation should be added.

4.5 Summary of Comparisons

Compared to the results of the Swedish survey on gays and lesbians carried out in 1996, the pilot study shows a similiar level of victimization whilst the 1981 survey conducted by The Commission on Homosexuals in Society presents a lower level. The Swedish National Victim Study from 1996 also presents a lower level, whilst in the Norwegian survey from 1998 the level of victimization is higher. More than anything else, the comparisons show the importance of conducting studies and surveys using similar and comparable methods.

5. Experiences of Hate Crimes

The Swedish equivalent of the American hate crime is to is to be found in paragraph 29:2:7 of the penal code. On the basis of the in-depth interviews and the 835 narratives submitted in connection with the questionnaire surveys, it is clear that some of the crimes comitted provide sufficient grounds for the prosecutor to have demanded a harsher sentence owing to the perpetratorís motive having been to violate gays and lesbians.

The narratives can be sorted into four different categories:
1. Perpetrators that are/were the victim's partner or gay/lesbian themselves.
2. Perpetrators looking for a fight or a suitable victim to rob, without paying too much attention to the sexual orientation of the victim.
3. Perpetrators provoked by seeing, or perceiving themselves to be seeing, expressions of homosexuality.
4. Perpetrators directly focused on comitting crimes against gays and lesbians, actively seeking them out.

The first category concerns so called "intra-criminality" whilst the second concerns perpetrators choosing gays and lesbians because they are easy targets, unlikely to report the crimes for fear of being stigmatized by the police. The third category often involves strangers on the subway, in the street or in the pub. In the fourth category we find the planning, repeat-perpetrator who in some cases also belongs to an organized group of such perpetrators. These categories are not always distinct from one another and overlaps may occur.

The questionnaire survey is not a completely reliable method to use in the examination of experiences of hate crimes. One example of this is that the respondents may have interpreted questions in such a way that they felt that cases of domestic violence should be reported. Another problem is the level of knowledge as to what does and doesn't constitute a criminal offence. Above all, though, it is difficult to judge another person's, in this case the perpetratorís, motivation. As a result of these and other factors, it is difficult to decide whether the victimizations reported here are in fact hate crimes, at least in the sense that would lead a court to give the perpetrator a harsher sentence on the basis of the relevant hate crimes paragraph in the penal code. What we can conclude is that the respondents experience these victimizations as hate crimes, committed against them because they are, or appear to be, gays or lesbians.

6. Lifestyle or Homophobia?

Why are gays and lesbians victims of hate crimes? Two different explanations are offered in this study, the one focusing on lifestyle and the other on homophobia. The lifestyle explanation contends that the higher levels of victimization which characterize gay and lesbian populations are the result of these groups' exposure to greater risk of crime. The respondents who reported having been victimized, for example, more often participated in night-life activities and more commonly frequented dangerous places. In some cases there is even mention of possible provocation. On the basis of this kind of explanation, though, gays and lesbians should not experience higher levels of victimization than others with a similar lifestyle. The latter of the two explanations, with its focus on homophobia, seeks the answer in the perpetrator and his or her motivation to commit crimes against gays and lesbians. This individual-level homophobia is linked to the societal heterosexism which contributes to the oppression of gays and lesbians.

The question of lifestyle or homophobia has not been tested in any strict sense, the reasons for this being primarily methodological. The questions posed to gay and lesbian populations are not strictly comparable with the questions posed to more general populations. Furthermore, the question of lifestyle is evidently closely connected to that of homophobia. The lifestyles of gays and lesbians may clearly be a function of the homophobia of other persons and the heterosexism of society. The need for clubs, churches, cafés and social circles of their own is partly brough about by the risks connected with being openly gay or lesbian. The risk of victimization in these gay areas is quite small, but just outside them the risk increases enormously, as persons driven by hatred of homosexuals seek out such places in order to commit crimes. As a result of the risks of being openly gay or lesbian in a small city, in the neighborhood, at work, in the local pub or even in the family, gays and lesbians have

been forced to move to bigger cities, and there seek out places outside which the risk of victimization is immediate.

The results of the comprehensive studies presented here indicate that a majority of the victimizations should be explained with reference to homophobia. Primarily, it is the in-depth interviews that point in this direction, but the non traditional distribution of fear among men and women points in the same direction too. The experiences of those gays victimized by men in groups also point in the same direction, and the similarities with racist attacks should be noted. The differences in victimization between men and women further reinforce the relevance of the homophobia explanation. Some of the victimizations experienced by young gays between twenty and thirty years of age are apparantly related to night-life activities where heterosexual males of the same age run a similarly high risk of being victimized. But the narratives of the female victims present another reality - the crimes against these females are committed in the home, in the neighbourhood, at work and in places far removed from night-life locations. The frequent insults and harassment at work can hardly be explained as the result of the lifestyle of the victimized women, the majority of whom are victimized repeatedly.

Finally many of the respondents, females as well as males, have been the victims of harassment, bullying, threats and violence during adolescence. The victimization of these young persons is more explicable on the basis of homophobia and heterosexism than of lifestyle. The young are particularly vulnerable when they identify their sexual orientation especially if they lack the support of, or are even threatened or beaten by, their parents and relatives. It is furthermore these young gays and lesbians who, more than other groups of respondents, report suffering from a fear of being victimized as a result of sexual their sexual orientation.

Kriminologiska institutionen

Avhandlingsserie Nr 1

Avhandlingen tillägnas

informanterna,
respondenterna och
intervjupersonerna

Innehållsöversikt

Förord
1 Inledning, 1
2 Offerstudier, 14
3 Metoder & material, 36
4 De utsatta & brotten, 77
5 Platserna, 130
6 Gärningsmännen, 150
7 Konsekvenserna, 157
8 Åtgärderna, 198
9 Polisen, 204
10 Motiven, 210
11 Sammanfattning, 245
Litteratur, 258

Bilagor: Enkäter
Mediasammanställningar

Innehåll

Förord

1 **Inledning, 1**

1.1 Evas och Adams historier, 1
1.2 Varför undersöka homosexuellas utsatthet för brott?, 3
1.3 Syfte & frågeställningar, 4
1.4 Begrepp, 5
1.4.1 Brott mot homosexuella på grund av att de är homosexuella, 5
1.4.2 Homosexualitet, 6
1.5 Avgränsningar, 9
1.5.1 Angränsande forskning, 9
1.5.1.1 Dödligt våld mot homosexuella, 10
1.6 Metoder, material och urval, 11
1.7 Disposition, 13
1.8 Sammanfattning, 13

2 **Offerstudier, 14**

2.1 Särskilda offergrupper, 18
2.2 Rutinaktiviteter och livsstilar, 20
2.2.1 Rutinaktiviteter, 20
2.2.2 Livsstilar, 21
2.3 Undersökningar om homosexuella som brottsoffer, 24
2.3.1 Exponering på offentliga platser, 26
2.3.2 Livsstilsskillnader, 29
2.4 Kritik mot livsstilsperspektivet, 30
2.5 Skillnader i skildringar av homosexuellas utsatthet för brott, 32
2.6 Sammanfattning, 35

3 **Metoder & material, 36**

3.1 Inledning, 36
3.1.1 Validitet och relibilitet, 38
3.1.2 Definitioner och tidsramar, 39
3.1.3 Urval, 40
3.1.4 Urval när populationens storlek är okänd, 41
3.1.5 Urvalsproblem vid undersökning av brott mot homosexuella, 42
3.1.6 Urval och kön i homosexuella populationer, 45
3.1.7 Svarsfrekvenser och bortfallsanalyser, 46
3.1.7.1 Svarsfrekvenser, 47
3.1.7.2 Bortfallsanalys, 50
3.1.8 Djupintervjuer, 51

3.1.9 Tolkning och forskarroll, 52
3.1.10 Jämförande studier, 53
3.1.11 Avslutning, 54
3.2 Tillvägagångssätt och material i dessa studier,54
3.2.1 Tillvägagångssätt: pilotundersökningarna, 55
3.2.2 Nyckelinformanter, 56
3.2.3 Kontaktpersoner, 57
3.2.4 Pilotenkäter, 57
3.2.5 Grupperna, 57
3.2.6 Djupintervjuer, 59
3.2.7 Enkäterna, 61
3.2.8 Bearbetning och analys av enkäterna, 62
3.2.9 Rapportskrivande, återföring och slutlig rapport, 63
3.2.10 Etiska överväganden, 63
3.3 Tillvägagångssätt: Riket, 65
3.3.1 Enkäter till individerna, 66
3.3.2 Djupintervjuerna, 69
3.3.3 Svarsfrekvenser och bortfall, 69
3.4 Enkäter till organisationerna, 72
3.4.1 Urval, 72
3.5 Pressmaterial, 74
3.5.1 Presstudie: Gaytidningen Reporter, 74
3.5.2 Presstudie: Svenska tidningar genom Pressklipp, 74
3.6 Registerstudie, straffskärpningsbestämmelsen i BrB 29:2:7, 74
3.7 Återföring, 75
3.8 Sammanfattning, 75

4. De utsatta & brotten, 77

4.1 De utsatta, litteraturen, 77
4.1.1 Familj, 78
4.1.2 Ålder, 79
4.1.3 Kön och könsroller, 81
4.1.4 Klassöverskridanden, 85
4.1.5 Familj, ålder och könsroller för homosexuella, 85
4.2 De utsatta, undersökningarna, 86
4.2.1 Avslutande jämförelse, 92
4.3 Brotten, litteraturen, 94
4.4 Brotten, undersökningarna, 99
4.5 Upprepad viktimisering, 102
4.6 Upprepad viktimisering, undersökningarna, 105
4.7 Organisationernas bild av utsattheten, 106
4.8 Medias bild av brottsligheten, 108
4.9 Upprepad utsatthet, djupintervjuerna, 110
4.9.1 Händelser relaterade till skola och arbetsplats, 111
4.9.2 Vardagshändelser, 121
4.9.3 Händelser som är relaterade till gayarenor, 125
4.10 Sammanfattning, 128

5.	**Platserna, 130**
5.1	Platser, litteraturen, 130
5.2	Platser, undersökningarna, 135
5.2.1	Brottsorter, 135
5.2.2	Geografisk spridning av utsattheten, 136
5.3	Brottsmiljöer, 139
5.4	Berättelser om brotten, 140
5.4.1	Misshandel på allmän plats, 143
5.4.2	Telefontrakasserier hemma, 143
5.4.3	Misshandel vid gayställe, 143
5.4.4	Mobbning mm i skola, 144
5.4.5	Mobbning mm på arbetsplats, 144
5.4.6	Misshandel i park, 145
5.4.7	Hot och våld utomlands, 145
5.4.8	Trakasserier och skadegörelse nära hemmet, 145
5.4.9	Hot och våld på heterokrog, 146
5.4.10	Trakasserier och hot på kommunikationsmedel, 146
5.5	Typfall av utsatthet, 146
5.6	Sammanfattning, 149
6.	**Gärningsmännen**
6.1	Gärningsmännen, litteraturen, 150
6.2	Gärningsmännen, undersökningarna, 153
6.3	Sammanfattning, 156
7.	**Konsekvenserna, 157**
7.1	Samhälleliga skador, litteraturen, 157
7.2	Individuella skador, litteraturen, 159
7.3	Individuella skador, undersökningarna, 160
7.4	Rädsla för brott, 162
7.4.1	Rädsla, litteraturen, 162
7.4.1.1	Mätning av rädsla för brott, 163
7.4.1.2	Sårbarhet och rädsla, 166
7.4.1.3	Viktimisering och rädsla, 169
7.5	Homosexuellas rädsla för brott, 171
7.5.1	Rädsla, enkäterna, 174
7.5.2	Rädsla, djupintervjuerna, 177
7.5.2.1	Rädsla före brottet, 179
7.5.2.2	Rädsla under brottet, 185
7.5.2.3	Rädsla efter brottet, 188
7.5.2.4	Att inte vara rädd, 192
7.5.2.5	Gärningsmannens rädsla, 194
7.5.3	Olika rädsloteman, 196
7.6	Sammanfattning, 196

8. Åtgärder, 198

8.1 Individuella åtgärder, litteraturen, 198
8.2 Individuella åtgärder, undersökningarna, 199
8.3 Samhälleliga åtgärder, 200
8.4 Sammanfattning, 202

9. Polisen & hatbrotten, 204

9.1 Polisen som gärningsman, 204
9.2 Polisen som anmälningsmottagare, 206
9.3 Polisanmälan i de svenska studierna, 207
9.4 Sammanfattning, 209

10. Motiven, 210

10.1 Motiven, litteraturen, 210
10.1.1 Attitydundersökningar om homosexualitet och homosexuella, 213
10.1.2 Provokation, 215
10.2 Homofobi och heterosexism, 216
10.2.1 Homofobi, 216
10.2.2 Heterosexism, 218
10.3 Motstånd, 219
10.4 Hatbrottslagstiftning, 222
10.4.1 Definitionsproblem, 222
10.4.2 Motivproblem, 225
10.4.2.1 Validitetsfrågan, 229
10.4.3 Tillämpningsproblem, 213
10.5 Övrig relevant svensk lagstiftning, 233
10.5.1 Förolämpning, 233
10.5.2 Olaga diskriminering, 233
10.5.3 Diskriminering i arbetslivet, 234
10.5.4 Hets mot folkgrupp, 235
10.6 Domstolens bedömning av hatmotiv i angränsande fall, 237
10.7 Straffskärpning p g a hatmotiv mot homosexuella, 241
10.8 Motiven, enkäterna, 243
10.9 Sammanfattning, 244

11 Sammanfattning, 245

11.1 Inledning, 245
11.2 Metoderna & materialen, 245
11.3 De utsatta och brotten, 246
11.3.1 Kön, 247
11.4 Platserna, 248
11.5 Gärningsmännen, 248
11.6 Konsekvenserna, 249

11.7 Åtgärderna, 250
11.8 Polisen, 250
11.9 Motiven, 250
11.10 Homosexuellas utsatthet i jämförelse med andra gruppers utsatthet, 251
11.10.1 Pilotenkäterna 1995 och Riket 1996, 252
11.10.2 Homosexutredningen 1981 och Riket 1996, 252
11.10.3 Norska studien 1998 och Riket 1996, 253
11.10.4 Svenska ULF 1996 och Riket 1996, 253
11.10.5 Sammanfattning av jämförelserna, 254
11.11 Upplevelser av hatbrott, 254
11.12 Livsstil eller homofobi?, 255

Litteraturlista, 258

Bilagor:

1. Enkät, Riket
2. Enkät, Organisationerna
3. Mediasammanställning

Förord

Som ett led i forskningen om homosexuellas livsvillkor initierade Folkhälsoinstitutet i slutet av 1994 en undersökning om våld mot homosexuella. Denna avhandling handlar inte bara om våld, utan om all brottslighet som drabbar lesbiska och bögar just för att de är homosexuella, sk hatbrott. Undersökningen inleddes med en pilotundersökning, främst för att utröna om det var möjligt att genomföra en offerstudie med fokus på en så svårdefinierad och svårfångad population. Pilotundersökningen presenterades 1996 i Folkhälsoinstitutets rapport 1996:84 *Hat, hot, våld - utsatta homosexuella kvinnor och män*. Resultaten pekade i riktning mot att ett försök till en mer omfattande kartläggning skulle kunna vara fruktbart.

Projektet har finansierats av Folkhälsoinstitutet, Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet, Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid samma universitet samt Kungliga Vetenskapsakademien och Amundssons fond -tack!

Det är flera personer som jag vill tacka: Heinz Spira, Folkhälsoinstitutet, som initerat studien och varit entusiasmerande och stödjande under alla år. Ingrid Lander, Kriminologiska institutionen har verkat som assistent, kollega och diskussions-partner under pilotstudien. Peter Martens, Brottsförebyggande rådet som skapat skarpare strukturer. Staffan Litzén, Kriminologiska institutionen som varit min parlärarkollega och outtröttligen kommit med artiklar, idéer och uppmuntran, samt Antonia Ribbing som inte har gnällt en enda gång när hon fått hoppa in som studierektor för att jag skulle kunna slutföra detta arbete. Tack också till Karen Leander som alltid ställer en fråga till och aldrig är ifrågasättande.

Ett varmt tack till Per Olof Wikström, numera vid Department of Criminology, Cambridge University, till Jerzy Sarnecki, som beredde plats på Kriminologiska institutionen för mig och till Henrik Tham vid samma institution, vars uppgift har varit att piska fram en avhandling. Detta har han med den äran och varm hand fullgjort. Vidare vill jag tacka våra studenter vid Kriminologiska institutionen som kommit med intressanta frågor och synpunkter. Kollegorna på institutionen har bidragit med förbättrande synpunkter på manus, i synnerhet Tove Pettersson, Janne Flyghed och Hanns von Hofer, tack!

Det varmaste tacket går till Meta Borgblad, för allt. Och tack vare psykoterapeut Birgitta Falk i Lund blev inte tidigare erfarenheter, av hur respektlöst doktorander kan behandlas, övermäktiga.

Dessutom vill jag tacka alla föreningar och organisationer som svarat på frågor, förmedlat kontakter och ombesörjt utskick av enkäterna. Där Anna Mohr på RFSL får stå som representant och förebild för förutseende, insikt och hjälpsamhet. Sist och mest vill jag tacka alla de kvinnor och män (och däremellan, därutöver) som genom sina berättelser har gjort studien möjlig.

Tack!

Stockholm i juni 1999
Eva Tiby

1. Inledning

1.1 Evas & Adams historier

Eva: *Grannarna kastade vattenfyllda kondomer, tamponger och annat på fönstren och vår balkong. Pojken trakasserade min dotter Jenny, jagade henne och retades för min lesbiskhet. Det höll på ett par år. Mamman hade suttit och stirrat genom köksfönstret och ibland bjudit in andra för att titta. Det här höll på ett par år, sen tog barnen över kastandet. Ungarna använde kikare för att se in till oss, ficklampor på kvällarna för att störa och spelade Ultima Thule högt och gjorde nazisthälsningar mot mej och min dotter. Då kände jag så här kan det inte vara. Föräldrarna talar om för sina ungar vad de ska tycka och vad de ska göra mot min dotter. Det blev ju också en ryktesspridning, som hon fick ta. Att jag skulle inte bara var lesbisk, utan även knarkare och incestutövare.*

Nu har Eva och Jenny flyttat, dottern går i ny skola och ingen har retat henne, eftersom ingen där vet om Evas lesbiskhet. Det är emellertid ett tidsbegränsat lugn. Om något år byter Jenny till mellanstadiet, och då måste hon tillbaka till skolan där hon trakasserades, vilket gör henne så rädd att hon nästan får hjärtstillestånd, säger hon.*Vissa dagar är jag stolt över att vara homosexuell och kunna älska kvinnor, andra dagar skäms jag. Skammen sitter som en djävla ryggsäck. Det värsta är Jennys utsatthet, och när hon säger 'det är ju inte jag som är homosexuell'. När hon var liten, så sa jag till henne: 'det här säger vi inget om', nu är det tvärtom hon som säger det till mej.*

Adam: *Det var en förtrollad kväll, var på hemväg, skulle pissa i pissoiren. Jag har inte sett en människa i närheten, men rätt vad det är, så skriker tre tonårskillar utanför. Dom gapar att jag ska komma ut och dundrar på väggarna. Jag tycker nästan att det var fascinerande att i stunden resonera om jag ska bli offer, eller om jag ska pröva nåt. Jag bestämde mej för att pröva nåt och slängde upp dörren. 'Var det något ni ville', skrek jag. En av killarna öppnar kavajen, där han har flera verktyg, långa skruvmejslar och sånt. Men dom kom av sig. Jag gick då mot centralen, sakta för att inte verka rädd. Vid övergången tar dom alla tre sats och landar på mej, jag slår i huvudet och då sticker dom. Jag höll tyst om överfallet, det var lite känsla av att skylla sig själv, tycker jag. Jag jämförde med hur en våldtagen kvinna kan känna sig. Ett par veckor går innan någon annan får reda på detta. De närmaste fick veta då, och sedan tog det flera år innan jag kunde berätta detta för obekanta.*

Adam och en bögkompis går och pratar på eftermiddagen. De har inga synliga tecken på att de är bögar, håller inte heller om eller i varandra. *En dåre kommer bakifrån med en träbit, hoppar på kompisen och slår mej. Vi dråsar i gatan. 'Bögdjävlar' skriker dåren och springer iväg. Kompisen bröt lillfingret.*

Adam är på hemväg en kall påsknatt, 15 minusgrader, folktomt. Han passerar några gayställen på vägen, har druckit en del och viker in på en gata känd för bögkontakter. Tre mörkhåriga ynglingar går på andra sidan trottoaren. Adam berättar att en av dem tar sikte och går över på Adams sida av gatan och frågar vad klockan är. *Killen säger 'den ska jag ha'. Han tog tag i min arm och ska dra av klockan, jag stretar emot, lutar mej bakåt, vilket är dumt, jag märker att han kan kampsport, och då får han möjlighet att sparka mej. Han sparkar mej blodig, ett par tänder åker ut, 3-4 sparkar. Jag sliter mej loss och springer mot tvärgatan.* Adam berättar att killarna kommer av sig, de andra två har stått och tittat på, som om det vore ett prov angriparen skulle utföra. Adam stoppar en taxi för att åka hem, ändrar sig och åker i stället till polisen för att anmäla. *"Jag blev bra omhändertagen där. Dom ville att jag skulle följa med i bil för att leta efter killlarna, men jag var för blodig och blödde så man väntade lite, och sen blev det inte av. Men dom var bra ändå. Jag inledde med att säga att jag var homosexuell, inga konstigheter. Dom var tröstande, vänliga och lugna, neutrala, sympatiska och till och med engagerade. Sen dess har jag inte hört nåt. Det var positivt att dom inte var nedvärderande eller homofobiska. Jag känner sorg över denna utsatthet, bara offer, improduktivt, det är för djävligt!".*

Denna avhandling handlar om homosexuellas utsatthet för brott. Den bygger primärt på offerundersökningar, alltså på de utsattas berättelser om brotten. Det handlar dock inte om vilken utsatthet som helst, utan om utsatthet för brott *på grund av* de utsattas homosexualitet. Begreppet hate crimes, i fortsättningen hatbrott, har under de senaste tio åren använts för att beskriva brottslighet som personer utsätts för på grund av att de tillhör en viss grupp. För svenska förhållanden finns en straffskärpningsbestämmelse, som säger att brott med motiv att kränka någon på grund av dennes ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung, trosbekännelse eller annan liknande omständighet, varmed avses bl a sexuell läggning,[1] kan straffas hårdare än brott utan sådant motiv.[2]

De två inledande berättelserna visar ett flertal teman som behandlas i denna avhandling. Dels är det *könsaspekten*. Oftast dryftast homosexuella mäns utsatthet, vi vet mycket lite om kvinnorna. Dels är det *upprepningsaspekten*. Vi känner till att homosexuella utsätts för brott, men lite är känt om den upprepade utsattheten. Vidare är det *rädsloaspekten*. Det är känt att rädslan att utsättas för brott har att göra med hur man lever sitt liv, men hur lever egentligen homosexuella sina liv? Frågan leder vidare till *platsaspekten*, dvs frågan var och i vilka situationer homosexuella utsätts för brott. Motivfrågan är ett ytterligare tema. Utsattes verkligen Adam för att han var bög, eller var det för att han var på

[1] Brottsbalken 29:2:7 och Justitieutskottet i 1993/94:JuU13 s 6.

[2] Dock inom den stipulerade strafflatituden. Det bör redan inledningsvis uppmärksammas att en del av de personer som utsatts för brott mot homosexuella inte *är* homosexuella. De har befunnit sig på en plats sm kopplats ihop med homosexuella, eller synts tillsammans med homosexuella vänner, eller bara antagits vara homosexuella av angriparen.

fel plats? Slutligen leder berättelserna till tankar om *åtgärder*, vad gör homosexuella åt sin utsatthet? Och vad gör samhället?

1.2 Varför undersöka homosexuellas utsatthet för brott?

Svaret på frågan varför denna typ av brottslighet är intressant att undersöka kan sökas på två plan, det individuella och det samhälleliga. Det har konstaterats att brott motiverat av hat mot vissa grupper i samhället är särskilt skadliga för de utsatta. Hat som tilläggsmoment har liknats vid en dubbel utsatthet, brottet är riktat mot något som är centralt i den utsattas identitet.[3] Det har även hävdats att hatbrottslighet inte passar in i ett samhälle som säger sig stödja ideal som öppenhet, mångfald och tolerans, och att dessa brott kan leda till att att grupperingar i samhället agerar fientligt mot varandra.[4]

Olika studier har naturligtvis olika syften med att undersöka homosexuellas utsatthet för brott och annan negativ särbehandling. En svensk studie som företogs 1981 inom ramen för den s k Homosexutredningen fokuserade t ex starkt på frågor om öppenhet, relationer och diskriminering. Det var den tidens frågor som debatterades.[5]

En norsk studie 17 år senare, 1998, ville ha svar på *nutidens* aktuella frågor:
1. Har homosexuellas livssituation förbättrats under de senaste tio åren?
2. Har homosexuella sämre levnadsvillkor än den generella befolkningen?
3. Vilka grupper av homosexuella har det sämst/bäst i olika socio-psykologiska avseenden?[6]

Dessa två studier är de mest omfattande som hittills utförts i Norden. Av den anledningen kommer de att återkomma kontinuerligt i avhandlingen. Studierna skiljer sig emellertid åt på många sätt, varför jämförbarheten är låg. Den norska studien har dock inkluderat en jämförelse, nämligen mellan den homosexuella populationens utsatthet och den generella populationens utsatthet. Detta för att kunna besvara frågan om homosexuella har sämre levnadsvillkor.[7]

---

[3] Garofalo 1997 s 135, 141.

[4] Garofalo 1997 s 143. Se även Myrdal1944, för en jämförelse med den s k 'rasfrågan' som generande för en välmående och rik nation, se Bumiller 1988 s 5.

[5] Håkansson 1984. Ännu 1984 hade brott mot homosexuella inte definierats som en angelägen forskningsfråga, se Socialstyrelsen 1989 s 69-70 samt Bech & Söderström 1989 s 43-44. För en diskussion om brottsbegreppens tidsbundenhet, se Österberg 1996 s 16.

[6] Hegna m fl 1999 s 22.

[7] Hegna m fl 1999.

1.3 Syften & frågeställningar

Syftena med och frågeställningarna i denna avhandling är följande:
1. *Att få en bild av människors upplevelse av utsatthet för brott på grund av att de är (eller uppfattas som) homosexuella och effekterna av sådan utsatthet.* - Vilka personer blir utsatta, för vad, var och av vem? Finns det vissa mönster eller typfall? Varför blir de utsatta? Beror det på den utsattas livsstil eller gärningsmannens homofobi, eller båda? Vilka blir effekterna, särskilt vad avser rädsla? - Kan utsattheten karaktäriseras som hatbrott?
2. *Att undersöka vilka metoder som ger störst insikt vad gäller denna typ av utsatthet för brott.* Vad ger kvantitativt respektive kvalitativt inriktade studier? Vilka olika bilder ger enkät-, intervju-, register- och mediaundersökningar? Är det möjligt att generalisera resultaten från undersökningspopulationerna till ett/flera större kollektiv "homosexuella"?
3. *Att undersöka vilka jämförelser med andra utsatta populationer som kan göras.* - Är det möjligt att jämföra utomnordiska eller nordiska studiers resultat med dessa? Är det möjligt att jämföra generella svenska offerundersökningars resultat med dessa resultat. Är det möjligt att avgöra om de homosexuella populationerna har en över-/underrisk att utsättas för brott?

Dessutom tangeras frågor om vilka åtgärder som vidtagits mot denna typ av brottslighet. Då detta är en viktimologisk studie, med fokus på offren, kommer frågeställningar om gärningsmännen primärt att belysas genom offrens uppfattning om dem och deras motiv. I studien avsågs att en skiljelinje skulle gå mellan brott som homsexuella utsätts för i sina kärleksrelationer eller sexuella kontakter, alltså den homosexuella motsvarigheten till våld inom relationer, och brott som utövas av en person som offret inte har någon sådan kontakt med och där brottet helt eller delvis är motiverat av gärningsmannens förmodan att offret är homosexuell. Grunden för denna skiljelinje kan diskuteras. Lagstiftarens intention bakom hatbrottslagstiftningen är att skydda människor från vissa grupper att utsättas för brott av människor från andra grupper. Exempel är att svarta människor inte ska utsättas för brott av vita, att människor med judisk börd inte ska utsättas för brott av kristna, eller att homosexuella människor inte ska utsättas för brott av heterosexuella människor. Naturligtvis finns en uppsjö av gränsdragningssvårigheter här.[8]

[8] Det visar sig av resultaten att min uppfattning om en sådan skiljelinje inte delas av alla respondenter.

1.4 Begrepp

1.4.1 Brott mot homosexuella på grund av att de är homosexuella

Det finns ett flertal olika begrepp som alla försöker täcka problemområdet 'homosexuellas utsatthet för brott på grund av att de är just homosexuella'. Fenomet har beskrivits som ett 'begreppsligt träsk'.[9] Följande begrepp återfinns i den engelskspråkiga litteraturen: *anti gay violence,*[10] *antigay/lesbian violence,*[11] *bias crime,*[12] *bias motivated incidents,* [13] *domestic terrorism,*[14] *ethnoviolence* [15] *fag bashing,*[16] *hate motivated crime,*[17] *hate crimes*[18] *homophobic violence,*[19] *prejudice motivate violence,*[20] *queer bashing,*[21] *sexual oriented victimization (SOV),*[22] *sexual terrorism*[23] och *social crime.*[24]

Det finns även särskilda begrepp för vissa historiska händelser. Utrotningen av olika populationer i de tyska koncentrationslägren under andra världskriget, har gått under begreppet *Holocaust,* men begreppet *Homocaust*[25] används när det gäller utrotningen av homosexuella.

Det som är specifikt för denna typ av utsatthet är att den (förmodat) homosexuella personen utsatts för brott just på grund av den sexuella läggningen. Naturligtvis kan det uppstå avsevärda problem när den kopplingen, dvs motivet, ska klarläggas, både för polisen, åklagaren och domstolen och för den utsatte själv. Inte heller begreppet "våld" är enhetligt definierat, som ett exempel på oprecisa definitioner kan nämnas att man under rubriken *queer*

---

9 Berk, Boyd & Hamner 1992 s 126.

10 Berrill 1992 s 151.

11 Comstock 1991 s 2.

12 Kelly 1993 s 4.

13 Jenness 1995 s 220.

14 Kaufman 1998 s 10.

15 Ehrlich 1990 s 361f. Ehrlich vill inte använda 'hate violence' eftersom begreppet förutsätter motivation hos gärningsmannen. Ehrlich menar att det ibland kan vara fråga om att bara 'förlora kontrollen'. s 362.

16 Nardi & Bolton 1991 s 412.

17 Berk, Boyd, Hamner 1992 s 127, Gilmor 1994 s 1.

18 Mason & Palmer 1996 s 3.

19 Mason & Pamer 1996 s 1.

20 Jacobs & Henry 1996 s 390.

21 Mason 1996, titeln, Healy 1996 s 113. Begreppet queer användes om lesbiska och bögar i England redan på 20-talet, ursprungligen nedsättande, men senare anammat av homosexuella själva, varav många emellertid övergick till begreppet gay. Under 1990-talet började begreppet Queer återanvändas. Stewart 1995 s 205.

22 D' Augelli 1998 s 187.

23 Jenness & Broad 1997 s 80.

24 Berk, Boyd & Hamner 1992 s 126.

25 Grau 1995 s 5.

bashing finner både våld, trakasserier och förolämpningar.[26] Litteraturen om hatbrott mot homosexuella bygger till övervägande del på antaganden om *homofobi* hos gärningsmannen, d v s en individuell negativ inställning till homosexuella och homosexualitet. Begreppet *heterosexism* används för att beskriva den strukturella negativa inställningen till samma fenomen.[27]

I denna avhandling används begreppet 'hatbrott' som arbetsbeteckning, inte som ett konstaterande, utan som en frågeställning.

1.4.2 Homosexualitet

Det finns många olika begrepp för att beskriva personer som framför det motsatta könet föredrar det egna i kärleks- och/eller sexuella relationer. Området är starkt mansinriktat, i den meningen att många av de undersökningar som gjorts och görs avser män, eller primärt män.[28] Begreppet *homosexuals* används ibland enbart om män, bl a på grund av att undersökningar har visat att heterosexuella personer vanligen avser eller associerar till män när begreppet homosexuell nämns.[29] Att detta är den dominerande tendensen förstås av de förklaringar som görs när begreppet homosexuella även ska avse kvinnor.[30] Samma tendens gäller begreppet *gay*, dvs att de flesta författare använder begreppet för män, och de som avser både kvinnor och män markerar det.[31]

Frågan vad begreppen verkligen innebär, dvs någon slags definition av homosexuell, behandlas bara undantagsvis när det gäller homosexuella som utsatta. Homosexuell är en person med intresse av sexuella aktiviteter med samma kön, inte nödvändigtvis för livstid, men för en tillräckligt lång tid för att inte kallas episodisk.[32] Ett begrepp som män som har sex med män[33] (MSM) är något mer beskrivande än termen homosexuell.

---

[26] Mason & Palmer 1996 s 1. Även för svenska förhållanden förekommer en bred definition av våld, se t ex Ds 1998:35 s 16: Förutom våldsbrott inkluderas också andra fientliga handlingar, som riktas mot en person eller grupp av personer på grund av dess ras eller etniska eller nationella ursprung *"Därmed inbegrips i begreppet rasistiskt och främlingsfientlig våld sådana brott som mord, dråp, misshandel, ofredande, olaga hot, förolämpning, förtal, mordbrand, skadegörelse, hets mot folkgrupp, olaga diskriminering och brott mot griftefrid."* se även Åkerström 1997d.

[27] Se avsnitt 10.2 för en utveckling av dessa begrepp, samt Innala 1995, Herek 1992c s 89.

[28] Schippes 1989 s 139.

[29] Haddock & Zenna1998 s 104, Simon 1998 s 69.

[30] Rubin 1984 s 127, se även Backström 1998, Förord.

[31] Harry 1992 s 113, Weston 1991 s 15.

[32] Sagarin & Macnamara 1975 s 14.

[33] Jarlbro & Palm 1997 s 18.

Det har hävdats att en homosexuell identitet inte skapas genom homosexuell 'aktivitet' i sig, utan genom reaktionerna på det avvikande beteendet.[34] Detta kan kopplas till ett flertal arbeten som bl a innehåller ståndpunkten att man inte blir homosexuell bara på grund av homosexuella akter. I en undersökning om ynglingar som prostituerade sig för homosexuella män framkom att ynglingarna och deras kamrater inte definierade säljarna som homosexuella på grund av beteendet.[35] Samma inställning återfinns i en studie om Gay Skins som understundom umgicks med andra män på offentliga toaletter, där det hävdades att ett sexuellt umgänge inte gör att man blir bög.[36]

Övergrepp av sexuell karaktär mot homosexuella män, utförda av heterosexuella män, klassas som sexuellt men inte homosexuellt beteende.[37] Studier av homosexuellt beteende i Latinamerika visar att den som agerar den penetrerande parten inte ses som homosexuell, medan den mottagande parten gör det, och är den som stigmatiseras.[38] Att ha homosexuella känslor och ett homosexuellt beteende betyder således inte alltid att personen ser sig som homosexuell. För att uppnå detta måste personen finnas i en social omgivning, där begreppet homosexuell och homosexualitet förekommer.[39]

När det gäller homosexuella kvinnor har det enligt samma resonemang hävdats att för att kunna forma en lesbisk identitet måste det också finnas en lesbisk representation. Det måste finnas en möjlighet att erfara lesbiskhet.[40]

Begreppet homosexuell kan emellertid vara missvisande. Att stämpla en person som homosexuell fokuserar på en enskild aspekt av livet som antas täcka personens hela livsmönster. Man talar sällan om en icke-homosexuell person som heterosexuell.[41] Det har därutöver hävdats att homosexualitet är en sådan viktig del av ens liv att det kan sägas vara en livsstil.[42]

Mot slutet av 1960-talet började man diskutera homosexualitet, inte som ett tillstånd, utan som en roll.[43] Tjugo år senare fördes en hetsig debatt om homosexualitet som antingen esstentiell eller konstruerad identitet. Företrädarna för den essentiella positionen menar att alla har en sexuell orientering som grundläggs tidigt i livet, är stabil och varar hela livet. Mot denna bild invänder konstruktivisten, med bakgrund i ämnen som historia, socialantropologi och sociologi, att de sexuella kategorierna är avhängiga kulturen och människors sätt att dela in människor i kategorier.[44]

34 Epstein 1987 s 137.
35 Reiss 1961 s 26.
36 Healy 1996 s 22.
37 Harry 1992 s 115.
38 Murray 1987.
39 Dank 1971 s 232.
40 Lundahl 1998 s 19.
41 Clinard & Quinney 1973 s 87.
42 Mc Veigh 1997 s 77 och 80.
43 McIntosh 1968.
44 Anderssen 1997 s 54.

Konstruktivisten motsäger essentialismens företrädare som menar att uttrycket att homosexualitet bara är en social konstruktion. Vad som avses är att den sexuella identiteten är inlärd, inte bestämd. Att ändra en sexuell identitet stöter på problem både för essentialisten och konstruktivisten.[45] En mellanposition med innebörd att den lesbiska identiteten och bögidentiteten både är esstentiell och konstruerad finns också.[46]

Något som forskarna numera är överens om är att det inte finns *en* utan snarare *flera* homosexuella typer. Detta kan illustreras med ett verk från 1981: *The Making of the Modern Homosexual*[47] och sjutton år senare, från samme författare, *Modern Homosexualities*.[48] Markerandet av olikheter inom grupperna homosexuella sker frekvent.[49] Mångfalden i livsstilar och sexuella praktiker poängteras,[50] och det påpekas att inte alla homosexuella hör till *the gay community*[51] Vidare markeras skillnaderna mellan unga och äldre lesbiska,[52] och att det mellan kvinnor och män finns så många olikheter att man inte kan klumpa ihop dem till en grupp.[53] Andra skillnader i livsstil rör relationsskapandet. Homosexuella som (oftast) lever i ett förhållande lever olika liv jämfört med dem som (oftast) inte gör det.[54] En skillnad mellan queer-aktivisten och den ansvarsfulla homosexuelle har också markerats.[55]

En ytterligare uppdelning går mellan de homosexuella som har kommit ut (gått ut öppet med sin homosexualitet i stor eller liten skala) och de som inte har gjort det. I frågor om utsatthet för brott har denna process ansetts så väsentlig att tidpunkten för den i vissa fall kan ersätta den kronologiska åldern.[56] Resonemanget bakom detta är följande: När det gäller utsatthet för brott generellt, alltså inte primärt homosexuellas utsatthet, har åldern en stor påverkan så tillvida att yngre personer (i tonåren upp till 20 års åldern) oftare blir utsatta än äldre (över 30 år).[57] När det gäller homosexuella (och utsatthet för brott på grund av homosexualitet) är det emellertid mer relevant att räkna från komma-ut- åldern, eftersom det är vid denna ålder som personen valt att exponera sin läggning och därmed exponera sig för risker att utsättas för brott på

45 Vance 1989 s 16.

46 Weeks 1989 s 210.

47 Plummer 1981.

48 Plummer 1998.

49 Epstein 1987 s 146.

50 Mc Veigh 1997 s 80.

51 Newton 1972 s 38.

52 Lundahl 1998, se även Hegna m fl 1999.

53 Gilchrist, Bannister, Ditton & Farall 1998 s 296.

54 Bell & Weinberg 1978 s 51f.

55 Smith 1992 s 205. En omfattande debatt mellan sk queer-förespråkare, som hävdar särarten, och konformisterna, som hävdar likheten med heterosexuella har förts ända sedan 80-talet. En införing i den mycket omfattande så kallade queer-litteraturen är t ex Stewart 1995. Medan Kirk & Madsen1989 kan ses som ett manifest för likhetssidan.

56 DÅugelli 1998 s 192.

57 Martens 1998 s 51.

grund av den sexuella läggningen. Komma ut-processen beskrivs just som en process, *a story without end*[58] och *striving but never arriving'*[59] Flera författare påpekar vikten av att 'komma ut' för att reducera utsatthet för brott mot homosexuella.[60] Det har också konstaterats att det inte finns någon universell standard för lesbiskas och bögars livsstilar.[61]

I denna avhandling används begreppet homosexuell som sammanfattande beteckning på kvinnor och män som själva definerar sig som homosexuella.[62] Dessutom inkluderas naturligtvis bisexuella då det kan antas att de oftast utsätts för hatbrott, inte på grund av sin heterosexuella eller bisexuella förmåga, utan just för de homosexuella manifestationerna. Samma resonemang är i viss mån giltigt för transsexuella.

1.5 Avgränsningar

Av arbeten om avvikande grupper och samhället förväntas det ofta att många områden som är specifika för dessa grupper skall presenteras. När det gäller forskning om homosexuellas utsatthet för brott riskerar man att flyta ut i flera olika riktningar, t ex forskning om homosexualitet generellt, om gender, våld, skadegörelsebrott, hot- och trakasseribrott, om andra utsatta minoriteter, lobbyingverksamhet, moralisk panik, hiv/aids-epidemin samt hur brottsoffer ska bemötas i samhället. Jag har emellertid försökt hålla ett så snävt fokus som möjligt med offerundersökningarnas resultat i centrum. De områden som faller utanför avhandlingen men ändå bör nämnas återfinns i följande avsnitt.

1.5.1 Angränsande forskning

Det hade varit intressant att fördjupa sig i ursprunget till att just homosexuella som grupp utsätts för brott, t ex genom en studie i homosexförtryckets historiska rötter.[63] Det hade också varit av intresse att uttömmande belysa utvecklingen av definitioner av homosexualitet, från behovet att definiera och förklara själva homosexualiteten,[64] till behovet att förklara reaktionerna mot homosexualitet

---

58 Berzon 1996 s 16.

59 Troiden 1988 s 276.

60 Herek 1992d s 166, Sherrod & Nardi 1998 s 36, Berzon 1996 s 16, Bridgewater 1997 s 65.

61 Van der Veen, Hendriks & Mattijssen 1993 s 492. Det har också påpekats att 'there is more homosexuality than there are homosexuals', von den Boogard 1989 s 60.

62 Eller 'lesbiska' och 'bögar'. Se Backström 1998 *Kommentar* för motivering av ett sådant val.

63 Mc Cubbin 1979 Homosexförtryckets historiska rötter. Se kapitel 10, Motiven.

64 West, DJ 1967 och Kitzinger 1990.

och homosexuella[65] samt identitetsskapandet.[66] Det hade vidare varit intressant att belysa kyrkans och religionsutövares betydelse för reaktionerna mot yttringar av homosexualitet, bl a manifesterat i reaktionerna mot en fotoutställning där Jesus framställs tillsammans med homosexuella kvinnor och män.[67] Det hade naturligtvis också varit givande att fördjupa sig i sexualitetens historia,[68] för att fördjupa sig i möjliga orsaker till att homosexuella utsätts för brott på grund av sin sexuella läggning.

Nu är detta emellertid en offerundersökning som handlar om de utsatta. Därför har jag avgränsat framställningen till att avse just hur utsattheten upplevs. Försök att besvara frågan om varför homosexuella blir utsatta för brott begränsas framför allt till respondenternas uppfattning om varför de blev utsatta i det konkreta fallet. Den heterosexuella samhällsordningens påverkan på individers motiv att attackera homosexuella kvinnor och män[69] är naturligtvis av största intresse, inte minst när det gäller kategorisering av och åtgärder mot denna typ av brottslighet. Området berörs därför översiktligt i kapitel 10, Motiven.

1.5.1.1 Dödligt våld mot homosexuella

I avhandlingen behandlas alla brott mot homosexuella som framkommit genom denna undersöknings olika materialinsamlingar. Kartläggningsmodellen bygger på de utsattas egna berättelser, i enkät- och i intervjuform. Jag har i möjligaste mån eftersträvat förstahandsuppgifter. Detta är en av orsakerna till att material om dödligt våld mot homosexuella inte presenteras annat än genom mediapresentationerna och i bilagorna. En annan orsak är att sådant material redan presenterats av Ingrid Lander.[70] En tredje orsak är att en mycket omfattande undersökning om dödligt våld i Sverige utförs av Mikael Rying[71]. I den undersökningen kommer s k homosexmord att presenteras separat. För det fjärde har Säkerhetspolisen årligen presentationer av brott med homofobiska motiv, däribland det dödliga våldet.[72]

Ytterst komprimerat kan sägas att dödligt våld mot homosexuella till viss del liknar det traditionella dödliga våldet, dvs att både gärningsman och offer ofta, men inte alltid, finns i kretsar där våld och annan socialt avvikande verksamhet, som t ex droger och prostitution, är frekvent. Under sådana omständigheter är det vanskligt att avgöra var fokus i brottet ligger, dvs hur stor

65 Innala1995, Herek1998a .

66 Weeks1990 Coming Out, Lundahl 1998 Lesbisk identitet.

67 Elisabeth Ohlssons utställning Ecce Homo i juli 1998, Bergrummet under Sofia Kyrka i Stockholm, sedermera även visad i Uppsala domkyrka under bombhot. Fotografierna är utgivna i skriften Ecce Homo, Ohlsson 1998, utgiven av Föreningen Ecce Homo.

68 Halperin 1995 och, Katz 1996.

69 Sears & Williams 1997 och Grau 1995.

70 Folkhälsoinstitutet 1996, Del IV kapitel 5, Lander.

71 Rying 1999.

72 SÄPO 1998

roll den utsattes homosexualitet spelade för utgången i dramat. Är det den avvikande livsstilen generellt eller den homosexuella livsstilen speciellt som utgör tillräcklig eller nödvändig förutsättning för utsattheten? Föreliggande avhandling är inriktad inte bara på grova våldsbrott, utan även på den enligt strafflagstiftningen mindre allvarliga vardagsbrottsligheten.

Under rubriken dödligt våld finns även självmorden. Det finns tämligen omfattande utländskt material om temat. Huvudsakligen finns två linjer i detta. Den ena pekar på alarmerande höga andelar unga homosexuella som begår självmord (och självmordsförsök).[73] Den andra pekar på oerhörda mät- och validitetsproblem vid denna typ av undersökningar och finner inte lika alarmerande siffror.[74]

1.6 Metoder, material och urval

Studier av avvikande grupper i samhället bjuder särskilda svårigheter. Man kan tala om tre huvudfrågor i detta sammanhang:
1. Hur definieras en homosexuell person?
2. Hur får man tag i och motiverar homosexuella personer att delta i en studie?
3. Är det möjligt att utifrån ett icke-representativt och icke slumpmässigt urval dra slutsatser från de undersökta grupperna till andra, icke undersökta grupper homosexuella?

En ytterligare svårighet är att avgöra huruvida den utsatthet som respondenterna berättar om verkligen (helt eller delvis) beror på att de är, eller uppfattas som, homosexuella. I ett tänkt exempel med dödligt våld mot en homosexuell man i en kriminell miljö ingår flera faktorer som kan tänkas vara utslagsgivande för om det dödliga våldet kommer att äga rum. I ett tänkt exempel med trakasserande arbetskamrater, som ropar djävla bög till den homosexuella arbetskamraten, ligger det närmare till hands att tro på en negativ inställning mot homosexuella som utslagsgivande för brottet.

Problemet gäller validitetsfrågan,[75] dvs huruvida jag mäter det jag tror att jag mäter, nämligen utsatthet för brott på grund av homosexualitet. Som ett filter mellan forskaren och verkligheten ligger dessutom respondentens tolkning av händelsen. Det kan mycket väl tänkas att en person som blir utsatt för ropet djävla bög, jag ska slå ihjäl dig! tolkar det som ett reellt hot som roparen uttalar för att han hatar homosexuella män. Det kan också tänkas att en annan person som möts av samma hälsningsfras tolkar den som ett tomt hot, utan närmare koppling till sexuell läggning. Ordet bög används som ett allmänt skällsord enligt

[73] Remafedi 1994, Cruikshank 1992, Hunter 1994 och Offerdal 1997.
[74] Shaffer m fl 1995.
[75] Patton 1987 s 159, Skogan 1986 s 102, Aromaa 1990 s 83.

honom.[76]

Sammanfattningsvis finns ett massivt problemkomplex när det gäller att undersöka brott som homosexuella utsätts för just för att de är homosexuella. När så är fallet, är det brukligt att tillgripa en hel arsenal av verktyg eller metoder. Detta innebär en bred metodansats som förklaras dels av populationens svårgripbarhet, dels av att alla metoder har sina egna svagheter när det gäller att undersöka verkligheten. Användande av flera olika mätsätt sprider svagheterna, och kallas vanligen triangulering.[77] Metodtriangulering innebär att flera olika metoder används i dessa studier. Datatriangulering uppfylles i och med att flera olika datakällor användes i de olika datainsamlingarna.[78] Även forskartriangulering har i viss utsträckning tillämpats i och med att flera personer varit med i projektet, planerat det, samlat in material och analyserat det.[79]

I studien ingår följande material:

1. En litteraturstudie efter sökning på den samhällsvetenskapliga databasen Sociofile på sökorden hate crimes, homophobia, heterosexism, gay/violence, lesbian/violence, homosexual/violence.
2. Tre enkätundersökningar till indivier omfattande 2.858 respondenter.
3. En enkätundersökning till organisationer för homosexuella kvinnor och män omfattande 28 organisationer med tillsammans ca 5.000 medlemmar.
4. Nyckelinformantstudie omfattande 15 informanter.
5. Djupintervjustudie omfattande 35 intervjupersoner.
6. Registerstudie omfattande 29 domar där straffskärpningsbestämmelsen i brottsbalken 29:2:7 tillämpats.
7. Totalundersökning av alla artiklar om brott mot homosexuella som varit införda i gaytidningen Reporter under åren 1987-1995, 61 artiklar.
8. Totalundersökning av pressklipp om hot och våld mot homosexuella 1986-1995, 251 artiklar.[80]

---

[76] TCO tidningen 1/99 där en undersökning om sexuella trakasserier visar att unga män är mer utsatta än unga kvinnor. Förklaringen är att unga män skriker 'bög' till varandra. Se även Räda Barnens tidning Barnen och vi 2/99 där det under rubriken 'För tanter och farbröder' finns en ordlista. Av denna framgår att 'Bög' = sexuell läggning, utnyttjas av okunniga som skällsord. Under rubriken 'Flata' står: är skällsordet för lesbisk.

[77] Patton 1987 s 161.

[78] Patton 1987 s 60f.

[79] Ingrid Lander deltog i pilotprojektet 1995.

[80] RFSL:s pressklippssamling.

1.7 Disposition

Materialet disponeras så att detta första kapitel utgör en Inledning, Kapitel 2, Offerstudier innehåller en kort presentation av problem och resultat vid generella offerundersökningar. I kapitel 3 Metoder och material redovisas metodproblem vid undersökningar av 'känsliga' frågor/populationer samt faktiska tillvägagångssätt. I kapitel 4 beskrivs de utsatta och brotten. Uppgifter om brottsplatserna finns i kapitel 5 och om gärningsmännen i kapitel 6. De konsekvenser, däribland rädsla, som följer på brotten behandlas särskilt ingående, och i kapitel 7 konsekvenserna, redovisas även en sammanställning av de intervjuades reflektioner över temat rädsla. Åtgärderna som vidtas, dels individuellt, dels samhälleligt, presenteras i kapitel 8. I kapitel 9 tas polisens roll upp. Frågan varför homosexuella utsätts för brott, behandlas i kapitel 10 motiven. Där finns också en presentation av problemen som rör motivfrågan för polis och rättsväsendet. Vart och ett av resultatkapitlen följs av en kort kommentar som kan ses som en sammanfattning av litteraturstudien och de egna undersökningarna. I det avslutande elfte kapitlet sammanfattas och diskuteras resultaten. I bilageform återfinns enkätformulär till individer och till organisationer, samt en sammanställning över rubrikerna i pressmaterialet.

I stället för ett inledande kapitel med redovisning av tidigare studier har jag valt att inleda vart och ett av resultatkapitlen, 4-10, med en genomgång av litteraturstudien på just det området, som sedan följs av resultaten av de företagna undersökningarna.[81]Dessa två delar kommenteras avslutningsvis.

1.8 Sammanfattning

Homosexuellas utsatthet för brott på grund av att de är homosexuella kallas hatbrott. Det finns indikationer på att sådana brott är särskilt skadliga. Dels för individen, som attackeras för en del av sin identitet/livsstil, dels för samhället, som riskerar att olika grupper i samhället börjar strida mot varandra.

I syfte att undersöka omständigheterna runt dessa brott, vilka metoder de kan skildras genom samt att undersöka om homosexuellas utsatthet för brott är mer omfattande än heterosexuellas, har ett antal studier, både av kvantitativ och kvalitativ art, utförts. Förutom litteraturstudier har enkäter besvarats av nästan 3 000 personer och ett 50-tal djupintervjuer har gjorts. Dessutom har ett 30-tal organisationer svarat på utsatthetsfrågor vad gäller mötesplatser för homosexuella. Ett 30-tal domar med hatbrottsmotiv och ca 300 tidningsartiklar om brott mot homosexuella har analyserats. Vidare ingår nästan 850 kortberättelser om de utsattas upplevelser. Undersökningarna utfördes 1995-1996 i Stockholm och 1996-1999 i övriga Sverige.

[81] I de avsnitten redovisas således andras verk och uppfattningar, inte mina egna.

2 Offerstudier

En initial indelning av offerstudier är den mellan att bli offer för brott och att bli offer mer generellt, dvs även för olyckor och naturkatastrofer. I mina studier fokuseras på brott som en person råkat ut för på grund av angriparens förmodade negativa inställning till homosexuella. Därmed är inriktningen den smalare, dvs riktad brottslighet.[1] Sådana offerstudier innebär att man frågar personer om de blivit utsatta för brott. Vanligtvis ger sådana undersökningar ett större antal brott och ett större antal offer än brottsstatistiken. Förklaringen är förstås mörkertalet. Alla brott anmäls inte till polisen. Huvudsakligen anges tre användningsområden för offerundersökningar. Det kan vara mått:
1. i relation till brottsstatistiken: en förändring i brottsstatistiken kan lättare tolkas om samtidiga offerundersökningar görs, t ex genom att jämföra resultaten för att uppskatta förändringar i anmälningsbeteenden,
2. på livskvalitén och levnadsnivån: att skapa bilder av hur levnadsvillkoren, hur välfärden är spridd bl a avseende utsatthet för brott, ser ut i olika skikt av befolkningen eller
3. på brottsskador: en strävan att skapa indikatorer på de skador som följer på brottsligheten.[2]

Fördelarna med offerundersökningar framför registerstudier är bl a att de kan ge annan och mer detaljerad information. Man kan få data om faktorer som ofta förknippas med hög/låg viktimiseringsrisk i olika grupper, t ex livsstilsfaktorer. Offerstudierna kan även ge information om vad som händer efter utsattheten och man får information om hur rättsväsendet har fungerat.[3] En övervägande fördel är att offerundersökningar kan göras utanför rättssystemets filter och är oberoende av den inverkan som t ex anmälningsbenägenheten har på den offentliga statistiken.[4] Detta är också motiveringen till en internationell offerundersökning som företagits tre gånger sedan 1989.[5] Jämfört med polisens uppgifter om utsatthet, riktar sig offerundersökningarna direkt till (de presumtiva) offren, utan de "från-ventiler" som finns i offrets väg från brottet till polisen, t ex i form av bristande anmälningsvilja, mod och olika beredskap hos polisen att ta upp anmälan. På grund av de olika urvalen för offerstudier och för offer i kriminalstatistiken är det dock svårt att företa jämförelser dem emellan, inte minst på grund av att

[1] Se Lindgren 1997 s 116 där den snävare definitionen kopplas till von Hentigs tradition och den bredare definitionen till den Mendelsohnska traditionen.
[2] Aromaa 1990 s 78-79 'Refering to crime statistics', 'Standard of living/quality of life research' respektive 'Crime damages'.
[3] Fattah 1991 s 30.
[4] Wetzels m fl 1994 s 14.
[5] Mayhew & van Dijk 1997 s 1.

deltagarna i offerstudier själva definierar händelserna.[6]

En nackdel med offerundersökningar är att man måste ha ett mycket stort urval för att få med flera olika typer av brott. Utsatthet för allvarligare brott är ju tämligen ovanligt. Av denna anledning har offerundersökningar som företagits på mindre populationer främst fångat upp mindre allvarlig utsatthet. [7] Jämfört med förhållandena i andra länder, t ex USA, Kanada, Storbritannien och Nederländerna, har vi i Sverige offerundersökningar av mindre omfattning eller så är de integrerade, såtillvida att offerfrågor ingår i undersökningar om andra levnadsförhållanden.[8]

Offerundersökningar initierades i Sverige under mitten av 70-talet. De främsta informationskällorna när det gäller utsatthet för brott är Statistiska Centralbyråns undersökningar av levnadsförhållandena, ULF. Dessa mätningar har utförts årligen sedan 1978, med fördjupningsstudier 1978, 1984/85 och 1992/93.[9] Vidare har s k levnadsnivåundersökningar utförts vid Institutet för social forskning, SOFI, 1974, 1981 och 1991. Medan SCB:s urval i huvudsak är nytt vid varje mätning, består SOFIs urval av samma respondenter vid varje mätning d v s panel.[10] Båda dessa undersökningsmodellers urvalssystem innebär att vissa befolkningsgrupper i mindre utsträckning än andra deltar i undersökningarna. Utanför faller i synnerhet barn, åldringar och icke-folkbokförda invandrare.[11] Utanför faller också de mindre konventionella delarna av befolkningen, som missbrukare och kriminella.[12] Även om dessa två grupper ingår i urvalen, framgår inte deras "status" på sistnämnda områden. Givetvis kommer även homosexuella individer med i urvalen, men inte i sin egenskap av just homosexuella, eftersom homosexualiteten är dold.

Utöver dessa mätningar finns offerundersökningar utförda dels vid Brå inom det s k Stockholmsprojektet, dels vid Polishögskolans forskningsenhet,[13] båda projekten under ledning av PO Wikström. Dessutom finns flera undersökningar om fångars utsatthet för brott utförda vid kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.[14] Det finns vidare ett flertal utredningar inom SOU-serien och departementsstenciler som behandlar brottsoffertemat,

---

6 Dolmén 1994 s 152.

7 Hindelang 1982 s 152.

8 Sverige ingår dock sedan 1992 i International Crime Victims Survey, se Mayhew & van Dijk 1997 s 9.

9 SCB 1995 s 398.

10 Tham 1996 s 47, dock med tillägg för nya generationer och med exkludering av dem över 75 år.

11 Torstensson 1996 s 43.

12 Wikström 1991a s 13.

13 Torstensson 1996 s 35, se även Martens 1998 s 41.

14 Nilsson & Tham 1999.

dock endast undantagsvis med egna offerstudier.[15]

Statistiska centralbyråns ULF-undersökningar för 1996 visade att drygt tre procent av de tillfrågade uppgav att de utsatts för våld respektive hot om våld under de senaste tolv månaderna.[16] Tre särskilda riskgrupper när det gäller utsatthet för brott har därvidlag utkristalliserats.[17] Dessa är män mellan 16 och 35 år som deltar i nöjeslivet, ensamstående kvinnor som utsätts i bostaden samt olika yrkesgrupper, där möten med kriminella eller stökiga personer ingår.[18]

Under år 1996, det år då merparten av mina enkätstudier genomfördes, visade Statistiska Centralbyråns mätningar att 3,4 procent av den slumpmässigt utvalda "normalpopulationen" utsattes för något våld. Uppdelat på kön var det totalt 4,2 procent av männen och 2,6 procent av kvinnorna.[19]

Tabell 2:1 Utsatthet för något våld under 1996, kön och ålder, i befolkningen 16-74 år, procent, ULF.

Kön	Ålder 16-24 %	25-44 %	45-64 %
Män	13,5	4,8	1,1
Kvinnor	8,1	2,7	1,8

Källa: SCB, ULF 1978-1997, tabell 10.

15 Brå-publikationer: Brå kansli PM 1986:1 *Stöd och hjälp åt brottsoffer.* Brå utredning 1988:1 *Brottsoffer.*
Departementstenciler: Ds 1987:1 *Översyn av brottsskadelagen.* Ds Ju 1987:13 *Besöksförbud.* Ds 1992:24 *Några brottsofferfrågor.* Ds 1993:29 *Brottsoffren i blickpunkten.* Ds 1995:1 *Vittnen och målsägandebiträde.* Ds 1998:35 Rasistiskt och främlingsfientligt våld. Statens offentliga utredningar: SOU 1986:49 *Målsägandebiträde.* SOU 1990:92 *Våld och brottsoffer.* SOU 1992:84 *Ersättning för kränkning genom brott.* SOU 1994:122 *Trygghet mot brott i lokalsamhället.* SOU 1995:33 *Ersättning för ideell skada vid personskada.* SOU 1997:175 *Förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning.* (I denna utredning har man företagit egen brottsofferundersökning.) SOU 1995:60 *Kvinnovåldskommissionen,* samt SOU 1998:4 *Brottsoffer.*

16 SCB, ULF 1996, maskinlistor.

17 En filtrering som har kritiserats av Åkerström, 1997d.

18 SCB 1995 s 14.

19 SCB, ULF 1978-1997, tabell 19 maskinlistor.

Motsvarande uppdelning av hot om våld visade att 3,3 procent av normalpopulationen utsattes under 1996. Uppdelat på kön var det totalt 3,2 procent av männen och 3,3 procent av kvinnorna.[20]

Tabell 2:2 Utsatthet för något hot om våld under 1996, kön och ålder, i befolkningen 16-74 år, procent, ULF.

Kön	Ålder 16-24 %	25-44 %	45-64 %
Män	7,6	3,4	2,3
Kvinnor	8,1	4,0	2,7

Källa: SCB, ULF 1978-1997, tabell 12.

I ULF ingår även en fråga om oro för att utsättas för brott: *"Har det under det senaste året hänt att Du avstått från att ge Dig ut på kvällen, av oro för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad?"*[21] Det visar sig att 14,3 procent av hela populationen hade avstått från att gå ut på grund av oro för utsatthet. Av männen var det 5,9 procent och av kvinnorna nästan en fjärdedel, 22,4 procent.[22]

Tabell 2.3 Personer som avstått från att gå ut pga oro för att bli utsatta för brott, under 1996, kön och ålder, i befolkningen 16-74 år, procent, ULF.

Kön	Ålder 16-24 %	25-44 %	45-64 %	65-74 %	75-84 %
Män	5,3	4,0	4,8	11,2	13,9
Kvinnor	19,2	17,1	18,8	32,9	44,3

Källa: SCB, ULF 1978-1997, tabell 26.

20 SCB, ULF 1978-1996, tabell 12, maskinlistor.

21 SCB 1991 s 78.

22 SCB, ULF 1978-1997 tabell 26, maskinlistor.

Tabellen visar att andelen personer som vidtar åtgärder på grund av oro för att utsättas för brott ökar med stigande ålder, i båda könsgrupperna. Det är dessutom dubbelt så vanligt att kvinnor, jämfört med män, vidtar åtgärder på grund av sin oro för att bli utsatt för brott.

2.1 Särskilda offergrupper

En varning i samband med offerstudier är på sin plats: offer ska inte, inte ens offer för våld, behandlas som en homogen grupp.[23] Det är bl a därför av stort intresse att inrikta offerundersökningar mot olika grupper i samhället. En undersökning av vilka särskilda offergrupper som studeras i svensk forskning visar att av 51 pågående projekt fokuserar 21 på kvinnors utsatthet för misshandel och sexuella övergrepp. Elva handlar om utsatthet för vardagsbrottslighet. Nio projekt handlar om barns utsatthet för misshandel och sexuella övergrepp. Fyra projekt fokuserar på anhöriga till brottsdrabbade, tre är inriktade på specifika grupper och tre projekt räknas till kategorin övriga.[24] Brottsoffermyndigheten har särskilt uttalat att det behövs mer forskning kring särskilt utsatta grupper i samhället. Dit hör t ex äldre, handikappade, homosexuella och anhöriga till brottsdrabbade.[25]

I ett amerikanskt verk med kategorisering av olika offertyper, har hälften av kategorierna beskrivits som så kallade avvikande offer. Det är fråga om kriminella som blir viktimiserade, om begrepp som risktagande personer som får vad de förtjänar och om värdelösa offer. Offerbilden konstrueras utifrån förankrade fördomar i samhället som gör att kulturen definerar vissa grupper och medlemmar av dessa grupper som värdelösa. De beskrivs som människor som lever i samhället, men inte riktigt är en del av det. De kan ha valt en egen livsstil, som de flesta andra inte gillar, och de har medvetet valt att leva i samhällets marginaler. De har ofta egna subkulturer. Till dessa grupper har prostituerade, hallickar, narkomaner, husockupanter, lösdrivare och homosexuella hänförts.[26] Deras mindre värde demonstreras genom att de tvekar att söka skydd hos polisen eller att anmäla brotten. Därför ses de som lämpliga offer av kriminella och ungdomsgäng.

En uppräkning av olika offertyper går under beteckningen *structural types*. Dessa är mer sårbara för brott eftersom de är mer exponerade och mindre skyddade än andra. Det är de maktlösa (t ex kvinnor i ett patriarkat), de svaga (handikappade, äldre), de hjälplösa/försvarslösa (unga, interner), *the have-nots* (de utan resurser), de annorlunda (rasmässigt, etniskt och religiöst), de

23 Sprott & Doob 1997 s 287, se även Kriminologiska institutionens remissvar till Brottsofferutredningen.
24 Lindgren 1997 s 120.
25 Lindgren 1997 s 140.
26 Fattah 1991 s 95 f.

avvikande (transsexuella, narkomaner, alkoholister, prostituerade, spelare och homosexuella).[27] Det avvikande offret riskerar att få höra att hon/han får skylla sig själv. Detta är ett perspektiv som är vanligt förekommande.[28] Det avvikande offret är dessutom väl synligt och exponerat samt riskerar mer än det mer diskreta offret.[29] Det avvikande offret riskerar i högre grad än andra offer att drabbas av sekundär viktimisering efter själva utsattheten. Detta kan uttryckas i form av oförstående och icke-stödjande rättsapparat och övrig omgivning.[30]

Under senare delen av 1990-talet har mer strategiska än slumpmässiga urval använts för undersökningar om utsatthet för brott. Ett sådant exempel är vårdpersonal, där de traditionella kvantitativa frågebatterierna för att mäta våldsutsatthet inte ansågs vara tillfyllest. Det visade sig nämligen att vårdpersonalen sällan definierar slag, sparkar, rivningar, knuffar, eller bett från patienter som våld.[31] Utsattheten för slag, rivningar, klösningar mm var hög. Drygt hälften av dem som arbetade på sjukhem, långvårdsavdelningar och på mentalsjukhus var utsatta.[32] Av en annan studie, utförd av Arbetarskyddsstyrelsen, framgick att personer som utsatts för hot och våldsbrott kan delas in i tre kategorier beroende på om de utsatts inom familjen, på gatan eller i arbetslivet. Av de 40 procent som utsatts i arbetslivet var det 60 procent som drabbades inom vård och omsorg, medan kategorin transport, bevakning och polis utgjorde 11 procent av de hot/våldsutsatta.[33] ULF-data visar att de yrkesgrupper som ofta utsätts för våld eller hot i samband med yrkesutövning är skötare inom psykiatrisk vård, 31 procent, polismän, 30 procent, bevaknings- och skyddsarbetare, 14 procent, socialtjänstemän, 10 procent och läkare , 10 procent.[34]

Det mer strategiskt inriktade urvalsförfarandet som har tillämpats när det gäller olika offerkategorier har kommenterats med att avsikten inte har varit att skapa ännu en kategori som ska klassificeras i kriminologins taxonomi (t ex äldre som slår). Däremot reser undersökningsresultaten frågor om utövandet av social kontroll, våldsutövande som något positivt, (dvs att patienterna inte är apatiska, utan kan agera), och frågan varför vissa problem *inte* har rönt social uppmärksamhet.[35]

Den grundsyn på offer som gör att man kan använda begreppet avvikande offer, bygger förstås på föreställningen att det finns ett icke-avvikande offer, det ideala offret. Detta har beskrivits på följande sätt:

1. Det ideala offret är svagt. (Sjuka, äldre eller väldigt unga t ex.)

---

27 Fattah 1991 s 102.

28 Nardi & Bolton 1991 s 420.

29 Mason & Palmer 1996 s 73, Comstock 1991 s 114.

30 Orzek 1988 s 108, Garnets 1992 s 216 om offrens anhöriga, Berrill & Herek 1992b s 289.

31 Åkerström 1993.

32 Åkerström 1993 s 4.

33 Dagens Nyheter 990119, per.mortensen@dn.se

34 SCB 1995 s 59.

35 Varmed i detta fall avses våld inom vården. Åkerström 1997 s 21.

2. Det ideala offret är i färd med en respektabel gärning när hon utsätts.
3. Det ideala offret är där hon inte kan klandras för att vara, t ex på gatan under dagtid.
I modellen ingår även en gärningsman som matchar det ideala offret:
4. Gärningsmannen är stor och ond.
5. Gärningsmannen är okänd och har ingen personlig relation till offret.[36]

I föreställningen om det ideala offret finns ett ytterligare viktigt element: offret måste vara starkt nog och våga berätta om sin utsatthet. Men samtidigt ska hon vara svag nog att inte upplevas som ett hot. [37] I en studie om medborgarrättsrörelsen i USA kritiseras konstruktionen av offer genom lagstiftning, då med exemplet offer för diskrimineringsbrott. Det ifrågasätts om sådan kategorisering verkligen gynnar de som den avser att skydda. Bland annat förväntas det av den utsatta att hon själv ska använda lagstiftningen och initiera ett rättsligt förfarande med alla de risker för stigmatisering och uteslutning som det kan innebära.[38]

2.2 Rutinaktiviteter och livstilar

Varför blir en person utsatt för brott? Förklaringsförsöken finns på flera plan, varav några ligger farligt nära ett "skylla sig själv-perspektiv". Sedan slutet av 1970-talet har dock forskningen kretsat kring teoribildningar som Rational Choice, Routine Activity, Lifestyle & Environmental Criminology.

Dessa teoribyggen vilar tungt på plats- & tidsaspekter och sammanföringar av potentiella gärningsmän och offer på dessa platser vid vissa tider. Den viktimologiska ansatsen är härvidlag inte lika utforskad som när det gäller att fixera brotts- och gärningsmannamönster. Men det har påpekats att de teoretiska modeller som predicerar de sistnämnda också kan användas för att utforska *offrets* rutinaktiviteter när det gäller vägar till brottshändelser, offren och deras livsstil ofta är lika viktiga som gärningsmannens för att predicera brottshändelser.[39]

2.2.1 Rutinaktiviteter

Rutinaktivitetsteorin[40] avsåg att förklara den kraftiga brottsökningen som skedde på 1960-talet i USA. Tvärtemot vad man hade trott, ökade nämligen brottsligheten i takt med att levnadsvillkoren förbättrades, varför bristteorier till

[36] Christie 1989 s 19.
[37] Christie 1989 s 22.
[38] Bumiller 1988 s 4.
[39] Brantingham & Brantingham s 209-210.
[40] Cohen & Felson 1979.

viss del förkastades.[41] Rutinaktivitetsteorin bygger på att illegala aktiviteter utförs i anslutning till legala. Ett exempel är att illegal aktivitet i form av misshandel utförs i anslutning till den legala krogen. Det är med andra ord av intresse hur markanvändningen är i ett område. Denna bestämmer grad och art av bostadssegregation, krogtäthet, socialt liv och social kontroll. Frestelser och friktioner avgör brottsnivån och brottsstrukturen. Termen frestelser brukar generellt användas när det gäller egendomsbrott, medan våldsbrott är mer kopplat till friktioner. På det personliga planet krävs att aktörer finns på platsen och vid viss tidpunkt. De potentiella aktörerna gärningsman och offer[42] måste för det första finnas vid samma plats på samma tid. Det måste ske ett möte där det finns risk för utsatthet.[43] Det måste det vara fråga om en motiverad gärningsman, ett lämpligt offer (eller om det gäller egendom, ett lämligt objekt) samt frånvaro av kapabla väktare. Rutinaktivitetsteorin har varit attraktiv för sociologer på grund av perspektivets fokus på relationen mellan konventionella och illegala aktiviteter, och på grund av kopplingen mellan social förändring och brottsnivåer.[44]

Rutinaktivitetsteorin återfinns som grund både för den svenska våldskommissionens betänkande Våld och brottsoffer från 1990[45] och för brottsofferutredningens betänkande Brottsoffer från 1998.[46] Perspektivet är intressant även för dessa offerstudier då homosexuellas utsatthet för brott kan förmodas vara dels allvarliga unika våldshändelser, men även vardagsbrott, som trakasserier på arbetsplatser, mobbning i skolan och skadegörelse mot egendom.

2.2.2 Livsstilar

Samma år som rutinaktivitetsteorin publicerades utkom ett arbete som bygger på den s k livsstilsteorin.[47] Denna har stora likheter med rutinaktivitetsteorin, men handlar mer om individens aktiviteter och framför allt fokuserar den på personlig viktimisering. Livsstilsbegreppet avser hur människor, utifrån sina förutsättningar använder sin tid, sina intressen och sina talanger i livet. [48]

---

41 Meier & Miethe 1993 s 459 f.

42 Att här kalla det potentiella offret för aktör bygger på uppfattningen att alla människor alltid agerar på visa sätt. En del handlingar kan kallas riskbeteende. Det är inte avsett att vara en värdering, vilket man lätt kan hamna i, utan ett sakligt konstaterande. Att befinna sig nattetid på allmän plats, berusad och med plånboken uppstickande ur bakfickan är, enligt empiriska studier, ett riskbeteende för rån. Detta *ursäktar* inte rånförsök, men kan *förklara* det.

43 Wikström 1991b s 102, 'risk-meeting'.

44 Meier & Miethe 1993 s 471.

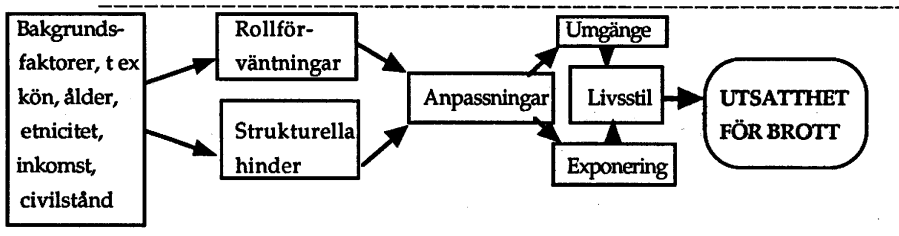
45 SOU 1990:92 s 134 ff.

46 SOU 1998:40 s 72f.

47 1978.

48 Hindelang m fl 1978 s 244-245.

Tablå 2:1: Livsstilsmodellen, faktorer som kan leda till utsatthet för brott

Källa: Efter Hindelang m fl 1979 s 243.

Den första länken i kedjan som leder till risk att utsättas för brott är bakgrundsvariablerna ålder, kön, etnicitet, inkomst, civilstånd, utbildning och yrke.[49] Utifrån dessa förutsättningar får individen vissa förväntningar på sig, s k rollförväntningar.

Strukturella faktorer följer i modellen på bakgrundsfaktorerna och förväntningarna. Ett exempel är att privatekonomin påverkar var man bosätter sig och riskerna att utsättas för brott är mycket olika i olika bostadsområden. Hur individen sedan anpassar sig till sina villkor avgör vilken livsstil hon/han kommer att ha. Frågan är hur individen använder sin tid, sitt intresse och sin talang i livet. Kopplat till livsstilen är personens umgänge och exponering för risker, dvs faktorer som är direkt relaterade till riskerna att också utsättas för brott.[50]

Flera teser har emanerat från modellen. Kärnan i teserna är att risken att drabbas av brott är relaterad till den mängd tid man spenderar bland personer utanför familjen och på allmänna platser, vilket i sin tur är relaterat till livsstilen. Risken för utsatthet är också kopplad till huruvida man delar demografiska karaktäristika med presumtiva gärningsmän, huruvida man kan undvika personer med gärningsmannakaraktäristika samt till variationer i lämplighet som offer, t ex att vara ensam ute, eller verka förmögen och sårbar.[51]

En person som ofta är ute själv nattetid på allmänna platser bland personer som inte är familjemedlemmar[52] där dessutom potentiella gärningsmän finns, som inte kan isolera sig från gärningsmannatyper, och som defineras som lämpligt offer, är alltså i farozonen att utsättas för brott. Som riskfaktorer räknas enligt modellen ungdom, obundenhet, maskulinitet och arbetslöshet. Omvänt kan icke-ungdom, äktenskap, kvinnlighet och anknytning till samhället genom arbetslivet, ses som skyddande faktorer, sådana som kan tänkas skydda personen

[49] Hindelang 1982 s 73. För diskussionen om sk familjevåld, se avsnitt 2.4 Kritik mot livsstilsteorin.

[50] Hindelang m fl 1978 s 243 ff.

[51] Hindelang 1982 s 162.

[52] I ordets traditionella heterosexuella mening.

mot utsatthet. Begreppet livsstil används naturligtvis i många olika betydelser. Ett ytterligare exempel är hämtat från etnologin, där livsstil beskrivs som *"a distinct, hence recognizable mode of living"*[53] Här görs också skillnader mellan värderingar, attityder, inriktningar och rutinmässigt påtagliga beteendemönster som är observerbara. Livsstilen, manifesterad på det sistnämnda sättet kan ge personen en social identitet och i viss mån fylla samma funktion som en subkultur.[54]

Livsstilsperspektivet som modell är baserat på omfattande, hårt strukturerade kvantitativt bearbetade enkäter om personlig utsatthet för brott i åtta amerikanska städer. Grundantagandet är att en persons livsstil och utsatthet för risker avgör om hon/han kommer att viktimiseras. De demografiska faktorer som författarna fäster störst vikt vid är ålder, civilstånd, kön och anknytning till arbetsliv.[55]

Av en svensk (generell) offerundersökning[56] 20 år efter livsstilsmodellens introduktion kan man konstatera att förklaringsmodellen har bäring än idag. Män är mer utsatta än kvinnor, yngre mer utsatta än äldre, ensamstående mer utsatta än sammanboende, de utan barn mer än de med barn, personer med relativt låg inkomst är mer utsatta än de som har hög inkomst och de som hyr en lägenhet av allmännyttan är mer utsatta än de som inte gör det.[57]

De faktorer som är avgörande för om brott uppstår har stora likheter med rutinaktivitetsteorin vad gäller motiverad gärningsman, lämpligt offer och frånvaro av kapabla väktare. Offret och gärningsmannen måste mötas. Det måste föreligga en dispyt eller ett krav. Gärningsmannen måste vara villig att hota eller begå våld och omständigheterna måste enligt gärningsmannen vara gynnsamma för att lyckas med brottet.[58]

Utsattheten för brott, viktimiseringsflödet, har beskrivits som en ekologisk process med temporala och spatiala variabler, där viktiga faktorer för att förstå varför brottet skedde är tid och rum.[59] Det ekologiska grundar sig på empiriska studier som visar stark områdeskoncentration för var brott begås. Det finns också en koncentration när det gäller offren. Brottsutövandet, både vålds- och egendomsbrotten, präglas av få gärningsmän, få offer och tillika få platser och således av en koncentration av både gärningsmän och offer. Få gärningsmän begår många brott och de få som blir utsatta för brott, blir det ofta upprepade gånger.[60] Ett exempel på detta är resultat från studier av inbrott, då det visat sig

---

53 Stebbins 1997 s 348.
54 Stebbins s 348-352.
55 Hindelang s 73.
56 Martens 1998.
57 Martens 1998 s 51
58 Hindelang m fl 1978 s 91.
59 Hope 1995 s 327.
60 Carlstedt 1994

att det hushåll som haft ett inbrott ofta drabbas igen.[61] En annan typ av viktimisering är pågående brott,[62] vilka ofta exemplifieras med attacker som motiverats av rasmotsättningar. Enstaka händelser som präglas av rasistiska motiv kan verka triviala, t ex om det är fråga om verbala trakasserier och hotelser. Men om man ser händelserna sammanlagda kan upprepningsfaktorn bidra till att dessa erfarenheter resulterar i en mycket skadlig form av psykologisk viktimisering.[63]

Rutinaktivitetsteorins tes om motiverad gärningsman, lämpligt offer och frånvaro av kapabla väktare har diskuterats i samband med frågan om anmälningsbenägenhet. När det gäller utsatthet på grund av att offret tillhör en grupp, t ex en annan ras än gärningsmannen, ligger motivet i rasmotsättningar. Lämpligheten hos offret avgörs bl a av dess (geografiska) närhet till gärningsmannen. Den som är närmast blir helt enkelt ett lämpligt offer. Frånvaro av kapabla väktare, kan tänkas ha följande grund. Gärningsmannen som står i beredskap att utföra ett brott mot en person av annan ras, känner sig övertygad om att ingen i omgivningen kommer att hjälpa offret. Dessutom kan han (vilket det oftast är fråga om) känna sig övertygad om att brottet inte kommer att anmälas. Denna tro kan grunda sig på att offret har annan språktillhörighet än polisen, att angreppet inte är så allvarligt eller att offret kanske inte har förtroende för polisen (eller tvärtom).[64]

Det kan också vara så att livsstilen hos offret kan påverka gärningsmannens uppfattning om anmälningsbenägenhet. Det är här fråga om livsstil som rör sig i gråzoner vad gäller kriminalitet/avvikelse, t ex prostitution respektive homosexualitet. Ett exempel på sådan livsstil som använts i litteraturen är *seeking out a homosexual partner*.[65]

2.3 Undersökningar om homosexuella som brottsoffer

Ingen undersökning om homosexuellas utsatthet för brott (p g a homosexualitet) uppfyller kravet på representativt urval, vilket beror på att baspopulationens omfattning är okänd. Ingen undersökning om denna typ av utsatthet är identisk i designen med någon annan, vilket försvårar jämförelser.

Trots dessa tillkortakommanden har ändå ett ansenligt antal utomnordiska studier genomförts. Närmare uppläggning av och resultat från dessa redovisas i följande kapitel (3-10) Här ska helt kortfattat nämnas de två nordiska studierna

---

61 Spelman 1995 s 366.

62 'Ongoing' eller 'processual crimes' Farrell, Phillips & Pease 1995 s 388.

63 Farrell, Phillips & Pease 1995 s 388.

64 Farrell, Phillips & Pease 1995 s 389.

65 Hindelang m fl 1978 s 266.

som riktats till homosexuella populationer och där frågeställningen om utsatthet för brott funnits med.

Den ena är en svensk enkät- och intervjustudie inom den s k homosexutredningens ram, från 1981.[66] Den andra är en norsk enkätstudie[67] från 1998, som ingår i ett projekt inom Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.[68] Enligt uppgift i den norska studien har författarna inspirerats av den svenska undersökningen från 1981.[69]

Ingen av dessa två studier är renodlade offerstudier, utan man söker snarare spegla homosexuella kvinnors och mäns livsvillkor vad gäller identitetsutveckling, öppenhet, hälsa och relationer. Den svenska studiens utsatthetsfrågor handlar primärt om utsatthet för diskriminering i arbetslivet, men det finns även en allmän fråga om utsatthet som lyder:

"Har någon i ett sammanhang som inte har framgått av Dina tidigare svar, uppträtt ovänligt eller fientligt mot Dig pga Din sexuella inriktning?"[70]

Ungefär fem procent av dem som svarade hade upplevt sådant bemötande.[71]

Den norska utsatthetsfrågan är formulerad för att vara identisk och därmed jämförbar med den som används av norska motsvarigheten till ULF:

"Har du i løpet av det siste året 1997 blitt utsatt for... vold som førte til synlige merker eller kroppsskade? ... vold som ikke førte til synlige merker eller kroppsskader?... trussel [hot] *som var så alvorlig at du ble redd?"*

Därefter ställdes frågan om brotten hade samband med den utsattes sexuella läggning:

"Mener du at noen av disse volds- eller trusselepisodene hadde sammenheng med din seksuelle orientering?"[72] Resultaten visade att fyra procent av de lesbiska kvinnorna och fem procent av de homosexuella männen hade utsatts för våld under den angivna tidsperioden. Sju procent av kvinnorna och 13 procent av männen utsattes för hot under samma period. Följdfrågan besvarades jakande av 59 procent av kvinnorna och 75 procent av männen, vilket innebär att majoriteten upplevde att de hade utsatts för brottet på grund av sin sexuella läggning.[73]

---

66 SOU 1984:64. Homosexuella och samhället. Håkansson 1984 s 331-544.

67 Där även en omfattande intervjuundersökning ingick.

68 Hegna m fl 1999.

69 Hegna m fl 1999 s 20.

70 Håkansson 1984 s 528, not 1.

71 Håkansson 1984 s 528. Det bör observeras att frågan gäller om man någonsin blivit utsatt, inte enbart under de senaste 12 månaderna.

72 Hegna m fl 1999 s 348 fråga 70 a-d.

73 Hegna m fl 1999 s 256.

Avslutningsvis kan konstateras att många av studierna om homosexuellas utsatthet tar upp teoretiska perspektiv, även om det sker lite pliktskyldigt. Det som däremot, med något enstaka undantag, är helt genomgående är kopplingen till livsstilsteorin.[75]

2.3.1 Exponering på offentliga platser

Den del av livsstilsmodellen som har uppmärksammats mest när det gäller utsatthet för homosexuella är exponeringen. Till skillnad från vissa andra grupper som utsätts på grund av att de tillhör viss grupp, t ex de som har en annan hudfärg än majoriteten, kan ju homosexuella oftast undvika att visa sin "avvikelse".

Ett mått på exponeringens betydelse skulle följande resultat från en svensk studie av brottsoffer och etnicitet kunna utgöra. På frågan om man blivit hotad på grund av utseende, språk, härkomst etc svarade 16 procent av de tillfrågade polackerna, 21 procent av finländarna, 51 procent av chilenarna och 59 procent av iranierna ja. I alla kategorier utom den polska var männen något mer utsatta än kvinnorna.[76] I en annan svensk undersökning framstod gruppen afrikaner som den mest utsatta gruppen när det gällde upprepad utsatthet.[77] Det har också pepekats att den ökade uppmärksamhet som aids innebar för homosexuella (främst män), är tveeggad. Å ena sidan gör den det lättare för homosexuella att skapa relationer, organisationer och *communities*. Å andra sidan utmanar synligheten, varvid resultatet kan bli fientlighet.[78]

Flera av exponeringsfaktorerna kan kopplas till var aktörerna befinner sig geografiskt sett. Det är ett välkänt faktum att viktimseringsrisker är bundna till grad av urbanisering. Det är också välkänt att dessa risker fördelar sig ojämnt inom områden.[79] Platser där viktimiseringar sker frekvent kallas hot-spots.[80] När det gäller hot-spots och risken för homosexuella att viktimiseras, visar forskning utomlands att dessa hot-spots primärt består av mötesplatser för homosexuella män som söker andra män för sexuellt eller annat umgänge. [81] När det gäller homosexuella kvinnors viktimisering framhålls att dessa är mindre synliga än homosexuella män, och är därför svårare att identifiera som (potentiella) offer.[82]

75 Hindelang, Gottfredson & Garofalo 1978.

76 Sexuell läggning framgår inte av denna undersökning, inte heller tidsperioden som frågorna avser. Martens 1998 s 57, utdrag ur tabell 24

77 Ds 1998:35 s 125.

78 Berrill 1993 s 159-160.

79 Wikström 1990 s 10.

80 Wikström 1995 s 33.

81 Miller & Humphreys 1989.

82 Miller & Humphreys 1989 s 183, not 1. Här kan tilläggas att flera fall där lesbiska kvinnor utsatts på allmän plats finns i Sverige.

En undersökning om manlig homosexualitet i Göteborg under tiden kring andra världskriget berör sk hot-spots.[83] Författaren beskriver det manliga homosexuella livet som "ett uteliv".[84] Genom intervjuer med män som deltog i det homosexuella utelivet har följande scenario skisserats. Göteborgs invånarantal dubblerades mellan 1930 och 1960. Många unga män flyttade till staden och lösgjordes från familjers och andra institutioners övervakning.[85] I kombination med att kvinnor dåförtiden var mindre sexuellt tillgängliga,[86] höll en del män tillgodo med manligt sexuellt umgänge, utan att för den skull identifiera sig som homosexuella. Ett sätt att undvika sådan identifiering var att parterna till viss del var uppdelade i "riktiga karlar" och "såna". Med "såna" avsågs de som var effeminerade och intog en mer kvinnlig roll.[87] [88]

Femtiotalet beskrivs i Göteborgsstudien som en brytningstid för denna trafik i bekvämlighetsinrättningar och buskar. De män som inte identifierade sig som homosexuella behövde inte längre de homosexuella männen för sex. Levnadsvillkoren förbättrades och de heterosexuella männen fick råd att besöka kvinnliga prostituerade. Dessutom hade de sexuella normerna förändrats, och kvinnor blev mer tillgängliga sexuellt.[89] Här kan dock påpekas att det finns forskning som visar att icke-homosexuella män även idag söker homosexuella kontakter, trots tillgång till kvinnor. En av anledningarna till detta skulle vara *"en flykt från stigande krav från kvinnor på en demokratisering av det heterosexuella samlivet."* [90]

Under 50-talet och därefter förändras så homosexualitetsidealet för män. Homosexualiteten flyttade upp i samhället, *Från att ha varit en kopia av hor blev den nu en kopia av äktenskapet"*[91] För nutida exempel på denna förändring, kan möjligheten till registrerat partnerskap för samkönade par nämnas. [92] Det manliga homosexuella uterummet förändrades i och med med att de många och välfrekventerade flermanspissoirerna byggdes om till enmanspissoirer, och att Gatukontoret tuktade buskar vid frekventerade platser.[93]

---

[83] Nilsson.

[84] Nilsson 1995 s 113.

[85] Nilsson 1995 s 115.

[86] Nilsson 1995s 127.

[87] Nilsson 11995 s 112 och 122 bl a.

[88] Se SOU 1995:17 Homosexuell prostitution för en beskrivning av olika typer av homosexuella, där den s k latinamerikanska modellen bygger på uppdelningen i kvinnlig och manlig roll, s 18f.

[89] Nilsson 1995 s 135.

[90] Nilsson 1995 s 140.

[91] Nilsson 1995 s 136.

[92] Från och med 1/1 1995.

[93] Nilsson 1995 s 137. Här kan nämnas att sådana situationella åtgärder vidtas även i Stockholm. Sedan flera år pågår saneringar av parker som frekventeras av homosexuella män för att förhindra trafiken. Det finns även exempel på sådan situationella åtgärder i Malmö. För att förhindra prostitutionstrafik (heterosexuell) har stenblock ställts ut på gatorna runt stråken, avsedda att förhindra framkomlighet i bil.

I takt med sådana saneringar har homosexkontaktställen delvis ändrat karaktär. Nu handlar det därför mer om s k sexvideoklubbar, telefonkontaktlinjer [93] och sk chat-linjer på internet. Utvecklingen innebar också att delar av kontakttagandet mellan homosexuella män har flyttat från gatan till nöjesställen och till hemmen. Parkmiljöerna finns emellertid kvar. Ett konkret exempel på att de lever är att RFSL har en särskild s k uppsökande verksamhet, Uppsökeriet. Det är ett 40-tal avlönade personer som under onsdagar, fredagar och lördagar befinner sig i de aktuella miljöerna för att dela ut kondomer som en hiv-preventiv åtgärd.[94]

I den svenska studien från 1981 inom homosexutredningens ram påpekas att följande faktorer måste föreligga för att diskriminering mot homosexuella ska kunna ske:

1. De homosexuella måste framträda öppet.
2. Den synliga formen av homosexualitet förutsätter ofta att homosexuella relationer finns.
3. En förutsättning för att homosexuella ska leva i kärleksrelationer är att de själva uppfattar sig som homosexuella och vill vara det.[95]

Enkät- och intervjuundersökningarna från 1981 visar att homosexuella väljer ut vilka som ska få veta om deras homosexualitet. Detta sker efter att de har gjort en bedömning av möjliga reaktioner.[96] De heterosexuella personer som bedöms som mest negativa till homosexualitet har minst chans att få veta att de känner eller kommer i kontakt med homosexuella. I detta mönster av möjlighet att välja exponering (till skillnad från t ex personer med mörk hudfärg i Norden) kan det inte uppstå konkret, lätt påvisbar diskriminering mot homosexuella i någon större omfattning,[97] helt enkelt för att exponeringen saknas.

Slutsatsen blir att homosexuella har utvecklat ett livsmönster som förebygger diskriminering (och annan utsatthet). Detta gör att diskriminering existerar mer som ett hot än som en handling. Det gör också att homosexuella drar sig undan umgänge med heterosexuella.[98] Men det förekommer även att homosexuella drar sig undan andra homosexuella, i synnerhet i form av varaktiga relationer. Till och med när det finns en relation kan parterna välja att dölja den, t ex genom att bo på olika håll.[99]

---

93 Nilsson 1995 s 140.
94 Nyckelinformant, Uppsökeriet.
95 Håkansson 1984 s 338.
96 Håkansson 1984 s 493.
97 Håkansson 1984 s 516f.
98 Håkansson 1984 s 517.
99 Håkansson 1984 s 518.

Den norska studien, företagen 17 år senare visar att de faktiska reaktionerna på öppenheten nästan alltid är mer positiva än de förväntade.[101] En slutsats av ovanstående resonemang är att konsekvenserna av att leva dolt, är att det kan vara psykiskt belastande, medan öppenheten kan leda till att man utsätts för diskriminering, trakasserier och våld.[102]

2.3.2 Livsstilsskillnader

Livsstilsskillnaderna homosexuella emellan är stora, och detta har betydande konsekvenser. De som kommer med i urvalen för undersökningar om brott har förmodligen en annan livsstil än de som inte kommer med.[103] De olika källorna om homosexuellas livsstilar kan skapa föreställningar om en livsstilsbild av utsattheten.[104] Inser man inte att det finns en mångfald i homosexuella livsstilar blir beskrivningen alltför förenklad.[105] Till denna lista fogas lämpligen livsstilsskillnader mellan könen.

Livsstilen kan ha stor betydelse i uppdelningen av utsatta och icke utsatta för brott. Detta är särskilt betydelsefullt när det gäller upprepad viktimisering. För dem som blir utsatta på grund av livsstilen, för t ex hotelser och trakasserier pga sin homosexualitet, sker det ofta upprepade gånger. Begrepp som återfallsoffer och offerkarriär, dvs motsvarigheten till kriminella karriärer har använts i detta sammanhang. Utsatthetskoncentrationen har även gått under benämningen "kroniska offer".[106] Uttrycken superoffer,[107]offerbenägenhet[108] samt offrets uppsåt [109] används.

Sett i ett integrerat perspektiv har det hävdats att rutinaktivitets- och livsstilsperspektiven kräver att man förstår den sociala struktur som omger både gärningsman och offer. Det är den strukturen, eller kontexten, som skapar både gärningsmannes motivation och offrets risktagande.[110] För svenska förhållanden har livsstilsmodellen reviderats enligt följande:

---

101 Hegna m fl 1999 s 53.

102 Hegna m fl 1999 s 53.

103 Berk, Boyd & Hamner 1992 s 133.

104 Sagarin & Macnamara 1975 s 15.

105 Mc Veigh 1997 s 80.

106 Ellingworth, Farell & Pease 1995 s 361. Begreppet kroniska offer används för personer som har upplevt minst två viktimiseringar under den senaste femårsperioden, men inte mer än en viktimisering av samma sort under de senaste sex månaderna. Och om personer som har upplevt minst två viktimiseringar av samma kategori under de senaste sex månaderna.

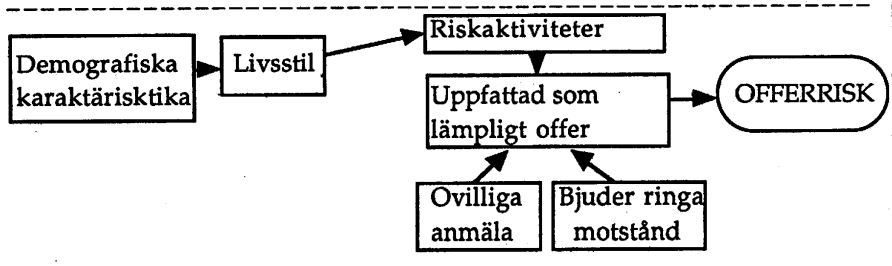
107 Ellingworth, Farell & Pease 1995 s 361.

108 Hindelang m fl s 75.

109 Hindelang m fl s 72.

110 Meier & Miethe 199 s 494.

Tablå 2:2: Livsstilsmodellen i svensk översättning faktorer som kan leda till utsatthet för brott

Källa: Wikström 1987 s 35.

Som riskaktiviteter har bla tagits upp homosexuellas livsstil om de exponerar sin homosexualitet. De kan därmed uppfattas som lämpliga offer, dels på grund av förmodad ovilja att anmäla brottet, dels på grund av förmodat ringa motstånd.[111]

2.4 Kritik mot livsstilsteorin

Det finns emellertid en massiv kritik mot livsstilsteorin, som kan sammanfattas:
1. Modellen är enkel, på gränsen till axiomatisk - "den som inte åker skidor, bryter inte benen i backen...". Teorin är outvecklad och kan bli sann per definition.
2. Teorin är passiv eftersom den förklarar viktimisering genom offerkaraktäristika, inte med handlingar.
3. Modellen tar gärningsmannens motiv och benägenhet för givna.
4. Indikatorerna är mycket grovhuggna.
5. Frånvaro av förfinade och direkta mått på livsstil och exponering.
6. Analys av tid och plats fattas.
7. Teorin är bara en manifestation av mera fundamentala sociala och ekonomiska processer. Grunden är ojämn fördelning av inkomster.
8. Modellen förklarar inte skillnader i utsatthet för kvinnor och män som lever liknande liv.
9. Modellen förklarar inte varför vissa är mer lämpliga som offer och saknar skydd.
10. Modellen förklarar inte varför vissa personer i gärningsmäns närhet inte har större utsatthet.
11. Modellen bortser från andra strukturella variabler som områdets kontext,

111 Wikström 1987 s 35.

sociala orättvisor och social desorganisation.
12. Det modellen beskriver bygger på en rationell gärningsman. Detta motsvaras inte av den expressiva och spontana naturen hos vissa våldsbrott.
13. Modellen förklarar inte viktimisering som sker i hemmet eller olika former av våld mot familjemedlemmar. [111]

Trots massiv kritik mot livsstilsteorin finns förhoppningar att teorin ska kunna utvecklas[112] bl a genom bättre mått för att mäta beteende, länkar mellan livsstil och tillfällen, kontextuell analys av grannskap/tillfällen och individuell livsstil.[113] Det är med andra ord fråga om att inom viktimologin flytta fokus från mikroanalyser av beteenden hos individer och mindre grupper av utsatta till makroanalyser av karaktäristika, livstilar och rutinaktiviteter hos den större populationen.[114]

När det gäller uttrycket *Being gay as a lifestyle* har det hävdats, att detta att vara homosexuell inte är en livsstil.[115] Att kalla en sexuell läggning för livsstil är att trivialisera. En livsstil är ett beteendemönster som utvecklas när personen är vuxen som ett resultat av ens intresssen och aktiviteter. Det finns rika livsstilar, självdestruktiva livsstilar, äventyrliga, kriminella, kärleksfulla och akademiska livsstilar, bara för att nämna några få. Att vara homosexuell är inte ett beteendemönster, det är en djupt rotad inre orientering som finns från tidig ålder i livet, kanske till och med från före födseln. Att vara homosexuell handlar inte om vad man gör, utan om vem man är. Det finns däremot många livsstillar bland bögar och lesbiska, precis som det finns många livsstilar bland heterosexuella kvinnor och män.[116]

Livsstilsteorin lämnar således mycket i övrigt att önska. För hatbrottens del är t ex gärningsmannens motiv centralt, men utelämnat i livsstilsteorin. En ytterligare invändning, dock utan stöd i litteraturen, är att modellens utgångspunkt (naturligtvis) har heterosexualitet som norm. Likt den sk ålderstrappan är livsstilsmodellens utgångspunkt ett heterosexuellt normalliv, där personen växer upp, har ett omfattande kontaktnät och livligt uteliv fram till dess att föräldrarollen begränsar möjligheterna och riskerna att utsättas för brott av främlingar på allmänna platser.

---

111 Fattah 1991 s 338-341, se även Garofalo 1986 s 138.

112 I en uppdatering av livsstilsperspektivet modifierar en av perspektivets grundare Hindelang modellen såtillvida att två ytterligare, okopplade, 'boxar' läggs till, *Målattraktivitet* och *Den utsattas egenheter* kallas de. (Target attractiveness och personal ideosyncrasies) Med det förstnämnda begreppet avses mer symboliska bevekelsegrunder (än att offret är ett lämpligt offer), med det sistnämnda att variationerna i risk inte enbart kan hänföras till en sociologisk förklaringsmodell, de psykologiska 'egeneheterna' hos individen medräknas också. Hindelang 1982.

113 Fattah 1991 s 340 .

114 Fattah 1991 s 347.

115 Berzon 1996

116 Berzon 1996 s 175

Avslutningsvis bör frågan om konsekvenserna av livsstilsmodellen ställas - vad ska vi göra? Säga åt folk att ändra sin livsstil? Det har hävdats att kvinnornas utevaro från hemmen bidrog till ökade brottsrisker, både mot hemmen och mot kvinnorna. Men detta var ju inte någon anledning att hindra kvinnorna från att delta i arbetslivet.[117]

2.5 Skillnader i skildringar av homosexuellas utsatthet för brott

När det gäller offerstudier framförs ofta kritik mot det sen uppvaknande intresset för offrens situation och behov.[118] Utifrån den kritiken kan det vara intressant att jämföra två verk om homosexuellas utsatthet där drygt 20 år skiljer verken. Det är dels *the Homosexueal as a Crime Victim* från 1975 av Sagarin & MacNamara,[119] dels *Hate Crimes Victmization in the United States* från 1997 av Garofalo, som dessutom var en av livsstilsperspektivets grundare.[120]

Sagarin & MacNamaras utgångspunkt 1975 är att personer som engagerar sig i homosexuella aktiviteter, och särskilt med personer som nyss var främlingar, verkar utsättas ofta för brott. Huvudhypoteserna är att homosexuella i oproportionerligt hög grad är utsatta för brott och att detta beror på deras homosexualitet. Underhypoteser är bl a att kvinnliga homosexuella utsätts mindre än männen, men mer än andra kvinnor. Denna hypotes är kopplad till den hypotes som utgår från att *Little homosexual victimization grows out of what might be termed normal homosexual activity,* varmed avses långvariga kärleksrelationer. Det antas vidare att risken för viktimisering ökar i takt med antal tillfälliga relationer, anonymitet, prostitutionskontakter och åldersskillnad mellan parterna som träffas.

Bland utgångsproblemen i denna studie märks särskilt svårigheter att definiera homosexualitet, att definiera parternas sexuella läggning och avgöra huruvida brottet är riktat mot den utsattes homosexualitet. Bland metodproblemen märks primärt urvalsfrågor. Ett förslag i artikeln är att hämta urval från organisationer och fängelser.

Riskerna att utsättas löper samman med främlingsskap, primärt övergången från främlingsskap till intimitet, dvs de risker det medför att beblanda sig med okända personer. Dessutom kategoriseras rotlöshet och instabilitet som kriminogena faktorer. Brotten som den homosexuelle riskerar att utsättas för är mord, utpressning, rån, inbrott, sexbrott och i viss mån diskriminering.[121]

---

117 Garofalo 1986 s 151.

118 SOU 1998:40 s 74, Åkerström 1996 s 8, Österberg 1996 s 16.

119 Publicerad i International Journal of Criminology and Penology, två år efter att ett föredrag på samma material hölls på den första internationella viktimologikonferensen i Israel 1973.

120 Publicerad Skogan m fl.

121 Sagarin & MacNamara 1975 s 13-23.

Gärningsmannadiskussionerna handlar främst om personer som verkar vara förvirrade över sin egen sexuella läggning. Detta framhålls som ett motiv till att attackera (andra) homosexuella.[122] Samspelet offer/gärningsman kommenteras under rubriken *Victim-precipitation*, dvs att det är något hos/med offret som påverkar gärningsmannen att begå brottet. Exemplet som ges är offrets 'hemlighet' och att han är rädd att avslöjas som homosexuell. Detta kan uppmuntra inte bara till utpressning, utan även till rån, misshandel och mord. Utöver denna gärningsmannatyp nämns även, i förbigående, gärningsmän med andra motiv, t ex politiska. *A low regard for the victims leads to crimes against homosexuals, as well as to offences against alcoholics, prostitutes and blacks.*[123]

Prognosen för homosexuellas utsatthet för brott är blandad. Dels spås att utvecklingen kommer att följa övrig brottsutveckling. Dels är prognosen att homosexuella kommer att öka sin öppenhet, vilket i sin tur skulle minska tillfällighetsmötena och promiskuitet. Men författarna menar också att den ökade öppenheten kan leda till fler arenor för tillfälliga möten med mindre rädsla hos de potentiella offren eftersom det sociala ogillandet hos omgivning och polis kommer att minska. Faran ligger i att de homosexuella kan invaggas i en falsk tro att de har fått en större faktisktrygghet mot utsatthet för brott.

Öppenheten kan med andra ord leda till att gärningsmännen inte serveras det lämpliga offret genom att polis och allmänhet inte (längre) definierar det som ont. Men, menar författarna, det kan också leda många homosexuella till situationer som är farliga.[124]

Garofalo, som behandlar hatbrott generellt, inte specifikt homosexuellt, konstaterar drygt två årtionden senare att det alltid har funnits hatbrott, folkmord får exemplifiera detta. Vidare att det är en politisk fråga vilka grupper som ska omfattas av skyddslagstiftingen, och att vikten av att studera hatbrott och dess offer ligger i att de är dubbelt utsatta, dels för hatet, dels för själva brottet, men också på grund av den ökade polariseringen i samhället som brotten leder till.

Definitionen av hatbrott lyder: *Harm inflicted on a victim by an offender whose motivation derives primarily from hatred directed at some apparent characteristic of the victim'*, där fokus ligger på utsatthet på grund av ras, etnicitet, religion och sexuell läggning.[125] Frågan huruvida hatbrotten minskar eller ökar lämnas obesvarad, mätmetoderna är nya och det tar tid innan de stabiliseras. Beklagansvärt är att de flesta mätningar är av tvärsnittsmodell, vilket begränsar typerna av slutsatser som kan dras av undersökningarna.

---

122 Sagarin & MacNamara 1975 s 22. Denna intra-sexuella borttslighet har sin motsvarighet i intra-nationell brottslighet, te x mellan gärningsman och offer från samma nationer. Wikström 1991 s 105.

123 Sagarin & MacNamara 1975 s 23.

124 Sagarin & MacNamara 1975 s 24.

125 Garofalo 1997 s 134.

Validitetsfrågan belyses utifrån polispraxis där faktorer som verbala eller skriftliga uttryck, dåd på särskilda dagar, att offret tillhör en minoritet eller att liknande dåd hänt tidigare i området diskuteras. Brottstyperna har delats in i förolämpningar, misshandel och vandalisering. Det påpekas också att nivån av upprepad viktimisering är högre för hatbrott än för andra brott, och att homosexuella förmodligen är den minst anmälningsbenägna offergruppen. Offren är unga, hälften under 21 år, platserna är utomhus och mötena mellan parterna leder till konfrontationer. Gärningsmännen beskrivs som unga, ofta i gäng, men inte alltid i organiserade grupper.

Åtgärderna beskrivs genom rättsväsendets insatser, dels för polisen, dels genom lagstiftningsförsök att påverka hatbrotten. Där kommenteras särskilt att den debatt som föregått lagstiftning om hatbrott primärt rört vilka kategorier som ska inbegripas. Utsatthet på grund av sexuell läggning har varit bland de mest ifrågasatta i det avseendet.

Garofalo avslutar med att hävda att hatbrottslagstiftningen finns pga djupa fördomar i kombination med att hatbrott är särskilt stötande i USA, som säger sig stödja ideér om öppenhet. mångfald och tolerans. Effektivare lösningar än lagstifning, som dessutom kan öka spänningar mellan grupper i samhället, kunde vara att behandla hatbrott som en form av *community disorder*, som hanteras av närpolisens brottsprevention. Att vidmakthålla hatbrottsgränsen mot andra brott skulle kunna förhindra att man kan undersöka kopplingar mellan andra brott och kulturella, sociala och ekonomiska faktorer, blir författarens kritiska avslutning.[127]

Vid en jämförelse av artiklarna från 1975 och 1997 framstår ett antal faktorer särskilt tydliga: Den tidstypiska indelningen i individuella faktorer på 1970-talet och strukturella faktorer på 1990-talet framträder. Man kan se skiftet från att söka förklaringar i inneboende karaktäristika hos gärningsman och offer, till att söka svaren i de sociala situationerna, och från platserna parterna möts på.[128]

1975 års beskrivning handlar om mord, utpressning, rån, inbrott och sexbrott, primärt utövade av en gärningsman med osäker eller samma sexuella identitet som offret. 1997 års beskrivning handlar primärt om förolämpningar, misshandel och vandalisering utövat av ungdomar i gäng. Den äldre modellen bygger framför allt på intrasexuella brott och den yngre modellen utgår från intersexuella brott, dvs från inomgruppsbrott med liten exponering till mellangruppsbrott med större exponering. Vidgningen från den lilla slutna världen som homosexuella levde i 1975 till den öppnare 1997 är uppenbar, liksom förklaringsmodellens utveckling från mikro- till makroplanet.

För svenska förhållanden kan 1994 års straffskärpningsregel i brottsbalken 29:2:7 med innebörd att kränkningsbrott med homofobiskt motiv är försvårande omständighet jämföras med en beskrivning av brott mot homosexuella på 1930-

127 Garofalo 1997 s 134-144.

128 För generellt resonemang om denna utveckling, se Sparks 1981 s 768.

talet:

Det är i regel endast om han anträffas död, som polisen får kännedom om saken. Ofta framkommer ej heller då orsakssammanhanget, men om detta blir känt, räknas den dödes homosexualitet som förmildrande omständighet för dråparen[129]

2.6 Sammanfattning

Offerstudier kan utgöra komplement till brottsstatistiken genom att belysa anmälningsbeteenden, de kan vara ett mått på livskvalitén och en indikator på vilka skador brottsligheten för med sig. Som ett komplement till de omfattande brottsofferundersökningarna som i många länder utförs på representativa urval av den generella befolkningen görs ibland riktade offerstudier till speciella populationer inom befolkningen.

Medan stora, generella undersökningar pekar på knappt fyra procents utsatthet för hot respektive våld under ett år, kan populationsinriktade studier, med icke representativa urval, visa betydligt högre andel utsatta. Populationer som har undersökts i dessa avseenden är personal inom vården, personer med utländskt utseende och i och med denna studie även homosexuella.

De teorier som många offerstudier vilar på fokuserar på hur de utsatta lever sina liv, deras livsstil. Teorin operationaliseras genom frågor om i vilken mån man utsätter sig för risker eller kan undvika farliga personer och platser. Livsstilsteorin förutsätter per definition exponering för risker. Till skillnad från t ex vissa invandrargrupper som blir utsatta för främlingsfientliga attacker, kan homosexuella kvinnor och män välja i vilken grad de ska exponera sin homosexualitet och därmed ta risken att bli utsatta för anti-homosexuella attacker.

Utvecklingen på området homosexuellas utsatthet har gått från de individuella faktorerna på 1970-talet till 1990-talets mer strukturella förklaringar till varför homosexuella blir utsatta för brott på grund av sin sexuella läggning.

129 Lundstedt 1933 s 98.

3. Metoder & material

3.1 Inledning

Studier av marginaliserade eller avvikande grupper i samhället reser annorlunda och ofta svårare metodproblem än studier av andra grupper. Om projektet fokuserar på sexualitet och brottslighet, ämnen som regelmässigt hänförs till kategorin känsliga[1] ökar svårigheterna.

Kartläggning av beteenden som är kriminaliserade men där utsattheten har låg anmälningsbenägenhet och/eller inte registerförs i särskilda kategorier leder till behov av en kombination av flera olika metoder, s k triangulering,.[2] Olika metoder leder ibland också till olika uppfattning av den empiriska verkligheten. Man brukar säga att ingen metod ensam någonsin kan täcka alla relevanta bilder av verkligheten.[3] De olika typer av triangulering som aktualiserats för denna studie är :

1. *Metodologisk* triangulering som innebär att olika metoder används för att erhålla uppgifter om samma fenomen, t ex att utföra en enkät och att intervjua utsatta personer. Här kombineras således kvantitativa och kvalitativa metoder.
2. *Datatriangulering,* [4] som innebär att datainsamlingen görs utifrån olika källor, och i olika situationer. När det gäller intervjuer, ser man till att data kommer från flera olika källor, t ex nyckelinformanter, utsatta personer och icke utsatta personer.
3. *Forskartriangulering* som innebär att det är flera forskare som samarbetar i insamlandet och analyserandet av data.
4. *Interdisciplinär triangulering* innebär att studier från olika discipliner t ex sociologiska, psykologiska, kriminologiska, juridiska, etnologiska och massmediainriktade kombineras.[5]

[1] "Sensitive Topics", se vidare Lee 1993.

[2] Denzin 1978 s 10. Termen används inom sjöfarten och lantmäteriet för att lokalisera ett objekt utifrån flera olika mätpunkter .

[3] Denzin 1978 s 15.

[4] Denzin 1978 s 295. Denzin hävdar att en komplett triangulerad undersökning innehåller deltagande observation, enkät, fältundersökning samt livshistorier genom intervjuer, där huvudargumentet är risken för rivaliserande faktorer, Denzin 1978 s 301 och 28.

[5] Den ytterligare form av triangulering som brukar nämnas är *teoritriangulering* vilken innebär att man beaktar olika teorier under projektets gång, i stället för att binda sig vid en teori från början och enbart gå in för att testa den. Denna form av triangulering reser förståeligt nog särskilda problem. En del av dem diskuteras i Tashakkori & Teddlie 1998 s 22f, där de olika paradigmen positivism, postpositivism, pragmatism och konstruktivism är kopplade till olika metoder för datainsamling/bearbetning.

Teorigenereringen inom viktimologin är begränsad. Därför kan det vara nödvändigt att använda inte bara kvantitativa metoder (som enkäter), utan även kvalitativa, t ex intervjuer.[6] Grundtanken är att kvantitativa metoder framför allt används i hypotesprövande studier, medan kvalitativa metoder är mer explorativa till sin art. Det förekommer att man använder sig av både och, en form av metodtriangulering. Vanligen baseras intervjupopulationen på enkätpopulationen så tillvida att enkäten innehåller en frågeställning eller uppmaning till respondenterna att ställa upp på enintervju.[7] Detta innebär att den mer kvantitativt inriktade undersökningen inleder undersökningen och den mer kvalitativa görs därefter. Ett argument för att använda den ordningsföljden kan vara att den kvantitativa, inledande, enkäten är ett sätt att få kontakt med presumtiva intervjupersoner för den följande intervju-undersökningen. Ett argument för den motsatta ordningsföljden, att inleda med intervjuer och avsluta med enkät, är att man genom intervjuerna erhåller så mycket relevant insikt att enkätfrågorna blir mycket preciserade vilket naturligtvis påverkar utfallet av hela undersökningen.[8]

Frågan om kvantitativ eller kvalitativ metod återfinns ibland under rubriken *the War*.[9] Frågan är om de vetenskapsparadigm som ligger bakom den kvantitativa respektive den kvalitativa metodologin är inkompatibla. Satt på sin spets är man antingen positivist/empirist och deduktiv och uttrycker sig i siffror, eller så är man konstruktivist/fenomenolog och induktiv och uttrycker sig i ord. Detta har varit den traditionella uppdelningen. Med utgångspunkt från att det är frågans besvarande[10] och inte metodvalet som är det väsentliga, har enögdheten dock kritiserats,[11] bland annat genom kritik mot överdrivna argument.

I slutet av 1950-talet började man frångå användandet av s k mono-modeller, där man jobbar med den ena eller den andra metoden.[12] Utvecklingen till stereo-metoder eller blandade, *mixed methods*, förfinades under 1970-talet för att till slut på 1990-talet få fäste.[13] Turen har då gått från monometoder över *mixed methods*[14] till *mixed model*, där metod- och datatriangulering används inte enbart i insamlingen av data, utan fortlöplande, under hela studien. Dessa

6 Renck, abstract, se även Ds 1998:35 s 177.

7 von Schultness 1992 s 67.

8 Den ordningen har bl a använts i Åkerströms undersökning om vårdpersonals utsatthet för hot och våld, 1993 s 6. Att inleda med det kvalitativa kan liknas vid det induktiva angreppssättet, medan inledning med det kvantitativa mer liknar ett deduktivt förhållningssätt.

9 Tashakkori & Teddlie 1998 s 3. Som exempel på svenska representater kan nämnas Eneroth 1984 med verket 'Hur mäter man vackert?' respektive Bertilsson, 1995, som dels berättar hur hon har 'fuskat' med intervjuer, dels hävdar att det är oetiskt att objektifiera andra människors utsagor i en intervju, s 19.

10 Tashakkori & Teddlie 1998 s 21.

11 Tashakkori & Teddlie 1998 s 11-41.

12 Campbell & Fiske 1959, se Tashakkori & Teddlie 1998 s 41.

13 Genom Denzins verk 1978 och Pattons 1990.

14 Det som vanligen kallas triangulering, Tashakkori & Teddlie 1998 s 18.

metoder har stundom benämnts *mixed-up methods* av dem som varit mer mono-inriktade, eftersom det inte har funnits något enhetligt paradigm eller någon teori för studier med mixad ansats.[15]

Ett antal olika tillvägagångssätt har använts i de mixade metoderna:

1. Att inleda med en kvalitativ studie och fortsätta med en kvantitativ, där den kvalitativa använts för att utveckla kvantitativa verktyg, oftast en enkät.
2. Att inleda med en kvantitativ studie och fortsätta med en kvalitativ, där den senare används för att förklara resultaten från den kvantitativa studien.
3. Att inleda med en kvalitativ studie och fortsätta med en kvantitativ för att förstärka de kvalitativa resultaten.
4. Att företa undersökningar med båda metoderna samtidigt och parallellt.[16]

I det fjärde tillvägagångssättet påpekas att kvantitativa resultat inte nödvändigtvis måste relateras till eller konfirmera kvalitativa resultat, eller vice versa, men att så ofta sker.[17] I de båda nordiska studierna av homosexuellas utsatthet har man kombinerat intervjuer och enkäter.[18] I framför allt den svenska studien är ett flertal citat från intervjuerna redovisade för att belysa problematiken. Ett femtiotal teman belyses genom citat från 77 intervjuer och 250 kortberättelser som respondenterna bifogat.[19]

3.1.1 Validitet och reliabilitet

Huvudargumentet att använda flera metoder är validitetsfrågan, dvs att säkerställa att man faktiskt mäter det man tror att man mäter.[20] Just när det gäller offerstudier, har det hävdats att validitetsfrågan är en öppen fråga[21] och att data i offerstudier alltid innehåller fel.[22] Risken är att instrumentet mer speglar sig själv än verkligheten.[23]

I de nordiska studierna har man, som påpekats i kapitel två, valt två olika grepp för att tillse att respondenterna svarar på det som forskarna avsett att mäta. Den svenska frågar: *Har någon ... uppträtt ovänligt eller fientligt mot dig på grund av din sexuella inrikting?* Den norska frågar: *Mener du at noen av disse volds- eller trusselepisodene hadde sammenheng med din seksuella orientering?*[24] Homosexuella kvinnor och män kan naturligtvis liksom vem som helst bli rånad eller mördad på grund av att de varit på fel plats vid fel

15 Tashakkori & Teddlie 1998 s 17-43.
16 Tashakkori & Teddlie 1998 s 44.
17 Tashakkori & Teddlie 1998 s 47.
18 Se Håkanson 1984 s 534 samt Hegna m fl 1999 s 9.
19 Håkansson 1984 s 356.
20 Tashakkori & Teddlie 1998 s 79.
21 Aromaa 1990 s 81.
22 Skogan 1986 s 103.
23 Aromaa 1990 s 83.
24 Håkansson 1984 s 528 not 1 och Hegna m fl s 348.

tillfälle utan att brottet hade något att göra med den utsattas sexuella läggning. Att hävda att alla brott mot homosexuella är homofobiskt motiverade har kritiserats starkt.[25]

Validitetsproblemet kan delas upp i flera underavdelningar varav 'designvaliditet' avser validitet i slutsatserna medan datavaliditet avser validiteten hos själva data, dvs det som respondenterna svarar. Intern validitet avser i vilken mån man kan lita på slutsaterna om kausala förhållanden mellan variabler i undersökningen, där trovärdighet är ett av kriterierna. Påståendet att validitetsfrågan skulle vara mindre viktig för kvalitativa forskare har avfärdats, eftersom även sådana studier strävar mot någon form av generaliserbarhet.[26]

När det gäller reliabilitetsfrågorna är de behandlade i mindre utsträckning i offerstudier, och i synnerhet när det gäller kvalitativa studier. Reliabilitetsfrågan bör kunna svara på hur bra mätinstrumentet är. Om ett instrument är reliabelt, antas det ge samma resultat igen vid replikation av studien, s k test-retest reliabilitet.[27]

Metodfrågor i studier om homosexuellas utsatthet för brott berör bl a definitions- och validitetsfrågor, urval, svarsfrekvenser, anonymitet och tolkningar. Den viktiga frågan om pilotundersökning, dvs att testa enkäten eller intervjuguiden på en liten grupp för att se om verktyget håller berörs dock mycket sällan.[28]

3.1.2 Definitioner och tidsramar

För att kunna tolka svaren på enkät- eller intervjufrågor är det en fördel om frågorna uppfattas av respondenten på det sätt som forskaren avsett att de ska uppfattas, t ex att respondenten definierar brott på samma sätt som forskaren. Detta mål är emellertid svårt att nå. Utländska offerundersökningar har visat att bara en minoritet av utsattheterna räknades som brott av de utsatta.[29] Ett exempel är att endast sex av tio händelser av stöld av personlig egendom definierades som stöld.[30] Man kan fråga sig hur meningsfullt det är att ställa frågor, som inte är fullständigt definierade.[31] Komplexiteten med defintionsproblemen kan exemplifieras; en lösning som har använts är att låta

[25] Anetts & Thompson 1992 s 231.

[26] Tashakkori & Teddlie 1998 s 59-70.

[27] Tashakkori & Teddlie 1998 s 79. Detta förutsätter att verkligheten står still mellan mätning ett och två, samt att mätningarna inte ger någon påverkan på de 'mätta'. Se även Hydéns diskussion om historisk respektive narrativ sanning. Där den förra avser t ex ålder och bostdsort och den senare avser berättelser om vad som verkligen hände, 1997 s 183.

[28] Se dock Comstock 1991 s 191, not 16. För andra offerstudier, se Åkerström 1993:3 s 10.

[29] Mayhew 1994 s 43.

[30] Mayhew 1994 s 44.

[31] Jacobs & Potter 1997 s 2.

respondenten själv definiera, t ex sexuell läggning.[32] Eller som i en brittisk studie, att hoppas på att respondenten förstår innebörden av frågan.[33] Riskerna med att låta respondenten definera "brott" är uppenbara.

En fråga som också kan ställa till problem är den temporala, dvs vilken tidsperiod frågorna om utsatthet avser. Det vanliga i offerstudier är de senaste tolv månaderna.[34] Frågor om utsatthet över en livstid förekommer emellertid också.[35] Å ena sidan har det visat sig att till och med en så kort period som sex månader kan vara svår att överblicka när det gäller utsatthet.[36] Å andra sidan ger en kort tidsintervall mycket begränsad information om t ex upprepad utsatthet. Det har visat sig att just hatbrott har en mycket hög andel utsatta som utsatts upprepade gånger för liknande brottslighet, dvs en kontinuerlig utsatthet för brott under en livstid.[37]

3.1.3 Urval

I litteraturen finns flera olika förslag till hur urvalsproblematiken kan behandlas. Det har hävdats att man i den kvalitativa metoden ska maximera olikheter hos den undersökta företeelsen, varför varje form av slumpmässigt urval automatiskt utesluts. Det är i stället ett strategiskt urval som ska göras. Dessutom måste det göras fortlöpande medan undersökningen pågår.[38]

När det gäller explorativa undersökningar, dvs där syftet är att utforska ett område för att formulera hypoteser, eventuellt för att senare pröva dem, kan man välja ut personer, fall, organisationer o s v, utifrån föreställningen att just dessa ska kunna bidra med ideér till hypotesbildningen.[39] Ju mindre utforskat området är, desto mindre krav på systematisk urvalsmetod[40] (vilket snarast torde vara en följd av vad som är möjligt).

Begreppet *hidden populations*, dolda populationer, karaktäriseras av att det inte alltid existerar någon urvalsram vilket beror på att storleken på och gränserna för populationen kan vara okända. En annan utmärkande faktor är att det finns ett starkt behov av integritet och anonymitet eftersom medlemmarna i sådana populationer anses vara stigmatiserade p g a sitt beteende, det kan ju

---

32 Mc Veigh 1997 s 98.

33 Mason & Palmer 1996 s 27.

34 SCB:s offerundersökningar.

35 Comstock 1991 s 35, se även Åkerström 1993 bilaga A39, där frågan '*För hur länge sedan hände detta?*' har svarsalternativen senaste veckan, senaste månaden, senaste kvartalet, halvåret, året, två åren , mer än två år och vet ej, vilket implicerar att någon tidsbegränsning i utsatthet ej satts upp.

36 Fattah 1991 s 53. Se även Kury 1998 angående tidsperioder vid offerstudier.

37 Garofalo 1997 s 139, som exemplifierar med en undersökning där 32% av de utsatta för icke-hatbrott var upprepat utsatta, jämfört med 81% av dem som utsattes för hatbrott.

38 Hughes & Månsson 1988 s 26.

39 Jensen 1991 s 60.

40 Jensen 1991 s 61.

ibland också vara fråga om brottsliga grupper. Samarbetsviljan i sådana populationer är på grund av detta oftast låg.[41]

En motverkande kraft i detta sammanhang skulle kunna vara att individerna i de aktuella populationerna uppfattar det som att de får någon fördel av deltagande. Detta behöver inte nödvändigtvis vara på det individuella, utan kan vara på det kollektiva planet.[42]

Det ideala upplägget vid en offerstudie vore att ta ett slumpmässigt urval av hela befolkningen. Däribland skulle en viss andel homosexuella inbegripas. En viss andel av hela populationen skulle ha varit utsatt för brott. Jämförelsen mellan den homosexuella och den icke homosexuella populationen skulle då kunna göras. Nu verkar emellertid antalet homosexuella (nåbara) personer vara för litet, och utsatthet för brott för ovanligt för att en sådan studie, till rimliga kostander, skulle gå att genomföra.[43]

3.1.4 Urval när populationens omfattning är okänd

Då populationens omfattning är okänd eller populationen till och med är svårdefinerad, kan en metod vara att göra ett s k snöbollsurval. Metoden, som går ut på att hitta några respondenter, som i sin tur leder vidare till andra respondenter, kallas också kedjeurval[44] eller nätverksurval.[45] Metoden att använda en urvalsram för att skapa eller hitta en annan urvalsram ligger också nära det som kallas theory grouping.[46] Nya datakällor som kan utveckla och utvidga ramen för undersökningen och urvalet måste då göras kontinuerligt. Urvalet är med andra ord inte färdigt i och med att man har lokaliserat den första länken i kedjan.[47] Snöbollstekniken har inte rönt särskild stor uppskattning i forskningen, men metoden har under rubriken *multiplicity sampling* på senare tid erkänts som en metod som kan vara lämplig just när det gäller udda populationer.[48] Problemet att över huvudtaget kunna starta en snöboll för att få ett urval är att få kontakt med initialpersonerna. Flera författare rekommenderar användandet av s k *locators*, dvs personer som är förtrogna med miljön och grupperna samt grupperingarna. En annan benämning på en sådan person är *key-locator*, vilket kan översättas till nyckelinformant.[49]

---

41 Heckathorn 1997 s 174, se även Watters & Biernacki 1989 s 417.

42 Lee 1993 s 72 om "servicing" till presumtiva undersökningsobjekt, t ex att de får hjälp med juridiska problemlösningar av forskningsledaren, eller att de tolkar den uppmärksamhet som undersökningen väntas ge som positiv.

43 Se vidare Watters & Biernacki 1989 s 419.

44 Chain referral sampling.

45 Networksampling. Denzin 1978 s 80f, Biernacki & Waldorf (1981) samt Lee 1993 s 63f.

46 Denzin 1978 s 80.

47 Denzin 1978 s 81.

48 Lee 1993 s 65.

49 Biernacki & Waldorf 1981 s 152-153. Se även Olsson & Tiby 1997.

Även vid datainsamling genom nyckelinformanter uppstår emellertid problem. En nyckelinformant kanske sällan har överblick över hela problemområdet. Informanten kanske inte heller har kontinuerlig kontakt med målgruppen. Det kan dessutom finnas en misstänksamhet gentemot forskaren och syftet med undersökningen.[50]

3.1.5 Urvalsproblem vid undersökning av brott mot homosexuella

Det första problemet som uppstår vid en undersökning som rör homosexuella är, som påpekats, definitionen av homosexuell. Är det en person som någon gång har önskat sex (mm) med en person av samma kön? En person som någon gång har haft det eller en person som ofta har det? Eller är det en person som har en homosexuell livsstil, t ex genom att majoriteten av hennes sociala kontakter sker med andra personer som har en homosexuell livsstil eller genom att vara aktiv i gayrörelsen? En anledning till att man kan finna olika stora andelar utsatta i olika undersökningar kan bero på att både forskare och informanter kan ha olika upfattning om innebörden av begreppet homosexuell.[51]

Ett sätt att hantera kategoriseringsproblemet är att beskriva gruppen som "människor som engagerar sig i homosexuellt beteende".[52] Termen homosexuell har använts om en person med kontinuerligt intresse i sexuella aktiviteter med samma kön, inte nödvändigtvis för livstid, men för en tillräckligt lång tid för att inte kallas episodisk.[53] Begreppet homosexualitet har också använts som ett multidimensionellt begrepp, där det handlar både om aktivitet, orientering och identitet.[54] En ytterligare möjlighet är att låta respondenterna själva kategorisera sin läggning.[55] Frågan hur många homosexeulla personer det finns i Sverige blir följdaktligen svår att besvara. Någonstans mellan en och tio procent av befolkningen brukar anges. Inom homosexutredningen 1984 gjordes uppskattningen att det finns mellan 200.000 och 800.000 homosexuella personer i Sverige.[56]

---

50 Lee 1993 s 73.

51 För liknande resonemang vid annan "känslig" population, se Martens (1989) s 145.

52 Sagarin & MacNamara 1975 s 13. Se även Bohman 1995 s 52-53.

53 Sagarin & MacNamara 1975 s 14.

54 Bohman 1995 s 27.

55 Hegna m fl 1999 s 17.

56 Håkansson 1984 s 404.

Studier om brott mot homosexuella baseras sammanfattningsvis på icke-representativa urval av intervjupersoner.[57] Detta innebär att resultaten inte är användbara för slutsatser om förekomst över huvud taget av brott mot dessa grupper. Inriktningen att inte främst fokusera på absoluta antal, utan snarare på tendenser och mönster aktualiseras i dessa typer av undersökningar, s k *soft modeling*.[58]

Ett sätt att erhålla ett urval av homosexuella är via media. Dels förekommer det att man annonserar efter respondenter i media. [59] Dels kan det vara fråga om att samla data om brott mot homosexuella genom media. Detta har praktiserats både av den amerikanska[60] och den svenska polisen,[61] samt av forskare.[62] Det kan vidare vara fråga om att analysera vilket material media tar in/skildrar och hur detta kan spä på homofobin/heterosexismen i samhället.[63] En ytterligare infallsvinkel på materialinsamling via media är undersökningar om vad media fokuserar på. Spektakulära och slående brott är mest frekventa, medan rutinbrottslighet, den ringare brottsligheten som trots allt utgör majoriteten av händelserna, ignoreras. [64]

Frågan om vilka åldrar man får med i urvalen diskuteras bl a utifrån ungdomar. De flesta urvalen görs i de vuxnas miljöer, som pubar, krogar, diskon och organisationer. Detta innebär att de ungas levnadsförhållanden förblir dolda.[65] Av liknande skäl utesluts även handikappade, ekonomiskt marginaliserade, medlemmar av minoritetsgrupper, äldre, landsortsbor m fl.[66] Det framhålls också att de som är öppna med sin sexuella läggning kan vara mer sårbara för hatbrott än de som inte är öppna.[67] Det har också visat sig att dessa urvalsramar leder till att kvinnor blir underrepresenterade.[68]

---

[57] Se dock Mason & Palmer 1996 s 102 där författarna refererar en engelsk undersökning, National Survey of Sexual Attitudes and Lifestyles, utförd av Social and Community Planning Research. Man har där ett representativt urval av homosexuella kvinnor och män. Hela urvalet är på 20.000 individer, varav dock endast 116 var homosexuella. I den gruppen var det 43 procent som hade trakasserats på allmän plats för att de var homosexuella och 25 procent som hade blivit hotade eller utsatta för våld av samma anledning. Författarna visar i denna undersökning att "homofobiskt våld" och trakasserier också i undersökningar med representativt urval visar sig vara ett stort problem. För den sedvanliga problematiken med icke representativt urval, se Herek & Berrill 1992b s 274.

[58] Lee 1993 s 54.

[59] Lee 1993 s 71, Mason & Palmer 1996.

[60] Cook 1993 s 143.

[61] Säkerhetspolisen 1998 s 28.

[62] Sagarin & MacNamara 1975 s 19.

[63] Andreasson 1996.

[64] Kury 1998 s 95.

[65] Berzon 1996 s 179.

[66] Berrill 1993 s 153.

[67] Berk, Boyd & Hamner 1992 s 133, se även Comstock 1991 s 32 samt Garnets, Herek & Levy 1992 s 223, not 2.

[68] Se avsnitt 3.1.6.

Studier av homosexuella män tenderar att vara studier av aktiva homosexuella män, dvs de som har en sexuell orientering som konstituerar en livsstil.[69] Om de som inte är relaterade till gayrörelsen endast utgör en liten del av den totala populationen, skulle urvalsproblemet vara löst. Men eftersom det inte går att uppskatta andelen personer som är relaterade till rörelsen, kvarstår urvalsproblemet och därmed risken för skevheter i undersökningsmaterial som rör känsliga ämnen med dolda populationer.[70] Detta betyder att forskaren är beroende av den grad av aktivitet den potentiella respondenten har, vilket påverkar sannolikheten att personen kommer att dyka upp i urvalet.[71]

Trots dessa urvalsramars brister, bör det påpekas att urvalsramarna under de senaste decennierna är betydligt breddade jämfört med tidigare perioders. Urval från fängelser och andra institutioner där personerna inte befann sig frivilligt har tidigare förekommit frekvent. Att ett sådant urval ger en population med tung problembelastning framstår idag som självklart.[72]

Majoriteten av de homosexuella kvinnor och män som kommer med i urvalen för undersökningar kan tänkas vara antingen människor med frekvent nöjesliv eller s k organiserade homosexuella (vilket kan överlappa). I en diskussion om vilka variabler som är centrala i samhällsforskning är förenings/ /organisationstillhörighet en av dem. En funktion med medlemskap i en organisation är att det kan ge upphov till starka sociala band.[73] Detta kan påverka utsatthet eller rädsla för brott. En grov indelning i organisationstyper är *expressive associations* varmed avses sport, rekreation, hobby och *social influence associations* varmed avses organisationer där medlemmarna söker uppnå social förändring,[74] och där medveten överdrift av ett problems frekvens och spridning kan förekomma, s k *advocacy estimates*.[75] Vad gäller urvalets omfattning poängteras att det måste vara ett stort antal, eftersom brott begås mot ett fåtal.[76] Av de utländska metastudierna framgår att urvalen har varierat mellan 35 och drygt 2 000 personer.[77]

I de två nordiska studierna har forskarna gått till väga på följande sätt. Den svenska studiens urval från 1981 består dels av en mindre enkät som spreds på mötesplatser för homosexuella samt genom tidningar, bibliotek m m.[78] En mer

69 Harry 1986 s 22.
70 Harry 1986 s 22.
71 Harry 1986 s 22.
72 Se Bohman 1995 s 105 f.
73 Burgess 1986 s 227.
74 Burgess 1986 s 230.
75 Lee 1993 s 55.
76 Fattah 1991 s 35.
77 Comstock 1991 s 33, tabell 2.1 samt s 35 tabell 2.2.
78 Håkansson 1984 s 536.

omfattande enkät , vars resultat är det som redovisas nedan, distribuerades till i huvudsak medlemmar i olika organisationer för homosexuella. Undersökningen var landsomfattande och inbegrep tolv av (de då) tretton lokalavdelningarna av RFSL. Detta urval omfattade ca 800 personer. Från bl a dessa kanaler erhölls kontakt med personer som intervjuades, 90 intervjuer, varav 77 redovisas. Av dessa var 44 män och 33 kvinnor. Från varje organisation drogs ett urval respondenter. Eftersom kvinnorna utgjorde så liten andel av urvalen, strax under 20 procent, kompletterades urvalen med ett försök att få med alla lesbiska kvinnor i organisationerna i storstäderna.[79]

Den norska studiens urval bestod av en kompromiss mellan att enbart välja organiserade homosexuella och personer för vilka man inte kände till organisationstillhörigheten. De förmodat oorganiserade fick enkäter genom tidningar, uteställen och möjlighet att ladda ner enkäten från nätet.[80] Antalet organisationsanknutna som enkäten distribuerades till var 1 330. Sammanlagt distribuerades 5 226 enkäter.[81]

Sammanfattningsvis är det omöjligt att (inom rimlig budget) erhålla ett representativt urval av homosexuella eftersom det inte går att dra ett slumpmässigt urval ur populationen homosexuella. Detta gör att det ofta varnas för långtgående slutsatser av studierna.[82] Som en följd av dessa brister i representativitet har man dragit slutsatsen att statistiska signifikanstester inte är meningsfulla. I den norska studien avstår man således från statisktiska signifikanstester till förmån för resonemang om social signifikans, dvs sammanhang som har en social, praktisk betydelse.[83]

3.1.6 Urval och kön i homosexuella populationer

De gängse urvalsramarna innebär att homosexuella kvinnor, de lesbiska, sällan eller i mycket mindre grad än homosexuella män, finns med i urvalet. Detta synes bero på att livsstilen (eller livsstilarna) ofta är annorlunda jämfört med homosexuella mäns livsstil(ar). Undersökningar, där lesbiska har inkluderats, visar att två till tre gånger så många av de lesbiska respondenterna kom från personliga kontakter jämfört med urvalet av homosexuella män. Däremot hade de lesbiska inte i något fall kommit från platser med öppen sexuell aktivitet som bad och allmänna platser.[84]

Trots bristande kunskap om lesbiskas utsatthet har forskare utgått från att de är mindre viktimiserade än manliga homosexuella, men mer frekvent än den

79 Håkansson 1984 s 536-537.
80 Hegna m fl 1999 s 120.
81 Hegna m fl 1999 s 119, tabell 1.2.
82 Hegna m fl 1999 s 86.
83 Hegna m fl 1999 s 121.
84 Harry 1986 s 32.

generella kvinnliga populationen.[85] Detta antagande bygger på material som består av följande:

1. Undersökning (survey) från formella organisationer, fängelser mm.
2. Undersökning av nyckelinformanters[86] kunskaper om brott mot homosexuella, t ex poliser och läkare, eller av dem som professionellt har homosexuella klienter eller kunder, varmed avses psykiatriker, advokater m fl.
3. Observationer på allmänna platser och på hotell.
4. Litteratur om homosexualitet, här påpekas att man också kan lära sig en del genom skönlitteratur.
5. Myndighetsdokument
6. Kriminologisk litteratur
7. Journalistiska arbeten.[87]

Sammanfattningsvis erbjuder således forskning om homosexuella kvinnor, jämfört med homosexuella män betydligt större problem redan i urvalsfasen. Den senare gruppen är relativt lätt att kontakta på grund av deras mer utåtriktade aktiviteter. Reservationen som gäller bias på grund av livsstil kvarstår dock. Det kan dessutom antas att det urval av lesbiska som fås kan vara behäftat med större skevhet om kontaktvägen är personliga kontakter. Det är troligt att lesbiska kvinnor som känner varandra och kan "snöbolla fram" varandra har en mer likartad livsstil än homosexuella män som vistas på allmänna platser.

3.1.7 Svarsfrekvens och bortfallsanalys

Svarsfrekvens anger andelen som svarat av dem som hade kunnat svara. För att kunna uttala sig om svarsfrekvensen, måste man således ha ett bastal, det möjliga antalet respondenter att utgå ifrån. En svarsfrekvens på 100 procent innebär att alla som fått frågan, enkäten, intervjuerbjudandet, etc, har svarat. Denna nivå uppnås generellt sett mycket sällan och speciellt inte när det gäller offerstudier om homosexuella.

I den mån man kan tala om något katastrofalt i samband med offerundersökningar i homosexuella populationer, är det just de låga svarsfrekvenserna. Kanske detta är en förklaring till att frekvenserna inte alltid anges,[88] bara antyds,[89] eller grovt övervärderas.[90] Studier presenteras trots svarsfrekvenser på under 50 procent.[91]

---

85 Sagarin & MacNamara 1975 s 16.

86 Nyckelinformant har bl a beskrivits som en person med kännedom om den intressanta företeelsen eller gruppen, men utan att vara i gruppen, se Raymond 1980 s 136-137.

87 Sagarin & MacNamara 1975 s 15.

88 Comstock 1991 kapitel 2.

89 von Schultness 1992 s 67.

90 Mason 1996 s 5.

91 Comstock 1991 s 192.

Två enkätstudier inom det svenska utredningsväsendet har företagits inom en ettårsperiod 1997-1998. Den ena riktades till individer i fyra organisationer för homosexuella och gav en svarsfrekvens på 45 procent.[92] Utredningen påpekar att en rimlig svarsfrekvens är högre än 70 procent.[93] Den andra enkäten riktades till 49 olika organisationer för homosexuella. Av de 49 organisationerna svarade 13.[94] En möjlig förklaring till de låga svarsfrekvenserna kan vara att populationerna är oerhört känsliga för att identiten hos individerna ska röjas. Förklaringen är troligen den upplevda risken för social stigmatisering.[95]

3.1.7.1 Svarsfrekvenser

En generell nedgång i andelen svarande avseende alla typer av undersökningar, har konstaterats i USA sedan 1960-talet. En av förklaringarna, åtminstone när det gäller hushållsundersökningar, är förstås kvinnors utträde från hemmaarbetet och inträde på arbetsmarknaden. En annan förklaring är en allmän antipati mot enkäter,[96] vilket kan bero på att behovet av att ha ett privatliv kan ha ökat.[97] Uppskattningsvis har svarsfrekvensen generellt sett på (amerikanska) undersökningar minskat med 20 procent, vilket innebär att man från en förväntan på 80 procents svarsfrekvens nu får räkna med mellan 60 och 70 procent.[98]

Svarsfrekvensen är naturligtvis beroende av flera faktorer, där framför allt ämnet är centralt. I en amerikansk metastudie av svarsfrekvenser och bortfallsanalyser avseende enkätundersökningar (generellt) konstateras att vissa ämnen är mer avskräckande än andra, och alltså ger en lägre svarsfrekvens. Bland de mest svarsgivande ämnena var arbetsliv, som bara sex procent klassade som svårt ämne i detta avseende. Familjeliv tyckte 27 procent var svårt ämne, jämfört med 38 procent för sex och 50 procent för finanser.[99] I en artikel om forskning om ämnen som rör sexualitet uppskattas möjlig svarsfrekvens till ca 50 procent.[100]

Huruvida ämnet ses som viktigt påverkar således svarsfrekvensen,[101] liksom hur nära knutna de tilltänkta respondenterna är till ämnet. En ytterligare

92 SOU 1997:175 s 84.
93 SOU 1997:175 s 44.
94 Ds 1998:35 s 298.
95 Weston 1991 s 8-9.
96 Goyder 1987 s 21.
97 Goyder 1987 s 79.
98 Goyder 1987 s 6, se även Arnold 1991 s 95.
99 Goyder 1987 s 143.
100 Schmidt & Pliers 1995 s 238.
101 Goyder 1987 s 59.

påverkan på svarsfrekvensen när det gäller offerstudier är rädslan för brott. Det har visat sig att särskilt i amerikanska storstäder finns det många presumtiva respondenter som av rädsloskäl inte öppnar dörren för intervjuaren, vilket kan leda till en överrepresentation av rädda i bortfall.[102]

En mycket viktig aspekt på frågan hur man får en hög svarsfrekvens är antalet kontakter med respondenterna, dvs hur många påminnelser som sänds ut.[103] Ett exempel där hög svarsfrekvens erhållits vid kriminologiska undersökningar där offerfrågor ingått, är Stockholmsprojektets s k skolundersökning. Enkäten avsåg att bl a mäta skolungdoms utsatthet för brott under det senaste året. Administrationen gick till så att vi fyra som utarbetat enkäten[104] själva åkte ut till respektive klasser, presenterade oss och enkäten, meddelade att deltagandet var frivilligt samt var närvarande den timme då eleverna fyllde i enkäten. Alla som fanns i sina klasser på undersökningsdagen fyllde i enkäten. Måhända hjälpte grupptrycket till, måhända var det ett trevligt avbrott i skolarbetet, och måhända kan alla deltagares möjlighet att vinna den utlottade skivan ha bidragit till den hundraprocentiga svarsfrekvensen - hos dem som var där. En del elever var frånvarande, dessa erbjöds flera senare tillfällen att fylla i enkäten. På detta personalkrävande sätt blev bortfallet bara ca fem procent, 792 svar av 833 möjliga. [105]

I en annan svensk undersökning, bl a om utsatthet för brott, erhölls en svarsfrekvens på 80 procent. Man sände informationsbrev och enkät till de slumpmässigt utvalda personerna. Två veckor senare gick påminnelse ett ut och några veckor senare en andra påminnelse .[106] Dessa höga svarsfrekvenser förefaller vara vanligare i Sverige än i USA, där det vanligaste är att det är mellan 30 och 40 procent av urvalet som inte svarar. I sådana fall nödvändiggörs bortfallsanalyser.[107] När det gäller svenska offerstudier har dock svarsfrekvenserna varit höga. ULF:s bortfall har mellan 1978 och 1989 varierat mellan 13 och 22 procent.[108]

I den svenska enkätundersökningen från 1981 visade det sig att sättet att genomföra enkäten på var avgörande för hur hög svarsfrekvensen blev.[109] Den sk "lilla enkäten" som bifogades tidningar, lades ut på mötesplatser som klubbar och saunor distribuerades i ca 3.800 formulär. Av dessa kom 678 besvarade enkäter tillbaka. Detta motsvarar inte ens 20 procent. Mellan de olika distributionsvägarna, tidningen Revolt, rekvirerade blanketter, parker, klubbar, saunor och annonser, varierade inte svarsfrekvensen särskilt stort, däremot kom

102 Warr 1987 s 32.

103 Goyder 1987 s 149.

104 Under ledning av PO Wikström, då vid Brottsförebyggande rådet.

105 Dolmén & Lindström 1991 s 11, tabell 2.

106 Wikström, Torstensson & Dolmén 1997 s 6.

107 Goyder 1987 s 6.

108 SCB 1991 bil 2, s 220.

109 Håkansson 1984 s 538.

det bara in ett enda formulär av dem som hade lämnats till bibliotek.[110] Fördelningen mellan könen bland de svarande var mycket skev, av de 678 svaren var enbart 30 stycken, fyra procent, från kvinnor. Detta visar med all önskvärd tydlighet urvalsplatsernas mansdominans.[111] I denna undersökning konstateras att flera faktorer har samverkat till att antalet svar från kvinnor är lågt. Det fanns få kvinnliga medlemmar i organisationerna som tillfrågades, de lesbiska kvinnorna som var organiserade fanns framför allt i storstäderna och de hade särskilt låg svarsfrekvens. Den låga svarsfrekvensen, menar författaren, bekräftar att det i synnerhet bland kvinnor har funnits en kritisk inställning till homosexutredningen och till att som homosexuell bli gjord till ett undersökningsobjekt. Man exemplifierar med att organisationen Lesbiska feminister vägrade delta i undersökningen.[112]

Den s k stora enkäten i samma studie hade däremot en svarsfrekvens på 74 procent.[113] En förklaring till detta är att fyra påminnelser skickades ut. Författaren konstaterar att när de tillfrågade fick påminnelser blev svarsfrekvensen nästan dubbelt så hög som när de inte fick det.[114] Uppdelat på kön hade männen 78 procents svarsfrekvens, jämfört med 66 procent hos kvinnorna, som av författaren antogs vara mer kritiska till studien.[115] En kompletterande studie på två organisationer[116] gjordes och där hann man inte skicka ut påminnelser, vilket ledde till att svarsfrekvenen stannade vid 39 procent.[117]

I den norska studien från 1998 skickades 5 226 enkäter ut till tidningsprenumeranter, organisationer för homosexuella, privatpersoner, homosexuella nätverk mm, allt utan påminnelsemöjlighet. De 2 987 svaren motsvarar en svarsfrekvens på 57 procent, *.noe vi er meget fornøye med.*[118] I studien redovisas antalet utsända formulär till varje gruppering och antalet inkomna från varje gruppering. Man har inte velat redovisa svarsfrekvenser i procent för varje grupp, eftersom det är oklart hur många personer som faktiskt fick frågeformuläret.[119] Det som går att utläsa är att 54 procent av de formulär som distribuerats genom en tidning returnerades och 47 procent av de formulär som distribuerats till medlemmar i den norska nationella organisationen för homosexuella, LLH .[120]

110 Håkansson 1984 536, det framgår inte av hur många, utan "ett mindre antal formulär" till femton olika bibliotek där man bett personalen lägga fram blanketterna.

111 Håkansson 1984 s 536.

112 Håkansson 1984 s 538.

113 Håkansson 1984 s 537.

114 Håkansson 1984 s 537-538.

115 Håkansson 1984 538.

116 EKHO, den ekumeniska gruppen och SLM, Scandinavian Leather Men.

117 Håkansson 1984 s 538.

118 Hegna m fl 1999 119-120.

119 Hegna m fl 1999 s 119-120.

120 Hegna m fl 1999 s 119-120, LLH motsvarar svenska RFSL.

3.1.7.2 Bortfallsanalys

Bortfallet kan karaktäriseras som "snett" när de förhållanden som undersökningen avser skiljer sig starkt mellan de svarande och de icke svarande.[121] Ett konkret exempel är frågan om de som fått och svarar på en enkät om brott mot homosexuella är mer eller mindre utsatta än de som fått enkäten men inte svarar på den.[122]

Genom en metastudie av andra studiers svarsfrekvenser och bortfall har det konstaterats att de som inte svarar på postenkäter är mindre utbildade än de som svarar, de har lägre yrkesmässig status, lägre inkomst, är mindre socialt delaktiga och bland dem finns fler marginaliserade personer.[123] Beroende på vad undersökningen gäller, får forskaren försöka tolka bortfallet utifrån den speciella population man har riktat sig till.

Sammantaget visar metastudien att de som är mest benägna att svara är yngre [124] och organiserade i föreningar, där ämnet för enkäten är relevant och de är mer involverade i ämnet för enkäten. Fler påminnelser minskar bortfallet, och ju mer välbearbetat formuläret är och ju mer välrenommerad avsändaren är, desto mindre blir bortfallet.[125] Till synes triviala insatser som att skicka med frankerade svarskuvert har också påverkat bortfallet i önskad riktning.[126]

Detta sammantaget har tolkats som att enkätverksamheten bygger på socialt utbyte. De tillfrågade personerna överväger nackdelar och fördelar med att svara. Att svara på enkäter är en del i ett socialt utbyte med flytande interaktion. Utifrån dessa resonemang har vägrarna, dvs bortfallet, delats in i tre typer: De fientliga, De upptagna och De ointresserade. De som har intervjuats om varför de inte har svarat har angivit följande skäl: Kom aldrig till skott (20%), Upptagen (17%), Glömde bort (13%), Har fyllt i, men glömt posta (10%). De som inte svarar har gjort en annan kalkyl av för- och nackdelar än de som svarar.[127]

Slutsatsen utifrån tanken om det sociala utbytet är att de personer som är socialt centrala och aktiva samt de som är utbytesorienterade tenderar att vara överrepresenterade bland dem som svarar på enkäter.[128] Den intressanta, och för bortfallsanalysen avgörande, frågan blir då om det finns en över- eller en underrepresentation av utsatta bland bortfallet i en offerstudie.[129]

---

121 Ribe 1994 s 21.

122 Se avsnitt 10.2.1 för diskussion om detta.

123 Goyder 1987 s 6 och 83, se även Wikström m fl 1997 s 6.

124 Goyder 1987 s 85. Dessutom har det hävdats att de äldre glömmer mer, alltså ett internt bortfall, Schneider 1981 s 82.

125 Goyder 1987 s 135.

126 Goyder 1987 s 164.

127 Goyder 1987 s 187.

128 Goyder 1987 s 137-187, se Trost, där det hävdas att högutbildade har mindre tid för enkätifyllande.

129 För diskussion av den frågan, se aavsnitt 3.3.3.

3.1.8 Djupintervjuer

Metodlitteraturen om djupintervjuer är omfattande. Under 1990-talet har de större amerikanska och engelska förlagen som specialiserar sig på metodlitteratur mängder av nya titlar varje kvartal.[130] Även för svenska förhållanden finns det sedan mitten på 80-talet en bred flora av intervju-litteratur.[131] När det däremot gäller intevjuer med brottsoffer finns färre arbeten . Ännu färre författare har lämnat bidrag vad gäller intervjuer med homosexuella som utsatts för brott p g a sin sexuella läggning. Förvisso finns i litteraturen exempel på och återgivande av intervjuer eller delar därav, men detaljer i tillvägagångssätten är sällsynta. Just av den anledningen är det av intresse att stanna till vid några viktiga hållplatser i det generella intervjuarbetet.

Intervjuarbete har beskrivits som olika sysslor, där den ena utgångspunkten är gruvarbetarens: Intervjuaren gräver sig in i intervjupersonen och hämtar data och tar med sig materialet upp.[132] Den andra och den rekommenderade utgångspunkten är resenärens: Intervjuarens karta skapas under intervjun, tillsammans med intervjupersonen.[133] Gruvperspektivet kan även beskrivas som det essentiella perspektivet: någonting finns, gå ut och hämta det. Resenärperspektivet däremot drar åt det konstruktivistiska hållet, något skapas. Intervjun är varken en objektiv eller subjektiv metod, utan dess kärna är "intersubjective interaction".[134]

Stegen i en intervjuprocess är vanligen att tematisera, att designa intervjun, transkribera, analysera, verifiera och rapportera. Denna process beskrivs ofta som en linjär process. Konstruktivisten vill snarare se det som en process där de olika stegen påverkar varandra, och att forskaren ändrar och formulerar om sin modell och eventuella hypoteser under resans gång beroende på vad som visar sig.[135]

En fråga som är kopplad till vad som visar sig är hur många intervjuer, intervjupersoner, som behövs. Ett svar är *Så många som är nödvändigt för att få reda på det man behöver.*[136] Uttrycket mättnad brukas då intervjuer inte längre ger någon ny information. Beroende på om man avser att skildra många olika människors upplevelser av utsatthet, eller om man är ute efter att se om några s k typfall finns, inträder mättnad förstås vid olika tillfällen. Typfallsmodellen kräver färre fall än modellen med olika fall för exemplifiering.[137]

---

130 Se t ex utskick från SAGE.

131 Se t ex utskick från Studentlitteratur.

132 Kvale 1996 s 3 och 183.

133 Kvale 1996 s 3 och 183.

134 Kvale 1996 s 66.

135 Kvale 1996 s 81-83.

136 Kvale 1996 s 101.

137 För diskussion om saturation, se Morse 1994 s 30 och 37-38 samt Dreher 1994 s 285.

För att kunna avgöra hur mycket man behöver, krävs en plan över vilka teman som kommer att belysas i undersökningen. Utan dessa kommer metodfrågorna att bli metodproblem.[138] Utan tematisering finns risken att man står med tusen sidor transkriberade intervjuer och frågar sig hur de ska analyseras.[139] Kategorisering och kodning är inte förbehållet enbart kvantitativt insamlat material. Även intervjuer kräver struktur, identifikation av kategorier och teman, sortering, analys och tolkning.[140]

3.1.9 Tolkning och forskarroll

Redan inledningsvis har forskaren ofta förberett kommande klassifikationer, dvs hur stora egenskapsrymder ska reduceras till mindre,[141] vilket leder till hypotesbildning.[142] Själva klassificieringarna bygger på konstruerade gränser, t ex mellan unga och äldre, eller mellan hetero/bi/homosexuella. Dessa gränser kan alltid göras "logiskt korrekta",[143] men de är inte teoretiskt neutrala utan snarare genomdränkta av hypoteser om den empiriska verkligheten. [144]

Det har också diskuterats vilken betydelse det kan ha om forskaren själv tillhör den grupp som undersöks. Å ena sidan kan det vara lättare att få intervjupersonerna att berätta om sina liv, om forskaren upplevs som en "likasinnad". Å andra sidan kan intervjupersonen i ett sådant fall utgå från att forskaren "redan vet" sådant som hon/han berättar om. Då kan det hända att intervjupersonen utesluter sådant som hon/han uppfattar som självklarheter.[145]

En studie över nazismen i Sverige, där bl a gärningsmän som utsätter homosexuella för brott avhandlas, kommenteras av författaren: *Jag tycker inte att jag ska behöva tala om vilket parti jag röstar på. Det skulle vara hämmande att behöva göra det, eftersom min forskning då blir placerad i en partipolitisk fålla.*[146] Vidare har det hävdats att kravet på att forskaren ska informera läsaren om sin egen sexuella läggning drabbar hetero- och homosexuella forskare olika. Det är ju bara de sistnämnda som riskerar att stigmatiseras av ett sådant tillkännagivande. [147]

I den svenska studien från 1981 skriver författaren att de flesta intervjuer liksom analysen av dessa och av enkäterna är gjorda av författaren *"och jag är*

---

138 Kvale 1996 s 255.

139 Kvale 1996 s 170, den sk "1000-sidors frågan".

140 Annett & Rifkin 1995 s 18, Murray m fl 1994 s 699 samt Rubin & Rubin 1995 s 241.

141 Asplund 1969 s 22.

142 Asplund 1969 s 67.

143 Asplund 1969 s 105.

144 Asplund 1969 s 133.

145 Lundahl 1998 s 13.

146 Intervju med Helene Lööw 1999, Vår Bostad 2/99 s 54.

147 Opposition vid C-uppsatsseminarium vid Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, Finn Hellman opponent på uppsats om våld i lesbiska relationer, författare Daniel Holmström. 981130.

heterosexuell".[148] Han menar att det i intervjusituationerna har varit en fördel, eftersom det har tvingat de intervjuade att berätta för någon som inte vet och inte har gjort samma erfarenheter. Vid analysen och sammanställningen av rapporten kan det emellertid ha varit en nackdel.[149]

Dessutom har det hävdats att frågan om forskarens egen sexuella läggning bygger på föreställningen om att en homosexuell men inte en heterosexuell läggning skulle påverka studien.[150] Bland de faror som kan drabba en forskare på området känsliga populationer och frågor har följande nämnts: *It is apparantly not unusual, for example, for those who study homosexual behavior, to be assumed themselves to be homosexual.*[151]

I mina studier antog jag initialt i undersökningen att intervjupersonen, som lämnar ut sig i en intervju, kanske ville ha reda på intervjuarens sexuella läggning. Det var någon enstaka intervjuperson som frågade (av dem som inte redan visste) om min egen tillhörighet och då informerade jag om det. Min gissning är att intervjupersonen när hon/han väl kommer till intervjusituationen, är fullt upptagen med sig själv. Som nyss påpekats har det i tidigare studier argumenterats både för att det kan vara en fördel och för att det kan vara en nackdel att vara heterosexuell vid denna typ av studier. Ett argument var att det kan ha *"tvingat de intervjuade att berätta för någon som inte vet och inte har gjort samma erfarenheter*[152] Efter att ha gjort dessa undersökningar skulle jag vilja hävda att en sådan inställning tyder på att man bortser från mångfalden av typer, livsstilar, kön, könsroller, åldrar, ideologier och erfarenheter i de homosexuella populationerna. Hur lik och därmed förstående anser en 23-årig bög som klär sig i naziuniform när han ska ragga karlar att en lesbisk medelålders intervjuare med rötter i den feministiska ideologin är?

3.1.10 Jämförande studier

Vid explorativa studier arbetar man per definition ofta med att utröna förhållanden som tidigare inte kartlagts. Hur intressant det än må vara att få en populations utsatthet för brott beskriven uppkommer en fråga: *"men hur förhåller sig den här gruppens utsatthet i relation till den stora befolkningen?"* Som tidigare påpekats vore det optimalt att ha ett slumpmässigt urval, vari ingår ett tillräckligt stort urval homosexuella kvinnor och män. Tids- och kostnadsöverväganden liksom defintionsproblem begränsar dock sådana möjligheter.

148 Håkansson 1984 s 339.

149 Håkansson 1984 s 340, på vilket sätt det skulle vara en nackdel, framgår ej, se även Håkansson 1987 s 7 angående redovisning av heterosexualitet.

150 Anna Westerståhl vid föredrag om lesbisk hälsa, RFSL Stockholm 971209.

151 Lee 1993 s 9.

152 Håkansson 1984 s 340.

En annan modell är att lägga ihop resultat från två separata urval av befolkningen, och jämföra deras respektive utsatthet.[153] Denna modell har tillämpats i studien från 1998, som fokuserar på lesbiska kvinnor och homofila män i Norge. Där jämförs enkätresultat från den homosexuella populationen 1998 med resultaten från den generella befolkningen genom Statistiska Sentralbyråns Levekårsundersøkelse 1995 och Helseundersøkelsen 1995.[154] På grund av flera olikheter i studierna, anbefalles dock varsam tolkning av jämförelserna.[155] En risk med att jämföra slumpmässiga urval med icke slumpmässiga är förstås att det icke slumpmässiga urvalet, i detta fall de homosexuella, kan ha en överrepresentation av utsatta personer. Bakgrunden till detta kan vara att det framför allt är de utsatta som är intresserade av att svara på enkäter om utsatthet.

3.1.11 Avslutning

Studier om homosexuellas utsatthet för brott har många olika urvalsgrupper, urvalstekniker, frågebatterier och (i något fall) bortfallsanalyser, vilket gör att de är svåra att jämföra med varandra.[156] Dessutom är olika kategorier av homosexuella i så olika stadier av synlighet (och livsstilar) att de tillsammans utgör en population som inte är möjlig att definiera eller beräkna storleken på. Därför är det inte heller möjligt att erhålla ett representativt urval,[157] vilket är nödvändigt för eventuella generaliseringar av resultaten. Att avstå från att försöka erhålla kunskap om ett fenomen för att man saknar en lämplig (eller fullständig) teknik,[158] har uppenbarligen inte hindrat forskarna på detta fält. Det är dock förmodligen anledningen till att flera studier om homosexuellas utsatthet inte har publicerats.[159]

3.2 Tillvägagångssätt & material i dessa studier

Mina studier fokuserar på homosexuella som upplever att de utsatts för brott på grund av att de är (eller uppfattas som) homosexuella. Eftersom teorigenereringen inom viktimologin är begränsad, har kvalitativa metoder rekommenderats.[160] Det föreligger emellertid en hel del utländsk forskning, vilket gör att startpunkten inte behöver vara noll, dvs med rent hypotesskapande instrument. På grund av att det endast finns en svensk studie av större

153 Ribe 1994 s 14.

154 Hegna m fl 1999 s 114.

155 Hegna m fl 1999 s 122.

156 Berrill 1992, s 39. Se dock Mason & Palmer 1996 s 102 f där ett exempel på representativt urval homosexuella personer ur en population dragits. Antalet homosexuella personer var dock enbart 116.

157 Asplund 1969 s 13.

158 Asplund 1969 s 13.

159 Se redovisning i Berrill 1992 s 21, tabellnot 1.1 och s 22, tabellnot 1.2 samt s 19.

160 Renck 1997, abstract och s 32

omfattning på området, och att den är femton år gammal, att definitionsproblemet avseende homosexuella är centralt, att baspopulationens storlek är okänd, och att validitetsproblemen är avsevärda när det gäller hatbrott, bestämde jag mig för en bred ansats vad gällde metod och material. Jag har även valt att redovisa tillvägagångssättet tämligen utförligt, dels för att underlätta för läsaren att förstå processen, dels för att möjliggöra replikation.[161]

3.2.1 Tillvägagångssätt: Pilotundersökningarna

Den initiala pilotundersökningen[162] , som gällde Stockholm, inleddes 1995 med en litteraturstudie, vilken uppdelad på respektive frågeställning redovisas i resultatdelen. Därefter vidtog försöken att få kontakt med så många olika grupper och personer som möjligt för att starta urvalsprocesserna. Då blev det fråga om att:

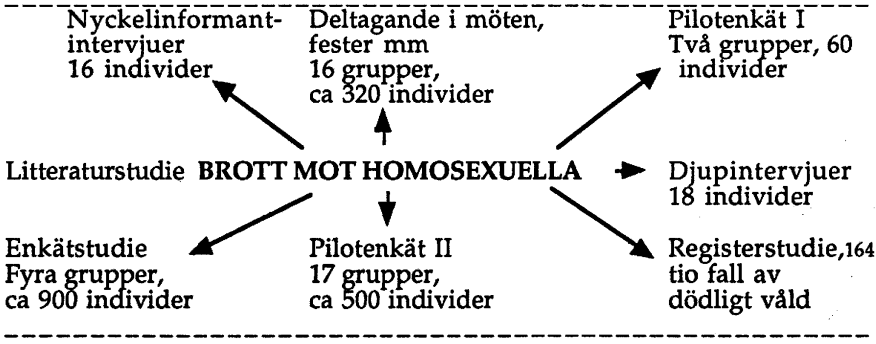
1. lokalisera och intervjua nyckelinformanter och få tag i kontaktpersoner för de olika grupperna samt att få tillträde till de olika gruppernas möten och sammankomster,
2. genom de erhållna kontakterna få tag i intervjupersoner för djupintervjuer
3. utifrån erhållen kunskap formulera och distribuera den slutgiltiga enkäten,
4. utifrån enkätsvaren få kontakt med ytterligare intervjupersoner,
5. sammanställa, bearbeta och analysera enkätsvaren och intervjuutskrifterna, återkomma till vissa grupper och intervjupersoner för kompletteringar.
6. återföra resultatet till informanter, intervjupersoner, grupper m fl, och att
7. sammanställa en slutgiltig rapport.[163]

161 Herek & Berrill 1992b s 279.

162 I pilotundersökningarna 1995 deltog även Ingrid Lander vid Kriminologiska institutionen. När beskrivningen innehåller "vi" är det Tiby/Lander som avses.

163 Folkhälsoinstitutet 1996.

Tablå 3:1 Metod- & materialschema, Pilotstudierna, 1995.

3.2.2 Nyckelinformanter

Med start i Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL) började sökandet efter nyckelinformanter. Denna del bygger primärt på snöbollsteknik. I praktiken har det gått till så att nyckelinformanten har berättat vad hon eller han vet om brott mot homosexuella. Det har också varit fråga om att underlätta kontakttagande med andra personer som kan tänkas ha kännedom om problemställningen. Genom detta tillvägagångssätt erhölls kontakt med personer som var knutna till olika slags organisationer, men även till mindre grupper och i något fall till personer som inte varit knutna till några organisationer alls.

Antalet nyckelinformantintervjuer är 14, innefattande 16 personer, då två av intervjuerna gjordes med två informanter tillsammans. Könsfördelningen är sex kvinnor, nio män och en transsexuell person med kvinnoidentitet. Åldrarna har varierat mellan ca[165] 22 och ca 65 år.

Nyckelinformanterna har varit knutna till vissa av de olika grupperna där enkätstudien har företagits. I några fall har nyckelinformanten varit knuten till andra organisationer, i två fall en tidning, i ett fall en jourverksamhet för homosexuella. I något fall har det varit en före detta gayaktivist, som flera av de andra informanterna rekommenderade. Och i ett fall en homosexuell polis som bidragit med information både från gay-livet och polislivet.

164 Redovisad i Folkhälsoinstitutet 1996, Lander.

165 Vissa av intervjupersonerna har varit anonyma både till namn och ålder.

3.2.3 Kontaktpersoner

Genom RFSL och gay-media erhölls information om vilka olika grupper som finns för homosexuella i Stockholm. Vissa grupper är anslutna till RFSL, andra inte. Genom att söka upp kontaktpersonerna erhölls information om gruppens/ föreningens karaktär och framför allt om möjligheterna att få tillträde till grupperna. Betydelsen av kontaktpersonernas insatser för denna studie kan inte överskattas.

3.2.4 Pilotenkäter

Två av grupperna valdes ut för pilotundersökningen. Den ena gruppen hade politisk inriktning, gayliberalerna. Den andra gruppen, gaystudenterna, hade utbildningsinriktning. Båda grupperna fanns i Stockholm. Vi deltog i det ena fallet på gruppens ordinarie möte, där studien presenterades, enkäterna delades ut, fylldes i, diskuterades och lämnades in. I det andra fallet höll vi ett föredrag och därefter presenterades studien, enkäterna delades ut, fylldes i, diskuterades och lämnades in. Vid både dessa tillfällen fick vi många och konstruktiva synpunkter på enkäten.

3.2.5 Grupperna

Vi kontaktade alla de grupper som vi fått kännedom om. Detta skedde på olika sätt, ibland genom nyckelinformanterna, ibland genom telefonsamtal, men oftast genom ett brev där vi presenterade projektet och bad (den presumtiva) kontaktpersonen att kontakta oss för att planera in en tidpunkt då vi skulle kunna besöka gruppen, berätta om studien, diskutera den samt distribuera entkäter.

Antalet grupper som vi ställde vår förfrågan till var 30. Av dessa fick vi kontakt med 21, alltså 70 procent. Orsaken till bortfallet varierar. Ett par av grupperna svarade aldrig på våra förfrågningar (vilka upprepades). Bland de grupper som tackade nej fanns tyvärr[166] flera kvinnoorganisationer och invandrargrupper, samt en grupp med medlemmarnas handikapp i fokus. I ett par fall ville gruppen delta, men det var svårt att hitta tider för sammanträffanden. I något fall var det olämpligt att besöka gruppen p g a dennas karaktär (t ex där ett starkt anonymitetsskydd råder, eller där enbart män kunde få tillträde). [167]

[166] Tyvärr eftersom en jämnare könsfördelning i urvalet eftersträvades.

[167] Det fanns inte finansiella möjligheter att anställa ytterligare en person i projektet.

Kön
Av de 21 grupperna är fem uteslutande för kvinnor och fyra var uteslutande för män Resterande tolv grupper är könsblandade, för fem av dem gäller dock att det är en majoritet män. För de tre grupper som riktar sig till transvestiter och transsexuella gäller en (biologisk) mansdominans. I de övriga fem grupperna är det en jämnare könsbalans än 75/25. Där vi har haft möjlighet att göra ett urval av personer från grupperna som skulle få enkäter, har så skett och könsfördelningen då blivit 50/50 även om fördelningen kvinnor och män inte varit jämn i hela föreningen.

Ålder
Tre grupper riktar sig till pensionärer respektive till lesbiska över 40 år. Ungdomsdominans finns i två av grupperna. I de övriga grupperna varierar åldrarna mellan ca 20 och ca 50, med en tonvikt på åldrarna runt 30-40.

Yrken
Två grupper rekryterar medlemmar genom deras yrken eller utbildning .

Nationalitet
En av grupperna har uteslutande medlemmar med invandrarbakgrund.

Politik
Två av grupperna har anknytning till politiska partier. En av grupperna har en uttalat feministisk inriktning, medan en annan har homosexuell frigörelse som ledstjärna.

Socialt, religiöst och kulturellt engagemang
En av grupperna arbetar med drogproblematik, en annan arbetar med stödverksamhet, bl a med aidsförebyggande verksamhet. I en grupp har medlemmarna kulturutövande som gemensam nämnare, medan en annan grupp har en uttalad religiös prägel.

Nöjesinriktning m m
En av grupperna är inte en grupp i ordets vanliga bemärkelse. Där är medlemskap i föreningen ett krav för att få komma in i föreningens fest- eller klubblokal. En av grupperna med svag gemensam nämnare för medlemmarna är den grupp män som prenumererar på kondomer, dvs varje månad får ett dussintal kondomer sig hemskickade.

Av detta framgår att grupperna består av mycket vitt skilda individer med (förmodat) olika livsstil.

Två olika jourverksamheter, den ena för bi- & homosexuella, den andra för lesbiska ingår också. Som nyckelinformanter haft ingått två olika före detta jourpersoner. Tanken var att man inom dessa jourverksamheter skulle ha bra vetskap om homosexuellas utsatthet för brott. De olika jourgrupperna hade annonserat om sin verksamhet. Teoretiskt sett skulle de kunna ha nått ut och initierat kontakt från de utsatta. Men så var inte fallet. Det visade sig att det är ett fåtal samtal om utsatthet som kommer till jourerna. En nyckelinformant resonerar om anledningen:

Det hela beror ju på vilken fas i sitt liv den som ringer är i. Dom flesta samtalen vi får kommer från ensamma, från bisexuella, eller de som kanske börjar leta sig fram i den lesbiska världen. Då har dom ju helt andra typer av problem än att vara offer för våld. Dom är ju inte öppna än med sin läggning, Dom har knappt börjat ta homosexuella kontakter, då kan dom ju inte heller bli utsatta för nåt för att dom är lesbiska.

3.2.6 Djupintervjuer

Genom nyckelpersonerna, kontaktpersonerna och genom pilotenkäterna fick vi kontakt med intervjupersoner. I missivbrevet till enkäten uppmanade vi respondenterna att ta kontakt med oss om de ville berätta mer om sin utsatthet. Denna förfrågan hörsammades av några personer. En del av dessa skrev sina namn och telefonnummer direkt på enkäterna och bad oss kontakta dem för intervju, vilket skedde. Andra ringde till oss och erbjöd intervju.

Försöken att få tag i personer som utsatts för brott p g a sin homosexualitet (eller förmodade homosexualitet) har pågått under hela undersökningsperioden. Ett ytterligare försök att få tag på utsatta personer, och framför allt personer som inte är organisationsanknutna, skedde genom annonsering i olika media. Annonserna var införda i Dagens Nyheter under "Personligt" i mitten av oktober 1995, samt i gaytidningen QX under november månad 1995. Det var ett fåtal personer som svarade på dessa annonser.

Totalt genomfördes inom pilotundersökningarna 18 djupintervjuer med personer som upplevde sig utsatta för brott p g a sin homosexualitet (eller förmodad sådan). Det är fem kvinnor, nio män och fyra transsexuella personer (alla födda pojkar som antingen vill byta eller har bytt kön till kvinnor).[168]

Intervjuerna består dels av nyckelinformantintervjuer, dels av djupintervjuer. Det sista begreppet ska i vissa fall sättas inom citationstecken. Det har i några fall varit fråga om "spontanintervjuer", där det inte funnits möjlighet att boka tid, primärt på grund av att respondenten inte velat tala om sitt namn, men han eller hon har kunnat ställa upp på en halvtimmes intervju på plats. Detta har skett framför allt när det har gällt de 17 grupperna. I ett par fall har anonyma personer ringt upp på min arbetstelefon och börjat berätta om sin

168 Tre av intervjuerna utfördes av Lander.

utsatthet. I övrigt, och i majoriteten av intervjusituationer har det varit fråga antingen om intervjuer på min arbetsplats, dit respondenten kommit, även några av dessa personer har varit anonyma eller på gayställen, primärt RFSL-huset i Stockholm.

Intervjuernas längd har växlat, men ett mönster har utkristalliserats. De korta intervjuerna har varat maximalt 30 minuter. De övriga intervjuerna har varat mellan två och fem timmar. Intervjuderna har oragrant transkriberats av mig själv med pauser, hummanden och gester inskrivna. Ett par respondenter är intervjuade flera gånger. Alla personer som angivit namn och adress och velat ha en utskrift av intervjun har fått det. I så gott som alla dessa fall har respondenten inom ett par veckor skickat tillbaka utskriften med kommentarer och tillägg på. Några stycken har därefter velat ha ytterligare en kopia av sin intervju och har då fått det. Parentetiskt kan nämnas att många av intervjupersonerna blev närmast chockade av att läsa transkriptionen av bandinspelningen. Det talspråk som användes och som skrevs ut ordagrant är ju sällan korrekt formulerat.[169]

Valet av presentationsform för intervjuerna har vållat problem. Å ena sidan skulle det gå att presentera några intervjuer i sin helhet. Personerna som intervjuats har berättat om sina liv, sina utsattheter, sina rädslor och åtgärder. Var och en av (de längre) intervjuerna spänner över hela livet. Å andra sidan skulle detta förefalla obearbetat och temalöst. Dessutom skulle lösningen med att presentera hela intervjuer riskera att röja identiteten hos de intervjuade. Valet blev att söka teman, och de teman där jag fann att intervjuerna tillförde mest, visade sig vara temat upprepad utsatthet och rädsla. Temat upprepad utsatthet var redan från början planerat, då de ursprungliga pilotenkäterna visade att många hade drabbats av flera brott. I enkätformen låter sig följdfrågor som är kopplade till flera olika situationer svårligen göras. Intervjuformen fungerade däremot mycket bra i den bemärkelsen att intervjupersonen ombads att berätta vad hon/han utsatts för och uppföljningsfrågor för vart och ett av brotten kunde göras, t ex avseende brottsplats, gärningsmän, tidpunkt och konsekenser. Desstuom var det många intervjupersoner som gjorde intressanta reflektioner när de jämförde de olika brotten de utsatts för. Det andra temat, rädsla för brott var inte planerat som ett eget tema i intervjuerna. Det var i stället nästan utan undantag intervjupersonerna själva som tog upp temat.[170] Dessa berättelser om rädsla visar att det är fråga om en känsla som svårligen låter sig mätas av en traditionell rädslofråga i enkätform.[171]

169 Se Kvale 1996 s 172 för samma tema.

170 De flesta intervjupersonerna hade dock tidigare fyllt i enkäten, så de visste att en fråga jag var intresserad av var just rädsla.

171 Se utförlilg diskussion om detta i kaitel 7, avsnitt 7.4.

3.2.7 Enkäterna

Enkätdistributionen i de 17 smågrupperna har gått till så att vi oftast har träffat grupperna och på plats fått enkäterna ifyllda. I vissa fall har någon ansvarig i gruppen tagit med sig enkäter att distribuera till icke närvarande medlemmar. I något fall har vi lämnat en bunt enkäter till en gruppansvarig och denna har skrivit namn och adresser på (frankerade) kuvert och postat breven till medlemmarna.

Många respondenter har på sitt i övrigt tomma enkätformulär skrivit att de inte har gett sin förening tillstånd att lämna ut några adresser. Detta var ett missförstånd, eftersom ingen förening lämnade ut några adresser. Någon person har till och med trott att enkäterna varit streckkodade och därför möjliga att härleda till respektive respondent. De streck som avsågs var de gängse markeringar på brevpapper där man ska börja skriva. I varje förening fanns det flera personer som tidigare hade sagt nej till att få post från föreningen. På en ort med ca 100 medlemmar kunde det handla om ungeär 10 som inte fick post. Dessa personer har inte heller fått någon enkät.

Distributionen i de fyra större grupperna gick till så att vi iordningsställde kuvert med enkäten jämte ett frankerat svarskuvert. Av det kuvert som respondenterna fick framgick att avsändaren var Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet. Ytterkuverteten var frankerade, men var utan addressat. Buntar med dessa oadresserade kuvert sändes till de fyra stora organisationerna. Någon person på respektive organisation adresserade sedan kuverten till mottagarna.

Detta fick två följder. Den ena är att ingen person förutom den på organisationen ansvariga har sett några namn eller adresser. Den andra är att påminnelse till dem som inte svarat på enkäten har varit omöjlig att skicka ut. Utifrån denna information skulle man kunna förvänta sig att svarsfrekvensen skulle vara mycket låg. Alla faktorer talar i den riktningen: enkäten handlar om känsliga ämnen, inte bara ett, utan flera: sexuell läggning, brott och viktimisering. Och, mycket riktigt, på vissa ställen är svarsfrekvensen mycket låg, men på andra ställen är den hög. Räknat på individundersökningarna stannar svarsfrekvensen på 67 procent, utan påminnelser.

Den enkät som utarbetats och testats genom pilotundersökningarna strukturerades om och kom slutligen att innehålla 52 frågor.[172] Förutom bakgrundsfrågor, avseende kön, ålder, nationalitet, boendeplats, yrke, familjeförhållanden mm, ställdes frågor om den sexuella identiteten, om umgängesvanor och om livsstil, t ex hur ofta man går ut på nöjesställen mm. Vidare fanns frågor om rädsla för att bli utsatt för brott pga (förmodad)

[172] Se enkäten i sin helhet i bilagan.

homosexualitet, strategier för att undvika utsatthet samt frågor om kännedom om andras utsatthet pga homosexualitet.

Därefter frågades om utsatthet för brott generellt, någonsin och de senaste tolv månaderna. Det är med andra ord en form av trattteknik, och dessa frågor följdes av enkätens egentliga huvudfråga: *"Har Du någonsin utsatts för något brott på grund av att Du är bi/homosexuell eller lesbisk, eller för att angriparen trodde det?"*

För att få en uppfattning om varför den utsatta bedömt att brottet begåtts just på grund av hennes/hans sexuella läggning, ställdes dessutom följande fråga: *"Vad i brottet tydde på att Du blev utsatt på grund av din sexuella läggning?"*.

3.2.8 Bearbetning och analys av enkäterna

Enkäterna från den allra första pilotundersökningen, som byggde på två gruppers svar, är inte kodade. I stället har en manuell bearbetning skett. De enkäter som fyllts i efter den första pilotundersökningen är däremot alla kodade och analyserade. Detta har skett trots att enkäten vidareutvecklades under projektets gång och alltså inte såg helt likadan ut för alla grupper. En kvantitativ bearbetning har således gjorts både vad gäller de enkäter som Grupperna fyllt i och de enkäter som skickades ut till de fyra stora grupperna, dvs med fler än 100 medlemmar, här kallad Stockholm. Enkäterna har löpnumrerats och kodats efter kodschema. Därefter har materialet skrivits in i statistikprogrammet SPSS där frekvensmätningar, korrelationsberäkningar och signifikanstester bl a mellan utsatta och icke utsatta vad gäller livsstil har gjorts. Utifrån dessa resultat har analyserna gjorts. De signifikanstester som gjorts är chi2-tester. Dessa används för att utröna om de observerade frekvenserna avviker från de förväntade frekvenserna, dvs om två grupper skiljer sig åt såtillvida att skillnaden är större än om den bara vore slumpmässig.[173]

I enkätformulären har det dessutom funnits plats för respondenterna att skriva med egna ord om den enligt respondenten, allvarligaste utsattheten. Dessa berättelser har skrivits ner och sorterats efter brottsplats. Sammantaget finns 835 sådana berättelser med varierande längd mellan en kort mening till flera sidors text. Berättelserna kommer från enkäter som skickats till individer. Anledningen till att berättelserna är fler än antalet utsatta respondenter är följande. Respondenterna har ombetts att skriva utförligare om *en* händelse. Det är sedan denna händelse som följd frågorna kopplas till. En del, faktiskt ganska många, respondenter har trots instruktionen skrivit ner flera händelser, och alla dessa har då kommit med. Dessa 835 berättelser har skrivits av ordagrant, sorterats manuellt efter brottsplats och därefter sammanställts under brottsplatsrubrikerna. Utifrån dessa har sk typfall valts för presentation under kapitel om brottsplatserna.

173 Holme & Solvang 1986 s 315.

Under hela projekttiden har materialet kompletterats, i synnerhet vad gäller intervjumaterial. I den mån intervjuerna har efterlämnat frågetecken, har intervjupersonen kontaktats igen och ombetts komplettera.[174]

3.2.9 Rapportskrivande, återföring & slutlig rapport

En preliminär rapport, baserad enbart på de 141 utsatta personerna i Stockholm[175] utarbetades. Utifrån det materialet kallades alla kontaktpersoner till ett möte för att få ta del av resultatet samt för att diskutera vissa oklarheter som funnits.[176] Drygt två tredjedelar av de kallade kom, flera av de övriga hörde av sig på annat sätt. Det gällde t ex möjliga tolkningssätt för vissa oklarheter i materialet. När dessa oklarheter undanröjts, kunde den slutgiltiga rapporten skrivas ut. Här kan tilläggas att en kvinna ur en av grupperna mitt under återföringsmötet utropade: *"Men Eva jag har ju blivit utsatt flera gånger, nu kommer jag ihåg!"*

3.2.10 Etiska överväganden

Bland de etiska övervägandena brukar fullständig anonymitet, informerat samtycke och kravet på att ingen ska skadas av studien framhållas. Som framkommit tidigare har anonymitetskravet varit högt prioriterat i dessa undersökningar. En följd av detta är att inga påminnelser har kunnat sändas ut, eftersom jag inte vetat vilka som svarat. Detta leder också till en lägre svarsfrekvens. Fördelen med detta är att ingen, inte ens författaren, kan få reda på vem som svarat vad eller ens vem som svarat över huvud taget. I några enstaka fall, ett 30-tal, har dock enkätifyllarna bifogat namn och adress på enkäten, för att kunna bli nådda för intervju. Av intervjupersonerna är det fem eller sex personer som inte uppgivit sina riktiga namn. En annan följd av anonymitetskravet är att presentationen av de intervjuade är ytterst kortfattad. En vanlig modell är att författaren ger en kort presentation av dem som intervjuas bl a för att läsaren ska kunna skapa sig en bild av henne/honom.[177] Här är syftet det motsatta.

Alla de som intervjuades blev informerade om vad studien gällde och de samtyckte. Alla som fick enkäten, fick också ett missivbrev (första sidan på enkäten) med information om studien. En annan infallsvinkel på samtycke har

174 Förutsatt att individen inte varit anonym även för mig.

175 Detta innebär att rapporten enbart behandlade de utsatta, utifrån de utsatta, inga jämförelser gjordes där med dem som *inte* utsatts. Folkhälsoinstitutet 1996.

176 Se t ex Lee 1993 s 191 om återföring enligt Beckers modell med seminarier med dem som studerats.

177 Se t ex Hydén 1992 s 51 f.

tagits upp av ett 20-tal personer som skickat in enkäter oifyllda, förutom kommentaren: *jag har inte samtyckt till att RFSL skulle lämna ut min adress.* Här bör åter påpekas att ingen RFSL-avdelning (eller annan organisation) i hela landet har lämnat ut någon enda adress till mig. [178]

Det tredje etikmomentet, att ingen ska skadas av undersökningen, är något mer komplicerat, och hänger även ihop med de två förstnämnda. Om anonymiteten inte säkerställs, om individen inte har lämnat informerat samtycke finns risk att individen skadas. Det finns emellertid även risk för att kollektivet som individen hör till kan skadas av en undersökning. Ett exempel som nämns i litteraturen är avslöjande av höga nivåer av någon oönskad aktivitet, vilket i sin tur kan leda till stigmatisering och ökad social kontroll mot gruppen.[179] Några sådana oönskade aktiviteter har inte dykt upp i denna undersökning. Däremot finns det naturligtvis en risk att studiernas resultat - att de tillfrågade grupperna har en tämligen hög nivå av utsatthet för brott på grund av att de är homosexuella skrämmer andra homosexuella (och heterosexuella). Viss mediebevakning av dessa undersökningar går dessutom i överdriftens tecken,[180] vilket kan skapa rädsla.

Det finns dessutom en risk att en undersökning av brott mot homosexuella leder till att denna brottstyp ökar. Det kan då vara frågan om antingen en reell ökning: skriverier om illdåden entusiasmerar andra att begå liknande dåd. Det kan också vara en illusorisk ökning, dvs att det är fler utsatta som anmäler övergreppen. Det kan också vara fråga om att det är fler poliser som uppmärksammar att det kan vara fråga om hatbrott och att det är fler åklagare som uppmärksammar att straffskärpningsregeln i brottsbalken 29:2:7 kan tillämpas. Med så dolda och känsliga populationer som dessa, och så omfattande undersökningar som utförts, är det hart när omöjligt att inte begå *något* etiskt övertramp. Ett par exempel på detta kan nämnas.

Olämplig avsändare och samtidigt utskick

Kuverten som enkäterna sändes i till organisationernas medlemmar hade Stockholms Universitets tryck på framsidan. Dessutom hade frankeringsremsan trycket Kriminologiska institutionen. Ett par respondenter tyckte att det var utpekande att få post från en avsändare med "kriminologi" i namnet. Ett par respondenter från mindre orter påpekade att brevbärarna på orten nog kan lägga ihop ett och annat om det är flera "misstänkta" personer som får likadana brev från samma avsändare samtidigt. Hypotetiskt kan dessutom tänkas att en person

178 Bakvägen har dock ett fåtal, ca 20 stycken adresserade kuvert kommit till mig. Det har varit fråga om personer som flyttat, men inte meddelat adressändring till RFSL, eller där eftersändningstiden gått ut. Eftersom avsändaren har varit Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, har dessa kuvert kommit till mig. Alla dessa enkätadresser har direkt räknats som bortfall och kuvertet med namn och adress har gått direkt till papperstuggen.

179 Lee 1993 s 96, dock ej specificerat till homosexuella populationer.

180 Se t ex tidningen Metro som delas ut gratis i Stockholms transportnät: Homosexuella lever i ständig rädsla för våld. Metro 6/2 1996.

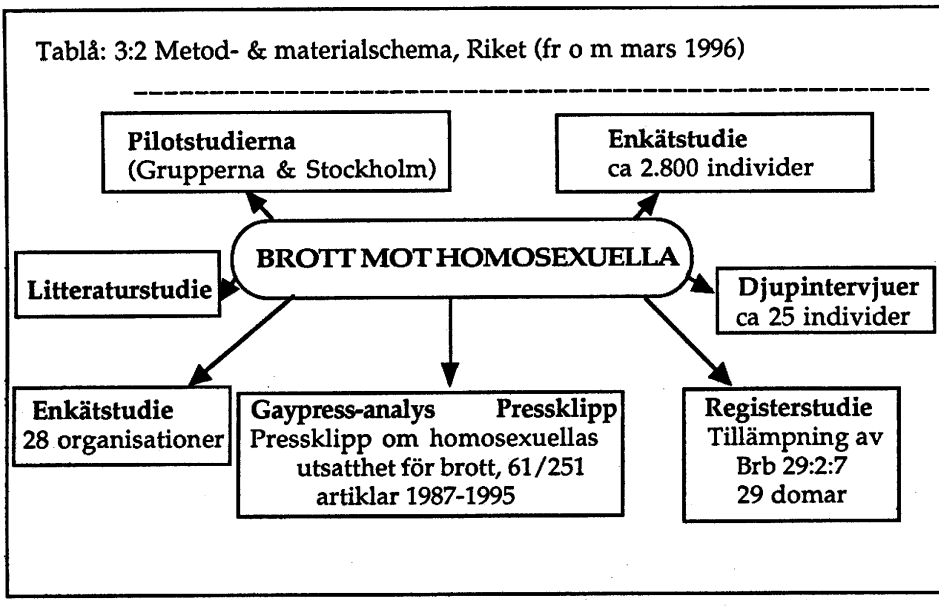
som fått enkäten hemsänd har bott med någon som inte vetat att adressaten var homosexuell. Risken för sådana överraskningar torde dock vara eliminerad genom att de RFSL-medlemmar som lever under sådana omständigheter har avsagt sig post från organisationen. Dessa personer fick naturligtvis inte heller enkäten. Vid en rundfrågning i landet visade det sig att det finns ett antal sådana utan post medlemmar i alla lokalavdelningar.[181]

Olämpligt visande publicerat material
Vid något tillfälle när jag hållit föredrag om ämnet har jag visat olika urklipp från tidningar som varit aktuella. Vid ett sådant tillfälle gällde det en person som framträtt i (kommersiella) gaymedia, inte som utsatt, utan som yrkesperson. Personen hade dock inte räknat med vidare spridning, och reagerade därför mycket negativt på "visningen".[182]

3.3 Tillvägagångssätt: Riket

Datainsamling i den stora studien, Riket, omfattade 28 organisationer med tillsammans ungefär 4 000 medlemmar. Tillvägagångssättet liknar det som användes i undersökningarna Grupperna och Stockholm, och kan illustreras med följande figur.

[181] Enligt Håkanssons undersökning 1984 s 537 var det i landet 58 av 800 som hade sådant "utan post"-medlemskap, dvs ca sju procent. I denna grupp ingick dock även personer som hade flyttat.
[182] Vi har i efterhand diskuterat saken och mina ursäkter har accepterats.

Efter att studien över Stockholm överlämnats till Folkhälsoinstitutet i januari 1996, stod det klart att ämnet inte var uttömt. Det fanns en del pengar och mycket nyfikenhet kvar, varför studien utökades till en landsomfattande nivå. Finansieringssvårigheter medförde att jag utförde studien på egen hand. Den forskartriangulering som fanns i pilotstudien upphörde därför. Jämfört med att vara flera är det en betydligt stummare situation. Detta har jag dock kompenserat med tätare kontakter med nyckelinformanter och kontaktpersoner, inte bara för att få kontakter utan även för diskussioner om hur vissa fenomen ska kunna tolkas.

3.3.1 Enkäter till individerna

Den nationella studien bygger på i stort sett samma enkät som pilotstudien. För att i någon mån kunna göra jämförelser med utländska studier, användes delar av en enkätdesign från en amerikansk studie.[183] Den svenska studien från 1981 kunde inte tjäna som förebild på grund av att frågorna inte var tillräckligt distinkt inriktade på brott. De svenska ULF-frågorna bedömdes som för begränsade för att användas.

183 Herek & Berrill 1992 Appendix.

Det fanns ett antal frågor som bara fanns med i pilotstudien för Grupperna. Dessa frågor togs bort när enkäten Riket utfördes. Dessa frågor gällde om respondenten
- uppfattas eller uppträder som motsatt kön,
- om det märks att han/hon är homosexuell eller av utländskt ursprung
- om han/hon har fast bostad och i vilken stadsdel bostaden är belägen,
- sedan vilket år man identifierar sig som homosexuell, och sedan vilket år man har haft homosexuella kontakter.

Vidare efterfrågades om engagemang i gayorganisation och hur stor del av ens umgänge som sker med homo- respektive heterosexuella. Frågeområdet brottslighet innehöll dels frågor om generell utsatthet för brott, dels huruvida man vid den speciella utsattheten försökt försvara sig , om attacken var spontan eller planerad och huruvida man själv begått brott. Anledningen till att dessa frågor togs bort till den stora enkäten i Riket var att försöka göra en mer lättbesvarad enkät, minska på antalet känsliga frågor och därmed öka svarsfrekvensen. Vissa svar visade sig dessutom inte kunna användas. Så kallade uppskattningsfrågor till exempel om det syns att man är homosexuell är så subjektiva att inga slutsatser kan dras av svaren.

Grundtanken var att undersöka om respondenternas livsstilar har samband med att de utsatts för brott. Respondenterna har svarat på bakgrundsfrågor om sysselsättning, sexuell identitet, ålder, yrke/sysselsättning, civilstånd/ /relation/samboende och relationens varaktighet och huruvida monogami praktiseras. Dessutom framgår eventuellt utländskt ursprung.

Livsstilsfrågorna handlar bl a om kontaktvägar till andra homo/bisexuella, frekvens på umgänget med andra lesbiska och bögar, frekvens på uteliv (i parker, på sexvideoklubbar, krogar för hetero- respektive homosexuella).

Exponeringsfrågan gäller grad av öppenhet med homo/bisexualiteten, dvs huruvida kollegor och släktingar m fl känner till läggningen. Frågorna som är kopplade till *rädsla för utsatthet på grund av homosexualitet* är om respondenten känner andra personer som utsatts pga homosexualitet, om respondenten är rädd att utsättas för brott pga homosexualitet och om utsattheten ökat rädslan samt vilka strategier som används för att undvika utsatthet.

Utsatthetsfrågorna fokuserar på antal viktimiseringar pga homosexualitet, viktimiseringar de senaste 12 månaderna, innehållet i utsattheten, t ex mobbning i skola med/utan våld, mobbning på arbetsplats med/utan våld, muntliga trakasserier på allmän plats, förtal respektive förolämpning, hot, våld, sexualbrott, skadegörelse, diskriminering i arbetslivet, telefontrakasserier samt en öppen brottsfråga.

Motivfrågan handlar om att få reda på vad den utsatte har definierat som tecken på att hon/han utsattes just på grund av sin sexuella identitet.

Gärningsfrågorna fokuserar på geografisk plats, brottsmiljö, antal gärningsmän samt deras kön, ålder, nationalitet och påverkan av alkohol. Här

efterfrågas även den utsattes påverkan av alkohol. Vidare frågas efter eventuell relation/bekantskap mellan den utsatta och gärningsmannen.

Skadefrågorna handlar om konkreta skador, behov av medicinsk vård och sjukskrivning, samt fysiska och psykiska efterverkningar av utsattheten, där rädslofrågorna är centrala.

Åtgärdsfrågorna handlar dels om vilka åtgärder som vidtagits för att motverka viktimisering, dels om polisanmälan har gjorts och motiven till att inte anmäla samt om polisen vid anmälan fått vetskap om att det handlat om ett brott med motiv att kränka homosexuella. Slutligen frågas om polisens bemötande.

Respondenterna har på enkäten ombetts att, i de fall där upprepad viktimisering är för handen, själva välja den händelse som de upplevde som den allvarligaste. Dels har all utsatthet efterfrågats, dels är det denna fördjupade fråga som har lett till att material i form av kortberättelser om brotten har erhållits. Dessa kortberättelser om utsatthet är skrivna direkt på enkäten. Det bör observeras att nästan 50 procent av de utsatta varit utsatta upprepade gånger. Detta betyder att det för följdfrågorna finns en skevhet i allvarlighetsgrad. Kortberättelserna har, som påpekats, skrivits av ord för ord, ort för ort. De har sedan sorterats efter brottsplats, t ex allmän plats, gayställe och skola.[184]

Enkäterna har sorterats på stad, löpnumrerats och kodats efter kodschema. Därefter har frekvenstabeller, korstabuleringar och signifikanstester utförts med hjälp av statistikprogrammet SPSS. Då detta är en explorativ undersökning har frågan om kausalsamband, dvs vad som är beroende och oberoende variabel, inte varit en prioriterad frågeställning. Det kan också påpekas att i en offerstudie är denna distinktion inte alltid oproblematisk. När utsatthet är den oberoende variabeln är problemen inte lika stora som när utsatthet är den beroende variabeln, bl a eftersom beteenden och attityder mäts *nu* och inte *då*, när utsattheten skedde.[185] Ett exempel är uteliv och brott. Om personen säger sig vara ute fyra kvällar i veckan kan det tolkas som en livsstil med stora risker att generellt utsättas för brott i nöjeslivet, däribland utanför gayställen. Att tolka utsattheten som en följd av frekvent uteliv kan vara felaktigt, om vi inte vet hur frekvent utelivet var vid utsattheten. Det skulle ju också kunna vara så att det frekventa utelivet är en följd av utsattheten.

184 Totalt omfattar berättelserna nästan 70 tätskrivna sidor i 10p Palatino. Berättelserna är tematiserade i kapitel 5, Platserna.

185 Schneider 1981 s 814. Se även Beckers kritik mot övertro på kausalitetsresonemang, Becker 1998 s 63-66.

3.3.2 Djupintervjuerna

Djupintervjuerna har följt samma mallar som i de tidigare studierna. En skillnad bör dock kommenteras. Media fokuserade starkt på Stockholms-studien, just när studien Riket satte igång. Det innebar att flera spontana intervjupersoner anmälde sig. Bland dessa fanns några som inte var engagerade i organisationer och som jag alltså inte skulle fått kontakt med utan mediabevakningen. En skillnad mellan djupintervjuomgång I och II är också att den senare i stor utsträckning företogs hemma hos respondenterna. Jag gjorde sommaren 1996 en turné runt Sverige och genomförde ett 20-tal intervjuer. Hemma-hos-situationerna innebar (enligt min tolkning) att respondenterna kände sig tryggare och, förstås, mera hemma än de som i intervjuomgång I satt på mitt tjänsterum. Hemma-hos-intervjuerna innehöll helt andra kvaliteter i form av förtroligheter, djup i intervjun, möjlighet för respondenten att ta fram polisanmälan, domstolsmaterial, sjukhusjournaler, bilder på avlidna älskare osv. Samt en hel del kaffebröd och middagar.

Majoriteten av intervjuerna från Riket är bandinspelade och transkriberade. Beroende på intervjuns längd är transkriptionerna förstås olika långa, medeltalet ligger på ca 30-40 sidor per intervju. Utifrån den texten har jag sökt uttryck för två teman: upprepad utsatthet och rädsla för brott. I de få fall där forskningslitteraturen går närmare in på transkriberingen är utgångspunkten stundom att intervjuaren inte gör det själv, utan lämnar bort transkriberings arbetet.[186] Bland annat på grund av anonymitetsskyddet har jag i dessa undersökningar själv transkriberat alla de intervjuer jag gjort. En ordning som torde vara självklar med utgångspunkten att transkriptionen innebär att något ytterligare skapas.[187]

3.3.3 Svarsfrekvenser och bortfall

De utländska studierna tenderar att generalisera resultaten till en bredare population. Samma tendens återkommer i svenska media. Men utifrån alla regler om urval och möjligheter att generalisera går det inte att göra en sådan utvidgning. Dessutom redovisas sällan svarsfrekvenserna i de studierna, bl a på grund av att man inte alltid känner till dem. Så kan vara fallet när man distribuerat enkäter genom tidningar eller lagt ut dem på ställen för homosexuella.

---

[186] Kvale 1996 s 169 och 264.

[187] Hydén 1997 s 25.

I studien Riket erhölls 65 procent svarsfrekvens. Bortfallet var alltså 35 procent. Vi vet ingenting om dessa 35 procent. Det skulle kunna vara så att alla de personer som fick men inte svarade på enkäten blivit utsatta för brott på grund av att de är homosexuella. I sådant fall skulle andelen utsatta stiga[188] från 25 till 49 procent.[189] Om vi i stället utgår från att ingen av personerna i det 35 procentiga bortfallet blivit utsatt för brott på grund av homosexualitet, blir andelen utsatta sammanlagt 17 procent.[190]

Tolkningen av utsatthetsnivån hos det externa bortfallet kan göras utifrån två olika linjer:

a. Det är en hög nivå av utsatta i bortfallet

I andra offerstudier har det visat sig att personer som fallit offer för känsliga brott, t ex sexualbrott, kan känna ett hot när upplevelserna förs på tal och de tenderar därför att inte ställa upp på intervjuer eller enkäter. Det innebär att de personer som är utsatta inte kommer att svara på enkäten. I denna undersökning finns det flera indikationer på att personer som varit utsatta för brott på grund av sin homosexualitet inte har svarat, eller så har de inte svarat fullständigt på frågorna. Genom kontaktpersoner och andra har det framgått att flera personer som har fått enkäten och varit utsatta, i flera fall för grova våldsbrott, inte har velat svara. I flera fall har intervjuer gjorts med personer som känner andra utsatta, men dessa har inte velat berätta om sin utsatthet. Inte heller har de velat fylla i en enkät. De vill bara glömma händelserna.

Det har i flera fall funnits möjlighet att jämföra personens enkät med utsagorna i intervjun[191] . Det har då visat sig att alla jämförelser har resulterat i att personen varit mer utsatt än vad hon/han uppgett i enkäten. Orsakerna till detta har efterforskats, och bl a visat sig vara att man har glömt händelsen men kommer ihåg den när man pratar om annan utsatthet. Det finns också fall där personen inte har identifierat händelsen som brott (men det visat sig vara det). I den kategorin återfanns både allvarliga hotelser, misshandel och våldtäktsförsök. En ytterligare orsak att inte ta upp utsattheten i enkäten har varit att man har klarat sig, dvs det blev inga allvarliga verkningar av utsattheten.

b. *Det är en låg nivå av utsatta i bortfallet*

Det är känt att de som har blivit utsatta för något som det frågas om har större benägenhet att svara på enkäten.[192] Genom pilotenkäterna i denna undersökning märktes en sådan tendens. De som inte varit utsatta, var inte

188 Vilket även Kury 1998 s 95 har påpekat.

189 Räknat på de 472 utsatta av 1 868 respondenter.

190 Räknat på de 472 utsatta av 1 868 respondenter plus 900 extra svar.

191 Eftersom personerna har skrivit på enkätsvaret att de vill bli intervjuade.

192 Goyder 1987.

motiverade att svara på enkäten, trots upprepade uppmaningar att göra det.[193] För linje b, att det är en låg nivå av utsatta i bortfallet talar bl a resultatet från enkäten administrerad av Arbetsgruppen med uppgift att motverka och förebygga rasistiskt och annat etniskt relaterat våld. Svarsfrekvensen där var under 30 procent, men *alla* var utsatta.[194]

Resultaten är alltså inte möjliga att generalisera. Inte ens *inom* populationen, som vi har viss kunskap om, vet vi om de som inte svarat på frågorna varit utsatta eller inte. Hur ska vi då kunna uttala oss om dem som inte ens tillfrågats, de som vi inte ens känner till? Homosexuella som inte är organiserade, inte går på gayklubbar, inte är öppna för andra eller inte ens identifierar sig som homosexuella? Endast spekulationer är möjliga här. Bland annat kan man ju tänka sig att de som är fullständigt oexponerade inte blir utsatta eftersom ingen vet om att de är homosexuella, utom möjligen någon tillfällig partner. I den mån dessa personer söker kontakter med andra homosexuella är de ju dock exponerade på grund av platsens stigmatisering som homosex-plats, t ex parker. Flera av respondenterna, både per enkät och per intervju, har påpekat att urvalet är skevt om man enbart går på organisationsanslutna. Det finns ett mycket större antal med homosexuellt beteende, som man inte når genom de kanalerna.

Ett exempel som talar för att de organiserade homosexuella är mer synliga och mer exponerade för risker finns i den norska studien från 1998. I urvalet hade man där med både organiserade och oorganiserade homosexuella kvinnor och män. En fördelning på för det första LLH-organiserade (motsvarar RFSL), för det andra organiserade i andra organisationer för homosexeulla och för det tredje sådana som inte var organiserade visade att 42 procent av de LLH anslutna karaktäriserade sig som "synliga", jämfört med 37 procent av de från övriga organisationer och 26 procent av de icke organiserade.[195]

Men med tanke på att de tre studierna visar likartade resultat i viktiga avseenden, och att resultaten till stor del uppvisar samma tendenser som utländska studier, skulle detta kunna tolkas som att det mönster som studierna visar när det gäller utsatthet hos homosexuella som är organiserade eller frekventerar vissa klubbar som råkat vara med i urvalet är tämligen stabilt.

193 Dessa fall gällde enkät Grupperna, där enkäten delades ut personligen i många fall.

194 Ds 1998:35 s 140.

195 Hegna m fl 1999 s 250.

3.4 Enkäter till organisationer

3.4.1 Urval

När enkätsvaren var inkomna och bearbetade vidtogs under 1998 en kompletterande studie, bland annat för att få utsattheten belyst från flera håll. Denna studie bygger på en enkätundersökning till landets alla RFSL-avdelningar, som vid tiden för undersökningen var 28 stycken. Medlemsantalen varierar mellan 45 och ca 1500, Sammantaget ingick 1998 drygt 5 000 medlemmar i dessa organisationer. Lokalavdelningarna är spridda enligt följande: Luleå, Piteå, Umeå, Östersund, Sundsvall, Gävle, Dalarna/Falun, Värmland/Karlstad, Uppsala, Västerås, Stockholm, Eskilstuna, Nyköping, Örebro, Norrköping, Linköping, Vätterstad/Jönköping, Skaraborg/Skövde, Göteborg, Borås, Trestad/Trollhättan, Halland/Halmstad, Växjö, Kalmar, Gotland/Visby, Kristianstad, Helsingborg och Malmö.

Organisationerna fick en enkät om vad organisationen/lokalen har blivit utsatt för. Det har varit fråga om frekvens och mönster på utsattheten, åtgärder, öppenhet om hotelser, polisanmälan och respons från polisen. Efter tre påminnelser och en personlig insats kom slutligen alla enkätsvaren in, dvs en svarsfrekvens på 100 procent. Svarsfrekvensen kan jämföras med de enkäter till (delvis samma) organisationer som Utredningen mot diskriminering i arbetslivet p g a sexuell läggning[196] skickat ut, där svarsfrekvensen var 45 procent. En möjlig förklaring till skillnaden kan vara enkättrötthet, dvs att de tillfrågade tyckte att det var nog med den första enkäten (min) i kronologisk ordning. En annan förklaring är förmodligen den idoga påminnelsetekniken i mitt fall.[197]

Enkäterna ställdes till respektive lokalavdelning. Varje sådan avdelning hade då redan fått ett e-mail (och i ett par fall ett brev) om att enkäten skulle komma inom en vecka. På enkäten står angivet att det är bäst om det är någon med erfarenhet av föreningen som svarar på frågorna, eftersom det rör inte bara dagsläget, utan även ett längre perspektiv på utsatthet.

Bakgrundsfrågorna rörde antal medlemmmar och andel kvinnliga medlemmar liksom föreningens verksamhet, huruvida man har kontor, social jourverksamhet, radiostation, café- pub- och/eller diskoverksamhet. Vidare efterfrågades förekomst av problem med hyresvärd, media på orten osv.

Exponeringsfrågorna gällde annonsering om verksamheten, lokalens läge och miljö samt hur länge lokalen innehafts av föreningen. Uppfattning om lättillgänglighet för attacker efterfrågades också liksom skyltning och exponering

196 Utredningen mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning. SOU 1997:175 s 84 och 85, enkäter *till* organisationer.

197 Med benäget bistånd av Anna Mohr.

av vilken verksamhet det är fråga om. Vidare fanns en fråga om önskemål om lokalbyte och orsak till denna önskan.

Utsatthetsfrågorna gällde organiserat motstånd mot gayorganisationen på orten och problem med och åtgärder mot sådant, förekomst av hot mm mot lokalen samt vilken policy som används (vad gäller information till och diskussion med medlemmar m fl). De riktade frågorna gällde brevhot, telefonhot och direkthot, inbrott, fönsterkross, klotter, intrång, eldanläggelse, bombexplosion/hot, osanna påståenden eller hot i lokalpress/affischer, insändare, lokalradio, internet mm, gäster och/eller som blivit angripna verbalt/fysiskt inne i/utanför lokalen, samt en öppen fråga om annan brottslighet.[198]

Vidare frågades efter eventuella *mönster* i utsattheten, vad gäller brottstyper, frekvenser, en beskrivning av personer som utsatts utanför/i lokalen vad gäller kön, åldrar mm, samt de utsattas attityd till att göra polisanmälan.

Frågor om *gärningsmännen* gällde kön, ålder, antal, eventuella symboler, nationalitet, grupptillhörighet samt övrig information.

Frågorna om *rädsla* för utsatthet var formulerade som efterfrågan om andrahandsuppgifter, dvs uppfattningen hos den som fyllde i enkäten om medlemmars rädsla, samt vad denna uppfattning grundades på.

Åtgärdsfrågorna gällde om och vilka åtgärder organisationen vidtagit mot hot och konkret brottslighet, policy och frekvens vad gäller polisanrop och polisanmälan samt polisens gensvar och bemötande på anropen/anmälningarna. Dessutom undersöktes om det förekommit enskilda initiativ för att få tag i gärningsmän (dvs förekomsten av medborgargardeliknande "gay army"), om det förekommit enskilda initiativ för att hämnas på gärningsmän och om sådana diskussioner förts inom föreningen.

Preventionsfrågorna gällde förekomst av strategier för att undvika utsatthet, kontakt med polisen för att förebygga utsatthet samt utvärdering av sådan kontakt. Och slutligen: förslag till åtgärder från föreningen.

Enkätsvaren kodades, skrevs in i statistikprogrammet SPSS och analyserades.[199] Resultaten är redovisade framför allt vad gäller brottstyper som organisationen utsatts för.[200]

198 På brottsfrågorna om inbrott, fönsterkross, intrång och eldanläggelse efterfrågades även försöksbrott, separat.

199 Antonina Ribbing vid Kriminologiska institutionen kodade de 28 enkätsvaren. Övrigt kodningsarbete i studierna är gjort av Tiby. Anonymitetslöftet till respondenterna innebar att bara Tiby såg individernas enkäter. Det innebär också att validitetstester inte har gjorts.

200 Se kapitel 4.

3.5 Pressmaterial

3.5.1 Presstudie: Gaytidningen Reporter

Gaytidningen Reporter utgavs under perioden 1987 till 1995. Den utkom månatligen och innehöll nyhetsreportage, internationellt och nationellt, reportage på olika gayrelaterade teman, nöjesrapportering samt annonser och kontaktannonser. En totalgenomgång av tidningens artiklar om brott mot homosexuella har företagits.[201] De 61 artiklarna analyseras vad gäller sakinnehåll och presenteras i kapitel 5.[202]

3.5.2 Presstudie: Svenska tidningar genom Pressklipp

Genom RFSL:s klipparkiv, med prenumeration från Pressklipp, har jag gått igenom och systematiserat alla artiklar under de senaste elva åren, 1985-1995, som sorterats under rubriken Våld mot homosexuella.[203] Anledningen att insamlandet stannar efter 1995 är att pilotstudien i detta projekt publicerades 1995, och många av artiklarna efter den tidpunkten handlar om den föreliggande undersökningen. Att mäta uppmärksamheten i media utifrån den egna forskningen skulle bli alltför självspeglande och lättmanövrerat.

3.6 Registerstudie, straffskärpningsbestämmelsen i brottsbalken 29:2:7

En totalundersökning av tillämpningen av straffskärpningsbestämmelsen sedan den infördes 1994 i Brb 29:2:7 fram till och med 1997 har genomförts. Den inbegriper en innehållsanalys av de domar där rätten prövat frågan om gärningsmannen ska ha strängare straff, inom strafflatituden, på grund av att hans/hennes motiv varit att kränka offret på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller annan liknade omständighet (varmed enligt justitieutskottet bl a avses sexuell läggning).[204] Regeln har gällt sedan 1/7 1994 och har sedan dess tillämpats ett 30-tal gånger enligt statistiken

---

201 Ingrid Lander fick hjälp med insamlingen av Jon Voss, dåvarande chefredaktör på Reporter. Tiby har sorterat, sammanställt och analyserat materialet.

202 I bilaga återfinns översikten av artiklarnas rubriker.

203 Någon rubrik med annan brottslighet än våld, förekom inte. Det visar sig emellertid vid genomgången att sådan annan brottslighet också har inkluderats. Underrubriker som enligt RFSL:s anteckningar förekommer är: Rubrik 8: Våld mot homosexuella. Denna avdelning behandlar våld som riktats mot homosexuella i Sverige. Även attacker mot RFSL liksom artiklar som kan betecknas som hets finns här. Exempel på ämnesområden i avdelning 8 är: Bögknackning, Mordet utanför Touch, Bomben i Stockholm, Överfallet i Växjö, Skinheads utanför Patricia, Mordet på två lesbiska i Göteborg, Attentat mot Gay Youth Congress i Göteborg, VAM, Ideologiskt våld, Nynazism, Homofobi och rasism som orsak till våld, Vera Oredson, Insändare om våld.

204 1993/94:JuU13 s 6

över tillämpade lagrum.[205] Analysen avser primärt att fokusera på vilka kriterier domstolarna sätter upp för ett hatbrott.

3.7 Återföring

Efter pilotenkäterna i Stockholm var det enkelt att inbjuda till ett möte för återföring till kontaktpersoner och intervjupersoner. När det gällde Riket, var det ogörligt att åka runt till alla lokalavdelningarna. Jag passade i stället på att be om tid på RFSL:s kongresser, dit alla lokalavdelningar sänder representanter. I mars 1996 hölls den i Österund, och 1997 års kongress hölls i Örebro. Begreppet återföring är måhända lite ambitiöst i sammanhanget. Jag höll en kort sammanfattning av resultaten samt tog upp vissa problem och tolkningsfrågor. Vid båda tillfällena ställdes frågor från auditoriet och eftersom jag vid båda tillfällena var tillgänglig även efter föredraget, hade deltagarna möjlighet att kontakta mig för frågor och kommentarer, vilket skedde. Även vid detta tilfälle fick jag flera indikationer på att organisations-medlemmarna felaktigt trodde att RFSL hade delat ut adresser.

3.8 Sammanfattning

Sammanfattningsvis söker jag att genom följande material belysa homosexuellas utsatthet för brott:

I: Enkätsvar, individer, 2 708 svar.
Grupperna: Svar från 320 individer i 17 grupper. Svarsfrekvens 30-100 procent.[206]
Stockholm: Svar från 520 individer i 4 större grupper. Svarsfrekvens 67 procent.
Riket: Svar från 1 868 individerna i 25 grupper. Svarsfrekvens 65 procent.

II: Kvalitativa berättelser, 835 berättelser
Grupperna: berättelser från individerna i de 17 smågrupperna.
Stockholm: berättelser från individerna i de 4 stora grupperna .
Riket: berättelser från individerna i de 25 grupperna i riket .

III: Intervjuer, 45 individer
Intervjuer, Stockholm och Grupperna, 20 st.
Intervjuer, Riket, 25 st.

IV: Enkätsvar, RFSL-lokalavdelningar, 28 organisationer i hela Riket, inklusive

[205] Utdrag från Brottsförebyggande rådets (Brå) kriminalstatistiska enhet har begärts, dels 1997, dels 1998. Sammanlagt har 28 domar (inklusive strafförelägganden) rekvirerats från domstolar (åklagarmyndigheter) med utgångspunkt från Brås uppgifter.

[206] På grund av de olika förfaringssätten när enkäterna distribuerades till Grupperna är svarsfrekvenserna inte helt stabila. Utslaget på alla grupper är det ca 50 procent som har svarat.

Stockholm. Totalundersökning.

V: Pressstudie av gaytidningen Reporters totala antal artiklar om brott mot homosexuella under 1987-1995. Totalundersökning, 61 artiklar.

VI: Pressklipp studie av artiklar i svensk press på temat Våld mot homosexuella 1985-1995. Totalundersökning, 251 artiklar.

VII: Registerstudie, genomgång av de domar där straffskärpningsbestämmelsen i Brb 29:2:7 (enligt statistiken om tillämpade lagrum) tillämpats, totalundersökning, 28 domar.[207]

Materialet används för att tematiskt beskriva området brott mot homosexuella. Ett övergripande syfte för studien är att diskutera vilka metoder och vilka material som kan ge en beskrivning av problemområdet. Därför jämförs i det avslutande kapitlet vad respektive metod/material har bidragit med.

De metodologiska problem som behäftar offerstudier med inriktning på homosexuella populationer går från defintionsnivån: "Vad är en homosexuell?", fortsätter på urvalsnivån: "Hur många homosexuella finns det, och var?" och hamnar slutligen på tolkingsnivån. Enklare uttryckt: om man inte kan definiera homosexuell på ett uttömmande sätt, kan man heller inte få en uppfattning av hur många det finns och var. Urvalet får då brister och bortfallet gör tolkningen svår. Bland annat dessa problem har nödvändiggjort användande av olika metoder vid datainsamlingarna.

Etikfrågorna aktualiseras när det är fråga om känsliga populationer. Detta gör att anonymitetskravet måste upprätthållas strikt, vilket omöjliggör påminnelser till dem som inte svarar. Detta innebär i sin tur låga svarsfrekvenser. Alla de som inte nåddes - var dessa mer eller mindre utsatta? Analysen av bortfallet, (35 procent) får styras av de erfarenheter undersökningsresultatet i övrigt har givit och av trolighetsöverväganden.

207 Dvs alla gånger som paragrafen och punkten tillämpats enligt Brottsförebyggande rådets statistik över tillämpade lagrum.

4 De utsatta & brotten

4.1 De utsatta, litteraturen

Eftersom utsatthet för brott på grund av homosexualitet förutsätter att personen kan identifieras som (eller antas vara) homosexuell är personens exponering som homosexuell väsentlig. Exponering som homosexuell bestämmer dessutom i stor utsträckning vilka personer som vanligen ingår i urval till undersökningar om homosexuellas utsatthet för brott.[1] Tendensen är förstås att de "öppna" är i majoritet i undersökningarna.[2] Detta kan å ena sidan leda till att en hög utsatthetsnivå erhålls- öppenhet kan vara en förutsättning för att potentiella gärningsmän ska kunna identifiera personen som ett lämpligt offer. Å andra sidan skulle det kunna leda till en låg utsatthetsnivå, om det vore så att öppenhet skyddar mot brott t ex genom att potentiella gärningsmän inte definerar den homosexuella som lämpligt offer vad gäller förmodad anmälningsbenägenhet.

I en undersökning om skillnaderna mellan öppna och dolda homosexuella hävdas att de dolda måhända upplever färre negativa händelser, omgivningen känner ju inte till läggningen. Men eftersom det är en stark stressfaktor att dölja sina känslor och tankar, upplever de dolda förmodligen inte mindre stress än de öppna.[3]

En ytterligare dimension avseende frågan om öppenhet är klassfrågan. Man har funnit en stark korrelation mellan att dölja sin läggning och hög (yrkesmässig) status.[4] De personer som ingår i urvalen hör till stor del till övre medelklass eller medelklass. Om det är så att homosexuellas utsatthet för brott klassmässigt liknar heterosexuellas utsatthet för brott skulle den homosexuella överklassgruppens ringa deltagande i undersökningarna bidra till en hög utsatthetsnivå i kollektivet homosexuella, eftersom de som utsätts i låg grad inte är med.[5]

Variationerna i utsatthet handlar också om könsskillnader. Bögarna har generellt sett utsatts för högre nivåer av anti-homosexuella muntliga trakasserier (av andra än familjemedlemmar), hot, utsatthet i skolan och av polisen, liksom de flesta typer av fysiskt våld och förnedring (bl a att bli spottad på, jagad och förföljd). De lesbiska å andra sidan utsätts generellt mer för muntliga trakasserier av familjemedlemmar. Dessutom rapporterar de större rädsla för anti-homosexuellt våld, liksom mer diskriminering i arbetslivet.[6]

---

[1] Berk, Boyd & Hamner 1992 s 133.

[2] Det har emellertid hävdats att det kan finnas en vilja att framstå som mer öppen än man är. Håkansson 1984 s 462.

[3] DiPlacido 1998 s 148.

[4] Newton 1972 s 49 not 3.

[5] Se Martens 1998 s 51 om inkomstens betydelse för utsatthet för brott i den generella befolkningen.

[6] Berrill 1992 s 24.

Variationerna i utsatthet handlar också om etnicitetsskillnader. Flera utländska studier visar att i länder där svarta/färgade homosexuella är i minoritet har de en högre nivå av utsatthet än vita. En förklaring till detta kan vara att svarta/färgade generellt sett löper större risk att utsättas för våld.[7] En svensk undersökning av finländares, polackers, chilenares och iraniers utsatthet för brott visar att ca 20 procent av finländarna varit utsatta för hot på grund av utseende/språk/härkomst, jämfört med 58,5 procent av dem som härstammade från Iran.[8]

Familj, ålder och kön har i traditionell kriminologi mycket stor betydelse för både risken för gärningsmannaskap och risken för utsatthet.[9] Det kan vara av intresse att undersöka på om dessas betydelse kvarstår i studier om homosexuellas utsatthet för brott.

4.1.1 Familj

Traditionellt anses familjeliv vara en skyddande faktor i den meningen att personer som stannar hemma hos familjen inte riskerar att utsättas för brott (utanför familjekretsen). Detta ingår som en del i argumentationen för livsstilsteorin.[10] Som kritik mot detta framhålls framför allt det så kallade familjevåldet,[11] som ju primärt handlar om utsatthet för brott just i hemmet.

När det gäller homosexuellas familjeliv har flera forskare pekat på de faror som, särskilt unga homosexuella kan löpa i hemmet. Till skillnad från unga i andra utsatta grupper (på grund av ras, etnicitet eller religion) kan dessa unga inte lita på familjens stöd om de blir utsatta för brott på grund av sin homosexualitet. Det är till och med så att många unga homosexuella tvekar att över huvud taget berätta om utsattheten på grund av risken att den sexuella läggningen ska avslöjas.[12] Det har också uttryckts som att de unga homosexuella saknar väktare, både offentliga, som polisen och privata, familjen.[13] Till skillnad från stigmatiserade medlemmar av andra minoritetsgrupper, är ju den homosexuella nästan undantagslöst i minoritet även inom familjen. Inom den ram, där de andra utsatta grupperna får det största stödet, riskerar homosexuella i stället att utsättas för brott.[14]

När föräldrar och syskon tar avstånd från den unga homosexuella kan detta tvinga ut ungdomarna från hemmen till ett offentligt liv, där de löper stora

7 Berrill 1992 s 29.
8 Martens 1998 s 57, del av tabell 24.
9 Fattah 1991 s 117.
10 Hindelang, Gottfredson & Garofalo 1978.
11 Walklate 1989 s 10 f.
12 D´Augelli 1998 s 194, samma tema i Berzon 1996 s 17.
13 Harry 1992 s 121.
14 Meyer & Dean 1998 s 162.

risker för annan slags utsatthet.[15] Följande berättelse med rubriken Min familj slängde ut mig när jag berättade att jag var bög[16] belyser detta väl: *X är 19 år. För tre år sedan berättade han för sin mamma att han var gay. Det blev kaos och X blev utslängd. Utan varken pengar, någon skola eller jobb att gå till fick han sova hos vänner och på olika hem för hemlösa.*

Familjemedlemmar som utövare av hot och våld mot ungdomarna skildras i flera undersökningar. I en studie hade mellan 16 och 41 procent av de unga homosexuella upplevt muntliga förolämpningar eller förnedring av släktingar och mellan fyra och åtta procent hade utsatts för fysiskt våld.[17] I en annan studie med 500 unga rapporterade 40 procent att de hade upplevt fysiska attacker. Hela 61 procent av de gay-relaterade övergreppen skedde inom familjen.[18] Den höga siffran kan till viss del förklaras av att urvalet bestod av hemlösa ungdomar.[19]

När familjemedlemmar utövar våld mot homosexuella, oavsett ålder, är det vanligaste en bror som attackerar sin homosexuella bror, mer sällan attackerar bröder sina lesbiska systrar. Därefter följer f d makar till lesbiska. Fäder är vanligare som brottsutövare än mödrar.[20]

Det frekvent förekommande uttrycket bland homosexuella *We are family*[21] kan möjligen ha sin förklaring i den negativa roll som (ursprungs-)familjen spelar för många homosexuella. Här finns också begreppet *Families we choose*, [22] som avser många homosexuellas val av personer som ingår i den närmaste kretsen. För svenska förhållanden skulle Eva Dahlgrens sång *Min familj* kunna tolkas som ett utslag av detta.[23]

4.1.2 Ålder

Brott mot homosexuella har indelats efter den utsattas ålder.
1. Misshandel av feminina pojkar, både blivande homo- och heterosexuella.
2. Misshandel och trakasserier mot homosexuella ungdomar av deras kamrater.
3. Misshandel och mord på vuxna lesbiska och bögar.[24]

En brittisk undersökning visade följande jämförande fördelning av brott mellan

15 Nardi & Bolton 1991 s 415, till exempel att hamna i prostitution och hemlöshet.

16 Intervju med X i QX. (Närmare uppgifter publiceras ej pga anonymitetsskyddet.)

17 Berrill 1992 s 34.

18 Hunter 1992 s 78.

19 Hunter 1992 s 81 not 1.

20 Comstock 1991 s 112.

21 Berzon 1996 s 239, se även Dahlgren (1999) "Min familj".

22 Weston 1991.

23 Dahlgren 1999: *"Här i staden där jag bor/finns inga regler bara undantag/här i staden där jag bor/är tanken stark och köttet svagt. Dom har undersökt vårt blod/för ingen vet vad dom ska tro/ kanske folket här är onormlat/det är nåt fel/vi sätter vårt anseende på spel/och låter kärleken få övertag. Min familj/ är dom som vill/ höra samman/ finnas till/ för varandra/ stark och stor/ här är vatten/ tjockt som blod/ en familj/ som ett stort hus/ inga gränser/ inget slut..."* Från CD:n Lai Lai, Anderson Records 1999

24 Harry 1992 s 116-117

de homosexuella under 18 år och den totala populationen homosexuella med avseende på utsatthet för olika brott.

Tabell 4:1 Fördelning av brott i en brittisk studie, 1996, uppdelat på yngsta åldersgruppen och hela populationen homosexuella, procent

	Andel under 18 år	Andel totala populationen homosexuella
Muntliga trakasserier (6 ggr eller fler ggr under ett år	62	29
Trakasserad (annat än muntligt)	61	32
Våld pga homosexualitet	48	32
Utpressning	38	12
Grafitti målad	33	7
Blivit grovt misshandlad[25]	22	9
Anmälde brottet till polisen[26]	18	31

Källa: Mason & Palmer 1996 s 54.

Enligt den norska studien från 1998 är de yngre (16-24 år) mer utsatta både för hot och våld. Andelen lesbiska som utsatts för hot det senaste året var 16 procent, jämfört med 6 procents utsatthet i de äldre åldersgrupperna lesbiska. Andelen lesbiska mellan 16 och 24 år som utsatts för våld var nio procent, jämfört med 1-4 procents utsatthet i de äldre grupperna lesbiska.[27] Författarna understryker att det särskilt är de yngre kvinnorna som utsatts. De länkar dessa resultat till exponering och finner att det också är de yngsta som visar sin kärlek offentligt. Av dem som lever i fasta förhållanden, visade 67 procent av kvinnorna detta offentligt, jämfört med 49 procent av männen som var i homosexuella relationer. Andelarna öppna i detta avseende sjunker sedan för kvinnor per ungefärliga 10-årsintervaller från 67, till 47, 40, 17 och noll procent. Motsvarande serie för männen blir 49, 27, 15, 5 och 13 procent som visar sin relation.[28]

För en undersökning om homosexuellas utsatthet för brott är det inte säkert att den biologiska åldern är den intressanta uppgiften. Flera författare hävdar, som påpekats inledningsvis, att komma ut-åldern är den väsentliga.[29] Detta förklaras av att det inte är någon större risk att bli attackerad som homosexuell om ingen vet om att man är det. Att komma ut vid 14 års ålder jämfört med vid

25 Ursprungstexten säger "beaten up".

26 Mason & Palmer 1996, s 54 (sammanställning av text)

27 Hegna m fl 1999 s 256 tabell 7.4.

28 Hegna m fl 1999 s 249 tabell 7.2.

29 D´ Augelli 1998 s 192, Meyer & Dean 1998 s 170

24 eller 34 får helt olika implikationer[30] och medför helt olika risker att bli utsatt för mobbning, trakasserier och annan brottslighet. En förklaring till att de unga norska homosexuella är mycket utsatta, kan vara att de kommit ut i tidigare ålder än vad den äldre generationen gjorde, och därmed är mer exponerade.

4.1.3 Kön & könsroller

Kön kan betraktas ur (minst) två aspekter när det gäller brott mot homosexuella. Dels som konkreta skillnader i utsatthet för kvinnor och män, könsskillnader, dels som brister i uppfyllandet av femininitet hos lesbiska och maskulinitet hos bögar. Kort sagt är en man inte tillräckligt maskulin, riskerar han att bli stämplad om bög, och är en kvinna inte tillräckligt feminin, riskerar hon att stämplas som lesbisk. Här handlar det om rollförväntningar. I den svenska enkäten 1981 till heterosexuella om deras attityder till homosexuella konstateras att det faktum att homosexuella har den sexuella orienteringen gemensam med det motsatta könet lätt tycks leda till uppfattningen att de också har andra egenskaper gemensamma med det. När det gäller rollförväntningar pekar en överväldigande majoritet av resultaten från de utländska studierna i samma riktning. [31] I attitydundersökningar visar det sig att upp till 70 procent av de (förmodat heterosexuella) tillfrågade anså att homosexuella beter sig som motsatt kön.[32]

När det gäller könsskillnader konstaterar flera forskare att historien om homosexuellas utsatthet främst handlar om manliga homosexuella.[33] Flera möjliga förklaringar till detta ges. Det kan som i fallet *homocaust*[34] , utrotningen av homosexuella i Tyskland under nazi-tiden, bero på att den tyska lagstiftningen inte omfattade kvinnliga homosexuella. Vid flera tillfällen diskuterades huruvida lagstiftningen skulle ändras till att inbegripa även kvinnlig homosexualitet. Av flera olika skäl beslutades att den kvinnliga avvikelsen inte skulle straffbeläggas. Ett av skälen var att det på grund av kriget var ett stort underskott på män i riket, vilket hade reducerat kvinnors utsikter till giftermål. Man ansåg då inte att det var lämpligt att straffbelägga lesbiska handlingar. Ett annat och kanske avgörande skäl att lagstiftningen i strafflagens §175 enbart

---

30 D´ Augelli 1998 s 192

31 Se t ex Nardi & Bolton 1991 s 426, Simon 1998 s 62, Adam 1994 s 467, Whitley 1998 s 40, Harry 1992 s 119 samt för en historisk betraktelse Vicinus 1989.

32 Harry 1992 s 119.

33 Conrad1997 s146 not 4, Cooper 1990 s 372, Schneider 1984 s 379.

34 Grau 1995 s 5, en ordlek med "holocaust". för skildringen av homosexuella i nazitidens koncentrationsläger, se även Rector 1981 och Heger 1984.

gällde män, var att mäns homosexualitet kunde leda till personliga beroendeband i det offentliga livet. Eftersom kvinnor inte hade några betydande poster i samhället, behövde man inte lagstifta om deras sexualitet.[35] Det påpekas emellertid också att det bara var en slump att kvinnor slutligen inte skrevs in i §175, bl a beroende på att två parlamentsledamöter inte kunde förstå vad som avsågs med homosexuella kvinnor.[36]

Det kan också vara så att färre kvinnor än män engagerar sig i homosexualitet. Den svenska homosexutredningens förfrågan till Kinseyinstitutet i denna fråga besvarades med att av de homosexuella förefaller 2/3 vara män och 1/3 kvinnor.[37] Det finns alltså färre kvinnor att forska om. En äldre undersökning visar att vid 45 års ålder har 26 procent av populationens kvinnor jämfört med 50 procent av männen haft någon homosexuell upplevelse.[38] En variant på detta tema är att kvinnor i allmänhet upptäcker (eller definierar) sin homosexualitet i senare åldrar än män.

Män upplever sin första homosexuella attraktion vid 14 år, kvinnor vid 17. Män upplever att de inte är heterosexuella vid 16 år och kvinnor vid 19 år. Män intar sin icke-heterosexuella identitet vid 20 och kvinnor vid 22 år.[39] En annan undersökning visar att lesbiska upptäcker sin läggning vid 22 och bögar vid 16 års ålder.[40]

En tredje möjlighet är att homosexuella kvinnor är mindre utsatta för brott än homosexuella män (bl a av skälen ovan). I vissa undersökningar nöjer man sig med att konstatera att lesbiska är mindre utsatta än bögar.[41] I andra undersökningar redovisas skillnader i utsatthet, men utan analys.[42] Ett försök att analysera skillnaderna något djupare, bygger på följande:

1. Män är generellt sett oftare offer för våld än kvinnor.[43]
2. Bögar har högre synlighet än lesbiska, bl a för att det finns många bögställen men få ställen för lesbiska.[44]
3. Bögar tenderar att upptäcka sin sexuella läggning tidigare än lesbiska , och har då längre "exponeringstid" för våld mm.
4. Det är mer troligt att lesbiska intar en försiktig hållning än att bögar gör det
4. Det är svårt att skilja våld mot lesbiska från allmänt våld mot kvinnor.[45]

---

35 Schoppmann 1995 s 84, 70, 78.
36 Schoppmann 1995 s 78.
37 Håkansson 1984 s 540.
38 McIntosh 1968 s 74.
39 Rust 1996 s 107-110, figur 6.1, 6.2 och 6.3. Se även Troiden 1988 s 268.
40 Berrill 1992 s 41 not 4.
41 Sagarin & Macnamara 1975 s 16.
42 Comstock 1991 kapitel 2, s 31 - 54.
43 Vilket också gäller Sverige, se Martens 1998 s 51 samt ULF-undersökningarna.
44 Se även Weston 1991 s 13-14.
45 Berrill 1992 s 28.

Utifrån de stora skillnader som råder mellan mäns och kvinnors levnadsförhållanden, avråds uttryckligen för att generalisera resultat från studier om homosexuella män till att gälla även homosexuella kvinnor. Ett exempel som ges är att lesbiska är utsatta för social stress och förtryck både som lesbiska och som kvinnor i samhället.[46]

Vid en undersökning av gärningsmännens attityd till de brott de förövat mot homosexuella anser de ofta att offret är värd våldet för att han brutit mot sin könsroll.[47] I en svensk undersökning om olika generationer av lesbiska kvinnor konstateras att talet om homosexualitet som en skillnad i tolkningen av kön återkom i alla generationerna.[48]

En engelsk undersökning om Gay Skins inleds med påståendet att homosexuella män ses som onaturliga och feminiserade. Bögar och skinheads är således motsatser.[49] I samma undersökning konstateras att homosexualitet under 1900-talet har byggt på föreställningen att manliga homosexuella är feminina och att män inte kan attraheras sexuellt av andra män. Homosexuella män måste då följaktligen vara kvinnor.[50]

När det gäller att välja offer för bögknackning är även icke-homosexuella i farozonen om de inte uppfyller den manliga könsrollen - *You don't have to be queer to get queerbashed, just not hard enough to look like a real man.*[51]

I en undersökning om amerikanska unga män som utförde sexuella tjänster åt homosexuella män framkommer att de i kamratkretsen inte stämplades som homosexuella bara för att de utförde homosexuella handlingar. Stämplingen skedde endast om man intog en homosexuell roll, *the queer role.*[52]

En studie om mexikanska mäns roller visade att deras maskulina kön och heterosexuella identitet inte hotas av en homosexuell akt, förutsatt rollen som den penetrerande parten. Bara mannen som intar den mottagande sexuella rollen och uttrycker kvinnliga könskaraktäristika ses som en sann homosexuell, och stigmatiseras därför.[53]

Fenomenet *gay language*, homosexuellt språk, stärker delvis föreställningarna om icke könsrelevant beteende hos homosexuella män. Ett exempel är att en del bögar använder kvinnonamn om sig själva och om/till varandra.[54] Ursprunget till detta bruk finns i äldre tiders massiva förtryck mot homosexuella, då det var förenat med stor fara att försäga sig. Om de homosexuella männens

46 Meyer & Dean 1998 s 161.
47 Harry 1992 s 116.
48 Lundahl 1998 s 136.
49 Healy 1996 s 4.
50 Healy 1996 s 8.
51 Healy 1996 s 49.
52 Reiss 1961 s 26.
53 Almaguer 1991 s 541.
54 Levine 1979 S 201.

bekanta kallades för kvinnonamn, var risken inte lika stor. Eftersom seden lever kvar på 1990-talet finns det förmodligen andra funktioner med den. En feministisk forskare har hävdat att seden röjer en identifikation med förtryckarens värderingar och att man kunde vänta sig en förändring i och med homosexfrigörelsen från 1970-talet. Hon konstaterar att den traditionella manliga gaykulturen har vunnit över de revolutionära möjligheter som 70-talet erbjöd. [55]

Föreställningen att homosexuella spelar det andra könets roll är dokumenterat välspridd. I synnerhet när det gäller männen.[56] I en svensk intervjustudie om lesbisk identitet visas emellertid att kopplingen mellan homosexualitet och vissa genusframställningar varit mycket framträdande även i lesbiskas liv. Av intervjustudien framgår hur de äldre kvinnorna identifierade sig och identifierades som män.

En kvinna berättade för sin mor att hon var homosexuell. Mamman skickade henne till läkaren för att hon skulle behandlas med kvinnligt könshormon. En annan kvinna berättar om hur ett lesbiskt par tog kontakt med henne mitt på ett torg i staden. Hon antog att de förstod att hon var homosexuell, de tyckte förmodligen att hon såg manlig ut. En tredje äldre kvinna berättar om sitt bilintresse, att hon alltid haft kort hår och vägrat att bära kjol.[57]

Den yngre generationen lesbiska har emellertid allt mer kommit att ifrågasätta dessa genusframställningar. De tar på olika sätt avstånd från den manliga lesbiska kvinnan.[58] Även inom den amerikanska forskningen konstateras att den traditionella kopplingen mellan homosexualitet och könsrollsavvikelse håller på att försvagas. Det har hävdats att detta möjligen skulle kunna bidra till en större acceptans mot homosexuella.[59]

När lesbiskas utatthet för våld och trakasserier i San Fransisco undersöktes, visade resultaten att lesbiska upplever en kontinuerlig ström av trakasserier på allmän plats på grund av sitt kön och att attackerna ofta började som *anti-woman* och att en *anti-lesbian* dimension sedan lades till. Särskilt i de fall där den angripna motsade angriparen kunde han tolka hennes beteende som "okvinnligt" och därmed henne som lesbisk. Som en konsekvens av detta betraktar författaren inte längre frågan om våld mot lesbiska enbart i termer av sexuell läggning. I stället betraktar hon lesbiskhet som en utveckling av gender och våldet som en utveckling av våld mot kvinnor på grund av kvinnohat på en skala från exklusivt kvinnohat till exklusivt hat mot lesbiska.[60]

---

55 Jeffreys 1994 s 461.

56 För svenska förhållanden se Söderberg (red) 1999, genomgående i antologin.

57 Lundahl 1998 s 138, 140 och 144.

58 Lundahl 1998 s 136 och 217.

59 Herek1992c s 100.

60 von Schultness 1992 s 70-71.

4.1.4 Klassöverskridanden

Homofobi har således ofta kopplats ihop med att homosexualitet uppfattas som ett hot mot den etablerade könsordningen. I en studie av Stockholms homosexuella under hundra år med början 1860, diskuteras huruvida det i lika hög grad kan vara ett underminerande av den sociala ordningen att den homosexuella (manliga) gemenskapen skär igenom klassgränserna. Författarna menar att homosexualiteten har fört samman sådant som borde hållits i sär, dvs klasserna. Ett exempel som används är Oscar Wilde och att det som fällde honom inte var hans homosexualitet i sig utan att han umgåtts med andra män över klassgränserna. Motviljan mot dessa överskridanden antas föreligga både hos överklassen och hos folket. Författarna visar flera exempel på att homofobin uttryckts mycket starkt i svenska kretsar som sett sig som radikala. Negativa inställningar till klassöverskridanden skulle kunna vara en av förklaringarna till det.[61]

4.1.5 Familj, ålder och könsroller för homosexuella

Litteraturgenomgången visar att det finns tecken som tyder på att de traditionellt viktiga tillhörigheterna till familj, ålder och könsroller skiljer sig mellan hetero- och homosexuella personer. Livsstilsmodellen skissar på familjen som den skyddande tillvaron, ju längre från den, desto större risker att utsättas för brott.[62] För många homosexuella börjar utsattheten för brott just i familjen, och för många som utsätts utanför familjen, finns inget stöd att hämta inom den. Den kriminologiska traditionella ålderstrappan vad gäller utsatthet för brott förefaller ha sin motsvarighet i homosexuella populationer. Även där är ungdomarna mycket utsatta. En avgörande roll kan dock kommaut-åldern spela. Ju tidigare den homosexuella personen upptäcker sin läggning och exponerar den, desto större risker att utsättas för brott på grund av läggningen. Könsrollsresonemangen i forskningen om homosexuellas utsatthet för våld kan sammanfattas med att det i flera av studierna förefaller som om det är just reaktioner mot den homosexuellas avvikelse mot sin könsroll som har lett till brotten, inte reaktioner mot homosexualiteten i sig.

[61] Söderström (red.) 1999, recenserad av Berggren 990530 i Dagens Nyheter, B3.

[62] Här må åter påminnas om kritiken att livsstilsteoretikerna bortsåg från s k familjevåld.

4.2 De utsatta, undersökningarna

Under denna rubrik kommer framför allt material från enkäten Riket att redovisas. Det finns flera anledningar till detta val. En är att det är en stor geografisk spridning i det materialet, att det innehåller både storstäder och mindre städer, samt att det är den enkäten som tidsmässsigt är mest aktuell. En annan anledning är att resultaten i stort är tämligen överensstämmande enkäterna emellan. Men den huvudsakliga anledningen är att det är flest respondenter i enkäten Riket. [63] En jämförelse med de icke utsatta personerna presenteras också i avsikt att finna några ledtrådar till faktorer som kan tänkas påverka risken för utsatthet.

Kön

Könsfördelningen är mycket ojämn, vilket framför allt beror på att det varit lättare att få tag i män än kvinnor genom organisationerna, som utgör urvalsfiltret.

Tabell 4:2 Könsfördelning i populationerna Grupperna och Stockholm 1995 samt Riket 1996, utsatta för brott p g a homosexualitet, någonsin, procent

	Grupper N= 309	Sthlm N=520	Riket N=1 824	Totalt N=2 653
Antal kvinnor	88	218	613	919
Därav utsatta	13	51	124	188
Andel	**15%**	**24%**	**20%**	**20%**
Antal män	221	302	1 211	1 734
Därav utsatta	79	93	345	517
Andel utsatta män	**36%**	**31%**	**28%**	**30%**

Resultatet för Riket är att 20 procent av kvinnorna och 28 procent av männen som svarat på enkäten varit utsatta för brott på grund av sin homosexualitet. Detta är signifikanta skillnader, som betyder att männen i dessa populationer är mer utsatta för brott än kvinnorna.[64] Skillnaderna mellan utsatthet hos kvinnor

[63] I vissa fall görs även jämförelser med Grupperna och Stockholm.

[64] Skillnaderna är signifikanta: x2=13,8, df= 1, p= <0,001. N= 1824, Männen: n= 1.211, varav 345 utsatta, Kvinnorna: n= 613, varav 124 utsatta.

och män i Grupperna var också signifikanta[65] till skillnad från olikheterna i utsatthet mellan kvinnor och män i Stockholm.[66] Detta betyder att det i två, men inte i den tredje av populationerna uppmättes större utsatthet för män än för kvinnor.

Ålder och tid för utsatthet

Av undersökningen Riket framkom att 23 procent i ålderskategorin 30 och yngre varit utsatta för brott pga homosexualitet, jämfört med 26 procent av dem mellan 31 och 40 år, medan hela 36 procent av åldersgruppen 51 år och äldre varit utsatta för brott pga sin sexuella läggning.[67]

Den traditionella kriminologiska bilden av ungdomar som mest utsatta för brott speglas således inte i dessa populationer, i vart fall inte genom denna frågeställning. En av förklaringarna är att frågorna i undersökningen Riket dels gällde all slags brottslighet, inte bara hot och våld, dels efterfrågades utsatthet *oavsett tidsram*, dvs inte bara det senaste året. De yngre har helt enkelt inte hunnit utsättas lika mycket som de äldre.

Vid kontroll av när utsattheten skett, uppdelat på de senaste tolv månaderna respektive tidigare, visar sig följande. Hela 64 procent av den yngsta åldersgruppen hade utsatts senaste året, jämfört med 45 respektive 42 procent för de medelålders och äldre.[68] Detta betyder att de äldre åldersgrupperna sammantaget har en högre utsatthet än den yngsta, men den yngsta har en mer aktuell utsatthet.

Nationalitet

Det är möjligt att en person med både (uppfattad) homosexualitet och (synligt) utländskt ursprung löper större risk att bli utsatt för brott av gärningsmän som fokuserar just på dessa två kategorier. En fråga i enkät Stockholm avsåg att undersöka om någon sådan koppling kunde finnas. Det gällde huruvida det utländska ursprunget syntes. Av dem som var utsatta, var det sju procent som menade att det syntes, jämfört med fyra procent i gruppen icke utsatta. Några signifikanta skillnader i utsatthet mellan dem med respektive utan utländsk bakgrund, i bemärkelsen född utomlands, uppmättes dock inte. Det var i Riket 26 procent av de svenskfödda som varit utsatta för brott pga homosexualitet,

---

65 x2=12,4, df=1, p=<0,001. N= 309, Männen n= 221, varav 79 utsatta, Kvinnorna n= 88, varav 13 utsatta.

66 N=520, Männen n= 302, varv 93 utsatta, Kvinnorna n= 218 varav 51 utsatta.

67 x2=10,72, df=2, p=<0,01. N= 1.826, åldersgruppen upp till 30: n=679, varav 156 utsatta, mellan 31 och 40: n= 985, varav 255 utsatta, åldersgruppen 51 och äldre: n= 162, varav 58 utsatta.

68 x2=16,25, df=2, p=<0,001. N= 266, under 30: n= 100 varav 69 st utsatta senaste 12 mån, 31-40: n= 85, varav 41 utsatta senaste 12 mån och gruppen 41 och äldre n= 81, varav 33 utsatta senaste 12 mån.

jämfört med 29 procent av de utomlands födda.[69] Bristen på signifikans kan antingen betyda att utsatthet på grund av både utländskt ursprung och homosexualitet inte varit vanligt eller att det utländska ursprunget inte varit synligt eller att personer som utsatts för både främlingsfientlig/rastistisk brottslighet och antihomosexuell brottslighet tolkar angreppet som främlingsfientligt.

De utsattas härkomst i rangordning från enkäten Riket är Finland, Nordeuropa utom Norden, Sydeuropa, övriga Norden, Sydamerika, Iran/Irak, Asien, USA & Kanada samt Afrika. I två av enkäterna frågades om respondenten var andra generationens invandrare. Resultatet var mycket likartat det ovan beskrivna för svenskfödda respektive icke svenskfödda.

Relationer

Det är ungefär hälften av individerna i enkät Riket som lever i en homosexuell relation. Av dessa var det 23 procent som utsatts för brott på grund av sin homosexualitet, jämfört med 29 procent av dem som inte levde i relation. Av dem som utsattes var det 46 procent som levde i relation och 54 procent som inte gjorde det.[70]

Av de personer som som inte var monogama, var det 32 procent som var utsatta jämfört med 24 procent av dem som var monogama. Av de utsatta hade 19 procent sex (även) med andra, jämfört med 14 procent av de icke utsatta.[71] I kategorin Grupperna var det 42 procent av dem som (även) hade annat sex än med partnern, som var utsatta, jämfört med dem som var monogama, där 25 procent var utsatta.[72]

Av de utsatta kvinnorna i Riket var det 63 procent som levde i en relation, och lika stor andel som gjorde det bland de icke utsatta. Motsvarande fördelning bland männen var 57 respektive 48 procent. 24 procent av männen var icke-monogama, jämfört med sex procent av kvinnorna.[73]

---

69 För Grupperna uppmättes inte heller signifikans, det var 26% av de svenskfödda (44 av 167) och 25% av de utlandsfödda (13/52) som var utsatta. För Stockholm var motsvarande andelar 27% av de svenskfödda (122/459) och 37% av de utlandsfödda 22/60).

70 x2=7,84, df=1, p=<0,001. N= 1794. Utsatta: n=466, ej utsatta: n= 1329. I relation n= 922, ej i relation n= 873.

71 x2=7,54, df=1, p=<0,01. N= 1760, utsatta: n=449, icke utsatta: n= 1311, har annat sex: n=265, har ej annat sex: n=1494.

72 x2= 4,72, df=1, p=<0,04. N= 167, utsatta: n= 50, varav 22 icke monogama, ej utsatta: n= 117, varav 31 icke monogama.

73 x2=18,9, df=1, p=<0,001. N= 466, kvinnor: n= 119, varav 7 icke monogama, män: n=327, varav 79 icke monogama.

Sysselsättning

I kategorierna yrkesarbetande, studerande och arbetslösa var det mellan 25 och 28 procent utsatta, medan gruppen pensionärer t ex innehöll 37 procent utsatta. Då kvinnornas antal är så litet, det finns bland de utsatta bara två kvinnor som är pensionärer, kan det vara intressant att belysa enbart männens uppdelning. Det visar sig att nyssnämnda fördelning förstärks, i och med att andelen utsatta bland pensionärerna då ökar till 45 procent, dock fortfarande utan signifikans.

Öppenhet

Öppenhet med homosexualiteten är givetvis en del av exponeringen som medför risker att utsättas för brott. Det visar sig att nästan hälften, 48 procent, av de utsatta jämfört med en tredjedel, 33 procent, av de icke utsatta, var öppna för alla.[74]

Uteliv

Som en fortsättning på exponeringen, att över huvd taget exponera sig som homosexuell, följer så platsexponeringen, dvs att man exponerar sig på vissa platser på vissa tider där risken kan vara stor att utsättas. Frågorna har dels gällt hur ofta man är ute i nöjeslivet generellt, dels hur ofta man brukar besöka gayfestivaler, parker (för kontakter) och sexvideoklubbar. Valet av dessa platser var att intervjuerna verkade visa att parker är bland de farligaste platserna, och sexvideoklubbar liksom gayarrangemang (utom på fast lokal) bland de minst farliga platserna. I parkerna är typfallet att ensam kontaktsökande man blir nedslagen och/eller rånad av ynglingar. På sexvideoklubbarna är det däremot ovanligt med andra överraskningar än polisrazzior.

Uteliv, där kategorin ofta ute innebar att man var ute i nöjeslivet minst en gång i veckan, uppdelat på kategorierna utsatta och icke utsatta visade signifikanta skillnader. Det var en fjärdedel, 25 procent, av de utsatta som var ofta ute, jämfört med 17 procent av de icke utsatta. [75]

Flera frågor om var man tar kontakter med andra homosexuella ställdes där ett av svarsalternativen var överallt. Alla dessa fyra frågor resulterade i signifikanta skillander mellan de utsatta och de icke utsatta, så tillvida att de utsatta oftare var ute på de aktuella ställena.

---

[74] x2= 35,5, df=1, p=<0,001. N= 1868, utsatta: n= 472, varav 227 öppna för 'alla', icke utsatta: n= 1396, varav 459 öppna för 'alla'.

[75] x2= 11,7, df= 1, p=<0,001. N= 1804, utsatta: n= 463, varav 114 ofta ute, icke utsatta: n= 1341, varav 233 ofta ute.

Av de utsatta brukar 17 procent besöka parker, jämfört med åtta procent av de icke utsatta.[76] Motsvarande fördelning för sexvideoklubbar var att 13 procent av de utsatta, jämfört med fem procent av de icke utsatta besökte sådana etablissemang.[77]

Av de utsatta brukar 24 procent besöka festivaler och liknande för homosexuella, jämfört med 15 procent av de icke utsatta.[78] Av de utsatta brukar 39 procent få kontakter med andra homosexuella 'överallt', jämfört med 31 procent av de icke utsatta.[79]

Av de utsatta kvinnorna i Riket var det (som väntat) få som besöker parker[80] , en av 123. Jämfört med männens 78 av 345 (23%). Av de icke utsatta kvinnorna var det en av 488 jämfört med männens 104 av 866 (12%) som besökte parker. En av 124 utsatta kvinnor gick på sexvideoklubb. Frekvensen är dubblerad[81] bland de icke utsatta, dvs två kvinnor av 489. Nästan en fjärdedel, 23 procent, av de utsatta männen går på sexvideoklubb, jämfört med en åttondel, 12 procent, av de icke utsatta männen.

Av de utsatta kvinnorna i Riket var 16 procent ute i nöjeslivet en gång i veckan eller oftare, att jämföras med de icke utsatta kvinnornas 12 procent. Motsvarande andelar för männen var 28 respektive 21 procent.[82]

Påverkan av alkohol vid brottstillfället

En tredjedel, 33 procent, utsattes när de var påverkade av alkohol. Uppdelat på kön, märktes ingen signifikant skillnad, 27 procent av kvinnorna och 34 procent av männen var påverkade av alkohol då de utsattes.[83]

Uppdelat på åldrar, visar det sig att skillnaderna i alkoholpåverkan i de olika åldersgrupperna var signifikanta. Medan en knapp fjärdedel, 23 procent, av de över 40 år var påverkade, var en tredjedel, 34 procent av 21-40 åringarna det och hela 63 procent av de under 21 år som var påverkade av alkohol vid brottstillfället.[84]

---

76 x2= 57,2, df=1, p= <0,001. N= 1867, 471 utsatta, varav 80 parkbesökare och 1396 icke utsatta, varav 107 parkbesökare.

77 x2=32,3, df=1, <0,001. N= 1868, 472 utsatta, varav 63 sexvideoklubsbesökare och 1396 icke utsatta, varav 76 sexvideoklubbsbesökare.

78 x2=17,96, df=1, p=<0,001. N= 1868, 472 utsatta, varav 111 festivalbesökare och 1396 icke utsatta, varav 208 festivalbesökare.

79 x2=11,57, df=1, p=<0,001. N= 1868, 472 utsatta, varav 184 med kontakter 'överallt' och 1396 icke utsatta, varav 429 med kontakter'överallt'.

80 Med avsikt att träffa andra kvinnor för sexuella eller andra kontakter.

81 ;)

82 x2= 7,28, dr=1, p=<0.01. N=460, kvinnor n= 120 varav 19 ofta ute, män n= 340 varav 95 ofta ute.

83 N= 401, kvinnor: n=130, varav 26 påverkade och män: n=271, varav 71 påverkade.

84 Notera dock de låga antalen i yngsta gruppen! x2=13,54, df=2, p=<0,01. N= 399, 20 år och yngre: n=19, varav 12 påverkade, 21-40 år n= 251, varav 85 påverkade och över 40: n= 129, varav 30 påverkade.

Mellan en fjärdedel och en tredjedel av grupperna arbetslösa, pensionärer och yrkesarbetande var alkoholpåverkade vid utsattheten.[85]

Uppdelat på brottstyp och alkoholpåverkan, visade det sig att omkring en tredjedel (30-37 procent) av dem som utsatts för förtal, förolämpning, trakasserier på allmän plats, hot och egendomsbrott var påverkade av alkohol vid brottstillfället. Ungefär hälften, 51 procent, av dem som utsattes för våld var påverkade och hela 69 procent av de (relativt få) som utsattes för sexbrott.[86]

Bekantskap med utsatta

Att personligen känna (andra) utsatta personer och i synnerhet om de är lika en själv, t ex att de tillhör samma grupp, kallas indirekt viktimisering.[87] Denna omständighet brukar i allmänhet relateras till rädsla för att själv bli utsatt. Medan 13 procent av dem i Riket som inte utsatts för brott pga sin homosexualitet kände utsatta homosexuella, var det 42 procent av de utsatta som gjorde det.[88]

Av de utsatta kvinnorna i Riket var 63 procent bekanta med någon annan homosexuell person som utsatts för brott pga sin homosexualitet. Motsvarande andel för de icke utsatta kvinnorna var 29 procent. Av de utsatta männen i Riket kände 74 procent någon annan utsatt homosexuell person, jämfört med 37 procent av de icke utsatta männen.[89]

Jämförelser mellan de utsatta och icke utsatta

Det visar sig således att en större andel av de äldre var utsatta om man ser till utsatthet någonsin. I ett kortare perspektiv, ett år, är det emellertid en högre andel av de yngsta som utsattes för brott på grund av sin homosexualitet. En högre andel av dem som inte levde i relationer utsattes. Av dessa var det flera som hade sexuella kontakter även med andra än partnern som utsattes. En högre

85 N= 401, arbetslösa: n= 53, varav 18 påverkade, pensionärer: n= 29, varav 7 påverkade, studerande: n=72, varav 27 påverkade , yrkesverksamma: n=247, varav 78 påverkade.

86 x2=44,86, df=5, p=<0,001. N= 932 (flera respondenter är upprepat utsatta) utsatta för våld: n=198, varav 100 påverkade, utsatta för hot: n=201, varav 64 påverkade, utsatta för trakasserier: n=212, varav 67 påverkade. utsatta för egendomsbrott: n=63, varav 23 påverkade, utsatta för förtal och förolämpning: n= 208, varav 62 påverkade och utsatta för sexbrott: n=50, varav 34 påverkade vid brottstillfället.

87 Arnold 1991 s 99.

88 x2=191, df=1, p=<0,001. N= 1805, Utsatta: n=462, varav 328 kände offer; icke utsatta. n= 1343, varav 456 kände offer.

89 x2=6,9, df=1, p=<0,001. N=1339, Ej utsatta kvinnor: n=485, varav 142 känner utsatta, Ej utsatta män:n= 854, varav 312 känner utsatta.
x2=50,3, df=1, p=<0,001. N= 459, Utsatta kvinnor: n= 119, varav 45 känner utsatta, Utsatta män: n= 340, varav 251 känner utsatta.

andel av pensionärerna än av de studerande eller yrkesarbetande utsattes, vilket förklaras av åldern och att de äldre hunnit utsättas mer under sin livstid. Det är betydligt vanligare att de som exponerar sin sexuella läggning utsätts och samma sak gäller för dem som har ett frekvent uteliv.

4.2.1 Avslutande jämförelse

Några intresanta jämförelser avseende öppenhet och livstil mellan den norska studien och de svenska kan sammanfattas i tabellform.

Tabell 4:3 Utsatthet någonsin för våld eller hot pga sexuell läggning, öppenhet NOVA-studien i Norge 1998, procent.

Kön & öppenhet	Alla	16-24	25-34	35-49	50-59	60+
Kvinnor						
Öppen (N=486)	24	19	20	28	37	(50)
Icke öppen (N=604)	17	17	13	22	16	(18)
Män						
Öppen (N=490)	48	42	39	59	57	(100)
Icke öppen (N=1 293)	34	20	29	37	49	(32)

Källa: Hegna m fl 1999 s 261, tabell 7.10

Tabellen visar dels att män är mer utsatta för våld och hot än kvinnor, dels att när det handlar om sammanlagd utsatthet under livstiden, gör den kumulativa effekten att de äldsta är mest utsatta. Dessutom visar tabellen att de som varit öppet homosexuella genomgående är mer utsatta än de icke öppna.

För svenska förhållanden gäller följande:

Tabell 4:4 Sammanställning av skillnader avseende kön, ålder och utsatthetens aktualiet. Riket 1996, procent

Utsatthet någonsin Riket	
	%
Män	28
Kvinnor	20
Yngre än 31 år	23
31-40 år	26
51>	36
Utsatthet senaste 12 mån	
Yngre än 31 år	64
31-40 år	45
51>	42

Tabell 4:5 Sammanställning av skillnader mellan utsatta och icke utsatta för brott pga homosexualitet, avseende öppenhet och nöjesliv, Riket 1996, procent.

	Öppen	Kontakter överallt	Ofta ute på nöjen	Park	Sexvideo klubb	Homo-festival
Utsatt	48	39	25	17	13	24
Ej utsatt	33	31	17	8	5	15

Öppenhet med den homosexuella läggningen, många kontakter, rikt uteliv och besök på platser som är kända mötesplatser för homosexuella ökar riskerna att utsättas. Ålder spelar roll såtillvida att de äldsta har hunnit utsättas i högre grad än de yngsta, men de yngsta, och särskilt de öppna yngsta har den färskaste utsattheten.

4.3 Brotten, litteraturen

De undersökningar som är publicerade om brott mot homosexuella fokuserar primärt på våld mot homosexuella. Vad våld innebär definieras sällan. Det finns undersökningar med våldsrubrik, där t ex egendomsbrott tas upp.[90] Europarådets defintion av rasistiskt främlingsfientligt våld inbegriper t ex, förutom våldsbrott, *andra fientliga handlingar, som riktas mot en person eller en grupp av personer på grund av deras ras eller etniska eller nationella ursprung.*. Man exemplifierar med mord, dråp, misshandel, ofredande, olaga hot, förolämpning, förtal, mordbrand, skadegörelse, hets mot folkgrupp, olaga diskriminering och brott mot griftefrid.[91]

Två mindre svenska studier, båda med fokus på Göteborg, avhandlar homosexuella mäns utsatthet för brott respektive homosexuella kvinnors och mäns utsatthet. Den första är en enkätstudie som visade att 30 av de 67 män som svarat på enkäten (av 80 utskickade) varit utsatta för allvarligt hot om våld.[92] Den andra studien bygger på intervjuer med sex män och tre kvinnor och gav slutsatsen att våldet föreföll vara ett medel för att stoppa yttringar av homosexualiteten.[93] Det hävdas att våldet mot bögar och lesbiska handlar om att bevara en patriarkal ordning, där män dominerar kvinnor. I en sådan ordning passar inte homosexuella in.[94]

Förutom de studierna finns två större studier i Norden. Den ena är Håkanssons studie från 1981 inom homosexutredningens ram.[95] Den andra är NOVA-institutets norska studie från 1998.[96] Som påpekats tidigare är ingen av dessa renodlade offerstudier, men båda tar upp frågor om utsatthet för brott pga homosexualitet.

1981 års studie, vars utsatthetsfrågor primärt rörde diskriminering, visade att fem procent[97] hade trakasserats på arbetsplatsen. Fyra procent[98] hade tvingats att sluta på arbetsplatsen på grund av den homosexuella läggningen, varav

---

90 Mason & Palmer 1996.

91 Ds 1998:35 s 16 Anledningen till att arbetsgruppen även behandlar brott med homofobiska motiv är att det ofta är samma grupperingar som utövar rasistiskt / främlingsfientligt våld och våld mot homosexuella. Detta är också en av anledningarna till att Arbetsgruppen föreslår att homosexuella skall omfattas av lagstiftningen om hets mot folkgrupp. Ds 1998:35 s 24

92 Söderlund & Bodin 1994.

93 Andersson 1995 s 52.

94 Andersson 1995 s 54.

95 SOU 1984:63, Håkansson 1984.

96 Hegna m fl 1999.

97 67 av 1.239.

98 54 av 1.231.

ungefär hälften under de senaste tio åren.[99] Utöver detta anger 10 personer av 490 att de diskriminerats på annat sätt i arbetslivet.[100] Slutligen har ca tio procent[101] beskrivit andra händelser än diskriminering då någon givit uttryck för nedvärdering eller förtalat, uppträtt fientligt eller utsatt respondenten för våld. De exempel på sådana situationer som ges är glåpord på gatan, aggressivitet, flera fall av misshandel samt sexuellt ofredande. Den situation de flesta beskriver är att helt främmande personer uppträder fientligt eller utövar våld mot dem. Andra situationer som nämns är att flyktigt bekanta, t ex grannar, visar sitt förakt eller trakasserar dem. Detta förefaller upprepas och ofta utövas av ungdomar.[102]

I den norska studien från 1998 har man inte frågat om trakasserier, ovänliga bemötanden o dyl, utan begränsat sig till hot och våld. Anledningen till detta är att man velat jämföra de homosexuella populationernas utsatthet med Norges generella population.[103]

Fyra procent av kvinnorna i den norska homosexuella populationen hade utsatts för våld under det senaste året, jämfört med två procent av den generella populationen. Fem procent av männen i båda populationerna hade utsats för våld under det senaste året.[104]

Hot hade sju procent av de lesbiska kvinnorna utsatts för, jämfört med fyra procent av de andra kvinnorna. Motsvarande fördelning bland männen var 13 procent utsatta av bögarna och fyra procent av de andra männen.[105]

Uppdelat på åldrar visar det sig att av de unga kvinnorna, 16-24 år, var nio procent av de lesbiska utsatta för våld, jämfört med fem procent av de andra unga kvinnorna. Det omvända förhållandet rådde för unga män, dvs det var en lägre andel homosexuella unga män som hade utsatts för våld, 12 procent jämfört med 15 procent för de andra ynglingarna.[106]

När det gäller hot var de unga homosexuella dock generellt betydligt mer utsatta, 16 procent av de unga kvinnorna i homosexpopulationen jämfört med tre procent i den andra unga populationen. För männen var det 24 procent av de unga homosexuella, jämfört med fem procent av de andra ynlingarna som var utsatta för hot under det senaste året. [107] Utslaget på alla åldrar, var det 20 procent av kvinnorna och 38 procent av männen i undersökningen som någonsin blivit utsatta för hot eller våld på grund av sin sexuella läggning. Den kumulativa effekten visade sig när det var fråga utsatthet någonsin, och utsattheten ökar då i de äldre kohorterna.

99 Håkansson 1984 s 518. Frågeformuläret bifogades ej utredningen, men det framgår av texten att man efterfrågar utsatthet "någonsin".

100 Håkansson 1984 s 523.

101 Ett "femtiotal personer" av 540.

102 Håkansson 1984 s 528-529.

103 Hegna m fl 1999.

104 Hegna m fl 1999 s 256.

105 Hegna m fl 1999 s 256 tabell 7.4.

106 Hegna m fl 1999 s 256, tabell 7.4.

107 Hegna m fl 1999 s 256 tabell 7.5

Genom Säkerhetspolisens (SÄPOs) anmälningsundersökningar av brott med homofobiska inslag[108] kan ett bidrag till utsatthetssituationen erhållas. SÄPO presenterar sedan 1996 årligen resultaten av undersökningar om anmälningar (enligt RAR)[109] av denna brottslighet. Kategorin ingår som en av ett flertal, där de andra två stora grupperna är brott med främlingsfientliga/rasistiska respektive antisemitiska inslag.

Främlingsfientlig/rasistisk brottslighet har registrerats vid 1 752 tillfällen varav 402 tveksamma.[110] Antisemitisk brottslighet finns det 99 anmälningar om, varav 15 tveksamma.[111] Detta kan jämföras med brott mot gruppen homosexuella (eller uppfattade som homosexuella av gärningsmannen): 151 tillfällen, varav 52 tveksamma.[112] Tveksamma betyder att motivet inte framträder lika klart som vid de tydliga fallen. Andelen tveksamma är 15 procent i antisemitfallet, 23 procent i brott med främlingsfientliga/rasistiska inslag och och 34 procent i homofobifallet.[113]

I anmälningarna har 151 brott bedömts som relevanta, varav 99 har tydliga och 52 har tveksamma inslag av homofobi. De vanligaste brotten är olaga hot, förtal /förolämpning, ofredande och misshandel. [114] Av de totalt 60 personer som drabbats av brotten är 85 procent män.[115] Av de totalt 51 personer som angivits som skäligen misstänkta finns två kvinnor.[116]

Ett par undersökningar har företagits inom ramarna för Utredningen mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning (SEDA)[117] och Arbetsgruppen med uppgift att motverka och förebygga rasistiskt och annat etniskt relaterat våld. SEDA företog dels en undersökning riktad till ett obundet slumpmässigt urval av den svenska befolkningen, 4 000 individer, där frågan var om man kände till någon förekomst av diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning. Svarsfrekvensen var 76 procent och resultatet var att få känner till personer som blivit utsatta för diskriminering.

SEDA utförde även en enkätstudie riktad till homo- och bisexuella personer organiserade i tre olika RFSL-avdelningar samt i föreningen Lesbisk Nu. Av de ca 1 450 utskickade enkäterna besvarades färre än hälften, 45 procent, varför

108 SÄPO 1998.
109 Rationell anmälanrutin.
110 SÄPO 1998 s 21.
111 SÄPO 1998 s 34.
112 SÄPO 1998 s 41.
113 SÄPO 1998 s 21,34 och 41.
114 SÄPO 1998 s 41, tabell 3.
115 SÄPO 1998 s 44.
116 SÄPO 1998 s 46.
117 SOU 1997:174.

försiktighet med tolkningar anmodas. Resultatet visar att 36 procent av de svarande uppgett sig veta eller tro att de blivit diskriminerade i arbetslivet. Av dessa har 75 procent uppgett att de mobbats eller trakasserats av arbetskamrater, chefer eller fackliga företrädare. Enkätsvaren innehåller berättelser om dåliga skämt, viskningar, hån, förlöjliganden, förtal, anspelningar på hiv/aids, översexualitet och liknande typer av mobbning. Undanhållanden av information, avståndstaganden och utfrysning är andra exempel. I en majoritet av händelserna är arbetskamrater utövare. Exempel:

Kvinna, 55 eller äldre: Arbets'kamrater' diktade elaka verser om mitt lesbiska privatliv och hela sångkören sjöng verserna från scen på personalfest.

Man, under 24 år: De säger 'bögdjävel' eller dylikt. De frågar om jag vill ligga med dem för de tror att bögar och lesbiska ligger med alla av samma kön som de träffar. De gör narr av mig: 'Här har du en banan att suga på!'

Ett par fall av våld och hot förekommer också. SEDA konstaterar att diskriminering och trakasserier av homo- och bisexuella inte hör till en förgången tid. *De enkätsvar vi fått är delvis en skrämmande läsning.*[118]

Inom Arbetsgruppen med uppgift att motverka och förebygga rasistiskt och annat etniskt relaterat våld visade en undersökning att samtliga som svarade hade erfarenhet av olika slags angrepp riktade mot såväl enskilda individer, homosexuella som grupp, organisationen som sådan eller dess lokaler eller olika former av diskriminering.[119] Undersökningsresultat med en svarsfrekvens under 30 procent bör naturligtvis tolkas med största försiktighet, i synnerhet när alla respondenter uppger utsatthet. En misstanke skulle kunna vara att det är just de utsatta som svarar.

Utländska studier

Två utländska metastudier, den ena med över 24, den andra med över 32 studier (delvis överlappande) om bögars och lesbiskas utsatthet för brott[120] visar att utsattheten varierar i många avseenden. Andelen utsatta varierade mellan 8 och 57 procent.[121] En förklaring till spridningen är att undersökningarna är mycket olika utformade vad gäller urval, tidsintervall för rapportering av utsatthet, vad som räknas som utsatthet, vilka brottstyper man frågar efter och hur våld och annan brottslighet definieras.

Lägst andel utsatta finns i de undersökningar där tidsintervallet är mest begränsat, där platsbegränsning har gjorts (man frågar t ex bara om utsatthet

118 SOU 1997:175 s 80-87.

119 Ds 1998:35 s 140.

120 Berrill1992 s 21 respektive Comstock 1991 s 33.

121 Comstock 1991 s 34.

utanför gay-disko), och där få frågor om utsatthet har ställts. Högst andel utsatta finns i undersökningar med motsatta förutsättningar.[122] Urvalet varierar mellan 35 och 4.400 individer. I den ena metastudien är medeltalet på populationen ca 400 personer.[123] I den andra ca 500.[124] I flertalet av studierna är män i klar majoritet redan i urvalet.

En sammanfattning av de olika resultaten bör, med tanke på metodologiska olikheter, göras med försiktighet. Detta illustreras av att det i ett sammanfattande avsnitt inte finns rubriken Slutsats, som brukligt är, utan Preliminär slutsats.[125] Undersökningarna av anti-homosexuellt våld i åtta olika amerikanska studier visar följande fördelning:

Tabell 4:6 Brottstyp som respondenterna utsatts för, metastudie av åtta amerikanska studier, procent

Typ av brott	Andel utsatta, %
Jagad eller förföljd	33
Fått aker kastade på sig	23
Slagen, sparkad	17
Skadegörelse/mordbrand	17
Spottad på	11
Hotad med vapen	8

Källa: Comstock 1991, tabell 2.3, s 39.

Rangordningen är annorlunda för kvinnor och män endast avseende placeringen för Slagen och Skadegörelse, där männen oftare blir slagna medan det är vanligare för kvinnor att utsättas för skadegörelse än slag. Ytterligare en metastudie, men med delvis andra brottskategorier ser i rangordning ut på följande sätt, (alla studierna hade dock inte alla kategorierna med vilket förvränger resultaten).

122 Comstock 1991 s 34.

123 Comstock 1991 s 33.

124 Berrill 1992 tabel 1.1, 1.2 och 1.3 s 21-24.

125 Comstock 1991 s 37.

Tabell 4.7 Brottstyp som respondenterna utsatts för, metastudie av åtta amerikanska studier, rangordning

1. Muntlig förolämpning
2. Hot om fysiskt våld
3. Egendom förstörd
4. Kastats saker på
4. Jagad eller förföljd
6. Spottad på
7. Slagen, sparkad
8. Hotad med vapen

Källa: Berrill 1992, tabell 1.4 s 26-27.[126]

Som delvis framgår av tabellerna, är det inte identiska uppsättningar av brottsfrågor som ställts till respondenterna. Detta försvårar naturligtvis, för att inte säga omöjliggör, distinkta jämförelser. Att respondenterna tillfrågats om utsatthet under senaste året, fem senaste åren eller någonsin bidrar också till svårigheterna att jämföra olika studier.

4.4 Brotten, undersökningarna

Nästan hälften av de utsatta i denna studie har drabbats av hot. Liknande omfattning gäller för dem som utsatts för våld. Det tredje mest frekventa var utsatthet för förolämpning eller/och förtal, vilket drygt 40 procent blivit utsatta för i de större undersökningarna. Sedan följer skadegörelse, egendomsbrott, som inkuderar rån, samt sexbrott. Övriga brottstyper, som efterfrågats i alla tre enkäterna, har under 10 procents utsatthet.

[126] En brittisk studie visar liknande resultat, Mason & Palmer 1996 s 1.

Tabell 4:8 Utsatthet för brott pga homosexualitet i de olika studierna procent av dem som utsatts för brott 1995-1996.

Brott	Grupperna %	Stockholm %	Riket %
Hot	44	56	45
Våld	50	47	43
Förolämp/förtal	19	42	48
Skadegörelse	18	11	13
Egendomsbrott	11	14	14
Sexbrott	12	9	11

127

Det är 469 av 1 824 personer i undersökningen Riket som utsatts för brott på grund av sin homosexualitet. Detta motsvarar 26 procent av dem som svarat på enkäten. Av de 469 personerna är det 212 som utsatts för hot och 204 som utsatts för våld.

Av dem som blivit utsatta för hot i undersökningen Riket, är det 60 procent,[128] som utsattes för hot de senaste tolv månaderna. I samma population var det 55 procent,[129] som utsattes för våld de senaste tolv månaderna.

[127] Hot: Grupperna: 42/94. Stockholm: 81/144 och Riket: 212/472.
Våld: Grupperna: 47/95 Stockholm: 67/144 och Riket: 204/472
Förolämpning/förtal: Grupperna: 18/95 Stockholm: 61/144 och Riket: 227/472
Skadegörelse: Grupperna:17/95 Stockholm: 16/144 och Riket: 63/472
Egendomsbrott inklusive rån: Grupperna: 10/95 Stockholm: 20/144 och Riket: 66/472
Sexbrott: Grupperna:11/95 Stockholm: 13/144 och Riket: 53/472

[128] N= 138, varav 83 utsatta senaste 12 månaderna.

[129] N= 130, varav 72 utsatta senaste 12 månaderna.

Tabell 4:9 Utsatthet för brott efter kön och brottstyp, någonsin Riket 1996, procent.

Kvinnor, n=124	%	Män, n=345	%
1. Förolämpning/förtal	60	1. Våld	50
2. Hot	41	2. Hot	47
3. Våld	24	3. Förol./förtal	44
4. Sexbrott	17	4. Rån	17
5. Skadegörelse	9	5. Skadegörelse	15
6. Rån	5	6. Sexbrott	9

Uppdelat på kön visar tabell 4:9 att hälften av de utsatta männen utsatts för våldsbrott, jämfört meden fjärdedel av de utsatta kvinnorna. Andelen hotbrott är ganska jämn, medan kvinnorna har en högre andel utsatthet för förolämpnign och förtal. Noterbart är också männens utsatthet för sexbrott, som kommer på sjätte plats.

Utöver dessa brott, hade nästan en femtedel, 17 procent, utsatts för mobbning utan våld under sin skoltid på grund av de uppfattades som homosexuella. Därutöver hade nio procent utsatts för mobbning med våld.[130] Nästan en femtedel hade utsatts för mobbning på arbetsplats men bara en procent med mobbning och våld.[131] Uppdelat på kön visar det sig att 21 procent av männen utsatts för mobbning utan våld i skola, jämfört med tre procent av kvinnorna. Medan tolv procent av männen hade utsatts för mobbning med våld i skolan, var det två procent av kvinnorna. Förhållandena är omvända när det gäller arbetsplatser, där 16 procent av kvinnorna varit utsatta för mobbning på grund av sin homosexualitet, jämfört med två procent av männen. Mobbning i kombination med våld var det ingen kvinna som utsatts för, jämfört med två procent av männen.

De tre studierna visar likartat utfall, dvs att det är nästan hälften av de som svarat på enkäten som utsatts för brottstyperna hot respektive våld. När det gäller förolämpning och förtal är det nästan lika hög andel i två av de tre studierna. För majoriteten skedde minst en av utsattheterna det senaste året. Jämfört med utländska studier, där ungefär samma brottskategorier finns med, är det vanligare att de svenska populationerna av homosexuella är utsatta för hot och våldsbrott än muntlig förolämpning, som är det vanligaste i flera av de

130 78 av 469 respektive 42 av 469.

131 87 av 469 och sex av 469.

utländska studierna.[132]

4.5 Upprepad viktimisering

Fenomenet att få gärningsmän står för en oproportionerligt stor del av brottsligheten generellt har varit känt länge. Att även offerfördelningen präglas av en liknande skevhet har däremot inte varit känt lika länge.[133] Som offer för upprepade attacker kan både personer och platser räknas.[134]

En undersökning om upprepad viktimisering[135] (samtliga brottskategorier) i Stockholm i den generella befolkningen som utfördes 1995, visade att 18 procent av resondenterna hade utsatts för nästan 80 procent av brottshändelserna. De respondenter som utsatts fem eller fler gånger hade utsatts för nästan 30 procent av brottshändelserna.[136] Liknande proportioner har uppvisats bl a i Storbritannien.[137] Det är något mer frekvent förekommande med upprepning när det gäller inbrott än våldsbrott,[138] med undantag för våld mot kvinnor i nära relationer, vilket kan sägas vara typfallet av upprepningsbrott.[139] En svensk studie visar dock att det framför allt är våldet som är mest snedfördelat.[140]

De frågor som reses av dessa fakta är varför riskerna att utsättas är olika, varför vissa utsätts upprepade gånger och andra inte alls samt varför utsattheten är koncentrerad till vissa grupper, dvs varför fördelningen inte är slumpmässig.[141] De svar som har föreslagits har bl a hämtats från klassiska viktimologer med resonemang om att offret inte alltid är ett passivt objekt, att offret själv kan framkalla faran, att offret har en benägenhet att råka ut, och att

---

132 Det finns dock en indikation på att fler respondenter i de svenska populationerna utsatts för muntliga föroämpningar. På en del enkäter har anteckningar som "det är klart att man blir trackad, men det händer ju varje dag", "jag ser att förolämpning är ett brott, det visste inte jag". En möjlig slutsats är alltså att just utsatthet för förolämpning kan vara kraftigt underrapporterad i de svenska populationerna. Med en fråga som : "har du fått nedsättande omdömen riktade till Dig som har handlat om att Du är homosexuell?" skulle förmodligen ha resulterat i en större andel utsatta. Frågan i enkäten löd: "Har Du blivit utsatt för förolämpning/förtal?"

133 Carlstedt 1997 s 1.

134 Farrell 1992 s 86.

135 Begrepp med samma eller liknande innebärd är revictimisation, multiple victimisation, repeat victimisation, multi-victimisation, repetitive victimisation, recidivist victimisation, Farrell l& Pease 1993 s 4. Olika författare har olika definitioner och tidsramar för vad som skall avses med upprepad viktimisering. Det svenska exemplet är hur många gånger under det senaste året man drabbats av de olika brottskategorierna, Carlstedt 1994 s2.

136 Carlstedt 1997 s 2.

137 Farrell & Pease 1993 s 6 och 7.

138 Fattah 1991 s 314.

139 Fattah 1991 s 317.

140 Carlstedt 1994 s 2.

141 Carlstedt 1994 s 4.

denna benägenhet beror på personens egenskaper och livsstil.[142] Att dessa svar kan medföra att offret utsätts för skylla-sig-själv-resonemang har också uppmärksammats. Det kan också medföra problem med att försöka få människor att ändra sin livsstil.[143] Men, hävdas det, kunskapen om mekanismerna om upprepad viktimisering kan också bidra till att minska utsattheten med riktade preventiva insatser.[144]

Det är med andra ord få personer som utsätts för brott, men av dem som blir utsatta, blir några det ofta flera gånger.[145] Denna koncentration av brott per offer[146] kan tolkas på (minst) två sätt. Antingen är det så att vissa individers livsstil gör att de blir utsatta upprepade gånger - offerperspektivet. Eller så är det gärningsmannen som har en tendens att välja samma offer flera gånger - gärningsmannaperspektivet.[147]

Utifrån offerperspektivet blir offret utsatt flera gånger på grund av faktorer som föregick den första utsattheten. Så kan t ex vara fallet vid brott mot homosexuella eller brott motiverade av rasism. En brittisk undersökning om rasistisk brottslighet visade att 67 procent av de utsatta familjerna i ett bostadsområde var utsatta flera gånger. Den mest utsatta familjen kunde räkna till en utsatthet var sjätte dag. [148] En av förklaringarna till den typen av upprepad viktimisering är förstås exponeringen. *In racial attacks, people carry around skin colour and dress which offenders choose to victimise.*[149]

Utifrån gärningsmannaperspektivet gör den första utsattheten att flera sådana följer. Ett exempel är inbrott där gärningsmännen återkommer för att stjäla även det gods som ersatt det först stulna.

När det gäller homosexuella och upprepad viktimisering, har det som tidigare påpekats framhållits att människor som engagerar sig i homosexuellt beteende, särskilt med partners som nyss var främlingar, verkar viktimiseras frekvent.[150] Flera av studierna om homosexuellas utsatthet visar också att upprepad viktimisering förekommer, och i några fall betonas den infallsvinkeln särskilt.[151] Då gäller det i synnerhet muntliga trakasserier, att få anti-gay-epitet riktade mot sig t ex. I en amerikansk undersökning var det 92 procent av dem som hade upplevt något sådant, som var utsatta upprepade gånger. Mer än två tredjedelar av dem som hade hotats med våld hade upplevt upprepad utsatthet och nästan hälften av dem som utsatts för våld på grund av sin homosexualitet

142 Carlstedt 1994 s 5 med hänvisning till von Hentig, Wolfgang, Fattah respektive Sparks.
143 Carlstedt 1994 s 19.
144 Farrell & Pease 1993 s 24, se även Farrell 1993 s 88. om begreppet 'recidivist victim'.
145 Fattah.
146 Farrell & Pease 1993 s 4.
147 Carlstedt 1994 s 21.
148 Farrell & Pease 1993 s 11.
149 Farrell & Pease 1993 s 13.
150 Sagarin & MacNamara 1975 s 13.
151 Mason 1996, Berrill 1992, Comstock 1991.

hade blivit utsatta flera gånger.[152] I en studie om effekterna av homosexuellas utsatthet konstaterades att 54 procent av de utsatta kvinnorna och 59 procent av männen var upprepat utsatta.[153] Kunskapen om effekterna av upprepad utsatthet är än så länge sparsamma, men visar att utsattheten kan ha förödande verkan för de utsatta. Orsakerna är framför allt att denna typ av brottslighet orsakar en ökad känsla av sårbarhet. [154]

Trots vetskapen att det finns högriskpersoner[155] används ofta snäva tidsramar i offerundersökningar. Vanligen frågar man om utsatthet under de senaste tolv månaderna. Denna ettårsgräns för rapportering om utsatthet begränsar således antalet brott som kan rapporteras,[156] vilket innebär att upprepad utsatthet kan antas vara kraftigt underrapporterad i de flesta offerstudier.[157]

I många av de utländska studierna finns brasklappar angående skeva urval och man varnar för övertolkningar av resultaten. Det finns emellertid andra studier där man är mindre försiktig, och där det också hävdas att hatbrotten ökar starkt i omfång, och till och med är av epidemiskt omfång.[158]

Dessa slutsatser har kritiserats starkt med argument som att:

- det är ofta organisationer från de utsatta grupperna som utfört studierna. I synnerhet pekas organisationer för homosexuella kvinnor och män ut som representanter för epidemi-beskrivningen,[159]
- media har accepterat bilden om epidemi och förstärkt den, det hävdas t o m att media kan skyllas för att inspirera till hatbrott,[160]
- politikerna har dessutom entusiastiskt ändrat *the hate crime epidemic bandwagon*[161]
- men allvarligaste av allt är att kriminologer omhuldar epidemihypotesen, och till och med förutspår en ökning i framtiden.[162]

---

152 Berrill 1992 s 20.

153 Otis & Skinner 1996 s 104.

154 Otis & Skinner 1996 s 93, se särskilt Herek 1998c s 71 f.

155 Hindelang 1982 s 158.

156 Farrell 1992 s 90.

157 Farrell & Pease 1993 s 17.

158 Se t ex Levin & Mc Devitt 1993, vars inledning lyder: *"It has become nearly impossible to keep track of the shocking rise in brutal attacks directed against individuals because they are black, Latino, Asian, white, disabled, women or gay. Amost daily, the newpapers report new and even more grotesque abominations. These "hate crimes" have become a growing threat to the well-being of our society - on the college campus, in the workplace, and around our neighborhoods. As ugly as this situation is now, it is likely to worsen throughout the remainder of the decade and into the next century as the forces of bigotry continue to gain momentum."*

159 Jacobs & Henry 1996 s 368.

160 Jacobs & Henry 1996 s 370-371.

161 Jacobs & Henry 1996 s 376.

162 Jacobs & Henry 1996 s 372.

Som grund för sin kritik mot denna tanke anför författarna att studier om hatbrott bygger på anekdotisk bevisföring, selektiva urval och subjektiva data.[163] Som huvudargument anför de att det finns ett flertal problem med att mäta hatbrott, att definiera det, att avgöra hur gärningsmannens motiv kan undersökas och att bestämma vilka fördomar som är relevanta. Vidare hävdar man att hypotesen om epidemi kan bli självuppfyllande och skapa motsättningar i samhället.[164] Avslutningsvis menar författarna att området präglas av historielöshet, hatbrott är inte någon ny företeelse. Det är snarare fråga om att brotten inte längre accepteras eftersom de viktimiserade gruperna har erhållit social och politisk status.[165]

4.6 Upprepad viktimisering, undersökningarna

Det är 74 procent av personerna i Stockholmspopulationen som är utsatta mer än en gång, jämfört med 48 procent i Riket. I Stockholmspopulationen är det hela 42 procent som utsatts fyra gånger eller mer, vilket framgår av tabell 4:10.

Tabell 4:10 Andel upprepat viktimiserade under livstiden, Stockholm 1995 och Riket 1996, procent.

Antal gånger	Stockholm	Riket
	%	%
1	26	52
2-3	32	23
4-	42	25
	100%	100%
	N= 139	N= 382

Undersökningen av de fyra Stockholmsgrupperna, RFSL, Gaystudenterna, Scandinavian Leather Men och Kvinnohuset visar inte signifikanta skillnader i andelar som utsatts upprepade gånger. Däremot visar åldersfördelningen att hela 86 procent av den yngsta åldersgruppen (i alla Stockholmspopulationerna) har varit utsatta flera gånger, jämfört med 69 procent av den äldre gruppen, där

163 Jacobs & Henry 1996 s 373-377.

164 Jacobs & Henry 1996 s 383-391.

165 Jacobs & Henry 1996 s 391.

skiljelinjen går mellan dem upp till 30 år och dem som fyllt 30 år.[166] Det är lika stora andelar *kvinnor* som män som blivit utsatta flera gånger, tre fjärdedelar.[167] Samma förhållande råder för populationerna i Riket[168] och i Stockholm,[169] men med något lägre andelar.

En analys av upprepad viktimisering i fyra olika städer, Stockholm, Göteborg, Malmö och Örebro,[170] visar att tre fjärdedelar av Stockholmspopulationen varit utsatt mer än en gång, jämfört med 57 procent av Göteborgspoppulationen, 50 procent av Örebropopulationen och 45 procent av de svarande i Malmö.[171]

4.7 Organisationernas bild av brottsligheten

Den enkät som gick ut till alla RFSL-avdelningar i mars 1998 var avsedd dels som en jämförelse med enskilda personers uppgifter om brott och rädsla mm på orten, dels som en självständig undersökning. Syftet med det sistnämnda är kopplingen till åtgärder mot lokal brottslighet. Därför finns också en hel del frågor om egna åtgärder från organisationen, om polissamarbete och om organisationens egna förslag till åtgärder. I enkäten efterfrågas om organisationen som sådan, lokalen, eller personal gäster någonsin varit utsatta och hur många gånger detta inträffat.

De 28 orter som täcks är : Borås, Dalarna/Falun, Eskilstuna, Gotland, Gävle, Göteborg, Halland/Halmstad, Helsingborg, Kalmar, Kristianstad, Linköping, Malmö, Luleå, Norrköping, Nyköping, Piteå, Skaraborg/Skövde, Stockholm, Trestad/Trollhättan, Umeå, Uppsala, Värmland/Karlstad, Västmanland/ /Västerås, Västernorrland/Sundsvall, Vätterstad/Jönköping, Växjö, Örebro och Östersund.

De frågeställningar som presenteras här, är de som kan ha med utsattheten att göra. Frågorna är ställda till organisationen och det är företrädare för densamma som har besvarat enkäten. Alla frågorna är inte konkreta brottsfrågor utan handlar i stället om eventuella problem som organisationen har på orten vad gäller hyresvärd och annonsering. Sju av orterna har problem med värden och nio med annonsering (i den bemärkelsen att det är svårt att få in annonser för organisationens evenemang och fester). Vidare har tio, fyra, respektive en

166 x2= 4,43, df=1, p=<0,004. N= 139, åldersgruppen upp till 30 år: n= 42, varav 36 flerutsatta; gruppen som fyllt 30 år: n= 97, varav 67 flerutsatta.

167 Av 139 personer var 47 kvinnor, varav 24 upprepat utsatta och 92 män, varav 68 upprepat utsatta.

168 Av 382 personer var 87 kvinnor, varav 44 upprepat utsatta och 295 män, varav 137 upprepat utsatta.

169 Av 139 personer var 47 kvinnor, varav 35 flerutsatta och 92 män, varav 68 flerutsatta.

170 Orterna är valda på grund av att det där finns höga medlemsantal.

171 x2=18,85, df=3, p=<0,001. N= 310, Stockholm: n=139, varav 103 flerutsatta, Göteborg: n= 84, varav 48 flerutsatta, Örebro: n=20, varav 10 flerutsatta och Malmö: n= 67, varav 30 flerutsatta.

organisation varit utsatt för påhopp i radio, press respektive på internet. På grund av svårigheter att avgöra om dessa händelser rymmer brottsliga moment, har de ej räknats med i sammanställningarna nedan. På hälften av de 28 orterna finns det organiserade grupper med homoförakt. På elva av dessa orter har man problem med grupperna.

Den händelse som de flesta organisationerna rappporterar om är fönsterkrossning. Kategorierna i tabellen nedan är utvalda efter principen att händelsen ska ha upplevts av minst en fjärdedel av respondenterna.)

Tabell 4:11 De svenska homosexorganisationernas utsatthet någonsin för brottslighet, rangordning

Rang	Händelse	Antal organisationer som drabbats av händelsen
1.	Fönsterkross	15
2.	Gäster verbalt trak, utanför lokalen	13
3.	Klotter	12
4.	Telefonhot	11
4.	Inbrott	11
5.	Obehörig in i lokalen	9
5.	Gäster fysiskt trakasserade utanför lokalen	9
6.	Personal verbalt trakasserade utanför lokalen	8
6.	Personal verbalt trakasserade i lokalen	8
6.	Gäster verbalt trakasserade i lokalen	8

Utöver brottsligheten i tabell 4:11, som fler än åtta organisationer har utsatts för, har ett färre antal organisationer dessutom blivit utsatta för bombhot per telefon eller brev (sex stycken) och fyra för direkt framfört hot. Tre organisationer utsattes för försök till eldsvåda och lika många för bombexplosion. Två utsattes för hotbrev och två för eldsvåda.

Av de organisationer som svarat på frågan om utsattheten har minskat eller ökat de senaste åren, svarar fem ökat, fyra minskat och fem lika. Hälften av organisationerna visste vilka gärningsmännen var. Polisfrågorna gällde rutinerna att kalla på polisen, polisanmäla och vilket bemötande man fått av polisen. Sexton av organisationerna kallar alltid eller ibland på polisen vid brott. Det är bara två som svarar nej, resten har inte besvarat frågan. 17 organisationer polisanmäler alltid eller ibland. Tre svarar att de aldrig polisanmäler. Bemötandet från polisen är det en enda organisation som är lite dubbel inför, "både och", har man svarat. Alla andra som svarat på frågan (och som har

polisanmält) har fått ett gott bemötande av polisen. 17 av de 28 organisationerna har regelbunden kontakt med polisen för att förhindra utsatthet.

Andra strategier för att förhindra utsatthet diskuteras i 18 av organisationerna. Diskussioner om egna initiativ för att förhindra utsattheten förekommer i sex av organisationerna. Enskilda initiativ för att få tag i gärningsmännen har tagits på fyra orter.

Rädsla för att lokalen ska bli attackerad rapporteras från tolv av de 28 organisationerna. Rädsla bland gästerna för att bli utsatta finns uppskattningvis på åtta av de 28 orterna.

4.8 Medias bild av brottsligheten

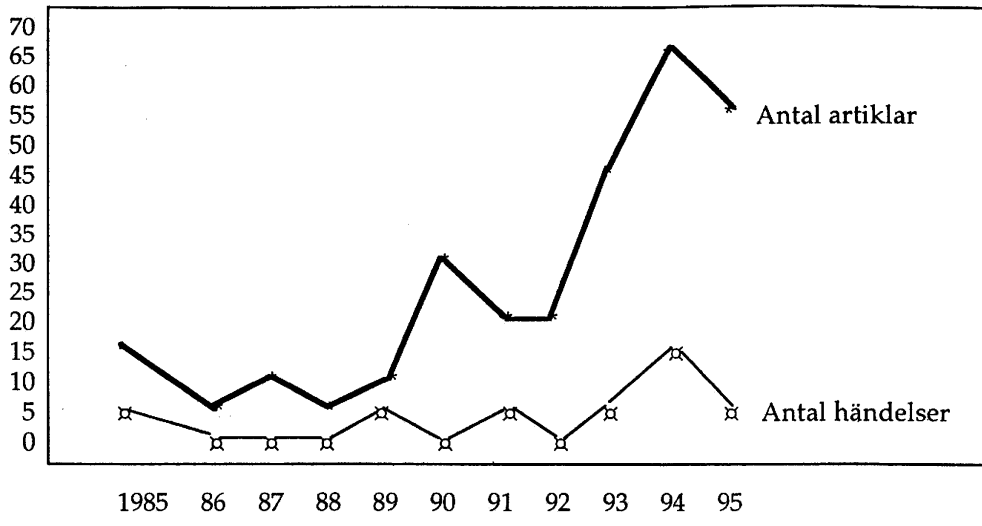
Genom två olika undersökningar, dels genomgång av pressklipp från svensk press, insamlat av RFSL, dels genomgång av gaytidningen Reporter, har medias rapportering om brott mot homosexuella under perioden 1985-1995 respektive 1987-1995 studerats.[172]

Pressklipp 1985-1995

Under rubriken Våld mot homosexuella har RFSL i sitt pressarkiv samlat artiklar från svensk press. Här återfinns teman som : Bögknackning, Mordet utanför Touch, Bomben i Stockholm, Överfallet i Växjö, Skinheads utanför Patricia, Mordet på två lesbiska i göteborg, Attentat mot Gay Youth Congress i Göteborg, VAM, Ideologiskt våld, Nynazism, Homofobi och Rasism som orsak till våld, Vera Oredsson, Insändare om våld. En genomgång av dessa pressklipp, visar efter analys följande tablå:

172 För studier om homosexuella och media, se Henriksson 1990 och Andreasson 1996 för svenska förhållanden samt Israel 1992 och Sanderson 1995 för utländska förhållanden.

Tablå 4:1 Översikt av antal artiklar och antal händelser i svensk press om brott mot homosexuell, 276 artiklar, 61 händelser, 1985-1994.

De 276 artiklarna belyser 61 olika händelser, varav 17 fall av dödligt våld och 25 fall av misshandel. Nästan 70 procent av händelserna som redovisas i artiklarna rör således våld och dödligt våld mot homosexuella. Knappa 10 procent, rör attacker mot homosexuellas lokaler och resterande ca 20 procent rör utpressning, trakasserier, rån mm. Sex av dessa 61 artiklar handlar helt eller delvis om kvinnor som utsatts.

Uppdelat på platser visar sig följande mönster: Göteborg, 16 händelser, Stockholm 11 händelser, Malmö 5, Västerås 3, Lund 2 och Örebro 2. Ett antal platser hade en händelse var: Eskilstuna, Helsingborg, Härnösand, Kalmar, Karlskoga, Karlstad, Kristianstad, Köping, Linköping, Ljusdal, Nyköping, Strömstad, Vingåker, Värnamo, Växjö, Öland, Östergötland.

Reporter

En genomgång av gaytidningen Reporters 161 artiklar om brott mot homosexuella från 1987 till 1995 då tidningen upphörde, visar att tre fjärdedelar av alla artiklar handlar om våld. 40 procent därav om dödligt våld i Sverige, 18 procent om (framför allt) dödligt våld mot homosexuella i utlandet och 15 procent om

annat våld i Sverige. Tretton procent av artiklarna bygger på intervjuer med poliser, brottsforskare och en självförsvarsinstruktör. Resterande artiklar handlar om undersökningar om våld (3 st), hets mot homosexuella (2 st), hot (2 st) och manifestationer mot våld (1 st). Elva av de 61 artiklarna handlar helt eller delvis om kvinnor, av dessa artiklar berör dock endast fyra lesbiska kvinnor som offer.[173]

Sammanfattning om media

Den information som kan erhållas från media rör, som förväntat,[174] till övervägande del våld, och i synnerhet det dödliga våldet. I mer än 90 procent av fallen handlar det om män. Det är de mest spektakulära och grova händelserna som lyfts fram och avhandlas upprepade gånger, både i gaymedia och i annan press. Informationen om detaljer är knapphändig. I pressen är informationen traditionellt säljande medan artiklarna i gaymedia är mer informativ och i många fall präglas de av att polisen har stort intresse av att tidningen skriver om fallen. Det förekommer flera gånger att polisens tipstelefonnummer finns med i artikeln.

Som bidrag till en studie av hur brottsbilden mot homosexuella ser ut, har mediaundersökningar främst sitt värde i uppvisningen av vilka fall som väljs ut för att skildras. Som en skildring av verkligheten i sin helhet tillför media ytterst begränsad information.

4.9 Upprepad utsatthet, djupintervjuerna

Tusen sidor transkriberade intervjuer ger åtskilliga möjliga sätt att presentera intervjuerna på. Då så gott som alla intervjuade personer också har svarat på en enkät, har jag valt att presentera något som inte kommer fram så klart i resultatet av den undersökningen, nämligen upprepad utsatthet respektive rädsla.[175] Visserligen framkommer uppgifter av enkätsvaren om hur stor andel som har utsatts flera gånger, men många frågor återstår, t ex om det är samma eller olika brottstyper som personerna blir utsatta för. Och om det är olika, vilka brottstyper kombineras?

När det gäller upprepad viktimisering är det framför allt händelserna som är i blickfånget. Att bakgrundsfakta om de utsatta inte framgår tydligt beror på intervjupersonernas starka önskan om anonymitet. Detta innebär för det första att inga namn är (mig veterligen) de verkliga namnen och för det andra att vissa platsbeskrivningar har tagits bort. För det tredje är vissa detaljer ändrade. I övrigt är intervjuerna lätt redigerade, så att fullständiga meningar med inte alltför många bisatser har skapats. Alla personer som är intervjuade och som för mig

173 Se bilaga för lista över artikelrubrikerna mm.

174 Detta är inte unikt för just denna undersökning, se Åkerström 1997c s 236.

175 Se kapitel 8 Konsekvenserna för redovisning av tema rädsla.

hade ett namn och en adress eller ett telefonnummer har fått utskriften av intervjun sig tillsänd. De flesta har därefter kommenterat och skickat tillbaka. De ändringar som de har velat ha med finns med.

På grund av anonymitetsskyddet kan inte heller intervjupersonernas hem, miljön, stämningen eller andra detaljer som betydde så mycket för själva intervjun, beskrivas. Jag kan dock säga att de intervjuer som gjorts hemma hos intervjupersonerna också har inneburit många koppar kaffe/te, flera middagar/luncher, skratt och gråt, och stor generositet från intervjupersonernas sida. Måhända upplevs just därför denna redovisning lite rumphuggen, särskilt av de personer som det gäller. Det viktiga har emellertid varit att få en bred bild av förekomsten av upprepad eller kontinuerlig utsatthet.

De intervjuer som exemplifierar upprepad utsatthet är uppdelade i olika kategorier, bl a baserade på plats för brottet.[176]

1. Händelser relaterade till skola och arbetsplats
2. Vardagshändelser.
3. Händelser som är relaterade till gayarenor.

4.9.1 Händelser relaterade till skola och arbetsplats

Krister: *Men* (i skolan) *började då liksom det här, när dom började fatta vad en bög var. Då började dom, man blev spolad i toaletten och så där, dom tryckte ner huvet i toaletten och spolade och duschade en med kläderna på. Och det började när man gick i femte, sen höll det på upp till nionde klass. Ständigt alltså, dom få gångerna eller dom gångerna man blev tvingad att vara med på gymnastiken alltså, så visste man ju att det var garanti att man fick gå hem med våta kläder och så... och dom slängde en då i den där pissrännan och så där och det kändes faktiskt rätt meningslöst att gå till skolan där ett tag. Men då tog mina föräldrar tag i det och tyckte liksom att så här skulle det ju inte va. Och sen berättade dom det för en lärare och han tyckte 'berättar man att man är bög så får man skylla sig själv'.Och sen gick jag hos en sån där skolpsykolog..*

När man gick i korridoren rätt vad det var, så hade man en knytnäve i ryggen och så låg man längs med hela korridoren. Ja det var ju alltid det här med 'bögdjävel' eller 'har du sugit kuk idag?'. Och likadant när man mötte dom på stan och man gick med sina föräldrar eller med syskon eller vad det var, så var det liksom 'åh vad kåt jag är, men där går ju en bög, han kanske kan fixa det'. Och sånt liksom. .... och tjejerna var nästan värre . Krister ger ett exempel på muntliga trakasserier från tjejerna: *... det är ju så att du är sjuk har du aldrig funderat på att hänga dej? Har du aldrig funderat på att ta livet av dej, för du är ju sjuk och en pest för samhället..*Trakasserierna pågick hela mellanstadiet, hela högstadiet, hela

176 Framställningstekniken är att allt det som intervjupersonen säger presenteras i kursiv text. Mina kommentarer och förklaringar i rak text. Det som intervjupersonen citerar från andra personer omges av enkla citationstecken, 'xxxxx'.

gymnasiet.

En period sminkar sig Krister:*alltså bara lite grann* (viftar med ögonlocken) *så jag hade inte tvättat bort det ordentligt när jag gick till skolan. Så jag blev ju nerkallad till rektorn ju, och hon tyckte liksom 'är du så dum att du går omkring i skolan med krigsmålning, så får du faktiskt skylla dej själv, att dom skriker bög efter dej'.*

Krister berättar om 10-årsjubileét med sin skolklass. Han förvånades över att han fick en inbjudan, hade ingen lust att gå, *men så ringde den där tjejen då och 'varför ska du inte gå, det märkte aldrig jag'.* Klasskamraten hade aldrig märkt att Krister blev mobbad, trakasserad och misshandlad under hela skoltiden. *'Det har vi aldrig märkt, och så kan det inte ha varit' sa hon.*

Så småningom börjar Krister arbeta inom vården. Där får han t ex inte duscha de manliga patienterna på grund av att han är bög. Vid ett tillfälle är en manlig vårdtagare *röd och uppsvullen i rumpan, och då var jag ju stämplad på en gång. Då sa dom till mej att 'du ska bara ha djävligt klart för dej att är det så att du tänker sätta på patienterna så...' då vart jag utfrusen direkt.*

Krister frågar om kollegorna har några belägg för att han har utnyttjat patienten. De har de inte, annat än att patienten var röd i rumpan och Krister var ju bög, så det var självklart. *Och sen hade dom doktorn där och han konstaterade att det var helt omöjligt att det skulle kunna vara av den anledningen och så, men ändå var det så... 'Ja ja läkare och sånt, han är väl likadan han,' sa dom liksom. Dom dömde ut honom för att han stod på min sida.*

Så jag slutade där. Också. Och då var jag rätt så nere. Och så skulle jag göra lumpen... Så jag ryckte in i lumpen och var inne där i sex dagar, så jag tyckte jag pallar inte det här. Då var jag liksom övertygad att jag var bög.. kunde liksom inte ändra på det.

Några år senare är Krister med i media som homosexuell och mottar hotelser hem, bl a att han skulle få både huvudet och penisen avskjutna: *och allt annat med, så höll det på ett tag att dom ringde både nattetid och dagtid, att dom ringde och gapade i luren.* Krister polisanmälde hoten och detta fick till följd att polisen patrullerade per bil i Kristers närområde (som ligger avsides). Han berättar att polisen var mycket förstående.

Krister byter arbete och hamnar i livsmedelsbranschen, där får han höra att han borde fundera på att byta jobb eftersom han är bög. *Man visste ju inte vad som blandade sig i vattnet.* Antydandes att Krister skulle vara hiv-smittad. Vilket han inte var, då. Hotelser från unga hör också till bilden:'. *Det här hatet kommer emot en! 'Vi tycker ni är så djävla äckliga det där ni håller på med, det är ju så djävla äckligt, få skit på pillen.... hade ni gått ut i kväll hade vi slått ihjäl er alltså'.*

Utsattheten har även gällt kärlekslivet: *Jag hade ju en sån där fruktansvärt rolig pojkvän, som trodde på fullt allvar att om man slog till nån när dom mådde dåligt, så mådde dom genast bättre.* [Ironiskt] Från knytnävsslag på allmän plats, till våld i hemmet. *För slog han, så slog han här eller här* (visar på

underarmarna och sidorna) *swosch, och så fick man sig en fet smäll, och då blev hela armen domnad liksom. Och så tog han bakom och så tog han med knytnävarna tjong. Så jag är öm här ännu, i bägge sidor.*

Krister berättar att i hans bekantskapskrets, så är det inte ovanligt att den ena i en relation har fått sig en smäll. I hans eget fall så *har det nog blitt jag. Jag har gjort det en gång, men då fick han skylla sig själv.* Kristers vänner råder honom att göra slut med pojkvännen, men tiden går och förnedringen fortsätter. Vid ett tillfälle har pojkvännen åkt iväg på utlandssemester och varit borta i 14 dagar. *Och så kommer han in med ett helt gäng fyra stycken var dom med honom då. Och så skulle dom använda mej som nån sorts djävla madrass där. Så då reste jag på mej och klädde på mej och slängde nycklarna och tyckte liksom far du åt helvete, för nu är det över här.*

Reeza berättar om *homosexuella killar som blivit avrättade, stenade till döds.* Det handlar om Iran, där Reeza växte upp. När Reeza blev 13 år infördes dödsstraff för homosexuella.

Mina föräldrar visste om det innan jag själv visste det, jag var 14, 15 år gammal och hörde mina föräldrar gräla och min far sa 'det är ditt fel som har uppfostrat honom som en flicka'. Jag förstod inte, kanske jag inte hade sådana intressen som heterosexuella killar hade. Jag spelade aldrig fotboll på gatorna...

Reeza berättar att när han var 14 år var det 45 elever i samma klass. Sex av dessa 45 elever blev avrättade av olika anledningar. Reeza döljer sin läggning, går i skolan, blir inkallad till militärtjänst och deserterar.

Jag var tvungen att gå i kriget och som homosexuell då hade jag ingen anledning att dö för Islam, det var ett krig som handlade om Islam.

Reeza flydde från Iran, blev placerad i flyktingläger, där han bodde ett år. Därefter hamnar han på olika arbeten för att några år senare komma in på utbildning i en storstad. I klassen på 20 studenter, var 16 från Iran. Reeza delade rum med en landsman. Denne och andra kamrater tyckte att det var konstigt att en iransk kille umgicks så mycket med en svensk kille.

Jag sa som det var, och dom började respektera mej mindre och mindre för varje dag.... det var två år dom höll då. Förstod att det går inte. Det tog flera år för mej själv att acceptera mej själv som homosexuell, så dom hade ingen anledning att försöka ändra på det dom hade lärt sig hela sitt liv.

'Djävla hora' sa dom när dom passerade mej. Till slut sa en av dom 'kvinna' till mej. För det var det värsta han kunde hitta på, en man blir kvinna, det är då det värsta som kan hända liksom. Dom gjorde vad som helst, till exempel en gång när vi hade paus, en av dom släppte sig, och de andra sa 'Reeza, han visar känslor till dej!' Jag mådde väldigt dåligt, psykiskt.

Trakasserierna tilltog och Reeza blev tvungen att prata med skolledningen om det och man ordnar då så att han kan slutföra sin praktik på annan ort. *Och*

sen efter ett halvt års terapi så kunde jag, faktiskt, efter sex år har jag kunnat förlåta dom , jag har inte kunnat göra det innan.

Två gånger blev Reeza attackerad av skinheads när han var på väg till gaydisko. *Jag hade druckit ett par glas och det var kanske tio meter till dom och jag såg att dom gick isär, så att jag kunde passera mellan dom. Dom kom i motsatt riktning till mej. Så när jag var just mellan dom två, började en av dom sparka, så började jag springa då och dom sprang efter mej och jag tror att han hade nåt i handen, men jag såg inte om det var kniv eller något annat, han ville slå mej. Så jag kastade mej, det var en gata där som det går mycket bilar på, så jag kastade mej ... och dom bromsade. Och jag hade kunnat bli påkörd av dom bilarna, men då när dom stannade, så fortsatte dom* (skinsen) *inte.*

På min fråga om Reeza tror att han attackerades för att han är homosexuell eller för att han ser ut att höra till gruppen "invandrare", eller av båda skälen, svarar han: *Jamen i det området samlas dom just för att det är det homosexuella området, det var av den anledningen dom var där. Och jag såg att dom sprang efter några andra svenska killar också. Ja, men dom .. blev ännu argare när jag inte var svensk heller.*

I en annan stad hände följande när Reeza var på en (heterosexuellt präglad) studentpub. *Jag satt där och tog en öl så kom en kille och ville dansa, bjöd upp mej . På ett straight ställe, men han hade druckit ganska mycket. Och vi började dansa, inte vanlig dans, där brukar 4-5 killar dansa tillsammans i ring ... så jag tyckte det var ok att dansa med killar då, fast vi var bara två. Och vi höll på att dansa tills jag fick, ja jag hade druckit ett par glas, så att jag bara svimmade, allting blev svart, jag kände inte nån smärta. Men när jag kunde ta mej upp såg jag att det var någon som ville slå ett slag till mot huvudet. Nån hade slagit mej, och jag trodde att det var en mur som hade ramlat på mej, så kändes det. Så att när jag stod och han ville slå igen, så lämnade vi dansbanan och diskoteket. Och sen då, den killen som slog mej, han fortsatte att dansa med dom andra killarna i ringen. Det var som om ingenting som hade hänt.*

När Reeza jämför riskerna för en homosexuell man i Sverige och Iran sammanfattar han: *Jag blir inte stenad här i allafall...*

Moritz börjar berätta om ett gäng som trakasserar honom på stan för att han är bög. Personerna är i 30 års-åldern upp till 40, och han gissar att de har *straffat ut sig från samhället med hjälp av alkohol och narkotika och brottslighet och så. Och det värsta är väl inte det att dom ställer sig och vrålar och skriker, det värsta är ju att andra vanliga människor ställer sig runt omkring och glor och tappar hakan och ögonen trillar ur ögonen på dom. Och det vart väldigt pinsamma situationer... Speciellt en gång minns jag på stationen när jag skulle åka tåg. Jag satt länge och väntade på att personen ifråga skulle tystna. Han bara skrek och pekade på mej och alla vände sig om. 'bögdjävel, djävla bög, jag ska nog ge dej' och så där, blandat med hot då gick jag ut på perrongen, för jag stod inte ut med*

det. Och då kom ju folk efter som också skulle åka med tåget och bara stirrade, usch, det var det värsta. Moritz förklarar att dom inte tittade på angriparen, för att dom anser ju att han gör rätt.

Så jag visste inte vad det var dom hatade mest, att jag var invandrare av andra generationen eller att jag var homosexuell. Men det visade sig att hatet mot homosexuella är starkare än hatet mot invandrare. Men jag kan visa dej ett brev sen, där dom blandar, 'djävla svartskalle, vems bekostnad lever du på, skitäcklige bögdjävel ' och så. Det är alltså blandat, det blir dubbelt hat.

När det gäller utvecklingen av hatet mot homosexuella, märkte Moritz en förändring i och med aids-epidemin på 80-talet. På 70- talet hade det inte varit fullt så hemskt med homosexuella. *Det gick ju bra i tio års tid, sen kom aids. Tio år däremellan... sen som när bilan faller..... och sen kom då det här med aids och då kom ju vändningen direkt. För då kom ju min förman på att då kunde han trycka ner mej. Han hade inte kunnat det innan, för jag skötte jobbet perfekt... Att ingen hade något att anmärka på sättet att sköta mitt arbete, utan det var helt enkelt det att jag var homosexuell och ingenting mera... Sen var dom förbannade på mej för att jag inte fikade eller var i lunchrummet. Men det berodde på att varenda gång det var skriverier i tidningen om hiv och aids, och det var ju nästan varje dag ett tag, så var det uppvikt på min plats, det låg framme till mej. Och var det nåt i radio om hiv och aids, ja då drog dom på ljudnivån för 100 procent. Det är klart, då undvek jag lunchrummet, var inte med på firmafesterna...*

Moritz sökte men fick inte hjälp av fackföreningen, *facket är ett gubbvälde och när jag vände mig dit första gången så blev jag hotad med stryk och avsked... och det sista halvåret hade jag just en förtroendevald efter mej som försökte provocera fram slagsmål... facket är ju värst på såna här saker.* Moritz blev tvungen att sluta på jobbet. Moritz övergår till att berätta om de dagliga trakasserierna på stadens gator och torg.

Nu har det inte hänt på ett par dagar på grund av vädret, men det går inte att undvika den typen av folk i en sån här liten stad. Så att man får räkna med att kommer jag hem på eftermiddagen och det inte har hänt, så blir jag nästan förvånad. Sen finns det då extremtillfällen när det är sammanblandat med hot.

Så jag har ju varit rätt så osams med polisen också. I början när jag vände mej dit så sa dom ju bara att 'du får skylla dej själv om det händer dej något på stan' . Och jag sa: vad är det för mentalitet? Så säger dom, men vad är det för mentalitet, jag får skylla mej själv om jag blir offer för en brottslig handling. Då ska inte du vara polis längre, sa jag åt honom. 'Ja du får stanna hemma då' ,sa han. Jamen herregud, jag måste ju kunna gå ut på stan, jag måste ju kunna röra mej fritt. Jag kan väl inte ha husarrest för deras skull? För att dom härjar på stan.

Vid flera tillfällen har Moritz' hus blivit attackerat av olika personer, bl a grannar. Vid ett tillfälle blir Moritz själv attackerad i sin trädgård. Det är nyårsafton, gärningsmannen och med honom ett 20-tal ungdomar har satt fast

sina fyrverkeri-pjäser på Moritz' staket, de är i hans trädgård. Moritz ser detta, går ut för att säga till, hans katter klättrar på väggarna och en för tillfället lånad hund ligger och kräks av rädsla. Moritz går ut, säger till att nu räcker det och så vänder han för att gå in.

Jag vände mej om och då small det bara till. Moritz blev angripen igen, fasthållen, och känner att han håller på att kvävas. *Det är nog enda gången jag är nära att kola av tror jag.* Byxorna gick sönder, överläppen spräckt, blåtiror och märken runt halsen av strypgrepp. *Det var mycket nära att jag domnade bort, jag kände precis hur det började försvinna.*

Han har också blivit utsatt för att någon i hans namn har skrivit insändare i lokaltidningen, det har varit en rasistisk och en homofobisk insändare. *Och det står mitt namn under sådana åsikter, det var precis tvärtom mot vad jag tycker och tänker!*

Det finns ju till och med folk som har hotat med utpressning. Dom har inte kommit på att det är avkriminaliserat.... några stycken har vid några tillfällen sagt att om du inte ger mej ersättning ska jag sprida ut, eller gå och anmäla det eller sprida ut att du är homosexuell. Fan det vet ju hela stan vid det här laget. Jag har också blivit hotad med att anmälas. Dom vet alltså inte om att det är avkriminaliserat. Jag blev så förvånad, vet du, så det är inget att svara. Vad ska jag säga. Inte fan betalar ja dom pengar för att dom inte ska gå och anmäla mej, ha, det finns inget att anmäla [skratt].

Lena var för några år sedan Lennart. Och om ett par år är hennes könsbyte fullbordat. På väggen hemma hos Lena sitter en bild med Lennart och Lena före och efter. Lennartbilden visar en kraftfull man med trygg utstrålning. Lenabilden visar en kvinna med blont böljande hår, välsminkad utan överdrifter och en öppen blick. När jag kommenterar bilderna och bland annat säger att båda figurerna ser trevliga ut, så säger Lena om Lennartbilden *ja om man kunde träffa en sån karl, han ser väldigt go och trygg ut, så där ,något som jag gärna skulle luta mig mot när åskan går.* Om Lenabilden säger Lena *ja, det är ju jag och jag tycker om mig själv... men jag vet inte om jag vill säga så mycket om vad jag ser hos mig själv...*

Lena berättar att hon gifte sig som Lennart och paret fick flera barn. *Under tiden som åren gick så blev jag grövre och grövre, och jag dolde mig själv bakom att jag skulle nog säga då en manlig attityd. Jag gjorde mig själv manligt grövre. För det var ju som att balansera på en knivsegg. Så fort jag såg bara skymten av kvinnlighet i mig själv så fick jag ju ångest va.*

Lena har många besvärliga händelser bakom sig. En av dem är separationen från familjen med barnen som nu är i nedre tonåren. Hon får inte träffa dem längre. Psykologer på mammans sida har anklagat Lena för *nåt slags sexuella aktiviteter med barnen... och jag fattade inte vad som pågick bakom min rygg. Barnen lärde sig att det var nåt farligt med mig. Och jag blev rädd att inte prata*

med dem om detta. Så jag har inte pratat med barnen. Dom har vetat om det men jag har inte kunnat svara på deras frågor.

När Lena berättar att barnen hatar henne och att de inte har haft kontakt alls på flera år kommer tårarna och hon säger med bruten röst *och nu har dom blivit utsatta i skolan för det här... allmän mobbing och misshandel av mellanpojken då. Det hände när jag gick ut i tidningen då, och så har dom retat dom, och det är svårt, jättesvårt. Deras mamma säger att det vore bättre om jag var död, det vore bättre för barnen. I skolan skrattar dom åt mina barn, att dom har en pappa som vill vara kvinna, eller som byter kön och så, och så anklagas dom själva för att vara likadana.*

Lena berättar om sin egen skoltid, då hon beskriver sig som väldigt vek. *Jag kunde inga killekar, äh, jag menar från början så kunde jag ju inte säga exakt...även fast jag hellre lekte med flickor och så, men jag kunde ju inte säga då att jag var det va, men jag var vek och känslig, och då blir man mobbad.* Och så beskriver Lena sin längtan att vara som flickorna, när de började utvecklas i mellanstadiet: *Jag tog en boll, en gummiboll, som jag delade och lyckades fästa på en tröja, så satte jag en tröja över då, men det är klart, är man mobbad innan, så blir det inte mindre av det heller.* Och det blev det inte. Lena berättar om att flertalet retade henne, och några slog henne.

Många år senare när Lena träffade en gammal klaskamrat, kom den här mobbningen och misshandeln upp, men kamraten menade att dom väl *'haft lite roligt och retats'* men *han var överhuvdtaget inte medveten om att han hållit på med mobbning och så. Dom var inte medvetena om det... förstår inte hur allvarligt det är.*

I högstadiet blev det ännu värre, för enligt Lena betraktades hon då inte bara som tokig och fel, utan som homosexuell. *Ja då började mina problem riktigt på allvar... innan hade det ju vart det där med bollarna... men nu i högstadiet var jag ju ständigt hemma* (från skolan) *och mamma jobbade, så jag tittade igenom hennes smycken och smink och allt möjligt va. Och dessutom så hade jag väl en kompis som sminkade mej. Och sen har jag förstått efteråt, att självklart att hon gick och snackade om det där.... det var ju sensation. ... jag var väldigt utsatt.*

Förvirringen om vad Lena var innan hon hittade sin identitet gick bland annat över en period då hon, som Lennart, trodde att hon var en homosexuell man, fast inte som en man. Hon berättar om en kille som bodde hos henne periodvis, men utan sexuell gemenskap, eftersom Lennart inte ville det. Men så kommer en annan kille, bekant till den förstnämnda *och han ville utnyttja mej då, på många sätt och vis va, och .....han tvingade mej till sex, han sa han bedyrade hela tiden att han inte var homosexuell... och jag skulle tillfredsställa honom. Men samtidigt så talade han om för mig vilken djävla skit jag var, så att jag tvingades tillfredsställa honom... och det går inte att förklara vilken raffinerad teknik han hade att samtidigt förnedra mig nåt så totalt va. Jag ville bara sjunka genom jorden.. Jag har inte kommit över den händelsen, för att jag vet ännu idag*

inte om... om jag bara tillfredsställde honom oralt eller om han sen också tog mej, jag minns inte, det blev alldeles svart och jag vet bara att jag sjönk ihop där på golvet och kände mej så fruktansvärt smutsig. Och det har jag gjort i så många här, tvättat och tvättat och mun och allt sånt och det har inte gått ur än (gråter) *Han knivskar mig också, det var för att han samtidigt ville sätta mig på plats på nåt sätt...*

Lennart polisanmälde inte denna händelse *för killen kunde ha hotat eller ännu värre repressalier för att straff för såna här saker blir ju aldrig nåt straff va. Jag vet inte vad det heter, man inbjuder till det själv va... Och så kommer dom snabbt tillbaka. Dom är ju medvetena om att dom kan göra som dom vill va.*

På en av arbetsplatserna gick arbetskamraterna runt med en lista för att få bort Lena från arbetet. *...det handlade om att jag var transsexuell och att jag inte var lämplig, att det var störande ....det kunde ju komma forskare och...* Arbetsgivaren försökte omplacera Lena, vilket hon vägrade acceptera. I stället flyttade hon till Stockholm för att studera. *Studera, det var ju liksom bara täckmantel för att komma ifrån, att göra något annat, att komma ut lite bland människor och bygga upp självförtroendet, så det har jag gjort under det här året.*

Under tiden på landsorten fick Lena bygga upp en vaksamhet. *Det var många gånger som jag fick springa undan va. Jag blev inte slagen, för jag lyckades att ta mig ur. Jag har alltid lärt mig att vara väldigt vaksam, att läsa av situationerna i tid, innan jag råkar ut för de här smällarna då, att inte provocera, väldigt diplomatisk och så. Men det har varit åtskilliga tillfällen alltså där det har varit väldigt laddat.* Det kan börja med *"är du bög, din djävel"* och sluta med gatlopp.

José berättar att han under ett år var hårt mobbad, inte bara pga homosexualitet, men bland annat det, på sin arbetsplats, en skola. Attackerna, från kvinnlig kollega, började tidigare. José menar att kvinnan ville få honom och partnern att reagera, så att hon kunde göra tydligt vad de var för några. José meddelade arbetsgivaren och sa till henne att göra något åt detta. *"Då rullade detta med homofobin fram."*

José berättar att olika kollegor tog olika parti, och att rektorn då skrev då brev till alla prefekter med innehåll att man inte får diskriminera någon pga att de bor ihop eller är ihop med någon. Trots detta blev partnern kallad till sin arbetsgivare som meddelade honom att han inte skulle inte få jobba kvar, eftersom det inte "passade sig". Efter en timme ungefär hade det krupit fram att det handlade om att han bodde ihop med José och *"det går ju inte"*.

José ifrågasatte vad det hade med arbetet att göra, men förgäves. Sture, som inte ville bråka, lämnade det arbete han haft i åtta år. Nu började kollegorna visa José att han var utanför. *"De struntade blankt i mej. Både Sture och jag började i terapi för att klara detta att bearbeta det. "* Senare fick José reda på att prefekten hade gjort klart för kollegorna att *"man inte skulle prata med mej." "Under tre*

terminer var jag "osynlig", ingen kom. Har gått i terapi sen dess, kom tillbaka mycket långsamt. Eleverna ställde däremot upp på mej 'vi är bakom dej' sa dom". "Jag blev fråntagen ämbetsansvar, jag blev förnedrad inför alla,

José berättar att han inte förstod att ett hot kunde slå ner en människa så . Han var likgiltig, struntade i allt. Han fick medicin i två månader, och kom så småningom tillbaka. Nu tycker han att han kan bemöta dem, att han aldrig tidigare har aldrig haft så bra självförtroende som nu. *Hade inte trott att homosexualitet kunde utnyttjas för att ta ner mej. Tack vare denna djävla period att jag mår bra nu.*

Men det var det som en slags död. Jag har haft självmordstankar. Tack och lov att jag lever med någon som är ganska lugn. Jag trodde det var slut!

Joakim: *Mobbingen i skolan började väl när andra började fatta att jag var bög, men inte jag själv, det är väl det klassiska va. Det var ju tidigt, jag tror jag gick i sjätte klass alltså, Jag var tidigt utvecklad också va. Alltså över hela kroppen, mustasch och hårväxt och basröst och allt det här, det kom redan i sjätte klass för mej, så där började den sexuella mobbningen. Innan dess hade jag aldrig blivit mobbad. Sen när man kom upp i högstadiet, så började dom slå en och prygla en och så där. Det var jag och en annan, vi var väl mer feminina på nåt sätt, vi var fnittriga. Jag vet inte om det är feminint att vara fnittrig, men då tyckte man kanske...*

Joakims mamma försökte någon gång att prata med lärarna, det hände att Joakim kom hem och grät och överrumplades av att mamman var hemma. *Det var ju svårt att ljuga bort liksom. Fick man ju säga att man fått på flabben för att man varit uppkäftig eller nåt sånt. Men hon visste ju inte vad det handlade om då.. hon anade ju säkert va.. men jag vet att hon hade ett snack med lärare och så... Men en mamma som snackar med lärarna för att en unge blir mobbbad, det är ju döden alltså. Så fort mobbarna får reda på det blir det ju hundra gånger värre ju. Nu var det ju inte sån mobbning som dom kastade ju inte sten i huvudet, det var ju mer hederligt stryk va, så att säga. Nämen idag, mobbing för fan, dom har ju ihjäl varandra idag ju, knivhugger varandra och bränner upp varandras kläder va.*

Jag har ju fått kraftigt mycket med stryk, så det både har blött och blitt blåmärken och kanske vart risk för både det ena och det andra, och så där va. Men på nåt sätt har det vart hederligt, alltså det är det gamla vanliga att man klappar till nån så att säga va får på käften. Men det handlar det ju inte om idag, alltså idag kanske det inte hjälper att skydda, idag kanske det inte finns nån som vet vad man ska göra egentligen, det är ett svårt problem. ... Min mamma var ganska tuff, hon skyddade mej ganska bra.

Joakims 'svar' på utsattheten var att börja missbruka, sniffa, hascha och dricka alkohol. Detta pågick upp till 20 års åldern. Familjen bestod av Joakim och modern, som enligt honom inte märkte något. Han slutade skolan så fort han

kunde och började jobba vid 16 års ålder. Missbruket skötte han så ingen märkte det. *Jag gick och jobbade, och så gick jag ner i källaren och tog mej nån rök eller sniff eller supar och sen upp igen. Så det var nästan första klassens missbrukare va, och jag klarade av det sociala hela tiden.*

Den homosexuella debuten skedde först efter 18 årsdagen *för jag vågade inte, för mej var det så olagligt, så jag vågade liksom inte prova på det innan jag blev 18 år. För skulle nån komma på det, så skulle man hamna på kåken, ungdomshem eller vad fan som helst, så det vågade jag inte* . Joakim beskriver åren runt 20 som *snea, Det blev nån form av halvprostitution, nu förstår jag ju att det var en form av att söka kärlek alltså på nåt sätt va men... Uppe i parken, så har det alltid varit, och där nere kunde man få betalt i sprit och ja, sällan pengar, men i andra varor och det tackade man för och tog emot.*

Men i parken så har jag ett sånt halvdimmigt minne av ett övergrepp, där jag inte ville längre, där jag ville avbryta, alltså halv våldtäkt eller vad man ska kalla det va, alltså så det jag kan inte riktigt kalla det ren våldtäkt, för jag var ju ändå med på noterna, men när jag ville avbryta, då gick det inte på nåt sätt . Det kommer ett par goda år, men sen sker den första mobbningen i vuxen ålder, då Joakim jobbar som servitör. *Då var det 'be bögen komma hit' och såna trakasserier.*

På ett senare jobb blir Joakim utsatt för en chefs misstycke på grund av att Joakim är homosexuell. Chefen påstod att han hade fått klagomål på Joakim från patienter som tyckte det var jobbigt att han var öppen med sin homosexualitet. Han skulle ha varit för närgången och haft för intim kontakt med patienterna. Chefen påstod att han hade förhört sig om detta på hela kliniken. Det hade han inte. Däremot hade chefen homofobi enligt Joakim. Personalen stod på Joakims sida och han fick vara kvar.

Vid ett tillfälle är Joakim på ett gayställe i Malmö, som blir angripet av raggare: *man försökte fly bakvägen, raggarna började kasta in såna här gröna papperskorgar med cementklump i botten och... utanför stod bilar som blev totalkvaddade, så då fick man ju springa upp igen, så man var inlåst härinne. Sen kom polisen. Dom var medvetna om detta och cirklade runt va. Jag blev inte utsatt då, men instängd.*

En annan gång är Joakim på väg ut från ett gaydisko i Malmö. Några killar skriker *'Djävla bögdävel, är du dum i huvudet'. Fan flög i mej då, jag blev så blixtrandes arg och gick emot dom direkt och riktigt försökte tugga fram ett gräl för att få en riktig anledning att klappa till dom en efter en. Vilket resulterade i att dom började storgråta allihopa. Alla tre killarna började gråta. Jag stod där och ville att dom skulle slå mej, alltså jag kände att jag hade så pass mycket aggression inom mej va, att jag kände att jag skulle klara av dom på två slag per skalle, sen skulle dom ligga där.*

Dom blev så rädda för att jag tände så kraftigt, dom förstod nog att dom låg i underläge.

Kommentar

Urvalet av intervjuer är baserat på strävan att få en bredd vad avser platser och därmed brottstyper som varit aktuella. De tre utsatta vars berättelse börjar i skolåldern skildrar daglig terror, antingen i form av kamraternas fysiska handlingar, te x att de trycker ner den utsatta i pissrännan för att han är bög. I ett fall är det fråga om det överhängande straffhotet från landets regim.

De beskriver alla sex det dagliga livets vedermödor och beståndsdelarna i det. Utsattheten och risken för utsatthet får återverkningar på deras vägval i livet. En flyr från sitt land, sedan i Sverige flyr han från stad till stad från utsattheten. Ett par av dem slutar skolan i förtid, säger upp sig på jobbet eller tvingas sluta. Allt relaterat till reaktionerna på deras homosexualitet. Vad som också framkommer i ett par av fallen är att när den utsatta i vuxen ålder konfronterar plågoandarna, har de helt olika bilder, *vi retades väl bara lite*, kan angriparna säga. Av alla de händelser som beskrivs i berättelserna är det ett par av dem som är polisanmälda, dock inte de grövsta brotten.

4.9.2 Vardagshändelser

Harriet berättar om två olika händelser, den senaste var för ett par månader sen. Harriet och några väninnor till henne blir bjudna till en fest, där de inte kände någon annan än den som bjöd in dem. Harriet brukar ligga lågt med den lesbiska profilen för att hon är rädd att folk ska få för sig att man är kinky eller nåtvarmed hon avser sexuellt udda, pisksnärtar och handbojor och sånt, sexuellt öppen. När väninnorna kommer till festen, visar det sig att de avviker ganska ordentligt. De har ingen dryck med sig eftersom de blev bjudna sent. De har tuffare kläder än de övriga kvinnorna på festen, de sjunger internationalen, berättar fräckisar, går tillsammans på toaletten alla tre, dansar med varandra och har som Harriet uttrycker det skitroligt. De har dock inte så mycket kontakt med de andra festdeltagarna, som var högskolestuderande och akademiker. Harriet kommer i samtal med en av kvinnorna på festen, kvinnan frågar henne om hon är lesbisk, varpå Harriet svarar att hon *"väl är bisexuell"*. Kvinnan uttrycker därefter att Harriet har problem, eftersom hon har sådan läggning. Samtalet avslutas. Dansen pågår, Harriets två väninnor umgås med männnen på festen, men efterhand börjar väninnorna upptäcka att det inte är så bra stämning runt dem. Harriet kände att det var olustigt att de andra blev provocerade av dem när de dansade med varandra. De bestämmer sig för att gå från festen. I hallen har det varit lite gruff med en av kvinnorna, som tycker att de ska gå. *För ni passar inte in... ni är ju så sexuellt provokativa, ni passar inte in. Ni får gärna ha er sexuella läggning, men kom inte hit och provocera!'*

Kvinnorna går från festen, men nere på gatan kommer de på att de måste gå på toaletten och dessutom behöver de ringa efter en taxi. De går upp igen, ringer på dörren. Efter en stund öppnar en av männen på festen *'ni är inte välkomna här längre, nu får ni faktiskt gå'* säger han. Kvinnorna (Harriet sitter i trappan bakom sina väninnor) säger att de bara vill gå på WC och ringa efter taxi. De står och dividerar ett slag. En av väninnorna ser att killen plötsligt ger den andra väninnan en snyting. *"Och jag blir så här... vad är det som händer!!? Och sen helt plötsligt så ligger hon nedtryckt i trappen, bredvid där jag sitter. Precis bredvid där jag sitter, han bryter upp armen på henne på ryggen och trycker ner hennes ansikte liksom i trappen, så hennes huvud är vänt mot mej. Och hon skriker Harriet hjälp mej han bryter armen på mej hjälp! Och det enda jag hinner säga är 'vad fan gör du, är du inte klok! vrålar jag åt honom, släpp henne!'.*

Och sen kommer jag inte ihåg nånting förrän jag ser att det rinner blod i trappen. Jag sitter fortfarande kvar i den här trappen och det rinner blod och jag liksom tittade upp och tänkte kommer det från taket... så konstigt, och så kände jag i ansiktet och så fick jag blod i hela handflatan. och då tänkte jag jösses, det är jag som blöder. Och det rann ju, det rinner ju ner i trappen liksom det blir sån där rännilar av blodet och jag kände att det var blött i hela ansiktet...

Dagarna närmast efter denna händelse tillbringar de tre kvinnorna mestadels tillsammans hemma hos Harriet. *"Vi gick och hasade runt i morgonrock och joggingbrallor i flera dar och jag vet att jag orkade inte, jag förmåde inte duscha, jag vågade inte heller duscha för det här med ögat, det var ju djupt, ganska djupt, men inte så stort ändå, ... så jag gick ju runt i nåt mentalt töcken där och jag hade samma kläder både nätter och dagar och jag sov i samma kläder och det var ju därför som jag inte upptäckte förrän tre fyra dagar senare att jag var helt blåslagen på armen också."*

Den andra händelsen Harriet råkat ut för, och som hon har polisanmält, inträffade på en tunnelbanestation. Harriet och hennes flickvän väntade på tåget. En yngling urinerade i närheten på perrongen,

vi tjoade åt honom 'vad fan håller du på med, det luktar bara kiss om såna som dej'! Han ta sig i skrevet så där 'kom och sug av den då, din djävla hora, vill du se kuk din djävla fitta' och såna trevliga saker som unga män brukar kunna säga. Jag svarade 'tack, men nej tack inte idag'. Tåget står still på perrongen vi går på, han och hans kompis kommer efter, båda skriker 'djävla lebbor'.

Ynglingarna attackerar Harriet och flickvännen. Harriet får en snyting över ansiktet/örat och en spark i mellangärdet. Flickvännen blir sparkad bakifrån över rumpan och låret. Ett par av de manliga passagerarna kom till kvinnornas hjälp, liksom ett par väktare.

När Harriet jämför händelserna på perrongen med de på festen menar hon att festhändelsen var mycket värre.

...det subtila hatet, att alla, 30-40 personer på den här festen tyckte att jag var en så otäck och läskig typ att jag gjorde mig förtjänt av det där... Det som jag inte

tyckte var så läskigt med tunnelbanan, det var att jag fattar ju honom. Jag förstod att han tyckte vi var inte kloka som ville pussa på varann, det ska man ju inte göra. Jag menar det var mer direkt, det var rakt. Han hatade oss, hej och hå! För att vi var flator, så var det med det!

Anna berättar: *Jenny och jag höll ofta varandra i hand ute på stan, svagt minne av att nån skrek något, men inte jävligt hotfullt, kan ha förträngt det.* Vid ett annat tillfälle satt Anna med några lesbiska väninnor på en krog och fick freda sig mot först uppvaktande, sen hotande man.

Den tredje typen av händelse som Anna berättar om, är skeendena i grannskapet där hennes lesbiska kollektiv hyrde hus ett par år under 80-talet. På hösten började attackerna:

ynglingar började kasta ruttna äpplen på huset, massor av äpplen, sköt med en slags slangbella. Smack! Hela fasaden och fönstrena på framsidan var nedsölade. Kom från ett hus mitt emot.. På vintern började det kastas smällare mot huset. En stor smällare hade satts fast på handtaget och det var ett stort brännmärke på dörren. Dom sprängde också sönder brevlådan. Gick inte att se vilka de var, bara att unga personer sprang från området. Sen blev huset beskjutet med luftgevär mot fönstrena, ett fönster gick sönder. Vi ringde till polisen, men inget annat hände än att man såg polisbilar lite oftare som körde förbi.

Kvinnorna ringde även till ett grannhus, varifrån de misstänkte att pojkarna kom. Då kom en delegation mammor ner till kollektivet, de var mycket upprörda och skällde ut kvinnorna.

De gick på oss som att vi var småungar: 'Jaha, har ni något emot pojkar här? Hatar ni män? Ni vill väl åt alla pojkar, om det är allvarligt kan ni ju polisanmäla. Tonårspojkar är tonårspojkar, pojkstreck får man acceptera. Om ni inte har klara bevis för de här anklagelserna, kommer vi att anmäla er för trakasserier.'

Jonas är på hemväg: *Det var nyårsafton och så gick jag hem på kvällen och så var jag omgiven av en så där 10-12 personer som kom på gatan. Och dom frågade nånting om har du en cigarett, och sen så sa dom 'är du bög?' Och då när jag liksom inte reagerade, inte det att jag sa att jag var bög, utan det var det att jag inte reagerade tillräckligt snabbt. Då tog dom det som att, och då försvann hela gänget. Och sen vände jag mej om och då stod dom några meter bakom och så stod dom liksom så där man gör i fotboll, man peppar sig själv liksom heja heja heja, och håller armarna om varandra i ring. Och då tänkte jag shit, dom tänker slå ner mej och jag tänkte ta mej därifrån, men hann inte det. Och då blir jag på något sätt nerslagen i bakhuvudet så att jag faller framåt och sen så lägger jag mej i.... så att jag liksom skyddar ansiktet och då så sparkar dom mej, sparkar sönder ansiktet och tänderna och magen, men det var tänderna som.... så jag har fått, jag*

har några nya tänder och även satt in här (visar).

Gärningsmännen beskrivs som unga män, nyktra, svenska, har justa kläder och hästsvansar och långt hår. Dom är nån sorts villaförortskillar menar Jonas, som påpekar att det är märkligt att de strax efter tolvslaget på nyårsafton är nyktra. Och det handlar inte om pengar, utan det handlar om att dom ska träna karatesparkar liksom, kommenterar han. Vid ett annat tillfälle åker Jonas tunnelbana:

Alla andra har lämnat tåget för att det kommer in ett gäng ungdomar som har tagit över tåget, dom kan öppna dörrarna och stoppa tåget på nåt djävla sätt. Så dom enda som finns i tåget är chaufförен och jag, och dom. Då har jag väldigt kort frisyr, då kommer de fram och känner på den. ... det är ju inte så att jag säger att jag är bög va, men...dom sitter runt mej och sen går jag av ... och så går dörrarna igen och tåget går, men då stoppar dom tåget på nåt sätt, dom öppnar dörrarna,.. Och rusar efter mej och sparkar mej i ryggen, så att jag åker alltså över hela perrongen. Framstupa, när jag kommer fram till dörren så är jeansen uppslitna av att ha gnuggats där, då får jag hjälp av spärrvakten... men jag klarade mej.

Kommentar

I kategorin vardagshändelser handlar de tre fallen om utsatthet i eller utanför eget eller annans hem, på stan, på krog och tunnelbana. Den misshandlade mannen hittar ingen förklaring till varför han blev nedslagen, annat än att gänget frågade om han var bög. Misshandeln får årslånga konsekvenser, och han isolerar sig inomhus. I fest-fallet har de utsatta betett sig udda, och de tolkar utsattheten som en reaktion på detta. Vid ett senare tillfälle står samma kvinnor på en perrong och väntar. När en urinerande man får tillsägelse av dem, blir de misshandlade och nedsättande kallade för lesbiska. De utsatta tillbringar ett par dagar inomhus dryftar händelserna. Kvinnorna i kollektivet utsätts för grannpojkarnas aggressivitet men agerar starkt och upprepade gånger emot attackerna. En trolig anledning till försvarsinställningen är förstås att det är fråga om fem kvinnor som tillsammans blir attackerade och tillsammans kan agera mot attackerna. Av dessa händelser är det endst det (juridiskt sett) grövstamisshandelsfallet som inte är polisanmält.

4.9.3 Händelser som är relaterade till gayarenor

Agneta berättar om en gudstjänst för homosexuella i Storkyrkan gruppen Maranata trängde sig in

sedan reste de sig och skränade under gudstjänsten, så även under tyst minut i parken tidigare. De satt spridda och många långt fram. De skulle springa fram och välta (det extrainsatta) *nattvardsbordet - det finns bilder på detta. Det fanns emellertid funktionärer och civila poliser i kyrkan som handgripligen stoppade dem. Alla prästerna och biskopen gick ut på trappan. Det var kamp, den fredliga lösningen. Råttorna stod bakom homofilerna som stod hand i hand och framför dem paraderade alla ut sjungande We shall overcome.*[177] *Så fort skikandet började tog en man upp sången. Så skedde under några år. Skrämmande. Det kvinnliga polisbefälet på trappan sa att "Ni får skylla er själva, varför ska ni ha gudstjänst?".*

Vid ett par tillfällen har Agneta fått snuskiga brev vilket hon tycker är förvånande lite med tanke på hur ofta hon synts i media och att hon står i telefonkatalogen. Vidare är det fråga om ett par tillfällen då hon har blivit hotad av en lesbisk kvinna, och vid ett annat tillfälle blivit fysiskt angripen av en annan. Agneta förklarade händelserna med att dom hade kommit snett, och hon tog inte upp dessa angrepp som brott i. *Jag klarade ju av det.*

Henrik berättar om en kväll när han var på hemväg. *Jag gick längs kanalen vid Serafimerlasarettet* (ett område då var känt för homosex-raggning) *, området var tomt, jag satte mej på en bänk. Såg en man på avstånd som närmade sig, Han var prydlig och såg ut som vem som helst, kavaj och byxor, prydlig, lite tunnhårig. Jag tittade på honom, han kom fram och frågade 'Har du stor kuk?' Det ska du skita i, svarade jag. Då fick jag en snyting i ansiktet direkt. Hann inte reagera. Ramlade ner från bänken. Låg på marken. Mannen stod med höjt ben som för att sparka mej. det gjorde han och jag blev medvetsklös. Efter en stund vaknade jag upp, ensam, han hade inte tagit plånboken. Jag raglade mot korvståndet mittemot Stadshuset, det droppade blod om mej. Jag ville bara låna en servett för att torka bort blodet med. Men kvinnan i kiosken ringde ambulans när hon såg ur jag såg ut. Ett ungt par stannade och tog hand om mej. Svimmade och vaknade upp dagen därpå på sjukhuset. Det blev polisanmälan i och med att det unga paret hade berättat för polisen, de följde med till sjukhuset. Tre dagar låg jag inne, fick bl a sys över ena ögat. Jag var blodig, hade fläskläpp, brillen-effekt, blå ögon. Allt våld var mot huvudet. Efter ett par veckor insåg jag att jag måste göra något åt att jag mådde psykiskt dåligt av detta. En läkare på sös, psyk, menade att det var mitt eget fel, det som hade hänt så jag gick inte till den läkaren mer.*

177 Detta var innan B Friggebo gjorde sången känd för andra stämningar.

Detta, denna utsatthet var på grund av att jag var homosexuell, annars hade jag ju inte varit där. Det var hemskt, jag förstod hur en tjej som blivit våldtagen kan känna sig. Jag vågade inte gå ut på ett tag.

Några år senare befinner sig Henrik i en park, där han pratar med en bekant. Han ser något i ögonvrån, det är ett par killar i ett buskage, en av dem skuttade fram och ville ha en cigarett.

Jag rökte och gav honom fimpen, det är min sista, du kan få den. Men han var ute efter att mucka gräl. Henrik berättar att två andra killar hoppar fram och på honom. *Jag slog mej lös, avvärjde ett slag och skrek högt samtidigt som jag rullade ner för slänten i kullerbytta. En av killarna försökte få tag på mej, men det gick inte. Jag skrek och skrämde dem. Min kamrat kom rusande. Men inte någon mer. Parken var välbesökt den kvällen. Polisen kom på två minuter, någon av de boende måste ha sett, och ringt. Då kom andra killar i parken fram och undrade vad som hänt.*

Klaus berättar: "*Jag förstod redan från början att det var nåt som inte stämde med mej, för att jag lekte med dockor, jag var inte intresserad av tjejer, jag var med... och så var det en knekt han var väldigt förtjust i mig. I dagens läge skulle man kunna säga att han var ...vad heter det som vill ha småbarn,....pedofil! Och sen var det ju under kriget som jag skulle vara med i Hitler Jugend, jag skulle ju vara med på allt det där, och det kunde inte jag. Då blev jag slagen. Jag kissade blod i nästan 14 dagar.*

Så småningom fick Klaus anställning på ett gods, där han blev sexuellt utnyttjad

men jag gjorde det inte till en affär eller något, men jag skaffade mej fördelar, jag visste att utnyttjar dom mej så kan jag skaffa mej fördelar.

Klaus hamnar i Sverige, föräldrarna tryckte på att han borde gifta sig, så till slut gjorde han det och skaffade barn.

Flickan, hon är gift och har barn men vi pratar inte med varandra. Jag vet inte om hon hatar mej men sedan när hon fick reda på det här. Hon vill inte, jag tror att hon hade sagt det här att hon ville inte att barnen... dom är för små för att få veta det. Hon fick reda på det av nån av mina bästa vänner, för hon hade frågat rätt fram. Hon sa att hon hatade det.

Klaus beskriver att han gick bakom ryggen på sin fru, han träffade män inne i stan och hade sex med dem.

Och i parken där åkte jag ut för överfall tre gånger. Två rånöverfall och några misshandelsfall en ville mörda mej, men jag klarade mej, det kom folk sen.

Han jobbade sent på restaurang, var på hemväg, fick gå en bra bit för att bussen hade slutat gå.

Och när jag gick gatan ner där så kom det fem stycken och hoppade på, skrek 'djävla bög' . Det var ju ett känt område, där sprang dom ju allihop, där sprang

Vita damen, där sprang Gulddamen, ja vet du hela den här baletten, jag kände ju dom allihop, dom är ju gamla nu och dom [angriparna]*visste ju om att dom gick på nätterna där.. men dom här fem, dom bara hoppade på, du vet jag fick ju slag i magen och i huvudet och i underlivet, jag segnade ju ner så jag visste ingenting. Dom skrek, men det var konstigt, för första gången då tog dom just inget, busskortet tog dom. Jag hade ju så lite pengar, dom var väl ute efter pengar.. ...*

Men sen så ligger jag där, dom sticker, det kommer en polisbil och jag talade om för dom vad som hade hänt 'ja du klarar dej nog själv' sa dom.

Men Klaus ville anmäla, polisen sa att det inte var någon idé att anmäla utan namnde sa att han skulle klara sig själv. Det andra misshandelsfallet var i början av 1960- talet:

vid kyrkan, där lurade en man in mej i ett bygge när han tog fram sin apparat då kom det ett par andra och slog ner mej. Det var bara jag som råkade illa ut, det var dom som överföll mej, och där tog dom plånboken och mina glasögon och där... ja dom tog hela väskan. Och han hade ju kniv men han sparkade mej i underlivet och i ryggen och i huvudet så ramalde jag med ansiktet ner, så jag gjorde ingenting annat än att stänga ögonen och koppla ifrån allt. Och i och med att jag låg så här så jag rörde mej inte. Det kan hända att jag domnade bort av alla dessa slag. Dom sa nånting, man kunde inte urskilja, men det kan hända att dom sa 'ja han existerar inte mer nu går vi'. Antagligen var det detta som räddade mitt liv. Och det här... allt detta förföljer ju mej. Jag får mardrömmar ibland på nätterna så jag hoppar upp och svettas... Men där var det bra, nån hade ringt piketen.. och där fick vi köra runt hela natten, och vi fick tag i nästan allihop. Det var första gången jag anmälde och det var bra. Dom hade gjort inbrott också.. och dom fick någon månad.

Men kan du tänka dej jag måste ju hemlighålla det här för min fru, för jag var ju gift då. Och så stod det i tidningen: HOMOSEXUELL MAN ÖVERFALLEN VID KYRKAN. Och mitt namn.

Klaus tog kontakt med tidningen och frågade om det verkligen var tvunget att de skulle ha hans namn med, varpå redaktören hotade med att skriva mer om Klaus inte höll tyst.

Så jag tog på mig otrohet med en annan man. Jag tror att jag är den första i historien som sagt i rätten att jag var otrogen med en annan man. Så det blev ju skilsmässa.

Vad jag än gör, så går det snett... Mitt öde har bestämt att jag ska misslyckas överallt. Så jag försöker straffa mej själv, jag försökte ta självmord, men sen började jag resa, Tunisien, kom i kontakt med de första marockanerna där. Och när du är kvinnlig och tärningen faller på plats.....och det stämde för mej.

[Klaus antyder att den sexuella rollfördelningen passade honom]. Klaus utvecklar en relation med en av killarna, Klaus lånar ut hundratusentals kronor, men får inte igen pengarna. Och killen lämnade honom.

Kommentar

Berättelserna i denna kategori innehåller scener från en gudstjänst och från två områden kända för kontakter homosexuella män emellan. Alla tre personerna har polisanmält något av brotten, men inte alla angrepp de utsatts för. Två av dessa tre intervjupersoner har vid poliskontakt fått höra att de bör skylla sig själva för sin utsatthet. Dels om man raggar män på gatan i Göteborg på 1960-talet, dels om man håller gudstjänst med homosextema i Stockholm på 1990-talet.

4.10 Sammanfattning

Litteraturen om de utsatta homosexuella populationerna visar att de, jämfört med de icke utsatta, är öppnare med sin homosexualitet, att män är mer utsatta än kvinnor och att personer med utländsk bakgrund är mer utsatta personer utan sådan bakgrund. Grupperna skyddas inte av sina familjer, utan utsätts även där för angrepp på grund av den sexuella läggningen. De äldre är mer utsatta om man frågar efter utsatthet under en livstid. De allra yngsta, 16-24 år, är emellertid mer utsatta på kort sikt, när man frågar efter de senaste tolv månadernas händelser.

Undersökningarna om de utsatta i dessa homosexuella populationer visar samma mönster, med undantag för att de med utländsk bakgrund skulle vara mer utsatta. Dessutom har de utsatta ett aktivare uteliv och är mer engagerade i förbindelser med andra än partnern. En tredjedel av de utsatta var påverkade av alkohol vid utsattheten. Av de yngsta var hela 63 procent påverkade.

Litteraturen om brotten visar att det handlar om trakasserier, hot, egendomsbrott och våld. Rangordningen varierar beroende på studiedesign och urval. Det visar sig också att mer än hälften av de utsatta var upprepat utsatta. Jämförelserna med mina populationer visar en god överensstämmelse. Ett exempel är uppskattningen som en av de mest renommerade forskarna på området har gjort angående utsatthetsnivån i USA: mellan 10 och 25 procent av personerna i de homosexuella populationerna har utsatts för hatbrott på grund av sin sexuella läggning. Det finns många studier som visar betydligt högre utsatthet, upp till 60 procent av de tillfrågade, men nyssnämnda uppskattning är författarens bedömning av faktiskt utsatthet för hatbrott. [178] Andelen utsatta i mina studier är 26 procent. I en av populationerna är det 74 procent av dessa som utsatts upprepade gånger. Upprepningsmönstret visar sig även i de brott som de homosexuellas organisationer utsatts för.

Mediabilden visar att både traditionella media och gay-media är koncentrerade på det grövsta våldet. Traditionella media uppvisar sedan början

[178] Herek 1998c s 71.

av 1990-talet en kraftig ökning av antal artiklar per händelse.

Berättelserna från de personer som utsatts upprepade gånger visar spridningen i utsattheten, både på olika arenor och i olika skeden av livet. Spridningen av olika brottsplatser visar också att det kan vara svårt att undvika vissa platser för att minimera riskerna att utsättas för brott på grund av sexuell läggning. Då handlar det inte bara om gayställen, utan också om kyrkor, hem, skola och arbetsplats.

5 Platserna

5.1 Platser, litteraturen

Platsbestämmelser är centrala i kriminologiska teoribyggen eftersom det är där sammanföringen av den motiverade gärningsmannen, det lämpliga offret och frånvaron av kapabla väktare inträffar.[1] I många kriminoloigska undersökningar ställs frågor om hur ofta man är ute på kvällarna och om man arbetar utanför hemmet. Däremot tar undersökaren sällan reda på vilken aktivitet offret deltagit i just när hon/han blev utsatt. Detta innebär att länken mellan aktivitet och utsatthet ofta fattas. Detta minskar också chansen att kunna dra slutsatser om orsakssamband.[2] Exempel på sammanlänkande frågor är *Inträffade denna händelse på ditt arbete?* eller *Var befann Du Dig när denna händelse inträffade?*[3] Det som rekommenderas är att relationen mellan aktivitet och platsen där viktimisering sker ska framgå.[4] Hem, arbete, skola visade sig vara brottsplats i 75 procent av alla brott i en undersökning om generell brottslighet.[5] En sådan specificering på plats och aktivitet har i vissa fall givit oväntade resultat. Ett exempel är att bilden av fritiden som den farligaste tiden/arenan fått ge vika för arbetsarenorna.[6] Att vistas i skolan utkristalliserades som den farligaste aktiviteten.[7] Detta förklaras av att

- i skolan finns en samling av brottsbenägna personer på ett ställe
- individen tillbringar mycket tid i skolan
- den sociala organisationen i skolan innebär att det inte går att välja bort personer som utsätter en för brott.[8]

Flera av de utländska studierna om homosexuellas utsatthet fokuserar just på var brotten begåtts. En del av studierna har till och med begränsats till att gälla enbart vissa platser, som park, campus, staden eller delstaten. En fördelning på brottsplatser och på kön i en undersökning visar att 67 procent av bögarna utsattes i gayrelaterade områden (bar, raggområde, gata med homostämpel, vid homosexfestival o dyl). Av de lesbiska blev 45 procent utsatta på sådana ställen.[9]

Beroende på vilka brottstyper undersökningen lyfter fram, får vi ett spektrum av olika brottsplatser.

---

1 Lynch 1991 s 545.
2 Lynch 1991 s 545.
3 Lynch 1991 Apendix A s 565.
4 Lynch 1991 s 548.
5 Lynch 1991 s 549.
6 Lynch 1991 s 551 med syftning på Hindelang 1978.
7 Lynch 1991 s 553.
8 Lynch 1991 s 554.
9 Comstock 1991 tabell 2.2 s 35.

1. Är det enbart fråga om våld av okänd gärningsman på t ex campusområdet, så är det bara den platsen som är aktuell.
2. Är det fråga om våld av okänd gärningsman med ospecificerad plats, får vi en bredare brottsplatsbild. Det blir fråga om gayställen, kommunikations-medel, allmänna platser, mötesplatser i parker för homosexuella män, och annans hem eller det egna hemmet (i de fall tillräcklig kontakt uppstår för att man ska gå hem till/ta hem främlingen).
3. Är det fråga om våld med okänd eller känd gärningsman, breddas bilden ytterligare vad gäller brottsplatser. Här kan det dessutom bli fråga om skolor, arbetsplatser, ursprungsfamiljens hem osv.
4. Är det slutligen fråga om all brottslighet som homosexuella utsätts för på grund av sin homosexualiatet, är också utbudet platser obegränsat. I en studie om anti-homosexuellt våld, som bl a fokuserar på platser, dras slutsatsen att det finns så många olika platser att några mönster inte kan skönjas.[10]

Homosexuellas utsatthet i skolor är således omvittnad. Ungdomarna tillbringar mycket tid i skolan och de utsätts där både för verbala och fysiska attacker. Enligt en amerikansk undersökning rapporterade hälften av de (nu) vuxna respondenterna att de hade blivit utsatta i skolan.[11] Enligt en brittisk undersökning bland homosexuella ungdomar skedde 40 procent av de våldsbrott de utsatts för just i skolan och i hälften av dessa brott var det klasskamrater som var gärningsmän. Nästan 80 procent av dem under 18 år hade blivit verbalt trakasserade av klasskamrater. [12] Forskningen om brott mot homosexuella har särskilt uppmärksammat riskerna att utsättas i skola och högskola.[13] Även arbetsplatser har utvisat sig vara vanliga brottsplatser när homosexuella utsätts, här har särskilt lesbiska kvinnors utsatthet uppmärksammats i forskningen.[14]

[10] Van den Boogard 1989 s 52.
[11] D´ Augelli 1998 s 200.
[12] Mason & Palmer 1996 s 54-55.
[13] Bodinger & Sancho 1992 respektive DÁugellli 1989.
[14] Schneider 1984, Tayler 1985.

Enligt en brittisk undersökning visade sig följande platsfördelning för bögars och lesbiskas utsatthet:

Tabell 5:1 Fördelning av brottsplatser, brittisk studie om brott mot homosexuella, 1996, rangordning efter förekomst, procent

Brottsplats	Andel utsatta %
Ute på gata	27
Nära gaypub/klubb	21
Nära/i hemmet	15
Raggningsområde	13
Skola, jobb	8
Transportmedel	4
Övrigt	12

Källa: Mason & Palmer 1996 s 10.

I vilken mån författarna vid framställning av tabellen i 5:1 har tagit hänsyn till fall av upprepad utsatthet framgår inte.

En av anledningarna till att utsattheten för brott mot homsexuella är mer omfattande i större städer är att det där finns fler gayidentifierade platser och att presumtiva gärningsmän därför lättare kan lokalisera presumtiva offer. På mindre orter antas våldet vara mer geografiskt spritt.[15] Dessutom är skillnaden mellan att komma ut i en liten och i en större stad betydande. De unga homosexuella i småstäder som inte har någon homosexuell referensgrupp kan till och med växa upp okunniga om sin egen läggning.[16] En plats där social interaktion kan ske är ju en nödvändighet för att en grupp, t ex homosexuella, ska kunna fortleva.[17] Forskningen kan sammanfattas med ett konstaterande av att ju mer offentliga mötesplatser för homosexuella det finns, desto större är exponerings-riskerna och riskerna för våld och annan brottslighet.

[15] Harry 1992 s 119.
[16] Herdt 1989 s 293.
[17] Achilles 1967 s 175.

Enligt den norska studien från 1998, där man har redovisat platser för utsatthet när det gäller hot och våld, ser könsfördelningen ut så här:

Tabell 5:2 Platser för utsatthet för hot och våld, i en norsk studie från 1998, kön, procent.

Plats	Alla	Andel kvinnor,	Andel män
	%	%	%
På uteställe/utanför	41	24	48
Annan off. plats	41	41	41
Hemma hos den utsatta	18	34	11
Cruising/park	7	2	8
Annat privat hem	6	13	4

Källa: Hegna m fl 1999 s 257, tabell 7.5.18

Tabellen visar att de vanligaste platserna för utsatthet för männen är de publika arenorna som uteställe eller annan offentlig plats. Medan kvinnornas platser för utsatthet är offentlig plats och på andra plats det egna hennet.

Ett sätt att undersöka på vilka platser brott mot homosexuella begåtts, är att fokusera frågorna runt platserna, dvs att fråga de personer som arbetar/verkar på eller besöker dessa platser. Detta har Arbetsgruppen med uppgift att motverka och förebygga rasistiskt och annat etniskt relaterat våld försökt göra genom att sända ut enkäter till 49 organisationer för lesbiska och homosexuella. Alla de 13 organisationer som svarade uppgav att man hade erfarenhet av våld och annan brottslighet i anslutning till lokalen. Det är bara några av de 13 organisationerna som nämns i betänkandet och de är fördelade på Uppsala, Stockholm, Göteborg (2), Helsingborg och Piteå. I redovisningen av vad man har blivit utsatt för på de olika ställena ingår skadegörelse, bombhot, kontinuerlig vandalisering, lampkrossning, dödslistor med namn på medlemmar som lagts ut på internet, misshandel mot ordförande, hot när aktiviteter har pågått mm.[19]

En plats som är mycket speciell och omdebatterad är de sk "bath houses", för homosexuella män, vilket torde motsvaras av de svenska, sedan 1987 illegala, bastuklubbarna.[20] Den svenska lagtexten stadgar:

Tillställning eller sammankomst till vilken allmänheten har tillträde får inte anordnas, om den med hänsyn till utformning, inredning eller beskaffenhet i övrigt av den lokal eller plats där den skall äga rum och den

[18] Hegna m fl 1999 s 257, totalt 341 personer, varav 96 kvinnor och 245 män.

[19] Ds 1998:35 s 140-142

[20] Lag 1987:375 om förbud mot sk bastuklubbar och andra liknande verksamheter.

verksamhet som förekommer eller är avsedd att förekomma eller annan omständighet är särskilt ägnad att underlätta för besökare att ha sexuellt umgänge i lokalen eller på platsen med annan besökare.

Den amerikanska motsvarigheten lyder:

No establishment shall make facilities available for the purpose of sexual activities where anal intercourse, vaginal intercourse or fellatio take place. Such facilities shall constitute a threat to the public health.[21]

Förbudet har kritiserats högljutt över hela världen av homosexuella män som haft dessa ställen som mötesplatser och tillbringat en avsevärd del av sina sociala liv där. Förbudet har kommenterats med att myndigheterna gör platser till syndabockar för det som utspelas där.[22] Det har hävdats att baden erbjöd solidaritet, kontakter och kamratskap över klassgränserna samt möjlighet till erotiska möten, en social mötesplats och skydd mot attacker.[23] Veterligen är brott mot homosexuella ovanliga på dessa platser. Det sistnämnda förhållandet är av stort intresse för ämnet homosexuellas utsatthet för våld. I synnerhet som det är väldokumenterat att de mötesplatser utomhus som homosexuella män har ofta drar till sig bög-knackare, vilket gör mötesplatserna farliga. Eller som det har påpekats: *Det är inte det att vi dras till farliga platser - det är de platser vi går till som blir farliga.*[24]

I sammanhanget kan en jämförelse med turism och utsatthet för brott göras. Det har visat sig att turisters risker att utsättas för brott är 20 gånger större än för en bofast[25] Detta beror bl a på bristande lokalkännedom och kulturkompetens. Men också på att de är berusade, exponerar sig som turister och att de slappnar av. Vissa av faktorerna kan säkerligen appliceras på gaylivets mobilitet.

Det är känt att många homosexuella flyttar från mindre städer till större för att kunna leva öppnare.[26] Detta gör att de riskerar att bli utsatta inte bara p g a sin homosexualitet, utan även för att de inte känner till den nya orten. Rotlöshet och instabilitet har tolkats som kriminogena faktorer, den "supermobila" dras lättare in i viktimiseringar.[27] Att flytta från sin födelseort till en större ort, för att kunna leva som homosexuell, har kallats *"sexual motivated migration"*. När det gäller amerikanska förhållanden kan många homosexuella samlas i vissa stadsdelar, som t ex skedde i San Fransisco på 1970-talet.[28] Detta kan i sin tur medföra en

---

21 City Health Code, section 24.2.2 Blotcher 1996 s 25.

22 Alexander 1996 s 222.

23 Bérube´1996 s 191-192. Se även Dangerous Bedfellows 1996 Introduction.

24 Eva X Moberg i Aftonbladet 980724 citat av ett uttalande i filmen Outlaws av transsexuella Leslie Feinberg

25 Hauber 1997. Detta gäller Amsterdam.

26 Information från nyckelinformant, se ven Rubin 1984 s 112.

27 Sagarin & MacNamara 1975 s 23.

28 Rubin 1984 s 112.

ökad risk för utsatthet, om den nyinflyttade inte känner till vilka platser som kan betecknas som "farliga".

5.2 Platserna, undersökningarna

5.2.1 Brottsorter

Som redan påpekats är följdfrågorna om brotten kopplade till det brott som respondenten bedömt som det allvarligaste, i de fall hon/han varit utsatt upprepade gånger. Det är om dessa brott, och oftast endast om dessa brott, som följdinformation finns.

Tabell 5:3 Geografisk fördelning av platser för utsattheten, Riket 1996, procent

	Brottsplats N=313 %
På hemorten	62
Stockholm som gäst	12
Göteborg som gäst	5
Malmö som gäst	2
Annan ort i Sv. som gäst	13
Utomlands	6

29

Tabell 5:3 visar således platserna för de allvarligaste utsattheterna, enligt respondenterna själva. Variationerna är stora när det är fråga om var man har blivit utsatt. Tendensen är att storstadsborna blir utsatta i sina hemstäder medan landsortsborna åker till dessa och blir utsatta där. Ett exempel är att ingen av de utsatta från Luleå blivit utsatt i hemstaden. Det är emellertid fråga om ett litet antal som utsatts. Däremot är Östersunds-respondenternas 40 procent utsatta i hemstaden exempel på en låg siffra, som kan jämföras med att göteborgarna till 82 procent blivit utsatta i hemstaden.

Tablå 5:1 visar på vilka orter i Sverige utsattheten var merst omfattande. Indelningen har gjorts i låg, medel och hög utsatthet, utifrån genomsnittet på 23 procent för hela landet.

29 Frågan ej med i Grupperna och ej likalydande i Stockholm.

Tablå 5:1 Andel utsatta för brott p g a sexuell läggning, geografisk fördelning, Riket 1996 och Stockholm 1995, procent

Låg utsatthet (-15%)	Medelutsatthet (18-24%)	Hög utsatthet (30-44%)
Falun	Gävle	Borås
Halmstad	Helsingborg	Göteborg
Karlstad	Linköping	Norrköping
Kristianstad	Luleå	Trestad
Nyköping	Lund	Västerås
Östersund	Malmö	
	Piteå	
	Skaraborg	
	Stockholm	
	Vätterstad	
	Växjö	
	Uppsala	
	Örebro	

5.2.2 Geografisk spridning av utsattheten enligt organisationerna

Utifrån organisationernas svar om vad de/gästerna blivit utsatta för på orten, kan följande lista sägas beskriva problemmängden, just för organisationen. Varje upptaget problem ger en markering. I denna lista har lokalavdelningen fått namn efter den ort där lokalen är belägen.

Tabell 5:4 Förekomst av olika brottstyper[30] någonsin på respektive ort, Organisationerna 1997, frekvenser.

Brottstyper, antal	Ort
19	Stockholm
16	Göteborg
14	Malmö
13	Helsingborg & Sundsvall
10	Linköping
9	Jönköping, Nyköping & Växjö
8	Uppsala
6	Halmstad & Piteå
5	Borås, Skövde & Trollhättan
4	Gävle & Umeå
3	Västerås & Örebro
2	Falun, Luleå & Östersund
1	Eskilstuna, Karlstad & Nyköping
Inga brott:	Kalmar, Kristianstad & Visby

Syftet med denna undersökning till organisationerna var dubbelt. Dels att undersöka vad just organisationerna blivit utsatta för[31], dels att undersöka om individernas berättelser från vissa orter speglades av vad organisationerna på samma orter kände till. När det gäller den senare frågan visade det sig att de orter som hade högst utsatthet enligt individerna var Västerås, Göteborg, Borås, Norrköping och Trestadsområdet (Ulricehamn, Trollhättan och Vänersborg)[32]. De orter som hade högst utsatthet enligt organisationerna var Stockholm, Göteborg, Malmö, Helsingborg, Sundsvall och Linköping.

Att uppgifterna inte överensstämmer kan bero på flera faktorer: organisationernas utsatthet är oftare än individernas utsatthet utförd av organiserade gärningsmän. För det första handlar orgnisationernas utsatthet framför allt om attacker mot själva lokalen där fönsterkross, klotter, inbrott är det

30 Brottstyperna var olika typer av hot, inbrott, skadegörelse, eldanläggelse, bombhot, angrepp mot gäster eller personal i respektive utanför lokalen verbalt respektive fysiskt, samt försöksbrott. Se vidare enkät Organisationerna, bilaga.

31 Vilket redovisades i kapitel 5, se särskilt tabell 5.9.

32 Här bör påpekas att all utsatthet individerna från dessa orter raporterade inte hade skett just på de orterna.

vanligaste. För det andra känner organisationerna naturligtvis inte till allt som gästerna har utsatts för. Och för det tredje kan angreppen mot homosexuella på vissa orter primärt vara riktade mot just organisationen för homosexuella medan de på andra orter är inriktade mot individer. På vissa orter förefaller detta sammanfalla, framför allt i Göteborg.

Det andra syftet med enkätundersökningen till organisationerna var att se om individernas berättelser speglades[33] i organisationernas uppgifter. På de orter där organisationerna rapporterade om gästers och personals[34] utsatthet i och utanför lokalen, fanns också motsvarande individberättelser om sådana händelser. Det handlar bl a om attacker mot personal och gäster utanför lokalen, Göteborg, Stockholm och Linköping är sådana exempel. Instormande gärningsmän som attackerar flera av gästerna förekom i både individernas och organisationernas berättelser från Växjö.

När det gäller förekomst av homoförtryckande organisationer är det som väntat[35] endast på dessa orter som det förekommer problem med grupperna. De orterna är Gävle, Göteborg, Helsingborg, Linköpig, Norrköping, Skövde, Stockholm, Uppsala, Västerås och Örebro. De orter där homoförtryckande organisationer finns, men utan problem för organisationerna, är Eskilstuna, Halmstad, Nyköping och Trollhättan.

De orter som 1997 anger minskning av utsattheten är Göteborg, Helsingborg, Malmö och Västerås. De orter som anger ökning av utsattheten är Borås, Linköping, Uppsala, Stockholm och Sundsvall. Ingen förändring rapporterar man från Eskilstuna, Halmstad, Jönköping, Piteå och Vätterstad. Resten av organisationerna har inte svarat på frågan.

33 I viss mån kan uppgifterna från individer respektive organisationer användas som kontroll av "sanningshalt". Problemet blir då förstås att avgöra vilka av uppgifterna som ska bedömas som mest trovärdiga.

34 Uppdelningen mellan gäster och personal är inte alltid helt strikt, då många lokalavdelningar har ideellt arbetande personal, som kan arbeta en del av kvällen för att sedan vara gäster, eller tvärtom.

35 Med utgångspunkt att det är lokala förmågor som utför dåden.

5.3 Brottsmiljöer

Platsfrågorna var uppdelade dels geografiskt, dvs på vilken ort man utsatts dels efterfrågades i vilken typ av miljö (det allvarligaste) brottet begicks.

Tabell 5:5 Fördelning av brottsmiljöer i de tre studierna, 1995 och 1996, mest frekventa angivelserna, procent.

Brottsmilö:	Grupperna N=34 %	Stockholm N=115 %	Riket N=364 %
Gata, allmän plats	37	27	29
Utanför gayställe	3[36]	34	20
Eget hem	15	14	15
Transport	18	11	2
Arbetsplats	12	1	12
Krog	6	6	8
Park	6	*)	9
Skola	3	7	5
	100%	100%	100%

*) Frågan ingick ej i enkäten

Fördelningen av brottsmiljöerna är som framgår av tabell 5:5 delvis ryckig, framför allt när det gäller Utanför gayställe. Det troliga är att respondenterna i Grupperna inbegripit viss del av den kategorin i kategorin Gata/allmän plats, vilket ju är korrekt, men intetsägande. När det gäller kategorin Transport är det ju betydligt vanligare med kollektiva transportmedel i storstäderna än på landsorten.

[36] Gissningsvis har man med gata/allmän plats här även avsett utanför gayställe.

Tabell 5:6 De mest frekventa brottsmiljöerna i Riket, 1996, fördelade på kön, frekvens och procent.

	Antal utsatta N=338	Andel av männen %	Andel av kvinnorna %
Gata	110	36	23
Gayställe	73	20	24
Hem (e/a)	61	16	26
Skola/arb	61	16	26
Park	33	12	1

37

Tabell 5:6 antyder att kvinnors och mäns utsatthet för brott p g a att de är homosexuella varierar något när det gäller i vilka miljöer de blir utsatta. Männen utsätts främst på allmän plats, 68 procent, medan inte ens hälften av kvinnorna, 48 procent, utsatts på sådan plats.

5.4 Berättelser om brotten

I enkätsvaren ingår i många fall en berättelse om vad som hände, när det enligt respondenten allvarligaste brottet begicks. Dessa berättelser kan sägas vara en länk mellan det kvantitativa och det kvalitativa materialet. Antalet utsatta personer i hela undersökningen är 705, antalet berättelser 835. Diskrepansen beror på att många personer varit utsatta flera gånger och en del av dem har valt att berätta om flera tillfällen då de utsatts för brott. Berättelsernas längd varierar mellan ett par ord till en halv sida. Jag har ordagrant skrivit av det respondenterna skrivit men korrigerat ett fåtal stavfel.

Berättelserna är sorterade på brottsmiljö. Detta leder till att det finns många misshandelsfallen i kategorierna allmän plats, gayställe respektive park. Många trakasserifall finns i kategorin skola/arbetsplats, och att många inbrott, telefontrakasserier, brevhot, liksom familjevåld finns i kategorin hemma. Brottsmiljöerna fördelar sig enligt följande:

37 N= 338, varav 78 kvinnor och 260 män.

Tabell 5:7 Brottsmiljöer där den (enligt respondenten) allvarligaste utsattheten på grund av homosexualitet skett. Grupperna & Stockholm 1995 och Riket 1996, frekvens och procent.

Brottplats	Antal berättelser	*Andel %*
Allmän plats	179	*22*
Hem	128	*15*
Gayställe	113	*14*
Skola/arbetsplats	111	*13*
Park	51	*6*
Krog (hetero)	50	*6*
Utomlands	49	*6*
Nära hemmet	34	*4*
Transportmedel	18	*2*
Okänd plats	102	*12*
	835	*100*

Av dessa 835 berättelser är det 788 där brott kan kopplas till plats. Dessa 788 berättelser är sorterade på elva platser, rangordnade i tabell 5:8.

Tabell 5:8 Vanligaste brottstyp på respektive brottsplats, Grupperna, Stockholm 1995 och Riket 1996. Frekvens och procent.

Brottsplats	Brott	Antal[38]	Andel av platsens brott %
Allmän plats	1. Misshandel	75	42
	2. Trakasserier	47	22
	3. Hot	33	19
Hemmet	1. Telefontrakass.	46	37
	2. Angrepp av fam.	16	13
	3. Egendomsbrott	15	12
Vid Gayställe	1. Misshandel	52	48
	2. Hot	34	31
Skola	Trakasserier	28	67
Arbetsplats	Trakasserier	59	79
Park	Misshandel	27	54
Utomlands	Rån	21	43
Nära hemmet	Vandalisering	17	50
Heterokrog	Misshandel	21	46
Övriga platser	Misshandel	26	40

Tabell 5:8 visar en koncentration av vissa brottstyper på vissa brottsplatser. Bakom siffrorna och på typfallen ser ut så här:[39]

[38] Endast brott som har över tio utsatta på typplatsen har räknats med.

[39] Fallen som följer här är utvalda enligt principen med typfall, dvs att flera av beståndsdelarna i dessa fall återkommer i fler andra.

5.4.1 Misshandel på allmän plats

Kvinna: *En man trakasserar, skriker och hotar, kastar sedan isblock. Försökte lugna med ord, men blev sedan förbannad och skrek själv tillbaka, men utan att använda isblock. Jag tror att han uppmärksammade mitt förhållande med kvinnan jag var tillsammans med.* (AP S 720)[40]

Man: *En kille frågade om en cig utanför en restaurang. Han hörde min röst och frågade om jag var bög. Trodde han frågade om något annat och svarade ja. Fick en jättesmäll på kinden. Vände mig om och sprang. Rädsla att besöka just den restaurangen. Mobbningen i skolan var också fruktansvärd.*(AP 695)

5.4.2 Telefontrakasserier hemma

Kvinna: *Otrevliga telefonsamtal, anonymt brev. En person ringde och sa otrevligheter, som att jag var sjuk, att hela området hade sett genom fönstret vad jag höll på med för snusk, att vi grävde i varandras fittor, att han skulle försöka få mig vräkt osv. En försändelse från RFSL hade uppenbarligen av brevbäraren lagts i fel låda, den fick jag med ett anonymt brev av samma typ som ovan nämnda tillmälen. Vågade knappt gå ut i området under en tid.* (HOME 602)

Man: *Brev med hot om att bli dödad och en del uppringningar många gånger i följd utan någon röst i andra änden som ev. kan kopplas ihop med brevhotet som beskrev min läggning i förnedrande ordalag.* (HOME 1088)

5.4.3 Misshandel vid gayställe

Kvinna: *Vi var tre damer som gick hem från ett homosexuellt ställe. En totalt okänd man stod och väntade utanför. Han följde efter oss och kastade sig över oss med slag och sparkar. Det otäcka var att ingen hade yttrat ett ord eller ens lagt märke till mannen. Det var alltså totalt oprovocerat. Vi klarade oss tack vare att vi var tre personer som slogs tillbaka. Jag går aldrig ut i min hemstad utan minst två personer till. Blåmärke.* (GAYSTÄLLE 1046)

Man: *Vad är allvarligast? Rånförsök med kniv och spark? Kastrationsförsök med kniv och rispning i handen? Jag väljer misshandeln. Efter att ha gått ut från ett gaydisko tillsammans med två kompisar, en kille och en tjej, kom tre killar springande med fjäderbatonger i händerna. De gav sig alla på mig då jag spontant beredde mig på försvar i stället för att springa. Jag hann aldrig ångra mig, utan*

[40] AP S 720. Koderna som nu följer efter berättelserna är relaterade till löpnumreringen där AP betyder allmän plats, S Stockholm och 720 enkätens nummer. Några namn till enkäterna finns naturligtvis inte. De anges här för att jag ska kunna gå tillbaka till hela berättelsen.

blev slagen främst mot huvudet och vänster arm, som jag skyddade mig med. Efter ett tag sprang de iväg. Då hade jag näsblod, sår på näsa och hand. Hade smärtor i ansikte, vänster arm och höger öra. Örat var svullet. Blev tvungen att uppsöka sjukhus. Näsblödningen stoppades, blev undersökt och fick penicillin mot inflammation i örat. Smärtor och obehag vid möte med andra människor. (GAYSTÄLLE 1033)

5.4.4 Mobbning mm i skola

Kvinna: *Förolämpning, förtal i skolan.* (SCHOOL 884)

Man: *Skolmobbning. Gärningsmännen kallade mig bög och detta var för mycket för en känslig tonåring som var på väg att hitta sin identitet. Komma-ut processen blev försenad.* (SCHOOL 1594)

5.4.5 Mobbning mm på arbetsplats

Kvinna: *Jag och min flickvän mobbades och trakasserades på vår fd arbetsplats. Vår arbetsledare använde våra kollegors allmänna skitprat och fördomar och schåsade upp dem emot oss för att själv komma åt oss (indirekt, svartsjuk?) Det hittade på saker om vad vi skulle ha gjort på arbetet ('knullat i tjänstebil'). När vi tog upp saken med gruppen rakt och ärligt och berättade att vi mådde dåligt av att det pratades om oss, vände de allt emot oss och de sa att det var vi som satt och pratade skit om dem på raster o dyl, inte tvärtom. Det blev outhärdligt sedan. De reste sig och gick ut t ex när vi kom in. Ont i magen, sömnsvårigheter, ångest att vistas bland mycket människor. Psykolog, sjukskrivning. Sade upp oss själv med tre månaders uppsägningstid.* (SCHOOL)[41]

Man: *Blev utsatt på min arbetsplats för mobbning. Det var väldigt konstigt, det ändrade sig från en dag till en annan . Jag hade efter över 10 år på samma arbetsplats blivit någon som sa, gjorde, betedde sig fel, att många tidigare väldigt bra vänner vände mig ryggen, men det var aldrig någon som sa att jag var bög. Men det var samma år som jag kom ut och blev medlem i RFSL. Min chef tryckte upp mig mot väggen och hotade slå mig på käften.* (SCHOOL 835)

41 Både skola och arbetsplats är kodade som SCHOOL. Manuell sökning på uppldeningen gjordes sedan på arbetsplats respektive skola.

5.4.6 Misshandel i park

Kvinna: Ingen kvinna har berättat om brott i park.[42]

Man: *För ca tre år sedan var jag ensam och ville ha någon att krama om. Gick ner i parken, träffar en kille på en bänk. Vi började gå. Då kom ett gäng nynazister. 'Ledaren' hade till och med en lång läderrock. Flinande ung idiot! Sparkad i huvudet och ansiktet, dom skrek bögdjävlar. Öppna sår i ansiktet, polisen körde mej till sjukhuset. Sjukskriven en vecka. Jag går aldrig mer i parken igen!* (PARCH 1047)

5.4.7 Hot och våld utomlands

Kvinna: *Jag plus några andra lesbiska satt runt lägereld på stranden i Grekland, Lesbos, då några grekiska unga män kom och uppträdde mycket aggressiv mot oss. Tog brinnande pinnar ur elden, hotade våldta oss, förstöra tälten mm. Vi flydde till byn. Flera gånger uppträdde de hotfullt mot oss, men de gick aldrig till handgripligheter. Vi visade öppet vår läggning och de använde det mot oss. Skrek diverse homosexuella skällsord.* (ABROAD S 715)

Man: *3 killar rånade mig och frågade först om jag var gay. Det hände i Sydney, Australien av inhemska män. Rånad på kläder, smycken, skor, allt som jag hade på mig samt söndersparkad ben, armar, käkbrott, magen, tarmbråck mm. Är alltid rädd ensam på kvällen ute. Känner fortfarande sparkarna mot huvud och kropp. Känner ljuden när fötterna träffar. Känner nu inget hat men i början ville jag bara skaffa pistol och leta efter dom 3 killarna samt skjuta knäskålarna av dem, hemsk längtan va!? Var på hemväg en söndag eftermiddag.* (ABROAD S 1374)

5.4.8 Trakasserier och skadegörelse nära hemmet

Kvinna: *Någon förföljde mig i hyreshuset med lappar handskrivna med grova homosexuella förolämpningar. Sattes upp i trappuppgången, hissen och tvättstugan. Pågick under några månader. Jag polisanmälde. Trakasserierna upphörde då. Ångest.* (NEAR 1067)

Man: *Inristat 'bög' på yttersidan av dörren. Psykiska skador, vård pga självmordsförsök ett antal gånger, sjukskriven två månader.* (NEAR 512)

[42] I en av intervjuerna beskriver däremot en kvinna hur hon går med två homosexuella män som är hennes vänner i en park på natten, hon ville se hur mijön såg ut. Efter en stund ser de på håll ett gäng ynglingar som går omkring med basebollträ i parken. Den ena av bögarna klättrar upp i ett träd och gömmer sig och den andra tar tag i kvinnan så at de ser ut som ett heterosexuellt par. Gänget tittar på "paret" och går vidare.

5.4.9 Hot och våld på heterokrog

Kvinna: *Var på en stor journalistfest på Strömsborg med min käresta. Vi satt vid ett bord när en man, som tydligen lagt märke till oss (vi hade dansat med varandra t ex) kom fram och uppträdde mycket hotfullt. Han stod lutad över vårt bord och spotttade ur sig grova förolämpningar och hotelser. Framför allt riktade han sig till min käresta som var äldre än jag och varnade henne för vad hon gjorde med mig, att hon skulle låta mig vara etc. 'Ni kan inte göra det med varann!'är det jag minns att han sa. Han var mycket aggressiv och eldade upp sig mer och mer. Ett fysiskt angrepp kändes inte långt borta.* (HETEROKRO S 1221)

Man: *Fick ta emot några rejäla knytnävsslag mot ansiktet i samband med att jag och en kille kramades och gav varann en puss på ett diskotek i Linköping. Han fick också slag. Jag fick en blåtira och spräckt överläpp. Tyvärr gjorde vi aldrig någon polisanmälan.* (HETEROKRO 607)

5.4.10 Trakasserier och hot på kommunikationsmedel

Kvinna: *Tillmälen och glåpord - på gatan, buss etc.* (COMM 111)

Man: *På bussen har det hänt, Något gäng trakasserade mig för att jag var bög. De sa något om hur man älskar med en kille på ett fult och arrogant sätt. De var närgångna och jag kände mig hotad.* (COMM 121)

5.5 Typfall av utsatthet

Ovanstående presentation har visat fördelningen av brottstyper på olika brottsplatser (tabell 5:7 och 5:8). Det är emellertid möjligt att utifrån de 835 berättelserna även skönja ytterligare en indelning. Det handlar om indelningen i typfall utifrån den utsattas upplevelse av gärningsmannens inriktning på att utsätta just homosexuella för brott.

Av de 835 berättelserna är det inte alla som är så tydliga att en brottsplats pekas ut. Ett antal utsattheter, 49 av de 835, skedde dessutom i utlandet. Efter att ha sorterat bort dessa plus de utan platsangivelse, återstår 654 berättelser. Av dessa kan 430, motsvarande 66 procent kategoriseras enligt följande typfallsmönster:

Tablå 5:1 Typfallsindelning efter gärningsmannens förmodade inriktning på att utsätta homosexuella för brott.

1. Gärningsmannen och den utsatta har/hade haft någon slags relation.

2. Gärningsmannen är ute efter att råna någon eller bråka med någon utan närmare inriktning på just homosexuella. Dessa uppfattas dock som lämpliga offer.

3. Gärningsmannen uppmärksammar den homosexuella personen, provoceras därav och angriper henne/honom.

4. Gärningsmannen är inriktad på att utsätta just homosexuella för brott. Dåden är ofta planerade eller upprepade.

En manuell kodning av berättelserna med platsbestämning visar, som förväntat en ojämn spridning av typfallen på de olika brottsplatserna.

Tabell 5:9 Kombination av brottsplats och typfall enligt Berättelserna, Grupperna, Stockholm 1995 och Riket 1996, frekvenser.

Brottsplats Typfall:	1 antal:	2 antal:	3 antal :	4 antal:	3/4 antal:	Totalt antal:
Allmän plats	4	4	**91**	15	3	117
Transportmedel	0	0	**12**	0	0	12
Gayställe	3	1	2	**75**	0	81
Heterokrog	0	0	**20**	4	0	24
Hem	**24**	0	12	**39**	0	75
Nära hemmet	0	0	3	**19**	0	22
Park	1	7	2	0	**29**	39
Skola/arbetsplats	0	1	3	**55**	1	60
Summa:	32	13	145	207	33	430

Typfallet 1 kan vara då en partner/expartner eller liknande utsätter den homosexuella. Det inträffar framför allt, som väntat, i hemmet. Fallen kan delas in i två huvudkategorier där den första är att likna vid det s k familjevåldet och

torde räknas bort från hatbrottens sfär. Den andra kategorin handlar om att den utsatta tar med sig någon hem som utger sig för att vilja ha sexuellt umgänge och denna utsätter honom (vilket det oftast är) för brott, t ex genom att droga värden och sedan stjäla hans tillhörigheter.

Typfallet 2 är ovanligt[43] och händer på allmän plats, framför allt i park. Typfallet kan exemplifieras med bögen som blir nedslagen och fråntagen plånboken i parken. Var det ett angrepp mot honom för att få hans plånbok, för att knacka en bög eller båda?

Typfallet 3 inträffar på allmän plats och på heterokrog. Ett exempel är de två lesbiska som håller om varandra på gatan och blir hotade eller slagna av någon som ser detta och misstycker.

Typfallet 4 inträffar vid gayställe, på skola/arbetsplats och i hemmet. Här är det fråga om väntande gärningsmän utanför gayklubben, trakasserande skol/arbetskamrater och anonyma gärningsmän som sänder hotbrev/ meddelanden, telefontrakasserar, stoppar ner stinkande, brinnande eller rinnande saker i brevlådan hos den som utsätts.

Anledningen att det finns en mellankategoriär att det i många fall är svårt att avgöra om det som sker i parken är attacker som är planerade eller sådana som sker spontant, där gärningsmannen råkar gå förbi parken och där blir provocerad av det han ser. Ett sådant fall är följande:

Fysiskt våld och hot i Slottsskogen, slag i ansiktet och på kroppen. Inleddes med fråga om jag var bög eller inte. Blåmärken och svullnader. (PARCH 207)

Ett annat fall, som räknas till kategori 4 är följande. *Jag och några vänner blev attackerade vid ett samlingsställe för homosexuella. Samlingsstället ligger vid ett skogsparti i utkanten av Linköping. Vi stod och pratade då ett gäng ungdomar närmade sig oss och började skrika och gapa i stil med 'nu ska vi se om det finns några bögdjävlar i skogen'. Vi sprang iväg och själv hann jag sätta mig i en bil. Utanför bilen hotade de oss med bl a kniv. Ingen människa skadades. Min cykel blev dock totalförstörd. Händelsen polisanmäldes.*

En kategorisering på ett så informatiosnmässigt begränsat material är naturligtvis vansklig att göra. Överlappningar förekommer, ingen kategori är heller helt vattentät och sjävla kategoriseringen kan diskuteras. Men försöket att dela in fallen i typfall kan vara till hjälp vid en analys av huruvida utsattheten kan förklaras utifrån livsstil hos den utsatta eller homofobi hos gärningsmannen. Tanken är att utsattheten i de fall där den utsatta varit på "farliga" platser kan hänföras till livsstilen, medan detsamma knappast kan hävdas då gärningsmannen aktivt söker upp just homosexuella för att utsätta dem för brott.

[43] Vilket kan bero på att berättelserna är knapphändiga. Det kan mycket väl vara så att flera av misshandelsfallen är kombinerade med rån, men respondenten har bara berättat om våldet.

5.6 Sammanfattning

Fokuseringen på platser visar geografiskt att mellan 12 och 44 procent av respondenterna har utsatts för brott på grund av att de är homosexuella. På vissa orter är angivelserna reella, dvs de utsatta har i majoriteten av fallen utsatts på den ort varifrån de svarar. Så är fallet i Göteborg, där 36 procent av de svarande var utsatta.

På ett mer detaljerat plan, brottsmiljön, visar sig ungefär samma mönster som i litteraturen. De allvarligaste brotten sker på allmän plats, ofta vid/utanför gayställe. I eller vid det egna hemmet, på transportmedel, arbetsplats eller skola är andra brottsplatser. De nästan 850 kortberättelserna som bifogats enkätsvaren visar vilka olika typfall som inträffar i respektive miljö.

Detta är också kopplingen mellan aktivitet och brottsplats, den ofta saknade länken i offerstudier, som gör att vi sällan vet vad den utsatta gjorde just då hon blev utsatt.

Eftersom respondenterna i denna undersökning tillfrågats om *all* brottslighet de utsatts för pga sin sexuella läggning visar berättelserna också ett brett spektra av brottsmiljöer och aktiviteter. Det är fråga om att hålla sin man i handen på gatan, vara hemma och svara i telefonen, släntra ut från ett gayställe, gå i skolan, vara öppen lesbisk på en arbetsplats, ragga män i park, ha semester på Lesbos, få bilen ommålad med "bögjävel", dansa med sin partner eller åka buss.

En indelning i typfall kommer att ligga till grund för en diskussion om huruvida homosexuellas utsatthet för brott på grund av den sexuella läggningen kan förklaras med livsstil, t ex att befinna sig på "farliga" platser, eller med homofobi, dvs att gärningsmännen aktivt söker upp homosexuella på de platser där de befinner sig, som gayställen, i hemmet, i skolan och på arbetsplatsen.

6 Gärningsmännen

6.1 Gärningsmännen, litteraturen

Kunskaperna om gärningsmännen i studier om homosexuellas utsatthet är bristfälliga, vilket följer av att studierna är offerstudier. Det är fråga om offrens uppgifter, anekdotisk information och anmälningar från offer till statistiksamlande organisationer. Den amerikanska och engelska bild som framträder av *the gay-bashers* är att det är män (92 procent), och att majoriteten av dem (54 procent) är under 21 år. De agerar ofta tillsammans med andra ynglingar, och har aldrig träffat offret tidigare. De är till ca 40 procent vita, ca 30 procent svarta, ca 23 procent latinska och ca fem procent asiatiska.[1] Flera studier som fokuserar på hot och våld mot homosexuella pekar i samma riktning.[2]

Det finns emellertid forskning som pekar åt annat håll, att gärningsmännen inte är unga och agerar i gäng. Ytterst få hatbrott polisanmäls, varför uppgifter om gärningsmännen sällan finns. Dessutom, hävdas det, är det i kanske upp till 50 procent av hatbrottsfallen som den utsatta själv inte ens har sett gärningsmannen. Ensamma gärningsmän över 30 år syns sällan i forskningen, men har förmodligen en stor del i brottsligheten, åtminstone om undersökningar omfattar händelser på arbetsplatser.[3]

I studier där kvinnors och mäns utsatthet redovisas separat, framgår att också gärningsmannatypen skiljer sig åt. Medan homosexuella män oftast utsätts av okända gärningsmän, är det betydligt vanligare att de utsatta kvinnorna är bekanta med gärningsmännen. I den norska studien från 1998 var det bara 14 procent av männen som var bekanta med gärningsmannen, jämfört med nästan en tredjedel, 31 procent, av de kvinnliga utsatta. Detta mönster förstärks ytterligare av att 21 procent av kvinnorna utsattes för någon dem närstående person, t ex familjemedlem eller käresta, jämfört med bara fem procent av de homosexuella männen.[4]

Den antalsmässigt största delen av brotten mot homsexuella är (juridiskt sett) mindre allvarlig som trakasserier och förolämpningar. Det har hävdats att dessa brott begås av unga män som kan beskrivas som alienerade, asociala, impulsiva och fördomsfulla.

När forskare utomlands har försökt göra jämförelser med normalpopulationers utsatthet för våldsbrott, visar det sig att gärningsmännen som attackerar homosexuella tenderar att vara yngre. En större andel är män och

1 Berrill 1992 s 29-30.

2 Se Berrill 1992 s 30.

3 Ehrlich 1990 s 363, som inte kallar brottsligheten för hatbrott, utan ethnoviolence.

4 Hegna m fl 1999 s 258 tabell 6.6. Här bör noteras att den norska undersökningen först efterfrågade utsatthet, därefter hur stor del av utsattheten som berodde på den utsattas homosexualitet. Den frågan svarade 75 procent av männan ja på, jämfört med 59 procent av kvinnorna Hegna m fl 1999 s 259.

utan tidigare kontakt med offret. En större andel svarta homosexuella utsätts av vita gärningsmän. Vid brott mot homosexuella tenderar gärningsmännen att attackera ensamma offer och att göra det i grupp.[5]

Forskare har också konstaterat att det hos ynglingar som begår våldsbrott mot andra än homosexuella finns en tendens till asocialitet. Detsamma kan emellertid inte märkas när det gäller brott mot homosexuella. De revolterar inte mot samhället, utan visar att de accepterar de normer som gäller (när det gäller hetero/homosexualitet).[6] Kopplingen till gänget och de normer som gäller där verkar vara starka, och det har föreslagits att åtgärder mot brott mot homosexuella skall fokusera inte på individerna, utan på grupper.[7] Teorier om neutraliseringstekniker har applicerats på gärningsmannabeteendet. Resonemanget är att den utsatte är värd våldet eftersom han bröt mot könsrollerna. Gärningsmannen kan därmed ursäktas.[8]

En omedveten homosexualitet hos våldsamma gärningsmän (av manligt kön) har också kunnat konstateras.[9] Till och med en medveten egen homosexualitet hos gärningsmännen finns dokumenterad. I en studie om Gay Skins finns beskrivet hur skinsen, som alltså själva är homosexuella, begår bögknackning.[10]

So what they'd do is take on a really masculine thing and go, 'I'm not gay, I'm not gay,' and go queerbashing, 'cause they were fighting themselves, some of them. Some of the worst skinheads were gay, cause that was their fear, looking at what they were, some beating them up was a way of dealing with it.[11]

I ytterligare en undersökning berättar en av ynglingarna, en före detta gärningsman, att han och hans kamrater hade attackerat homosexuella för att de ville ha något att göra, för att de hade tråkigt eller för spänningen. Intervjuaren berättar att när han fortsatte fråga om motivet, sa ynglingen att han och hans kamrater förmodligen angrep något hos sig själva. Som svar på intervjuarens fråga varför de attackerade människor de inte tyckte om, berättar ynglingen att de faktiskt var attraherade av de män som de attackerade.[12]

I Sverige har organiserade gärningsmän med homofobiska inställningar särskilt uppmärkammats,[13] dock först under senare år.[14] Homofobin, har det visat sig, är central hos svenska nationalsocialister och rasideologer i och med föreställningen om moraliska fiender.[15] Homosexuella betraktas som

5 Comstock 1991 s 91.

6 Comstock 1991 s 92, Gilmour 1994 avsnitt 2.2.2.

7 Comstock 1991 s 93.

8 Harry 1992 s 116. Samma neutraliseringstekniker återfinns hos Herek 1998a s 12.

9 Sagarin & MacNamara 1975 s 22.

10 Healy 1996 s 113, 114,158.

11 Healy 1996 s 114.

12 Comstock 1991 s 172, Appendix F.

13 Se bl a mediebilagan.

14 Lööw 1998 s 286.

15 Lööw 1998 s 283.

undermåliga och rasligt perverterade, som ett judiskt påfund.[16] Homosexualitet och aids hör till föreställningen om den judiska världssammansvärjningen.[17] I flera av dessa gruppers tryckta alster finns krav att (åter) kriminalisera homosexualitet och förbjuda gaybarer, partnerskap mm.[18]

I säkerhetspolisens behandling av homofobisk brottslighet noteras gärningsmännens kön och ålder. Av de 51 skäligen misstänkta var två kvinnor. De misstänkta hade en medelålder på 23 år.[19] Den ideologiska kopplingen mellan nynazism, VAM och homosexualitet poängteras.[20] Det konstateras dock att homofobin inte bara förekommer i dessa grupper utan *är en företeelse som existerar bland hela befolkningen*[21] Huruvida de gärningsmän som misstänks i 1997 års 118 anmälningar rörande 151 relevanta brott har sådan ideologi framgår inte av rapporten. I 1998 års regionala hotbildsbedömning för Stockholms län konstateras att brott mot homosexuella och mot personer med utländsk bakgrund i många fall begås av samma gärningsmannagrupper, personer med varierande grad av nazistsympatier. Länskriminalpolisen väger den ökade uppmärksamheten och minskade toleransen gentemot rasistiska brott de senaste åren mot risken att gärningsmännen i ökande utsträckning kommer att rikta sina brott mot homosexuella.[22]

Konstaterandet att homofobin självfallet inte är begränsad till nynazistiska grupper tycks det råda enighet om i svenska kartläggningar av rasism och homofobi.[23] Detta har kopplats till lagstiftningen om hets mot folkgrupp. Det påpekas att en följd av att lagstiftningen om hets mot folkgrupp inte omfattar homosexuella, har blivit att agitationen i många fall blir mer brutaliserad än den rasistiska och antisemitiska. Utgivarna riskerar ju inte åtal om de hetsar mot homosexuella som grupp.[24]

Angreppen mot homosexuella är av många olika slag, följaktligen är också angriparna olika. Beroende på vilken brottstyp det är, är gärningsmännen släktingar, bekanta, främlingar eller institutioner.[25]

---

16 Ds 1998:35 s 84.

17 Lööw 1998 s 284-285.

18 Lööw 1998 s 285, Ds 1998:35 s 84f.

19 SÄPO 1998 s 46.

20 SÄPO 1998 s 39 och 55.

21 SÄPO 1998 s 39.

22 Polismyndigheten i Stockholms län, Länskriminalpolisen s 6.

23 Se förutom SÄPO även Ds 1998:35 s 232. Temat återkommer också i Polismyndigheten i Stockholms län 1998, där länskriminalen gör samma bedömning. Orsaken är bl a att det är Lööws forskning som ligger till grund för de olika myndigheternas ställningstaganden.

24 Ds 1998:35 s 233.

25 Jenness & Broad 1997 s 49

6.2 Gärningsmännen, undersökningarna

Uppgifterna om gärningsmännen fattas i många fall, i andra fall är de oprecisa. Detta beror på spridningen av brottstyperna och relationerna, eller snarare på brister på relationer mellan offer och gärningsman. I nästan tre fjärdedelar av brotten är det nämligen en helt obekant gärningsman. De fall som är oprecisa handlar bl a om attacker bakifrån, telefonhot, brevhot och skadegörelse, dvs fall då offret aldrig sett gärningsmannen.

De uppgifter som finns att tillgå om gärningsmännen kommer uteslutande från de utsatta och det rör sig om gärningsmannens ålder, kön, natinalitet, antal gärningsmän, alkoholpåverkan samt huruvida gärningsmannen var bekant. Uppgifterna i detta avsnitt gäller undersökningen i Riket.

Gärningsmannens ålder

Omkring 60 procent av gärningsmännen var mellan 15 och 25 år. En knapp tredjedel, 31 procent var mellan 26 och 40 år. De som utsatts för gärningsmän över 40 år var ca tio procent av de utsatta.[26]

Det är fler utsatta män som drabbas av de yngsta gärningsmännen, 63 procent av de utsatta männen hade en ung gärningsman, jämfört med 47 procent av kvinnorna. Medan nästan hälften av kvinnorna hade en gärningsman mellan 26 och 40 år, hade en fjärdedel av männen det.[27]

Gärningsmannens kön

De flesta som utsätts för brott på grund av att de är homosexuella utsätts av män. 82 procent av de utsatta hade manliga gärningsmän, sju procent hade kvinnliga gärningsmän medan gruppen som utsatts för blandade gärningsmän, dvs en grupp med både kvinnor och män, utgjorde 11 procent. Uppdelat på den utsattas kön visar det sig att de utsatta männen till 87 procent hade manliga gärningsmän, med bara 66 procent av de utsatta kvinnorna hade det. Nästan en femtedel av de utsatta kvinnorna, 18 procent, hade en kvinnlig gärningsman

[26] x2=13,22, df= 2, p=<0,01. N= 381, varav 226 utsattes för yngsta gärningsmannagruppen, 118 för mellangruppen och 37 för den äldsta gruppen.

[27] x2= 13,22, df=2, p= <0,01. N= 381, varav 92 kvinnor och 289 män. 43, 42 respektive 7 kvinnor utsattes för de yngsta, mellersta respektive äldsta gärningsmännen. Motsvarande fördelning för männen var 183, 76 respektive 30.

jämfört med männens fyra procent. Kvinnliga och manliga gärningsmän i kombination råkade 16 procent av kvinnorna och nio procent av männen ut för. [28]

Antal gärningsmän

Det finns uppgifter om antal gärningsmän i Riket i 391 fall. 43 procent har angripits av tre eller fler gärningsmän, detta är vanligare för männen än för kvinnorna.[29] En femtedel utsattes för två gärningsmän, 19 procent av kvinnorna och 22 procent av männen. Det var bara 36 procent av samtliga utsatta som angripits av en ensam gärningsman, men för kvinnorna var det en vanlig gärningsmannabild. Nästan hälften, 47 procent, utsattes av en ensam person, jämfört med männens 33 procent.[30] Dessa resultat gäller oavsett den utsattas ålder.

En fördelning på utsatt grupp i åldrar under 20, mellan 21 och 40 samt över 41 visade inga signifikanta skillnader i detta avseende. Inte heller skiljde sig antalet gärningsmän signifikant mellan de olika undersökningarna. Det var 42, 38 respektive 36 procent av de utsatta i Grupperna, Stockholm och Riket som utsatts av ensam gärningsman.[31]

Gärningsmannens påverkan av alkohol

Nästan hälften, 47 procent av de utsatta som kunnat bedöma gärningsmannens nykterhetsgrad menade att han/hon var berusad. Några signifikanta könsmässiga skillnader uppmättes inte i denna fråga.[32]

Gärningsmannens nationalitet

Enligt de utsattas uppskattningar var gärningsmannen ickesvensk i 20 procent av fallen. Dessa uppgifter hör förstås till de mer osäkra, framför allt på grund av

---

[28] x2=31, df=2, p=<0,001. N=399, varav utsatta kvinnor: n=99, utsatta män n= 300. 65, 18 respektive 16 kvinnor utsattes för män, kvinnor respektive blandat. 262, 12 respektive 26 män utsattes för män, kvinnor respektive blandat.

[29] 45 respektive 34 procent.

[30] x2=6,185, df=2, p=<0,05. N=391, varav 96 kvinnor och 295 män. 45, 18 respektive 33 kvinnor utsattes för en två respektive tre eller fler gärningsmän. 97, 64 respektive 167 av männen utsattes för en, två respektive tre eller fler gärningsmän. Andelarna utsatta för 1, 2, 3 eller fler gärningsmän fördelade sig lika i landet, inga signifikanta skillnader uppmättes därvidlag. 37, 21, respektive 42 procent av de utsatta utsattes för 1, 2 respektive 3 eller fler gärningsmän. N= 564.

[31] N= 564, Grupperna: n= 52 varav 22 utsatta av en gärningsman, Stockholm n= 121, varav 46 utsatta av en gärningsman och Landet: n= 391, varav 142 utsatta av en gärningsman.

[32] N= 259, 72 kvinnor, varav 31 upplevde det som att gärningsmannen var påverkad av alkohol, 187 män, varav 92 upplevde det som att gärningsmannen var påverkad av alkohol.

oklar definition av vad icke-svensk innebär, samt på grund av svårigheter för den utsatta att uppfatta rätt. Skillnaderna i svar på frågan om gärningsmannens nationalitet och den utsattas kön, dvs huruvida kvinnor eller män utsätts olika för svenska/icke svenska gärningsmän, visade igen signifikans.[33]

Gärningsmannens relation till den utsatta

Två tredjedelar av de utsatta var inte alls bekant med gärningsmannen. Updelat på de utsattas kön visar det sig att detta gällde för drygt hälften av kvinnorna, 55 procent, jämfört med 70 procent av männen.[34] En uppdelning av respondenterna i sysslogrupper, dvs arbetslösa, pensionärer, studerande och yrkesverksamma visade att de yrkesverksamma i något lägre, men ej signifikant, grad än pensionärerna kände sin gärningsman.[35]

Något som däremot uppvisade reella skillnader var brottstyp och relation till gärningsmannen. Av dem som utsattes för hot och våld respektive egendomsbrott var det 26 respektive 27 procent som var bekanta med gärningsmannen. Av dem som utsattes för förtal eller förolämpning var det 40 procent, medan nästan hälften, 48 procent av dem som utsatts för sexualbrott var bekant med förövaren.[36]

Detta betyder att ett stort antal av brotten utförts av helt okända gärningsmän. Återigen är det lämpligt att påpeka att det brott som respondenten valt ut är det allvarligaste. Det är tänkbart att okänd gärningsman påverkar kategoriseringen av brottet som det allvarligaste där respondenten varit upprepat viktimiserad.

Den utsattas rädsla för brott[37] är inte signifikant kopplad till bekantskap med förövaren. Av de utsatta som var bekanta med förövaren var det 45 procent som var rädda för brott och 55 procent som inte var det.[38] Däremot finns det en koppling mellan att bli räddare efter brottet och huruvida förövaren varit bekant. Av dem som utsattes för bekant förövare menade 60 procent att de blivit räddare

33 N= 350, varav 88 kvinnor där 16 utsatts för icke svensk gärningsman och 262 män där 54 utsatts för icke svensk gärningsman.

34 x2=8,66, df=1, p=0,001. N=403, 99 kvinnor, varav 45 kände gärningsmannen, och 304 män, varav 91 kände gärningsmannen.

35 N= 404, arbetslös: n= 53, varav 21 bekanta med gärningsmannen, pensionärer: n=30, varav 15 bekanta, studerande: n=72, varav 25 bekanta och de yrkesverksamma: n=249, varav 76 bekanta.

36 N=790 (summan överstiger antalet offer, då flera offer utsatts upprepade gånger), offer för egendomsbrott: n=129 varav 48 bekanta med förövaren, offer för förtal mm: n= 210 varav 83 bekanta med förövaren, offer för hot och våld: n=401 varav 103 bekanta med förövaren och offer för sexbrott: n=50, varav 24 var bekanta med förövaren.

37 För en utveckling av detta tema, se kapitel 8, avsnitt 8.5.

38 N= 399, obekant med förövaren: n= 262, varav 160 rädda, bekant med förövaren: n= 137, varav 76 rädda.

efter brottet, jämfört med 48 procent av dem som utsatts av obekant förövare.[39]

Gärningsmannens grupptillhörighet

Frågan om de utsatta visste huruvida gärningsmannen ingick i någon grupp fick ett stort bortfall. Dessutom ger de personer som har svarat på frågan en mycket varierad bild. Av de 394 personer som svarade på frågan har 85 procent svarat att de inte vet om det fanns någon grupptillhörighet. Övriga 15 procent angav 24 olika grupper, från Skinheads till Livets ord. Den vanligaste och grupptillhörigheten är skinhead, nazistgrupper och VAM. Dessa grupper står för hälften av angivelserna. Därefter följer ett par fall där poliser, Jehovas vittnen och arbetsgivare rapporteras som grupptillhörighet. Och som enskilda angivelser finns bögar, militärer, journalist, MC- klubb, Svenska kyrkan, läkare, RFSL, FN soldat, kulturmaffian i Kalmar, biståndsarbetare, fotbollssupportrar, SACO/SR, akademiska kretsar, Kpml-r.

6.3 Sammanfattning

Gärningsmännen är av naturliga skäl inte huvudpersonerna i offerstudier. De uppgifter som finns om dem är de utsattas eller inga alls. Det är ju i åtskillliga fall en osynlig gärningsman som verkat, t ex genom telefonhot, hotelsebrev, skadegörelse, andra egendomsbrott och attacker bakifrån, eller maskerade gärningsmän. Det finns motsägande skildringar i litteraturen. Några studier visar osäkra ynglingar, andra män över 25 år och ytterligare några arbetskamrater i alla åldrar. Inte heller bilden av organiserade gärningsmän är enhetlig. Några skildringar visar sådana mönster, andra inte.

I mina studier har respondenterna beskrivit gärningsmännen utifrån den allvarligaste utsattheten, om det förekommit flera brott. Det betyder att gärningsmannabilden oftare visar en fysiskt attackerande främling i stället för arbets/skol-kamrater som trakasserar. Dessa gärningsmän är ofta mellan 15 och 25 år, män, oftast fler än en, med utländskt ursprung i 20 procent av fallen, berusade i ungefär hälften av fallen och i 75 procent av brotten helt okänd. För de kvinnor som utsatts var det emellertid något vanligare med ensamma gärnignsmän, äldre och bekanta gärningsmän.

Frågan om organiserade gärningsmän har besvarats jakande av ca 15 procent av de utsatta. Då är det vanligast med gärningsmän från nynazistisk och liknande organisation.

[39] x2= 4,26, df=1, p=<0,05. N= 352, obekant med förövaren: n= 238, varav 142 räddare, bekant med förövaren: n= 114, varav 55 räddare.

7 Konsekvenser

I detta kapitel avhandlas konsekvenserna dels av de upplevda riskerna att utsättas, dels av den faktiska utsattheten. Inledningsvis redovisas konsekvenserna av konkret utsatthet, de s k skadorna. De psykiska reaktionerna på brottsrisk och utsatthet, rädsla för brott, har varit en del av tematiseringen av djupintervjuerna. Då fenomenet rädsla för brott har en central plats i viktimologin och då majoriteten av intervjupersonerna spontant har tagit upp sin (och andras) rädsla för brott, redovisas i detta kapitel även utdrag ur intervjuerna. En utgångspunkt har varit att konsekvenserna av att utsättas för brott kan vara lika varierande som händelserna i sig.[1]

7.1 Samhälleliga skador, litteraturen

Individuella skador av olika slag ger effekter på ett samhälleligt plan. Dels som en säkerhetsfråga, dels som en hälsofråga. Ett hälsoproblem definieras som ett folkhälsoproblem om det påverkar många människor, om det sker mer frekvent i vissa grupper och om det ökar i omfattning.[2] Enligt de utländska studiernas resultat skulle brott som drabbar homosexuella på grund av deras sexuella läggning kunna klassas som folkhälsoproblem.

Skadorna som följer av hatbrott kan inte mätas bara i fysiska skador eller i kronor och ören. Genom att medlemmar av minoritetsgrupper blir rädda och arga, genom att de blir misstänksamma mot medlemmar av andra grupper och mot maktstrukturen som antas skydda dem, kan dessa incidenter skapa polariseringar och därmed skada samhället och freden i det. Dessutom kan denna brottstyp skrämma andra i gruppen som offret hör till och bidra till att de känner sig isolerade, sårbara och oskyddade av polis och rättsväsendet.[3]

Det har också spekulerats i huruvida brott med motiv att angripa vissa grupper kan leda till hämndåtgärder och krigföring mellan grupperingar.[4] Det finns en fara att brott med motiv att angripa vissa grupper kan ha en speciellt emotionell påverkan. När det handlar om en individ som hör till en grupp som blir utsatt just för tillhörighet till gruppen, kan effekterna bli att brottet mobiliserar många människor som ger sig ut för hämnas eller bildar medborgargarden.[5] Statens ansvar att motverka detta har särskilt påpekats:

---

1 Otis & Skinner 1996 s 96.

2 Renck 1997 s 16 och Folkhälsoinstitutet 1994:34.

3 Marovitz 1993 s 49. Här nämns dock ej brott mot homosexuella.

4 Jacobs & Potter 1997 s 32. Denna risk ansågs stor vid rastistisk brottslighet, men mindre när det gällde antisemitisk och homofobisk brottslighet.

5 Kelly, Maghan & Tennant 1993 s 26.

States have the constitutional responsibility to ensure and promote justice. When order and justice break down, as they do with hate crimes in particular social disorganisation it is the state's responsibility to step in and provide not only leadership, but action as well.[6]

På samma tema, statens ansvar att skydda medborgarna, har kopplingen till medborgarnas rädsla för brott diskuterats.[7] I argumentationen för att staten bör ta ansvar anförs följande:

1. På grund av statens våldsmonopol är det en plikt att tillse att medborgarna inte är rädda för att bli utsatta för brott.
2. Medborgarnas upplevda hot kan leda till oönskad utveckling i riktning mot medborgargarden, som bryter statens våldsmonopl och riskerar freden i samhället.
3. En utveckling mot medborgargarden påverkar dels polisens rykte som kapabel brottsförebyggare, dels medborgarnas beredvillighet att samarbeta med polisen i brottspreventiv verksamhet.
4. Upplevda brottssituationer kan vara indikatorer på situationer som ännu är okända för kriminalpolitiker och lagstiftare.
5. Upplevda hotsituationer kan sätta igång kriminalpolitiska krav om hårdare straff.

Slutsatsen blir att om statens våldsmonopol skall bibehållas måste staten motverka rädslan för brott och dess konsekvenser.[8] Även för svenska förhållanden har risken för homosexuella medborgargarden debatterats. Gaytidningen QX hade i november 1997 en ledare med rubriken *Ta saken i egna händer?* Den konkreta upprinnelsen till artikeln var att gästerna och RFSL-lokalen i Linköping attackerats av nynazister. Ledarskribenten är kritisk mot polisen*Trots begäran om skydd från RFSL:s sida valde polisen att inte finnas på plats när lokalen stängde. Det gav nynazisterna fritt spelrum. Om man i Linköping på förhand visste att polisen skulle vara så pass passiv, så kunde de kring 100-talet gästerna lätt ta saken i egna händer. Nynazisterna var bara ett tiotal. Väljer samhället att blunda för våldet mot homosexuella och tycka att det är ofint att blanda ihop skydd av oss med skydd av andra minoriteter är det logiskt att vi söker andra vägar för skydd.*[9]

Samma månad frågade RFSL:s förbundsordförande i media:*Vill vi ha medborgargarden? Är medborgargarden en lösning? Skall homosexuella bruka våld för att skydda sig? Det är inte svårt att hitta homosexuella som är beredda att bruka våld för att försvara sig.*[10]

---

6 Coldren 1993 s 173.

7 Schwindt 1991.

8 Schwindt 1991 s 657.

9 QX november 1997 s 3, ledaren. Jon Voss.

10 Svenska Dagbladet 971117, Brev till redaktören. RFSLs förbundsordförande Håkan Andersson.

Citypolisens informationsansvarige Mats Nylén svarade på frågan: *Medborgargarden? Nej tack!.. Jag tror inte att någon i samhället tjänar på om vi skulle få några medborgargarden, utan självklart skall anvaret för ordning och säkerhet i första hand åvila polisen. Polisen kommer även i framtiden att göra sitt yttersta för att allmänheten skall känna sig trygga och det inkluderar självklart även enskilda och grupper av homosexuella.*[11]

7.2 Individuella skador, litteraturen

Svenska studier om konsekvenserna av utsatthet för brottsoffer generellt, pekar på fysiska, psykiska och ekonomiska nackdelar för individen. Dessa typer av skador kan dessutom leda till negativa sociala konsekvenser. Ett exempel på inledning till ett sådant händelseförlopp är att den utsatte drar sig undan, inte litar på och inte vill träffa andra människor.[12]

Internationellt har det hävdats att alla homosexuella riskerar att utsättas för upprepad psykisk stress som en konsekvens av samhällets fientlighet mot dem.[13] Det har visats att homosexuella som utsatts för brott på grund av sin homosexualitet drabbas hårdare av den typen av brottslighet än samma typ av brottslighet, men utan motivet att de var homosexuella.[14] Flera skäl till dett anges:

1. Världen verkar plötsligt oförutsägbar. Brottet var riktat. Föreställningen "det händer inte mej" visade sig vara fel.
2. Viktimiseringen stör föreställningen om världen som ett ordnat och meningsfullt ställe. Man frågar sig "varför just jag?" och många svarar med att skylla sig själva.
3. Viktimiseringen leder ofta till att offret ifrågasätter sitt eget värde.[15]

Utsattheten blir specifik för homosexuella eftersom den leder till en känsla av ökad sårbarhet. Den egna sexualiteten kan bli en källa till smärta och straff i stället för intimitet, kärlek och sammanhållning. Sättet den utsatta klarar av viktimiseringen på kan påverkas av hur länge han/hon varit öppen homosexuell. Inte så att öppenheten skyddar mot utsatthet, men den kan ge den utsatta stöd och hjälp att klara av situationen.[16]

---

11 Svenska Dagbladet 971124, Brev till redaktören. Mats Nylén, informationsansvarig för Citypolisen, Stockholm. Här kan även påpekas att frågan i organisationsenkäten *"Har ni kontakt med polisen för att försöka förebygga utsatthet?"* på en ort har besvarats med :*"Vi är inte rädda. Vi har Gay Army med oss."*

12 Lindgren 1996 s 7-14.

13 Herek 1998c s 71-73, Mason & Palmer1996 s 10, Cogan 1996 s 224, Gilmour 1994 avsnitt 2.2.2, Garnets 1992 s 208-209, Marovitz 1993 s 49, Garnets, Herek & Levy 1992 s 207.

14 Herek 1998c s 72.

15 Garnets, Herek & Levy 1992 s 208-209.

16 Garnets, Herek & Levy 1992 s 212.

De faktiska konkreta effekterna i form av skador, sjukhusbesök, operationer, sjukskrivningar, terapier beskrivs sällan i litteraturen om homosexuellas utsatthet för brott annat än i kvalitativa termer. Ett exempel är *Överlevandes berättelser* [17] som består av homosexuellas berättelser om hur de blev utsatta, deras känslor och rehabiliteringsförsök. En sådan berättelse är *Eight Bullets:*[18] Claudia och hennes flickvän Rebecca, båda i 30 års åldern, var ute och campade i Appalacherna. Tre gånger mötte de en man som första gången bad kvinnorna om cigaretter, och andra gången frågade om de kommit vilse. Vid tredje mötet samma dag sköt han mot dem åtta gånger. Claudia, den överlevande, berättar om de åtta skotten. Hon blev själv träffad i armen av det första, i nacken av det andra och tredje, i ansiktet av det fjärde och i huvudet av det femte. Den sjätte kulan träffade Rebecca i bakhuvudet när hon försökte fly bakom ett träd. Och den sjunde kulan, som orsakade hennes död, träffade i ryggen. Den åttonde missade. Mördaren spårades och vid rättegången hävdade hans försvarsadvokat att han blivit provocerad till dådet av kvinnornas lesbiskhet. I berättelsen ingår också en beskrivning av den sjukhusvård och dygnet runt hjälp som den överlevande behövde.[19]

Av en brittisk studie, tillika en av de få där fördelning av individuella skador redovisas, framgår att 79 procent av de utsatta led av stress eller rädsla på grund av brottet och 25 procent av de utsatta behövde medicinsk vård. Bara åtta procent menade att utsattheten inte ledde till någon skada.[20]

Frågan vilken typ av brottslighet som medför mest skadliga effekter har diskuterats i en svensk utredning. Där påpekades att viss brottslighet, som är typisk när det finns ett motiv att angripa gruppmedlemmar, kan framstå som tämligen bagatellartad. Man exemplifierar med rasistiskt klotter, lindrigare skadegörelsebrott, lindrigare fall av ofredanden eller förolämpning. Mot detta ställs dock invändningen att upprepade fall av trakasserier och kränkningar kan vara mycket allvarliga för den som utsätts för dem.[21] Med andra ord en kumulativ effekt av utsatthet kan ge allvarliga mentala konsekvenser.[22]

7.3 Individuella skador, undersökningarna

En majoritet, mellan 66 och 76 procent av de utsatta grupperna uppger att de har fått skador av brotten. Andelen skador, där flera alternativ har kunnat uppges, fördelar sig enligt tabell 7:1.

17 S k "Survivors stories", se Herek & Berrill 1992 s 83, 144 och 201 samt Brenner 1992 s 11.
18 Brenner 1992.
19 Brenner 1992 s 15.
20 Mason & Palmer 1996 s 10
21 Ds 1997:35 s 271
22 Cogan 1996 s 224

Tabell 7:1 Fördelning av skador & vårdbehov, någonsin, Grupperna och Stockholm 1995 samt och enkäten Riket 1996, procent.

	Grupperna N=92 %	Stockholm N=126 %	Riket N=264 %
Psykiska skador	37	29	30
Bestående rädsla	26	49	17
Blåmärken	17	31	17
Blödande sår	23	20	13
Skelettskada	16	10	8
Behov av med. vård	33	20	23

Kön

Det är ungefär lika stora andelar av kvinnor och män i Riket, som uppger att utsattheten har lett till skador, där flera alternativ har kunnat uppges, 60 respektive 65 procent. Skadebilden skiljer sig dock beroende på offrets kön. Det är vanligare att männen har kroppsskador och kvinnorna har psykiska skador, vilket framgår av tabell 7:2.

Tabell 7:2 Fördelning av olika skador som följd av brottet, utsatthet någonsin, kön, Riket 1996, procent

	Kvinnor N= 67 %	Män N= 197 %
Psykisk skada	39	27
Bestående rädsla	19	16
Blåmärken	17	16
Blödande sår	3	11
Skelettskada	1	10
Behov av med. vård	16	24

7.4 Rädsla för brott

7.4.1 Rädsla, litteraturen

Innebörden av begreppet rädsla för brott har beskrivits som:
1. Exponering för en icke försumbar risk att utsättas för brott.
2. Brist på kontroll, att inte kunna försvara sig eller inte förmå sig att fly.
3. Förväntade allvarliga konsekvenser.[23]

En annan uppdelning av beståndsdelarna i rädsla för brott är i rädslan att bli utsatt, (emotionell rädsla), den uppfattade risken att bli utsatt, (rationell rädsla) och frågan om vilka åtgärder som vidtas för att undvika utsatthet (handling). [24]

Både brottslighet och rädsla för brott kategoriseras som sociala problem, tillika folkhälsoproblem. I en metastudie[25] av en mängd studier om rädsla för brott sammanfattas de samhälleliga konsekvenserna av sådan rädsla:
1. Rädsla förstör känslan för närområdet och förvandlar vissa allmänna platser till sådana som undviks.
2. Rädsla kan leda till att de bättre bemedlade skyddar sig t ex genom att flytta från området vilket lämnar kvar de sämre bemedlade, och rädslan.
3. Rädsla kan leda till ökad straffberedskap.
4. Rädsla kan leda till minskad legitimitet för rättsväsendet och att gemene man beväpnar sig.
5. Rädsla har skadliga psykologiska effekter.
6. Rädda människor ändrar sina vanor vilket leder till en ond cirkel av att stanna hemma för att vara säkra. Risken att bli fånge i sitt hem ökar. [26]

Forskning om rädsla för brott har ökat markant sedan 1960-talet och det finns upskattningsvis flera hundra böcker, artiklar och rapporter i detta kriminologiska ämne.[27] Debattens vågor går höga bland rädsloforskarna. Resultaten skiljer sig från studie till studie, gamla sannningar om orsakssamband ifrågasätts och ersätts av nya. Med ett fenomen som är så svårmätt som "rädsla" är detta ofrånkomligt.[28]

På flera håll förekommer validitetsdiskussionen, dvs frågan om vad man egentligen mäter - rädsla eller risk. Frågan är hur man skiljer mellan kognitiv

---

[23] Killias 1991 s 614.

[24] Schwindt 1991 s 658-660 och 674.

[25] Hale 1996 s 82.

[26] Hale 1996 s 82. På samma sätt som det finns ett samband mellan kriminalitet och storlek på stad, finns det ett samband mellan rädsla för brott och stadsstorlek. Ju större stad, desto större risker för brottshändelser. Ju större den risken är, desto större är rädslan för att bli utsatt för brott, Larson 1982 s 13.

[27] Hale 1996 s 79.

[28] Se t ex Gilchrist 1998 s 283 angående kön, Wilcox 1998 s 341 f angående kopplingen till egen utsatthet och Hale 1996 s 96 och s 104 angående kön respektive kopplingen till egen utsatthet.

riskuppfattning och emotionell känsla av rädsla.[29] Tidigare rädsloforskning har fokuserat på rädsla utifrån sårbarhet, brottsnivå och egen utsatthet.[30] Senare forskning undersöker framförallt individens uppfattning om egen risk att utsättas och uppfattningen om hur allvarligt konsekvenserna av brott betraktas.[31] Begreppet rädsla för utsatthet har av några föredragits framför det vidare rädsla för brott.[32]

Det förs också en diskussion om olika modeller av rädsla för brott. Den huvudsakliga indelningen bygger på:

a. Orsaksmodellen,[33] dvs att rädsla är kopplad till en rationell respons på utsatthet för brott.

b. Livskvalitetsmodellen,[34] dvs att rädsla är är kopplad till känslor och attityder som reaktioner på livsvillkor som makt, resurser, social isolering, ålder, kön, utbildning och

c. Moralisk panik-modellen,[35] dvs att rädslan för brott är kopplad till bilden av brottsligheten som t ex media och rättsväsendet m fl distribuerar, bl a för att legitimera sin egen verksamhet.[36]

De tre mest frekventa frågeställningarna om rädsla för brott är hur man kan mäta rädslan, vilken påverkan upplevd sårbarhet har och vilka konsekvenser tidigare viktimisering får.

7.4.1.1 Mätning av rädsla för brott

Rädsla är multidimensionell och bör följaktligen mätas på ett multidimensionellt sätt.[37] Det sätt som rekommenderas är metodtriangulering.[38] I en sådan är intervjuer med utsatta personer oundgängliga.[39]

---

29 Wilcox 1998 s 341.

30 Hale 1996 s 80.

31 Hale 1996 s 81.

32 Warr 1984 s 681 not 2.

33 Cause of Crime model, Balvig 1990 s 100.

34 Quality of Life model, Balvig 1990 s 100. Se även Taylor, I 1996 s 331 och Hale 1996 s 80.

35 Moral Panic model, Balvig 1990 s 100. I en studie om frågan om medias artiklar skulle påvera rädslan, undersöktes två dagstidningar i Tyskland under fyra månader. Genom innehållsanalys där rapporteringen jämfördes med den faktiska brottsligheten konstaterades att media inte har någon större inverkan på rädslonivån. Däremot konstaterades sensationalism, identifikation och förenklingar, se Lamrek 1991 s 651. För motsatt resultat, se Skogan 1986a.

36 Dessa modeller har delvis sina motsvarigheter i argumenten för att utföra offerstudier. Aromaa beskriver bl a Crime statistics-argumentet: att offerstudier behövs för att tolka registerdata; Quality of Life-argumentet: att offerstudier fokuserar på levnadsvillkårens spridning i befolkningen, samt Crime Damages- argumentet: att ta reda på vilka individuella skador viktimiseringen orsakar, Aromaa 1990 s 78 f.

37 Hale 1996 s 84, Fisher & Nasar1995 s 235, Walklate 1998a s 410, Walklate 1998 b s 568, Wilcox 1998 s 341.

38 Wilcox 1998 s 341, Hale 1996 s 92 och 132.

39 Walklate 1998b s 568, Balvig 1990 s 121, se även Johansson 1997.

Rädsla har behandlats som ett konkret attribut till individer, något som individer har, snarare än en oklar och problematisk social konstruktion.[40] Det mått som ofta har använts för att söka fånga rädsla har kritiserats för att vara alltför ospecificerat: *Do you consider your neighborhood very safe from crime, fairly safe, fairly unsafe, or very unsafe".*[41]

Statistiska Centralbyrån frågar: *Har det under de senaste 12 månaderna hänt att Du avstått från att ge Dig ut på kvällen av oro för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad*[42] I det s k Stockholmsprojektet var frågan dels mindre preciserad, dels inte kopplad till åtgärd på grund av oron/otrygghet: *"Om Du går ut sent en kväll i Ditt område, känner Du Dig trygg eller otrygg, eller går Du i stort sett aldrig ut sena kvällar?"*[43]

Frågeställningar som dessa kan leda till att respondenten inte svarar utifrån sin emotionella känsla av rädsla, utan utifrån sin föreställning om hur vanligt det är med brott i området.[44] Noterbart är att många frågor om rädsla för brott överhuvudtaget inte innehåller ordet brott.[45]

Att fråga mer detaljerat om innehållet i intervjupersonens mentala kartor har förespråkats[46] och använts i Sverige i Polishögskolans s k trygghetsmätningar: *"Är du orolig för att bli utsatt för inbrott i bostaden? Är du orolig för att din bil, motorcykel, moped eller cykel ska utsättas för skadegörelse eller stöld om den är parkerad i ditt bostadsområde?"* samt *"Är du orolig att bli överfallen eller misshandlad i ditt bostadsområde?*[47]

Andra förslag på att förbättra frågor om rädsla är att inrikta dem på känslomässiga aspekter, att ställa frågor om specifika brottstyper och att ställa specifika, inte hypotetiska frågor.[48] Naturligtvis ger de olika mätmetoderna olika resultat, som i sin tur generar olikheter i teorier om rädsla för brott.[49]

Diskussioner om vad rädslofrågor egentligen mäter, dvs validitetsfrågan, är som sagt vanliga. Är det rädsla för brott man mäter, eller är det osäkerhet förenad med att leva i ett modernt samhälle?[50] Bland de olika fenomen man riskerar att få med i ett slarvigt mått på rädslan finns:

---

40 Hale 1996 s 84.

41 Fisher & Nasar 1995 s 221. Se Warr 1984 s 682 för liknande formulering, vad han kallar ett 'globalt mått' på rädsla.

42 SCB 1995.

43 Tiby 1991 s 17.

44 Walklate 1998a s 405.

45 Hale 1996 s 104.

46 Fisher & Naser 1995 s 216.

47 Wikström, Torstensson & Dolmén 1997 s 53.

48 Hale 1996 s 93.

49 Se t ex Wilcox 1998 s 347.

50 Hale 1996 s 84.

1. Generell medvetenhet om brottsproblem över huvud taget.
2. De personliga riskerna att utsättas.
3. Intresse för brott och beaktande av allas risker.
4. Omedelbar rädsla för konkret brottslighet mot egna personen.
5. Diffus rädsla för brott.[51]

Validitetsfrågan har även dryftats när det gäller hur intervjuer om rädsla utförs. I ett fall påpekar författaren själv att hennes extensiva uppvärmning av intervjupersonerna avseende information om innebörden av sexuella trakasserier kan ha bidragit till den höga andelen som sade sig vara utsatta.[52]

Dessutom har det hävdats att många s k rädslofrågor i stället handlar om *risk*uppfattning. [53] Faktorer som antas påverka en människas riskuppfattning av att utsättas för brott är bl a förmåga att handskas med konsekvenserna av brottshändelsen.[54] Till sådana hör att få stöd från familj, vänner och samhället efter utsattheten.

I en svensk undersökning om "säkrare sex"-budskap fanns frågor om riskuppfattning bl a när det gällde aids. Populationen bestod av både "allmänhet" och "män som har sex med män" (MSM).[55] På frågan om upplevd risk för övergrepp och våld svarade 13 procent av "allmänheten" att det var hög risk för deras eget liv och hälsa. Av gruppen MSM uppgav 89 procent att det förelåg sådan risk.[56] Författarna påpekar att de endast kan spekulera i om resultatet beror på faktiska erfarenheter som MSM har, eller om skillnaderna kan förklaras med emotionella aspekter, såsom en allmän oro som i sin tur kan bottna i en känsla av att man tillhör en marginaliserad grupp i det svenska samhället.[57]

Bortfallsfrågan har aktualiserats i utländsk rädsloforskning, t ex när det gäller besöks-intervjuer. Vid en uppföljning av bortfallet visade det sig i en studie om rädsla att nästan 20 procent föll bort initialt. De hade inte vågat öppna dörren för intervjuaren.[58] Under samma tema faller frågan om den utsattas val av neutraliseringstekniker. Sådana har att göra med fenomen som att bl a kunna hantera utsattheten, förneka skada, ta på sig ansvar för utsattheten.[59] Det finns således en risk att personer som använder neutraliseringstekniker inte deltar i undersökningar om utsatthet och rädsla, alltså en överrepresentation av de mindre rädda generellt sett.

---

51 Balvig 1990 s 123 not 5.
52 Junger 1987 s 366.
53 Hale 1996 s 84, Walklate 1998 a s 406 f och s 405.
54 Tiby 1991 s 19 och 21.
55 Jarlbro & Palm 1997 .
56 Jarlbro & Palm 1997 s 47.
57 Jarlbro & Palm 1997 s 47.
58 Warr 1984 s 684.
59 Hale 1996 s 105.

En av de mest kritiska rösterna mot hittillsvarande rädsloforskning menar att kriminologin har missat insikten att rädsla är något som upplevs i samband med det omedelbara hotet av fysisk fara och inte alls är mätbar.[60] Kritiken gäller också att rädsla mäts med individfaktorer, när det är konstaterat att strukturella faktorer på lokalplanet har stor inverkan på rädslonivån.[61] Att fokusera rädsloforskningen till individuella personlighetsdrag döljer de sociala aspekterna av rädsla.[62] Ett förslag på variabler i en breddad modell av rädsla innehåller attraktivitet hos offret, uppsåtet hos gärningsmannen, offrets makt/ /vanmaktskänslor samt situationens lämplighet för brott.[63] Ett ytterligare förslag är att inte ta rädsla för brott för given. Vad som behövs sägs vara en strategi som börjar med att dekonstruera begreppet rädsla för brott.[64]

Slutligen har det hävdats att begreppet rädsla för brott är meningsfullt bara i relation till icke-rädsla. För att förstå dynamiken med rädsla och dess spridning i samhället är det alltså nödvändigt att beakta de faktorer som är förenade med låga nivåer av rädsla för brott.[65]

7.4.1.2 Sårbarhet och rädsla

Faktorer som antas påverka en människas rädsla är bl a personlig kännedom om utsatta personer och egen utsatthet och sårbarhet. Inom viktimologin brukar man tala om flera olika sorters sårbarhet och det har hävdats att en modell som försöker förklara rädsla på något sätt måste inkludera sårbarhet.[66] Den som är mindre och svagare än andra har en fysisk sårbarhet.[67] Den som lever i närheten av potentiella gärningsmän har en rumslig sårbarhet. Den sårbarhet som vidhänger vissa grupptillhörigheter kallas social sårbarhet.[68] Beskrivningen av social sårbarhet innefattar att de som har makt i samhället är mindre rädda än de som är, eller upplever, att de är maktlösa.[69] Grupper av homosexuella kan i sig sägas ha en social sårbarhet. I denna ingår oro för konsekvenserna av att bli utsatt, vilket påverkar rädslan.[70]

Vikten av att undersöka livsstilsskillnader och rutinaktiviteter när det gäller signaler om brottstillfällen/viktimiseringstillfällen påpekas i litteraturen.

---

60 Walklate 1998a s 410.

61 Waklate 1998b s 568, Wilcox 1998 s 355, Hale 1996 s 119 och 131.

62 Hale 1996 s 119.

63 Hale 1996 s 120.

64 Hale 1996 s 132.

65 Ortega & Myles 1987 s 150.

66 Hale 1996 s 95, Winkel 1998 s 480.

67 Warr 1984 s 682. Noterbar är Rigers undersökning, som visade att en majoritet av kvinnor som fick frågan om styrka svarade att de var svagare och långsammare än alla män *och* alla andra kvinnor, Riger 1981 s 57.

68 Tiby 1991 s 15-16.

69 Tiby 1991 s 16.

70 Wikström 1991 s 50.

Grundtanken är att ökad exponering, ökad attraktivitet som mål för brottslighet och minskad bevakning väntas öka rädslan hos individen.[71]

En annan viktig infallsvinkel är könet. Översiktligt kan sägas att av många mätningar av rädsla framgår att äldre kvinnor visar en mycket hög nivå av rädsla, och yngre män visar motsatsen. Kvinnors rädsla i förhållande til mäns har generellt och internationellt upskattats till 3:1.[72] Traditionellt har också ålder varit en viktig faktor så tillvida att i alla undersökningar har unga män varit mest utsatta för brott och minst rädda att bli utsatta, medan äldre kvinnor varit minst utsatta och mest rädda. [73]

Undersökningar har visat att rädslonivåerna för dem under 40 år är tämligen stabila över tid, men att de minskar för de äldre, dvs tvärtemot tidigare resultat.[74] Det hävdas i senare forskning att sambanden mellan kön och rädsla inte är så glasklara.Flera författare beklagar att både kvinnor och män skildras som stereotyper och menar att ett par av förklaringarna är kontrastering mot objektiv risk att utsättas för brott, att många undersökningar inte varit tillräckligt professionella och att media underblåser stereotypen rädda kvinnor och orädda män.[75] Ett par mindre studier visar att så innehållsrika kategorier som kvinnor och män inte kan behandlas som homogena grupper. Utmaningen är att utveckla mer känsliga mätinstrument på den kvalitativa sidan och inte att försöka utveckla mer precisa kvantitativa instrument, menar författarna.[76]

Utgångspunkten hos den forskningsfalang som hävdat att kvinnors höga rädsla är irrationell[77] eller en paradox [78] har varit att en hög nivå av rädsla borde vara kopplad till en hög nivå av egen utsatthet. Ju närmare man är brottet, desto räddare blir man. Det har emellertid hävdats att "rädslan" hos kvinnor kan bestå av ett antal olika faktorer, som riskuppfattning, osäkerhetskänslor, oro att bli offer för ett visst brott, föreställningar om brott i grannskapet och reaktioner gentemot brott eller gentemot rädsla för brott.[79] När det gäller särskilt kvinnors rädsla för brott har det hävdats att hotet om brott, i synnerhet våldtäktshotet, fungerar som ett instrument för social kontroll av kvinnor. Kontrollen leder till att kvinnor vidtar restriktioner i beteende och fortfar att vara beroende av män för skydd.[80]

---

71 Wilcox 1998 s 352.

72 Larson 1982 s 13, Stanko 1992 s 117.

73 Tiby 1991 s 13.

74 Balvig 1990 s 105, samma resultat uppmättes i Wilcox' undersökningar, Wilcox 1998 s 356.

75 Gilchrist m fl 1998 s 283.

76 Gilchrist m fl 1998 s 296.

77 Wilcox 1998 s 349.

78 Warr 1984 s 681, se även Tiby 1991 s 23 f.

79 Junger 1987 s 360.

80 Riger 1981 s 49, Hamner & Saunders 1986 s 43f, 69, 97 och 103, se även Gilchrist m fl 1998 s 284.

I paradoxdebatten har man frågat sig vems mått som används när det ska avgöras om rädslan är förnuftig eller rationell.[81] Dessutom kan paradoxen sägas vara en paradox bara om individen kan uppskatta viktimiseringsrisken och om identiska nivåer av utsatthet ger identiska nivåer av rädsla.[82] Att finna ett kriterium på vad som är berättigad oro eller rädsla beror ju dessutom på vilken risk man är villig att acceptera.[83]

Kopplingen mellan marginell position i samhället, existentiell rädsla och rädsla för brott har således konstaterats. Ju mer man lämnas utanför samhället och ju svagare ens position är där, desto högre nivå av rädsla för brott.[84] I studier som har visat höga nivåer av rädsla hos tonåringar görs en koppling till att denna åldersgrupp generellt behandlas med mindre respekt.[85] Marginalieringen av äldre kvinnor i det snabbt föränderliga samhället har kopplats till deras uppmätta högre nivå av rädsla för brott.[86] Att ha en minoritetsstatus antas, som påpekats, påverka sårbarheten ytterligare.[87] Ett annat sätt att uttrycka temat är att rädsla för att utsättas för brott framför allt handlar om brist på resurser.[88] Den risken är strukturell, och därmed tämligen konstant närvarande, jämfört med mer flyktiga , och därmed mer påverkbara risker som t ex att vara berusad.[89]

Tillhörigheten till viss minoritetsgrupp kan vara en orsak till att viktimiseringen upprepas (t ex den svarta medborgaren som blir trakasserad flera gånger i veckan, eller den lesbiska kändisen som frekvent får hotbrev). Det har konstaterats att upprepad viktimisering är starkt kopplad till rädsla för fortsatt utsatthet.[90]

Att vissa grupper kan ha särskilda tilläggsrädslor som påverkar gruppens rädslonivå har visats när det gäller kvinnor. Det kan t ex vara fråga om rädsla för inbrott som borde vara könsneutral, men i och med den upplevda risken för tilläggsbrott, upplever kvinnor en högre nivå av rädsla även inför egendomsbrottet.[91] Den strukturella ansatsen märks även i åtgärdsförslag mot rädsla för brott, [92] där grundtanken helt enkelt är att känslan av tillhörighet till

81 Walklate 1998a s 409, se även Hale 1996 s 105.
82 Warr 1984 s 701.
83 Wikström 1991a s 50, se även Warr 1987 s 45.
84 Balvig 1990 s 91-93.
85 Killias 1991 s 627.
86 Balvig 1990 s 99.
87 Ortega & Myles 1987 s 147.
88 Hale 1996 s 117.
89 Fattah 1991 s 283
90 Kury & Ferdinand 1998 s 127.
91 Warr 1984 s 695.
92 Hale 1996 s 113f.

samhället ökar tryggheten.[93]

7.4.1.3 Viktimisering och rädsla

Frågan om eventuellt samband mellan tidigare utsatthet för brott och rädsla för brott är en av de mest undersökta i rädslolitteraturen. Den är kopplad dels till den ovan nämnda paradoxen med kvinnors låga utsatthet och höga rädsla,[94] dels till vad som avses med tidigare utsatthet. Grundtanken är naturligtvis att utsatthet för brott är skrämmande och att den som utsatts därför är mer rädd för utsatthet än den som inte utsatts. Mot detta har hävdats att de flesta brott är tämligen triviala. Visserligen kan utsatthet för brott resultera i rädsla i det enskilda fallet, men de brott som vanligen genererar rädsla, som våldtäkt, rån och upprepade inbrott, statistiskt sett drunknar i antalet mer triviala fall. [95] Något enkelt kauslat samband mellan viktimisering och rädsla har, som påpekats, inte uppmätts.[96]

Några studier har dock visat att utsatthet för brott kan kopplas till ökad rädsla för brott. Ett exempel från en finsk studie visar att nivån av rädsla hos utsatta låg tio procentenheter högre än nivån för dem som inte hade utsatts för brott. Uppdelat på kön och utsatthet för våldsbrott var 54 procent av kvinnorna respektive 35 procent av männen som utsatts för brott rädda jämfört med 42 procent av de icke utsatta kvinnorna och 21 procent av de icke utsatta männen. [97] Här måste man emellertid beakta tillhörighet till vissa grupper där extern kontroll, hög tidigare utsatthet och hög nivå av stress påverkar hur stor inverkan utsattheten kommer att ha på rädslonivån.[98]

I en metastudie om rädsla för brott konstateras att olika studier ger olika resultat när det gäller kopplingen mellan utatthet och rädsla. Vissa studier visar sådan koppling, andra inte.[99] Av de sistnämnda studierna presenteras i stället andra orsakssamband till rädsla för brott, som att känna utsatta personer eller att läsa om utsatthet hos andra i lokala media.[100]

Resonemang om våldsbrott står ofta i centrum när kopplingen brott/rädsla dryftas, men det har även påpekats att t ex egendomsbrott kan generera rädsla.

---

[93] Hale1996 s 113. Se även Wikströms Stockholmsprojekt 1991 respektive sk Trygghetsmätningar 1997, där frågor om otrygghet och social integration är centrala. Undersökningarna innehåller dels frågor om oro, s 55, dels frågor huruvida man har någon som tittar till bostaden vid bortovaro, s 68, dels frågor om huruvida man deltar i grannsamverkan, s 64. Vidare ingår frågor om hur vanligt det är att man pratar med grannar när man möts eller om man utbyter tjänster med dem, Wikström 1991a s 57.

[94] Bl a Riger 1981 s 47.

[95] Balvig 1990 s 95.

[96] Walklate 1998a s 407.

[97] Heiskanen m fl 1991 s 612.

[98] Winkel 1998 s 482.

[99] Hale 1996 s 112f.

[100] Hale 1996 s 112.

Detsamma gäller *moral crimes*, varmed avses en attack på individens *basic sense of value*, dvs attacker mot individens privata, personliga integritet och fundamentala livssituation, definierad av individen själv.[101]

En av kritikerna mot tidigare forskning om orsakssamband menar att man naturligtvis måste precisera vilka brottstyper som personen utsatts för. Det har ju visat sig att t ex våldsbrott genererar mer rädsla än t ex egendomsbrott.[102] Dessutom är det inte givet att kvantiteten utsatthet för brott är avgörande för rädslonivån. Kvaliteten i utsattheten för den indviduella personen kan vara avgörande.[103] Det är inte nödvändigtvis de (juridiskt sett) allvarligaste brotten som skapar mest rädsla. Mindre allvarliga, men återkommande brott har visat sig ha stor påverkan på rädslonivåer hos individer.[104]

Bland de studier som visar ett samband mellan utsatthet och rädsla finns en som har fokuserat på kvinnors utsatthet för sexuella trakasserier[105], både innanför och utanför den (amerikanska) juridiska definitionen. Resultatet visade att kvinnors upprepade utsatthet för sådana händelser, framför allt inom familjen, hade stark koppling till rädsla för brott.[106] Enda sättet att förstå kvinnors oro för sin säkerhet är att beakta vidden av kvinnors utsatthet för 'sexuell fara' hävdas det.[107]

Ofta bortser man i debatten om kvinnors rädsla från vardagliga utsattheter, sexuella kommentarer från kollegor, på gatan mm. Dessa kan ofta upplevas som hotande, men ses inte av kriminologer som allvarliga nog att förklara rädslan. Anmärkningsvärt är att frågan om upprepad viktimisering ställs sällan i studier som rör rädsla för brott.[108].

Vid beaktande av denna typ av vardagsutsatthet blir uttrycket att *kvinnors liv är baserade på ett kontinuum av otrygghet* förståeligt.[109] Från vaggan till graven är kvinnors sexualitet mål för mäns uppmärksamhet, kommentarer och övergrepp, har det hävdats.[110] Och en del av dessa handlingar utövas inte nödvändigtvis av sexualdårar, utan av *strikingly ordinary regular guys*'[111] Otryggheten rör vad som har kallats kvinnors sexuella sårbarhet, vilket nödvändiggör inlärning av strategier för att vidmakthålla sin sexuella integritet.

---

101 Balvig 1990 s 122, not 1.

102 Wilcox 1998 s 359.

103 Riger 1981 s 47.

104 Schwindt 1991 s 657.

105 Definerat som : "A violation of the physical integrity and/or autonomy which is related to the primary and secondary sexual characteristics of persons." Junger 1987 s 363.

106 Junger 1987 s 363, 381.

107 Stanko 1992 s 117. Detta kan ses som ett mycket illustrativt exempel på betydelsen av av metodval, urval och tidsintervall för resultaten och slutsatserna av en studie.

108 Hale 1996 s 104.

109 Stanko 1992 s 126.

110 Stanko 1992 s 113.

111 Stanko 1992 s 132.

Fenomenet att skylla viktimiseringen på offret har diskuterats, i synnerhet när det gäller kvinnors utsatthet för sexbrott. Denna sekundära och därmed dubbla utsatthet kan bidra till förståelsen av kvinnors utsatthet och rädsla för brott.[112] Med sekundär utsatthet avses att mötas av negativa omdömen t ex att man får skylla sig själv. Temat har undersökts när det gäller homosexuellas utsatthet för brott och det har konstaterats att hotet om sekundär viktimisering formar reaktionerna på den primära viktimiseringen. Naturligtvis påverkar detta hot benägenheten att polisanmäla brotten negativt. [113]

Sammanfattningsvis har ett antal olika komponenter antagits påverka nivån av rädsla hos individer. Det har bl a handlat om hög exponering för risk, oförmåga att reducera risker och oro för att utsattheten ska få allvarliga konsekvenser. Det understryks dock att det inte är dessa faktorer enskilda som påverkar rädslonivån, utan en kombination av dem. Rädslan för brott kommer att stiga över ett visst tröskelvärde bara om alla tre faktorerna aktualiseras. Detta innebär att begreppet rädsla för brott med nödvändighet måste avspeglas i en flerdimensionell modell.[114]

7.5 Homosexuellas rädsla för brott

Endast ett fåtal av studierna om homosexuellas utsatthet för brott omfattar veterligen även försök att mäta rädsla för brott. Implicit kan naturligtvis många av de studier om rädsla som finns, tillämpas på särskilt utsatta populationer. Studier om olika typer av sårbarhet är ett sådant exempel. Diskussionen om social sårbarhet, innehåller bl a frågeställningen om personen vid utsatthet för brott skulle kunna räkna med stöd från omgivningen.[115]

Det är ovanligt att själva enkätformulären publiceras tillsammans med studierna. De författare som behandlar rädsla i dessa sammanhang gör det oftast utan koppling till någon konkret, egen undersökning om fenomenet. I ett fall där enkäten bifogas, ingår inga frågor om rädsla/risk.[116] Sårbarhet har dock berörts vid något enstaka tillfälle. Då har följande resonemang förts: en öppenhet med den sexuella läggningen kan göra homosexuella mer sårbara för brott. Om de kategoriserar brotten som anti-homosexuella på grund av gärningsmannens fördomar, snarare än relaterat till någon egenskap hos sig själva, tenderar de snarare att se sig som överlevare[117] än offer i en fientlig värld. Huruvida detta

112 Riger 1981 s 56.
113 Berrill & Herek 1992 s 289, 190 och 294.
114 Killias 1991 s 629.
115 Killias 1991 s 630.
116 Herek & Berrill 1992 s 281-285
117 Survivors.

ska inträffa beror bl a på öppenheten och på starkt stöd i gay-rörelsen.[118]
De två nordiska studierna, den svenska från 1981 och den norska från 1998, tar emellertid upp temat rädsla. I den svenska studien har man genom enkät- och intervjuresultaten konstaterat att rädslan har många olika beståndsdelar. När homosexuella söker sig till parker och andra mötesplatser handlar det primärt om två slags rädslor:
1. Rädsla att ta miste på motpartens avsikter och inleda kontakt med heterosexuella.
2. Rädsla att utsättas för våld och rån.[119]

Rädslan utan platsbestämning är än mer mångfacetterad: Rädsla för det okända, att bryta mot homosextabut, att visa sin homosexualitet inför andra, att bli bedömd som ett icke fullvärdigt kärleksobjekt samt för könssjukdomar och våld.[120]

Mot alla dessa rädslor står viljan och längtan att träffa andra homosexuella. Styrkeförhållandet mellan rädslorna och längtan kommer att avgöra om personen söker sig till den homosexuella delkulturens olika platser.[121] När det gäller relationen mellan homo- och heterosexuella menar författaren att det som mer än något annat utmärker den relationen för de homosexuella är rädslan att förlora socialt värde och rädslan för materiella förluster.[122]

I den norska studien ställs frågorna: *"Har du den sista tiden varit orolig för att bli utsatt för våld eller hot när Du går ut ensam?"* och *"Har Du den sista tiden varit orolig för att bli utsatt för våld eller hot när Du går ut tillsammans med kärestan/partnern Din?"*[123] Den första, generella, orosfrågan kan besvaras med mycket, lite eller inte orolig. Andelen som svarat mycket orolig överstiger inte två procent, varför jag redovisar svaren på "lite orolig". Frågan är formulerad på samma sätt som orosfrågan till den generella befolkningen, varför båda gruppernas svar presenteras.

118 Otis & Skinner 1996 s 113.
119 Håkansson 1984 s 413.
120 Håkansson 1984 s 415.
121 Håkansson 1984 s 416.
122 Håkansson 1984 s 416.
123 Hegna m fl 1999 s 349 fråga 73 och 74.

Tabell 7:3 Oro för att utsättas för hot eller våld, ute själv. Homosexuella populationen och generella befolkningen. Norska studien, 1998. Kön, procent

	Alla	16-24	25-34	35-49	50+
Kvinnor					
Homo:	18	17	19	18	16
Generella:	14	15	15	10	15
Män					
Homo:	23	24	22	21	27
Generella:	3	4	3	2	4

Källa: Hegna m fl 1999 s 262, ur tabell 7.11

Vi ser i tabell 7:3 att det traditionella könsrollsmönstret återspeglas i den generella populationens oro för utsatthet. I alla kategoerierna är kvinnorna betydligt mer oroliga för utsatthet än vad männen är. Tabellen visar emellertid också att den manliga homosexuella populationen har högst nivå av oro av alla grupperna. De homosexuella kvinnornas nivåer av oro ligger bara aningen högre den generella befolkningens nivåer hos kvinnorna.

Den andra orosfrågan var specifikt anpassad för den homosexuella populationen, och utfallet på den blev:

Tabell 7:4 Oro för att utsättas för hot eller våld, ute tillsammans med kärestan/partnern. Homosexuella populationen. Norska studien, 1998, kön och ålder, procent

	Alla	16-24 år	25-34 år	35-49 år	50+
Kvinnor	20	33	24	16	8
Män	22	33	23	21	17

Källa: Hegna m fl 1999 s 263, tabell 7.12.

Männen är något mer oroliga även när det gäller specificerad exponering av homosexualitet. Tabellen visar dessutom att det är så många som en tredjedel i den yngsta ålderskategorin som uttrycker oro.

7.5.1 Rädsla, enkäterna

Rädsla att bli utsatt för brott på grund av homosexualitet

Den fråga som ställdes om rädsla i enkäterna (Riket) löd: *Är Du orolig eller rädd för att du själv ska utsättas för hot eller våld för att Du är homosexuell?* Frågan följde på frågor om livsstil samt huruvida man personligen känner någon som utsatts för brott pga att hon eller han är homosexuell. Skillnaderna mellan de utsatta och de icke utsatta är stor. Andelen som uppger rädsla av dem som utsatts är 58 procent jämfört med 31 procent av de icke utsatta.[124] För Grupperna och Stockholmsenkäten förelåg motsvarande skillnader.[125]

Rädsla och ålder

Resultaten från enkätstudien Riket visar samma tendens som den norska studien, vilket framgår av tabell 7:5.

Tabell 7:5 Rädsla att utsättas för brott p g a homosexualitet. Riket 1996, ålder, procent.

Ålder	-20 %	21-30 %	31-40 %	41-50 %	51-60 %	61-- %
Ej utsatta	39	38	29	23	20	25
Utsatta	80	61	60	51	50	31

Trots små antal i vissa av ålderskategorierna i Riket visar sammanställningen tydligt att skalan för rädsla är helt motsatt den traditionella, att rädsla för brott ökar med stigande ålder. Här är det de yngsta som är mest rädda.

[124] Andelarna avser undersökningen Riket, N=1.787. Utsatta: n= 460, Ej utsatta: n= 1.327. x2=105, df = 1, p= <0,001.

[125] Grupperna: 57% av de utsatta uppgav rädsla jämfört med 17% av de icke utsatta. Stockholm: 41% av de utsatta uppgav rädsla jämfört med 17% av de icke utsatta.

Rädsla och kön

Av de utsatta kvinnorna upplevde 52 procent rädsla jämfört med 60 procent av männen.[126] Detta är i sig ett remarkabelt resultat, dels på grund av de höga nivåerna, dels på grund av att en massiv del av forskning om kön, brott och rädsla pekar på att kvinnor i alla undersökningar uppvisar signifikant högre nivåer av rädsla. När det gäller gruppen icke utsatta, uppvisades dessutom signifikanta skillnader så tillvida att männen också där hade en högre nivå av rädsla. 33 procent uppgav rädsla, jämfört med 26 procent av kvinnorna.[127]

Frågan huruvida personen upplevt att hon/han blivit räddare av utsattheten, besvarade 51 procent av kvinnorna och 57 procent av männen jakande.[128]

Rädsla och kännedom om utsatta personer

Av de utsatta var det 42 procent som kände andra offer, jämfört med 13 procent av de icke utsatta.[129] Svaren på frågan *Känner Du personligen någon som Du vet har utsatts för brott pga att hon eller han är homosexuell?* uppvisade skillnader så tillvida att 62 procent av dem som kände andra utsatta var rädda att utsättas för brott pga homosexualitet, jämfört med att 50 procent av dem som inte kände andra offer uppgav rädsla.[130]

Av dem som inte var utsatta, uppmättes motsvarande förhållande, dvs en högre andel av dem som kände offer, sade sig 41 procent vara rädda, jämfört med 25 procent av dem som inte kände offer.[131] Detta kan tolkas som att egen utsatthet plus att känna någon annan utsatt är kopplat till de högsta nivåerna av rädsla.

---

126 Av 457 personer, varav 117 kvinnor, ej signifikanta skillnader mellan könen.

127 x2= 7,56, df = 1, p=<0,01. N= 1.317.

128 N= 358, varav 81 kvinnor. Se däremot kopplingen mellan utsatthet nära i tiden och att känna sig räddare efter utsattheten under rubrik *Rädsla och utsatthet i tiden* nedan.

129 x2=192, df=1, p=<0,001. N= 1798, icke utsatta n= 1339, varav 454 kände utsatta och utsatta: n= 459, varav 326 kände andra utsatta.

130 Andelarna avser undersökningen Utsatta i Riket, N= 450. Känner andra offer: n= 318, Känner ej andra offer: n= 132. x2= 5,33, df=1, p=<0,05. Naturligtvis kan en fråga med sådan nominationsteknik inte användas för att uppskatta *antalet* utsatta personer. Risken är ju stor, både för dubbel-, trippel- mm- räkning av individer. se vidare Lee 1993 s 52.

131 Andelarna avser undersökningen Ej utsatta i Riket, N= 1.312. Känner offer: n= 447, Känner ej offer n= 865. x2= 35, df=1, p=<0,001. I undersökningen Stockholm uppvisades motsvarande förhållande. 47% av de utsatta som kände offer uppgav rädsla, jämfört med 29% av de som inte kände offer.x2=4,05, df=1, p=<0,05. Av de icke utsatta i Stockholm var 24% av de som kände offer rädda, jämfört 10% av de som inte kände offer. x2=11,74, df=1, p=<0,01. När det gäller gruppen Grupperna, var antalet för liltet för att uttala sig om signifikanta skillnader i gruppen utsatta, och i gruppen icke utsatta.

Rädsla och sysselsättning

Svaren på frågan om rädsla att utsättas för brott p g a homosexualitet ställdes också i relation till vilken sysselsättning personen hade. Kategorierna arbetslös, pensionerad, studerande och yrkesarbetande användes. Det visade sig att 56 procent av de utsatta grupperna sammantaget svarade ja på rädslofrågan. Fördelningen i de olika kategorierna var pensionerad 52 procent, studerande 50 procent och yrkesverksamma 55 procent. Hela 74 procent av de arbetslösa uppgav att de var rädda att utsättas för brott på grund av homosexualitet.[132]

56 procent av de utsatta uppgav rädsla, jämfört med 31 procent av de icke utsatta. Skillnader uppmättes emellertid även där, då gruppen (icke utsatta) studerande hade högst andel rädsla, 38 procent.[133] En möjlig slutsats är att en flerfaktoriell problembild: arbetslös i kombination med utsatthet bidrar till hög nivå av rädsla. Till skillnad från den traditionella rädslobilden att äldst är räddast, får vi här motsatt bild. Pensionärerna var minst rädda.

Rädsla och relation

Av de utsatta personer som levde i relationer var 50 procent rädda för att utsättas för brott, jämfört med 64 procent av dem som inte levde i relationer.[134] För gruppen icke utsatta i Riket var skillnaderna inte signifikanta. [135]

Rädsla och utsatthet nära i tiden

Av de personer som utsatts för brott på grund av homosexualitet de senaste 12 månaderna var det 71 procent av de senast utsatta som var rädda. Detta kan jämföras med 47 procent av de utsatta, som dock inte utsatts de senaste 12 månaderna.[136] En slutsats är att rädslan för brott är starkast i nära anslutning till utsattheten. Slutsatsen stöds av resultatet på frågan om personen känt sig räddare efter brottet, med hänsyn tagen till att utsattheten legat inom tidsintervallet 12 månader före enkäten. Det visade sig att 62 procent av dem som utsatts nyligen blivit räddare, jämfört med 13 procent av dem som utsatts längre tillbaka i tiden.[137]

---

[132] x2= 8,75, df=3, p=<0,05. Vid en kontroll för ålder visar det sig att signifikanta skillnader avseende rädsla inte erhålls för de tre åldersgruperna upp till 30, mellan 31 och 50 samt över 51. Men här bör påpekas att den allra yngsta åldersgruppen, upp till 20, hade den högsta andelen rädda, 64%, men antalet unga var för få för att kunna ingå i x2-testet.

[133] x2= 8,85, df= 3, p=< 0,05.

[134] Skillnaden är signifikant: x2= 8,15, df=1, p=<0,01.

[135] Samma förhållande gällde för Stockholmsundersökningen, både utsatta och icke utsatta.

[136] x2= 16,5, df= 1, p=<0,001.

[137] N= 259, utsatta senaste 12 mån: n=137; ej utsatta senaste 12 mån: n= 122. x2=16,5, df= 1, p=<0,001.

tiden.[137]

Rädsla och upprepad/specificerad viktimisering

Av dem som blivit utsatta *en* gång uppgav 52 procent rädsla jämfört med 68 procent av dem som varit utsatta fem eller fler gånger.[138] Uppdelat på olika brottstyper, visar det sig att av de som ingick i kategorin som blivit utsatta för egendomsbrott uppgav 51 procent rädsla, jämfört med 62 procent för dem som utsatts för trakasserier på allmän plats och förtal. Av dem som utsatts för sexbrott uppgav 66 procent att de var rädda att utsättas för brott på grund av homosexualitet. Den högsta andelen, 75 procent som sade sig vara rädda, var de som utsatts för mobbning med våld i skolan.[139]

Ökad rädsla på grund av brottet, uppdelat på brottstyp

Uppelat på brottstyperna våld, egendomsbrott, trakasserier och mobbning med våld i skolan, visade det sig att mellan 60 och 67 procent uppgav att de blivit räddare efter brottet. Ingen signifikans uppmättes brottstyperna emellan.[140]

7.5.2 Rädsla, djupintervjuerna

Inledningsvis konstaterades i detta kapitel att det månfacetterade begreppet rädsla för brott bör mätas multidimensionellt. Av djupintervjuerna framgår vidden av innebörder i begrepp som rädsla, risk, oro, ängslan, våga och modig. Respondenterna har bara i något enstaka fall tillfrågats om de känt just "rädsla". Att frågan inte har ställts har flera orsaker. Många intervjupersoner gav på ett tidigt stadium gett uttryck för att hon/han hade en ängslan över huvud taget för att upptäckas som homosexuell. Det fanns hos många intervjupersoner en grundrädsla för att bli utsatt för något, från skam till brott, med anledning av homosexualiteten. I några extremfall har intervjuerna till och med gjorts med personer som inte velat uppge sitt riktiga namn. En annan orsak till att frågan

137 N= 259, utsatta senaste 12 mån: n=137; ej utsatta senaste 12 mån: n= 122. x2=16,5, df= 1, p=<0,001.

138 N= 376, utsatta en gång: n= 197, utsatta 24 gånger: n=100, utsatta fem gånger och mer: n=79. x2= 9,46, df= 2, p=<0,01.

139 N= 1.247, utsatta för våld (inkl hot, sexbrott och mobbning med våld i skolan): n= 504; utsatta för egendomsbrott (inkl skadegörelse) n= 129; utsatta för trakasserier och förtal: n= 487; utsatta för mobbning med våld i skolan: n= 127. (Observera att flera personer varit utsatta för flera olika brottstyper.)

140 N= 1.083, trakasseriutsatta n=397, 60% räddare; våldsutsatta n= 446, 62% räddare; utsatta för egendomsbrott n= 120, 67% räddare och utsatta för mobbning med våld i skolan n= 120, 67% räddare.

om rädsla inte ställdes explicit är att jag inte velat pressa på respondenterna begreppet rädsla utan i stället se om och hur de själva behandlade ämnet.

På grund av frågetekniken är det alltså ovanligt att intervjupersonen beskriver vad hon/han avser med rädsla.

Desiré använder flera gånger spontant ordet rädd. Jag frågar henne om innebörden:

Ja rädd, rädd... det är väldigt sällan, men ibland kan jag känna det. Ibland kan jag säga så här till A 'pussa mej inte nu, ta inte min hand nu'. Om det är nån... jag har inte känt det på många,...men om det är nån man som cyklar bakom eller går bakom när vi cyklar eller när vi går och så. På nån gata eller om det är några, en grupp män som man möter och så, så kan jag känna att jag vill inte visa att jag är lesbisk för dom. Men om man går liksom på en upplyst gata eller massa folk omkring eller i affärer eller så är jag ju inte det minsta rädd.

Jag har alltid varit helt öppen utåt med det men det har kommit på senare tid, på äldre dar, det här med att jag orkar inte möta det där varken fysiskt eller psykiskt... Det har att göra med ålder och att våldet trappas upp. Jag tror det har också med personlig situation att göra att jag är äldre (ca 45) *och svagare och att jag gått igenom så svåra saker de sista åren. Då vill man undvika såna där situationer som man kan undvika."*

Tillvägagångssättet är att jag har har transkriberat och läst igenom intervjuerna och markerat de ställen där rädslotemat i koppling till homosexualitet tagits upp. Detta har skett maskinellt, genom programmets sökfunktion (på sökorden rädsla, oro, skraj, ångest, våga, modig, nojig, dold, vaksam, försiktig samt böjningar av dessa ord). Sökningen har också skett manuellt, då många av intervjupersonerna inte använt särskilda begrepp när de pratat om rädsla och likartade begrepp. Det kan vara fråga om att personen säger *"ja, och då är man ju liksom lite, ja du vet,..."* (ruskar på sig av obehag).

De markerade avsnitten har därefter skrivits ner. Utifrån ca 20 sidors citat från de 31 djupintervjuerna,[141] där rädslotemat kommit upp har ett antal underteman utkristalliserats. Under rubrikerna rädsla före brottet, rädsla under brottet och rädsla efter brottet finns även ett antal underteman.

Namnen är naturligtvis fingerade (utifrån det namn personen sagt till mig).[142] I syfte att ytterligare värna om intervjupersonernas integritet har jag valt att inte redovisa deras uttalanden samlade, dvs med bakgrundsvariabler, brottet, effekterna och övriga kommentarer. Framställningssättets fragmentariska prägel förklaras av mina överväganden om anonymiteten. Om personens (sammanfattade) intervju skulle presenteras i sin helhet, vore det alltför stor risk att personen skulle kunna identifieras.

141 Av 35 möjliga, det var alltså endast i fyra intervjuer som intervjupersonen inte tog upp temat rädsla.

142 Flera av dessa personer har läsaren mött i redovisningen av upprepad utsatthet i kapitel 5. Nu heter de emellertid något annat, för att det inte ska gå att koppla ihop deras berättelser, av anonymitetsskydd.

7.5.2.1 Rädsla före brottet

Rädsla att avslöjas som homosexuell (eller transsexuell)

Det är 12 av de 31 personerna som berör rädslan att avslöjas som homosexuell. Denna rädsla är inte uttalat kopplad till rädsla att bli utsatt just för kriminell handling. Det handlar om att vara rädd för sig själv som homosexuell, rädd för dem som känner till ens homosexualitet, rädd att bli registrerad av myndigheterna, rädd att det ska synas. Vidare rädsla på olika platser, som i skolan, i affären, på bussen, på stan och utomlands. Det finns också en rädsla för att polisen ska få reda på ens homosexualitet. Vilket begränsar både anmälningsbenägenheten och, om anmälan görs, viljan att berätta om homosexmotivet i brottet.

Bosse : *Jag lever helt dolt och utsätter mig inte.*

Marcus: *... jag vågade inte för mig var det så olagligt, så jag vågade liksom inte prova på det innan jag blev 18, för skulle nån komma på det så skulle man hamna på kåken, ungdomshem eller vad fan som helst, så det vågade .. jag inte." Jag ...hade ju inga kompisar, eftersom jag dolde allting.*

Erika, transsexuell: *det kan ju hända, jag är rädd för det fortfarande... rädd att bli avslöjad, den rädslan finns där. Möjligheterna finns ju där fortfarande och få klart för sig vad jag är, och det finns ju alltid grupper som är... som bara söker förevändning för att slå. Jag tror att det handlar om en rädsla för att våga vara öppen, våga vara sig själv, tror jag.*

Sascha om den makt en person som känner till hans homosexualitet har över honom: *Jag var livrädd för den människan.*

Hans är en av de anonyma intervjupersonerna, vi sitter på ett fik och han ser sig ständigt om. Han vill inte att samtalet ska spelas in. Vidare tror Hans att det (fortfarande) finns ett myndighetsintresse att registrera homosexuella.

Jag är rädd att bli stämplad som homosexuell. Enligt hörsägen har det varit inbrott på min klubb och medlemsregistret ska ha blivit stulet. Det är fruktansvärt. Jag tror att det är SÄPO som ligger bakom, det finns, det står i Holms 'Udda eros' om polisregistreringar och så..

Göran: *vi* (yrkesgruppen) *är ju så lätt identifierbara, och man är så rädd för identifiering. När vi går ut på andra ställen då dansar vi ju inte med varandra, vi tar ju inte i varandra eller så. Det är ju, dom flesta är ju rädda, vågar inte gå hand*

i hand och så där, överhuvudtaget. Men det kanske inte bara är rädsla för våld, utan det att kunna gå på stan utan att få en massa blickar på sig och så där. Det är liksom det att man är helt inkörd på att man inte får det, så att det är många som skulle bli besvärade av det. Det är liksom så tabubelagt att jag skulle ha svårt att vänja mig vid det. Man är så rädd för att ha samma adress.

Niklas: *Jag skämdes för mig själv, jag tyckte det var så fult så det skulle jag aldrig berätta för nån!*
När Niklas haft inbrott med vandalisering av sommarstugan rensar han bort spår av anti-homosexualitet som gärningsmännen lämnat efter sig:.

Vi....gjorde det för grannarnas skull, för vi visste att på nåt sätt det är inte kul. ...På nåt sätt vill man ju ha det till ett vanligt inbrott, man passar på."

Ronny om att vara bög i skolan: *jag tyckte det var rätt så jobbigt, så man var ju liksom livrädd för man hörde ju vilka skämt dom hade, såna där råa skämtare va.*

Ali om sitt uppväxtland, där homosexualitet är straffbart.
jag hade ingen att... man vågade inte ens prata med någon, och jag kunde inte ens fick inte ens vara kvar i skolan. Jag har inte haft några långvariga relationer, det har inte blivit mer än några månader. Det syns mer om två killar går och handlar på ICA tillsammans, än om det är två av samma ursprung. Folk reagerar och blir uppmärksamma och varför blir dom kompisar, det är inte så vanligt, och dom förstår att man måste vara ihop. Så man måste vara väldigt diskret.

Gustav: *Jag har åkt som kvinna på tunnelbanan också, men jag var rädd, otroligt rädd... det är väl det att man bygger upp saker som kan hända ... och jag menar när man visar sitt busskort för chauffören och han liksom står och tittar på kortet, tittar på mig, tittar på kortet, 'jahaja det var ett giltigt kort' ungefär va (gulp). Jag tänker... man är ju rädd för att bli avslöjad.*

Desiré: *jag kan känna mig rädd ibland på vissa ställen om det bara är män som man inte känner till. Jag vill inte hålla i min hustrus hand eller hålla om henne då , eller i vissa sammanhang kan jag känna det där att man inte går fritt på gatorna. Men det är ytterst sällan ändå. Vad som är jobbigt är att jag alltid är medveten om det, även om jag inte känner mig rädd. ... men det är alltid med mina egna ögon på skaft på nåt vis.*

Jenny : *jag är rädd att folk ska få en bild av att man är kinky*[143] *på nåt sätt va, jag är rädd att folk ska få den uppfattningen. Jag är lite tveksam också om hur mycket man ska prata om det också, för jag menar, dom* (polisen) *är inte så välvilligt*

[143] Med 'kinky' avser intervjupersonen 'sexuellt utsvävande'.

inställda till det tror jag, vågar inte, för jag kan samtidigt ha en massa analyser till vad det beror på som handlar om lesbiskhet ..., men samtidigt så vågar jag inte ta fram det som nåt slags motiv heller. Jag har väl varit så där lite dubbel. Hur mycket ska jag prata om det, kommer jag att bli missförstådd, och kommer jag att bli mera anklagad liksom? Att jag är nån slags märklig typ ...så får man skylla sig själv, lite den inställningen är jag rädd för.

Andras rädsla att avsöljas som homosexuella

Några av de intervjuade som berör rädslan, 8 av 31, berättar även om andras rädsla att avslöjas och deras rädsla för att bli stämplade som homosexuell om man visar att man känner någon annan homosexuell person. Anledningen att även dessa uttalanden är med här är att de kan spegla en miljö av rädsla. Intervjuerna speglar dels attityden hos de mer dolda att alla är rädda att avslöjas som homosexuella, dels attityden hos de mer öppna, att det finns en rädsla för avslöjande hos andra, men inte hos en själv.

Kim berättar om ex-flickvännens rädsla att vara öppen homosexuell:*hon var till och med rädd att träffa andra homosexuella, så dom enda som vi umgicks med, det var hennes ena syster och svåger och så min mamma och moster... hon var väldigt rädd att nån skulle få reda på nåt. Så det blev ångest. Jag fick till exempel inte svara i telefon hemma. Det kunde vara nån från hennes jobb som ringde.*

Marcus blev utsatt för trakasserier på sin arbetsplats, på samma jobb finns flera bögar: *där är två stycken bögar på vår sektion, som är hemliga, men som jag har förstått är bögar, men dom är såna aparta, så jag tror nog att dom hade, dom hade blivit rädda om sin egen lilla värld.*

Mimmi: *En del manliga förskolelärare är rädda att det ska bli känt att de är bögar.*

Lill: *"ingen av dom* (bögarna)*vågade säga hej till varann, för dom var så rädda att nån annan visste att den andra var homosexuell. Och kände de då den här personen, då skulle ju dom också vara det, eller bli misstänkta för det. Dom vågade inte ens säga hej, dom låtsades att dom aldrig hade sett varandra.*

Martin:*Och det här var då en smygbög, kan man säga, som verkligen var homosexuellt identifierad. Men absolut inte öppen. Och livrädd för grannar." Min roll har ju varit att försöka uppmuntra de här killarna att gå till polisen och inte vara rädda. Och det är klart, där finns det ju säkert ett samband mellan homosexuell identitet och våga gå till polisen. Är man äldre homosexuell och livrädd för polisen, så har man ju naturligtvis inte gjort det. En kille som ändå är högt utbildad kan mycket, men är så fruktansvärt rädd att framträda och är*

naturligtvis ett tacksamt offer.

Erik: *En man kom cyklande i parken, blodig och rädd. Troligen blivit sparkad, ville inte anmäla eller ha hjälp, bara cykla därifrån.*

Lukas om parken: *"det .. bara är den där smygisvarianten som går där, som är livrädda för att bli upptäckta."*

Gustav har föräldrar som oroar sig för att han ska avlöjas som homosexuell: *"Ja, jag har velat gått ut i TV och så när jag var ung, men mina föräldrar, mamma och pappa har hela tiden... då får du inte bo hemma. Så dom har varit livrädda."*

Rädsla för att brott ska komma att ske.

Medan den förra kategorin av citat rörde en generell rädsla att bli avslöjad som homosexuell (eller transvestit/transsexuell), handlar följande citat om en mer riktad rädsla, nämligen att bli utsatt för brott på grund av att man är homosexuell. Det är sju av de 31 som berättar om dessa känslor.

Malin om sina känslor i samband med en frigörelsedemonstration:
alltså får nazisterna demonstrera, så vill inte jag gå... men vi gick och höll varandra i händerna. Då var jag gråtfärdig och när jag kom ner dit, jag kände jag för det inte, jag gör det inte. Men sen så visste jag att det var några av mina nära vänner där och att jag borde gå och så där va, och dom ska fan inte bestämma om jag ska få gå på Avenyn eller inte. Jag var skiträdd hela tiden. Sen eftersom alla är så rädda så blir det ingen uppsluppen karnevalsstämning, utan alla är vädligt försiktiga.

Malin berättar också om känslan när hon ska hem från gaystället
när jag känner mej rädd, det är när jag ska gå hem på nätterna från gaystället. Jag är rädd nästan jämt. Jag är rädd att dom ska ha varit inne i min lägenhet och sprayat saker på min dörr eller alltså på min ytterdörr, eller varit i källaren, alltså varje gång jag kommer så liksom mera 'puh' att det ska stå nånting på min källardörr. Jätterädd, för hot också, jag har vart i pressen och så och ett tag körde jag att jag aldrig satte ut mitt efternamn utan bara förnamn och inte bild.. medvetet för att jag var rädd för att dom skulle få tag på vart jag bodde och sen börja trakassera mig. Men sen så kom jag på att jag har ju mitt efternamn i vårt eget medlemsutskick. Och på affischer på stan när jag skulle föreläsa, och då funkar det ju inte heller att gömma sig för GP, [Göteborgsposten] *det spelar ingen roll då. Fast lite gör det ändå det för ... det är mer provokativt tror jag att man står i GP än att man sitter på en affisch, så att det är mer provokativt när dom får hem det på sitt frukostbord alltså... Så jag tänker jättemycket på det, jag tänker på det*

nästan varje gång jag kommer hem. Jag kollar alltid när jag kommer hem, vid trappan ovanför min dörr, om det är nån där, och då är det dom (nynazisterna) *jag tänker på.*

Meg gick med i ett demonstrationståg för homosexuell frigörelse och berättar att nynazister hotade tåget.
blev jag väldigt rädd, inte till att börja med, men när jag insåg att han kommer att klappa till mej, då blev jag skraj alltså.

Östen: *Man såg det på blickarna. Det här var inte populärt va. Visserligen var vi fem stycken som var utklädda som transor, men ändå. Jag kände att det här var liksom inte roligt. Men då började vi prata med ett gäng där. Då var det en kille som sa att han skulle vilja pröva på det där, relation med en man. Då kom det en annan kille fram och slet tag i mig och bara sa 'stick'. Jag blev rädd och följde rådet ..nu kanske man hårddrar det, men jag är i varje fall rädd för att bli nedslagen och kastrerad.*

Mimmi om reaktionerna på en väska som placerats i porten till hennes (gay-) arbetplats, något år efter en bombexplosion på samma ställe:
blev lite nojig, det finns en ganska stor medvetenhet om att det kan hända igen.

Lill: *För ett par år sedan fick hela styrelsen anonyma telefonhot, 'du ska dö din djävel'. Det resulterade i att hela styrelsen avgick, det var otäckt.*

Ali om sitt uppväxtland: *Jag känner folk som har hälsat på bekanta två, tre dar, dom fick lämna landet. Men det finns folk som inte har tillåtits lämna landet och blivit straffade och allt möjligt, så jag varken vågar eller längtar efter det.*

Lukas om den stundande flytten av gay-diskot till en annan, avsides belägen lokal: *det är liksom, man blir mörkrädd alltså!*

Andras rädsla för att bli utsatta för brott

Fem av de 31 intervjuade som behandlar rädsla, kommer (utan att ha tillfrågats) in på andras rädsla för att bli utsatta. I något fall handlar det om flickvännens /pojkvännens rädsla och i andra fall handlar det om mer eller mindre nära vänner och bekanta.

Mimmi: *Flera av kvinnorna hade relationer med andra kvinnor som inte bodde i kollektivet, så det var ofta många kvinnor där. A var ihop med E, som inte ville visa nåt, hon var en riktig smygis, på grund av att hon var rädd att bli utsatt för*

något obehagligt.

Lill verkar i en förening, bl a med utdelning av kondomer. Vid ett tillfälle när man skulle ha utdelningsdag, hade föreningen fått hotsamtal till lokalen. Det hade hänt även vid tidigare tillfälle. Hoten hade inte meddelats de presumtiva utdelarna, som ändå inte vågade ställa upp *dom vågade inte och dom visste ingenting om det här telefonsamtalet, men dom vågade inte... Sen efter dom här två händelserna, så blev allting jätteförstorat, ingen vågade göra nånting, och ingen vågade gå på klubben... och det är ju också det väldigt stor anledning att vi t ex inte har skyltat RFSL heller, därför, jag menar, ingen vågar stå för att dom går på bögklubbar.*

Vid ett annat hottillfälle händer följande: *dom skulle ju gå in och riva stället, när polisen kom hade dom ju gått, men då var dom* (gästerna) *rädda att gå hem. Så det är klart att dom var, för att då gick dom väl i samlad trupp och taxi och så där va.... en del är rädda att gå från klubben, för dom är rädda att dom* (angriparna) *står bakom. För det är ju lite, det är inne på en gård, innan man kommer ut då, så vi har ju sagt att man kan samordna taxi och så där, men många cyklar ju då och är rädda, dom är rädda, så är det ju*

Ali: *Det var ett tag när dom hade mördat nån, då var det en del som var mycket rädda och det var en del som hade slutat komma ut alls. Det skadar inte att vara försiktig.*

I ett par fall berättar intervjupersonerna även om andras rädsla *efter* utsattheten.

Lill: Vid ett ytterligare tillfälle hade en medlem fått hotsamtal: *nån hade ringt och sagt 'jag vet var du bor' ... vågade inte gå till jobbet på en vecka.*

Lena berättar om flickvännens rädsla efter att denna blev nedsparkad:
Hon blev rädd, verkligen så att det märkes. Hon ville aldrig gå därifrån själv sen. Hon sa ingenting direkt, stolthet och så där, skulle vara kaxig, men hela tiden efter ville hon gå med mej eller nån annan just när vi var på nåt gayställe.

Rädsla för att andra ska utsättas

En ytterligare genre när det gäller rädsla är att vara ängslig för att andra ska utsättas. Det handlar dels om nära anhöriga, dels om de egna föreningsmedlemmarna.

Eva berättar att hennes dotter kanske måste byta skola, tillbaka till den där hon blev trakasserad för att ha en lesbisk mamma: *jag är så rädd att jag nästan får hjärtstillestånd när jag tänker på hur det blir då.*

Lena oroar sig för medlemmarna i föreningen efter ett närradioprogram från Sverigedemokraterna:*Efter det här radioprogrammet med uppmaning att attackera lokalen och oss kändes det otäckt, och jag är väldigt rädd att det ska hända våra medlemmar nånting. När vi är där sent på kvällen och ska låsa, så kollar man extra innan man går ut och och så där, helt klart.*

7.5.2.2 Rädsla under brottet

Hälften av intervjupersonerna som berör rädslotemat berättar om rädsla under själva händelsen. Det handlar om trakasserier, hot, ofredande, sexualbrott, och misshandel.

Anna Stina, som är transsexuell, sitter på pendeltåget, blir omgiven av ett gäng ynglingar som börjar fråga om hon är bög, trakassera henne och tvinga henne att läsa högt ur en dagstidning: *Jag var ruskigt rädd i början, tänkte att jag skulle låta tiden gå.*

Marcus' arbetsgivare sprider ut att Marcus är bög och utifrån detta är olämplig som vårdpersonal. Kollegorna tycker inte det, utan ställer upp bakom honom. *Han blev så arg så jag blev rädd alltså. Jag blev verkligen rädd för jag trodde hjärtat skulle stanna på honom. Ja jag blir rädd så jag skakar i hela kroppen nu för alltså den rädslan, fy fan vad arg han blev. Ja, han hotade mej och höll på och kallade mej för både det ena och andra.*

Heidi: *En gång pratade jag själv från predikstolen och blev avbruten av Maranata, skrämmande!"*

Ronny har varit med att bli allvarligt hotad av en elev under en sk skolinformation, han berättar: ... *man kände sig ju så där lite smått... så man ville liksom bara därifrån.....*

Marcus är på väg ut från ett gayställe. Där finns tre unga män som skriker okvädningsord om bögar. *..jag blev så arg att jag gick emot alla tre direkt alltså, så , ja det tog inte en halv sekund, det bara blixtrade till. Och efteråt så sprang jag hem, jag blev så rädd sen så fort jag kommit runt hörnet så sprang jag hem.*

Ali trakasseras av sina landsmän: *det var inte bara verbala trakasserier. En kväll bankade det på dörren och jag öppnade. Och det var fyra* (landsmän) *och dom var väldigt irriterade och dom sa att jag var en skam för* (landsmännen). *Och jag var så rädd att dom skulle kasta..., dom sa att dom visste att jag hade depressiva problem, så dom sa att det kommer att se ut som självmord. Och vad vi än gör*

med dej... Och jag trodde att dom skulle kasta ut mej från fönstret (sjunde våningen) *då skulle ingen tro, eller dom skulle tro att jag hade gjort det själv eftersom jag var så deprimerad.*

Malin är utanför ett gayställe när hon attackeras av en man: *och så tog han tag i mig och sa 'såna som dej skulle jag vilja döda'. Och det var otäckt tycker jag... jag kände mej jätterädd. Jag känner att dom kan köra ett varv till och sen kan dom stoppa in mej i bilen och våldta mej eller ... det är sånt jag har tänkt på.*

Margareta har blivit kontinuerligt mobbad och sextrakasserad under sin utbildningstid som vuxenstuderande på internat bland ynglingar:.. *det känns som ett hot när man ligger i ett litet rum i en säng och folk bankar på dörren så man tror att dörren ska gå sönder vilket ögonblick som helst och dom ska komma in en hel flock skrikande gapande bankande karlar. Det kan ju bara lukta massvåldtäkt eller vilket hot som helst. Det var så det kändes och det upplevde jag redan från första dagen på skolan. .... ja kände mej hotad, jag kände mej fruktansvärt och väldigt upprörd och min reaktion var att jag månste komma därifrån, och det gick inte att göra något annat än att fly så snart och i så gott behåll som möjligt och till en säker plats... och det var ju totalt traumatiskt!*

Krister blir hotad med våldtäkt av hembjuden gäst: *Då kände jag mig lite rädd och trängd i den situationen, det är enda gången jag har känt mig hotad av en homosexuell så att säga.*

Sascha berättar om en sexuell situation när han själv var i 10 års åldern: "
han var 20 år äldre än mej, om inte 30... och där satt vi och han var så god mot mej och strök mej, och sen förde han handen lite ner, jag blev ju livrädd, det var ju en enorm apparat, man hade ju inte känt... men det var en frivillig grej.

Pierre var i en Sydeuropeisk stad och blev där våldtagen av tre män:
Det var med knivhot (visar gest mot strupen) *och de var tre stycken. Det var både rädsla och smärta. De var så fulla sen, då kunde jag smita ut. Inget direkt trauma. Traumat kom senare i livet. Trauma för penetration. Men det stärkte min kropp. Ingen ska bestämma över den!*

Desiré fick ett slag i ansiktet av en man, som blev provocerad av hennes lesbiskhet: *Jag minns inte om jag vågade slå honom tillbaka när vi var ensamma i det rummet, eller om jag gjorde det och slog och blev rädd för att han skulle slå mig ännu mer.*

Östen, misshandlad (av modern som just fått veta att han är homosexuell)
Jag kände ilska, samtidigt som jag kände av en sorg. Först var jag rädd sen

samtidigt var jag arg, för jag ville försvara mig själv.

Alice berättar om känslorna under misshandeln: *Det var som en flicka sa, som hade varit med på Estonia, som klarade sig. Man skall vara kall och man skall tänka. Tänk och låt inte dom inre krafterna ta ner dig så att du blir apatisk, utan tänk och gör klokt och det gjorde jag dom sekunderna. Efteråt blev ju minuter och timmar, men just då när de slog mej, jag hade ju inte någon makt att klara mig. Inte på något vis, det går inte när man får spray i ansiktet, och när det är två personer över dig och snurrar dig runt. Man har ingen makt, man kan inte klara sig, det går inte på de här 5-10 sekunderna. Man får tänka klokt under tiden i allafall. Att jag ska klara mig från det här. Men efteråt, som chocken kommer, och ledsenheten, det är då man behöver hjälp, dagen efter eller timmarna efter... sen får man själv komma över sin ensamhet och ledsenhet.*

Nurre, om ett överfall på en gata ensam med flera gärningsmän:
Rädslan fördjupades av att killen var proffs på kampsport, som det verkade.

Rolf blev grovt misshandlad av ett gäng: *Det enda jag tänker när dom gör det, är att 'detta är en slaktarscen'. Det är liksom scener ur en film va.Jag blev rädd då och... det kommer en bil och den åker väldigt fort. Och den, som jag upplever det, kommer från ingenstans va. Och dom* (gänget) *tror att det är snuten som kommer. Bilen åker fort, som om det vore snuten, och då sticker dom. Den här mannen kommer ut då, och då tror jag att han också ska slå mej för att jag är ju... befinner mej i det tillståndet.. så att jag kryper åt andra hållet, Och då så tar han in mej i bilen och sen så säger han 'ska du inte åka till* sjukhuset *eller så?'*

Rolf om en annan utsatthet: *dom börjar bara jaga mej där, då dom ser att jag är rädd..."*

Vikten av att dölja rädslan

Flera av intervjupersonerna har berättat om vikten av att inte *visa* sig rädd när de väl attackerats:

Nurre är upprepat utsatt för våld. Vid ett av tillfällena är det ett gäng ynglingar som angriper: *En av killarna öppnar kavaljen och har där flera verktyg, långa skruvmejslar bl a. Men killarna kommer av sig. Jag går då mot Centralen, sakta för att inte verka rädd. Vid övergången till Centralen tar de alla sats och landar på mej, som slår i huvudet, då sticker dom.*

Hans, som utsatts flera gånger för verbala trakasserier: *Jag fick en fråga av hotfulla ynglingar om jag var bög. Jag svarade ingenting alls. Om jag hade svarat,*

hade det kunnat bli tråkigheter. Är till 99 procent säker på att de ville mig illa. Om jag hade nekat, hade de kunnat höra att jag var rädd.

Petra, transsexuell: *Trakasserier, det får man ju höra varje vecka!*
På direkt fråga om Petra blir rädd då, svarar hon: *Ja, men liksom i och med att jag inte låtsas höra, så har man tagit bort nöjet då.*

Temat att dölja rädslan rymmer flera olika aspekter, dels att inte visa presumtiva gärningsmän att man är rädd, i mening att inte dra på sig aggressioner. Dels att inte få visa omvärlden sin rädsla som homosexuell.

Malin berättar om det sistnämnda: *överhuvudtdaget tycker jag hela gayrörelsen... det är så tillkämpat det här med stolthet och vara stark och stolt.. det finns inget utrymme för att varken vara ledsen för att man är bög eller flata, eller rädd för förtrycket, man får liksom inget stöd i gayrörelsen. Tycker inte jag får gråta för hur hemskt det är när man blir särbehandlad och trakasserad.*

7.5.2.3 Rädsla efter brottet

Många av dem som uttalat sig om rädsla i intervjuerna, har berört känslan efter brottet.[144] Reaktionerna ligger på en skala från obehag och mardrömmar till att inte våga gå ut överhuvudtaget.

Henrik blev nerslagen och sparkad : *Skadorna var blodig, fläskläpp, brilleneffekt, blå ögon, allt våld mot huvudet. Efter ett par veckor insåg jag att jag måste göra något åt att jag mådde så dåligt psykiskt på grund av detta. Fick tag i en läkare* påsjukhuset *Han menade att det var mitt eget fel. Jag gick inte dit mer. Detta har påverkat mig och finns med, känner rädsla efter det. Var mer frejdig förr, gick ofta fram och försökte stävja våld om något var på gång. Jag skäms ibland för att jag blivit så ynklig. Skiljelinjen går helt klart vid denna utsatthet. Det var hemskt, jag förstod hur en tjej som blivit våldtagen kan känna sig. Jag vågade inte gå ut på ett tag. Hade egen terapi genom att gå till Centralen där det är mycket folk och poliser, tränade socialt ett par gånger. Jag har ändrat beteende så tillvida att jag nu ytterst ställan går ut på raggställen, av flera skäl. Men detta är ett av de större.*

Sascha blev överfallen med kniv och misshandlad. Han uppfattade det som att gärningsmännen lämnade honom på gatan för att de trodde han var död:
Och det här, allt detta här det förföljer ju mig. Klart att det finns kvar, jag kan få mardrömmar ibland på nätterna så jag hoppar upp och svettas, ja du vet...

144 17 av 31.

Marcus råkade ut för sexövergrepp när han var ung. Minnena har varit förträngda men börjar med terapihjälp komma upp: *... och jag kommer ihåg att jag fantiserade om att bli våldtagen och det där liksom oroade mej för att jag fann nån njutning i att bli våldtagen. Och det hade jag ju läst om tusen gånger att det fanns folk som gjorde det. Men jag ville inte. Jag var rädd för att jag skulle hitta en njutning i det, jag kunde inte riktigt fatta. Och sen började jag komma underfund om att jag fantiserade om det för att nån skulle tycka synd om mej eller i min fantasi kunde jag själv tycka synd om mej, alltså och få den rollen, för innan hade jag ju varit den starka hela tiden i alla situationer, kämpat på, och sen när vi väl hade kommit på den* (våldtäkten) *då började det ploppa upp, och det och det hade hänt. Jag har ju vart rädd att jag är knäpp.*

Östen som misshandlats: *Jag vågar inte söka hjälp, jag är många gånger rädd för mej själv. Och därför låter jag det hellre vara, men jag vet också att den dan kommer att komma när det liksom säger pang!*

Erik blev utsatt för misshandel när han delade ut broschyrer och kondomer
Polisen kom efter 30 minuter, men då var killarna borta, polisen peppade mej att göra en polisanmälan. Vi fick eskort ut från området. Jag åkte direkt till psykakuten och undersöktes, fick prata med en psykperson. Jag är van vid avdelningen, går där sen ett par år på grund av händelser i skolan mobbning och så..

Martin om misshandel i parken: *Han sticker efter att ha slagit två gånger. Två såna där stjärnsmällar. Sen bara sticker han. Och jag blev ju lite chockad först naturligtvis, då va stod där liksom då. Och han tröstade mej, min kamrat.*

Lukas blev misshandlad utanför en gayklubb:
Jag blev ju rädd på ett mer... jag vet inte, jag kände mej ju liksom inte förföljd, men till slut så vänds ju detta. Och jag blev ju till slut så förbannad på mej själv va. Därför att detta... att dom här djävla varelserna kunde påverka mig så mycket va. Och jag mådde jättedåligt varje gång jag jobbade (på stället där han blev utsatt). *Och det var ... liksom en sån lättnad varje gång som hade passerat utan att det hade hänt något. Det är ju så otroligt, jag hade aldrig kunnat föreställa mig att bli slagen. Att det var en sån fruktansvärd integritetskränkning. Det är det faktiskt... Jag känner ju det ibland fortfarande, att jag inte går vissa vägar. Och det blir jag förbannad på. Att jag har ändrat mej, att det har fått lov att påverka mig. Det var ju värre från början kanske, eller bara efter ett halvår så började det liksom bli värre. Men det är liksom väldigt svårt att veta, man upplever ju inte själv även fast man läst om krisreaktioner och hur folk beter sig och det kan jag ju se efteråt, att det vet jag ju. Och det kanske också är så att det är svårt att i en situation att veta att man behöver hjälp för att ta sig ur det, och det är nog ett*

problem.

Nurre, upprepat utsatt för våld, om hanteringen av konsekvenserna: *Jag försöker att inte vara rädd. Jag var det en period efter* (ena händelsen). *Går ofta ut och går på nätterna när jag inte kan sova, t ex på Djurgården. Var mycket försiktig med det efter överfallet, men tvingade mig att göra det. Den långa ångestperioden när jag blev förföljd - vad skulle de göra? ...Vad skulle de ta sig till? Dom måste tysta mig på något sätt. Jag känner sorg över denna utsatthet, att vara offer är bara improduktivt, det är för djävligt.*

Jenny efter misshandeln:*..har blivit alldeles blodig i hela ansiktet och är full och förvirrad och jag vågar ju inte känna efter heller, jag vågar ju inte känna efter på tänderna, jag liksom stod där och så försökte jag ta lite snö och hålla för och ja, du vet man håller på så där...Jag var så rädd att jag hade fått hjärnskakning, men dom lägger inte in nån för så lite....vi gick och hasade runt i morgonrock och joggingbrallor i flera dar och jag vet att jag orkade inte, jag förmådde inte duscha, jag vågade inte heller duscha för det där med ögat, det var ju ganska djupt, men inte så stort ändå. Det blev en broskknuta där nu under ögat och så... jag gick runt i ett mentalt töcken där och jag hade samma kläder både nätter och dagar, och jag sov i samma kläder, he he, och det var ju därför som jag inte upptäckte förrän tre, fyra dagar senare att jag var helt blåslagen på armen va. Jag är ju rädd, det var ändå 40 pers och jag menar jag känner ju inte igen dom från den här festen, dom måste ju känna igen mej, dom flesta och liksom dom kan ju se mej. Ser dom mej på tunnelbanan eller liksom, ja så där... det är den där... jag vill inte bli igenkänd av dom!*

Jenny fick vid ett tillfälle syn på en kille på stan, som betedde sig underligt och hon fick för sig att han var en av festdeltagarna då hon blev misshandlad:
*.. och då blev jag såddär jätteskraj, det är säkert nån från den där festen som ... nu ringer han sina polare eller nånting, och det var jätteläskigt och det har jag tänkt på några gånger....*Någon av festdeltagarna hade enligt uppgift ansett att Jenny gjort sig skyldig till brott, ett påstående som Jenny reagerar starkt emot:
Man är lite rädd för också, att dom ska fabulera ihop nånting, och hitta på några falska vittnesmål, det är jag lite rädd för.

Erika, transsexuell: *Jag har blivit trakasserad och jag blev utmobbad från arbetsplatsen. Jag förlorade så gott som alla mina vänner, ingen ville träffa mig. Jag minns första gången, jag vågade inte ta kontakt med nån, jag vågade inte gå på stan, jag var livrädd för alla människor... det här är väldigt viktigt för mej va. Jag menar jag är fortfarande rädd för människor, jag är väldigt känslig, och lite distanserad mot människor till att börja med så..."*

Erika har under sin homosexuella period som man blivit utsatt för övergrepp av en homosexuell man: *så väldigt kränkt, och det jag reagerade mest på alltså, det är inte den kroppsliga, förnedringen, utan den psykiska förnedringen. Det var inte aktuellt att polisanmäla det, jag var så livrädd för människan. Det är en sån människa som kan döda.. sjuk, han kunde ha hotat eller ännu värre repressalier för att straff för såna här saker* (våldtäkt) *det blir ju aldrig nåt straff. Jag vet inte vad det skulle heta, man inbjuder till det själv. Och så kommer dom snabbt tillbaka, dom är ju medvetna om det där att dom kan göra som dom vill va. Så jag skulle inte våga och jag är så väldigt vaksam..*

Göte som utsatts flera gånger berättar om att han förändrats: *men om jag tog hem nån, jag har ju en mycket stor bekantskapskrets, men idag tar jag inte hem... Idag går jag inte ut på stan och raggar upp nån idag. Dels för hivfaran, dels för den andra faran också Jag gör inte så idag, jag gör inte det.* "[145]

Krister : *Jag passar mej väldigt noga, nej jag vågar inte lita på människor efter detta rån, även om dom har slips och vit skjorta och kostym. Jag mådde jättedåligt den första tiden. Det tog ju tre veckor för mej innan jag vågade... jag var inte rädd att gå till polisstationen, men jag kände att jag mådde så himla dåligt att jag orkade inte gå till polisstationen, det tog tre veckor.*

Alice, efter misshandeln: *då när man gick igenom den här saken, då kom gråten, då kom chocken och gråten, då hade man behövt krypa upp i någons famn... men det bidrar ju till att man kanske är mer rädd om sig, man går inte ut på kvällarna, eller om jag går ut, så vill jag gärna ha sällskap. Och sen är jag mer på alerten, jag tar ingenting för givet. Någonting måste hända först innan man blir försiktig. För att innan då var jag i hela världen och då kände jag inte någon rädsla, men efteråt. Det ligger undermedvetet efter alla dessa år. 'Var försiktig, vänd inte ryggen till, utan ansiktet så att du ser vad som händer. Jag tycker vi ska vara modiga, vi ska inte ge dem tillfälle, utan vi ska synas och vi ska vara bland alla, .. men man kan väl vara lite försiktig, det hjälper... efter händelsen gick jag inte* (den vägen där hon blev utsatt) *på ett år, för jag ville inte bli påmind om händelsen.*

Rolf, grovt misshandlad upprepade gånger:*Den första månaden, då jag bodde tillsammans med en massa folk. Och dom tyckte då att när jag hade varit.. liksom*

---

[145] Här kan påpekas att ett par intervjupersoner spontant berättat om sin rädsla för hiv.
Niklas: *"Jag var väldigt rädd för hiv i 13 år. Så blev jag testad av en händelse. Och så blev jag av med den där hivrädslan... för jag var negativ... jag visste inte att dom testade mej, och jag fick en kallelse till infektionskliniken så jag kom dit och jag trodde att jag hade hiv, och så brakade jag ihop. Och då sa dom att 'jag ska bara säga att du har inte hiv'. Och jag bara började storböla, det var ju 13 års frustration som släppte."*
Östen : *"Jag har utsatt mig, gick med i posithiva gruppen. Trodde jag var positiv, men var inte det. Vilken oro jag har ställt till med. Lever man i en sån här rädsla så växer den, måste ta flera prov."*

knäpp, en vecka - 'har det inte gått över snart?'. Och det gjorde det ju inte. Jag hade fått en färglåda av en sminkös som jag skulle ha att öva på. Det första jag gjorde dagen därpå var att jag minutiöst målade över alla märken. Det var en mycket märklig slutledning. Men jag orkade inte prata om det, så det var bättre att folk inte såg hur det var. Det är inte den första händelsen. Det är den allvarligaste, och det är den som sedermera leder fram till att jag går in i en total halvpsykotisk... men i varje fall fobisk känsla. För jag gick inte ut överhuvudtaget. Jag har alltså haft perioder då jag har varit inne i min lägenhet i ett år i sträck, och bett folk handla åt mej. Det klarar jag inte. Det har liksom eskalerat. Det har byggts upp av liksom många små händelser , som för att till slut kan du liksom inte ta mer. Jag har väl liksom använt ett år av mitt liv till att ligga på en säng och bara liksom bara inte göra någonting. Bara försöka vila. Jag kunde inte ens se på TV. Jag kunde inte se någonting över huvudtaget som hade den minsta anknytning till våld. Nyheter var värst. Då började jag bara gråta. Men nu är det inte så längre. Det är ingen som tror att en vanlig rädsla... insikten jag kommer att bli nedslagen. Det är så här i livet, jag vet. Anledningen till att det har tagit mig så pass djupt va, var att jag var otroligt mobbad i plugget. Och det var förmodligen också för att jag är bög, jag har en känsla av att har man förebilder för sin sexuella identitet, så skaffar man sig den tidigt... otroligt mobbad.

José, kontinuerligt utsatt för trakaserier av ett ungdomsgäng i staden:*Jag vill inte flytta till en annan småstad, jag vill flytta till en storstad, chansen är ju ändå större att man får vara i fred.*

Ali har trakasserats kontinuerligt av sina landsmän i Sverige:*Jag bytte studentplats tre gånger. Jag tog mina saker och flyttade, och dom hittade var jag bodde. Till slut kände jag mig väldigt otrygg och flyttade från Stockholm. Och nåt år efteråt hade jag nåt ärende jag skulle i Stockholm, jag var hela tiden tvungen att vända mej och titta om någon kom efter mej.*

Det förekommer också enstaka positiva reaktioner på utsattheten:

Pierre som dolt sin homosexualitet i alla år, säger efter mobbningen på arbetsplatsen: *Nu har jag homosexualiserat mitt liv. Om det inte hade hänt, detta, så hade jag inte vågat vara homosexuell!.*

7.5.2.4 Att inte vara rädd

Nära hälften av dem som uttalat sig om rädsla gör det även i negationsform. De har råkat ut för brott, men de är inte rädda! Förklaringarna till detta varierar. Det handlar om att brottet inte var så allvarligt, om egenskaper hos gärningsmannen,

att situationen visserligen var allvarlig, men samtidigt löjlig, om att man inte orkade bry sig. Dessutom handlar det om föreställningar om den egna personen, att man inte är den rädda typen, att man inte inbjuder till våld och att man inte låter sig besegras.

Heidi: *Jag har alltid stått i telefonkatalogen, oerhört lite negativt, två brev under alla år. Gick ut på att vi är äckliga. Jag har synts mycket, då får man inte de negativa hoten. Svårt att avgöra om det är riktigt, har inte tagit vid mig av det.*

José misshandlas: *så jag kommer upp på fötter och till slut var jag så djävla arg att han backade bakänges ut ur trädgården. Och då var jag alltså inte rädd och då behövdes det inte göras någon anmälan, säger polisen.*

Göte:*Nu visste jag ju vem den här killen var... så jag kände inte nån rädsla, jag gjorde faktiskt inte det, efter detta.* Om att bli utsatt för hot:*"Det har väl hänt ett par gånger till va, och jag har alltid ställt motfrågor och så, och jag är inte rädd för det, för så skulle dom mörda hela gänget här i samhället va!*

Hans : *När jag skulle därifrån med buss satt det tre killar på hållplatsen mitt emot. Dom ropade 'hej lilla stjärtgosse, kom hit får vi sätta på dej'. Jag låtsades inte höra. Inget mer hände och jag var inte rädd. Dom satt kvar, innerst inne tyckte jag att det var en kul situation - tänk om dom hade vågat!*

Adam: *En dåre kommer bakifrån med en träbit, hoppar på kompisen och slår mej. Båda stöper i gatan. 'Bögdjävlar' skriker dåren och springer iväg. Kompisen bröt lillfingret.* [146] *Vi polisanmälde inte.. På grund av 'dråpligheten' kunde vi berätta för andra om det här. Vi hann inte bli rädda eller förvarnade. Det kom plötsligt och var löjligt. När det hade hänt, kunde jag berätta för andra om andra händelser också.*

Ronny om telefonhot efter framträdande som bög i media:
polisen körde här då ett par gånger om kvällarna, sen rann det ut i sanden, jag tänkte, jag orkar inte bry mig heller!

Ivar : *Jag har aldrig varit rädd. Jag har alltid resonerat så att skulle nån hoppa på mig, så är det ju rätt person* [anspelandes på det faktum att han är polis]. *Jag har alltid inbillat mig att jag skulle klara det. Men det är kort stubin och något så när hygglig kondition.*

Krister: *Oftast så är det så att när jag går ut nånstans på nån krog eller pub, var det än är i Sverige, så blir man alltid trakasserad, nån kastar glåpord, det är 'bögdjävel*

[146] Här visar intervjupersonen upp ett lillfinger som parodi på bög-gest och skrattar.

' hitan och ditan va. Så det är liksom så ibland så jag känner mej inte rädd när jag går ut för att ha kul, men tyvärr så händer det ibland, så ibland är jag så trött på att höra den frågan.

Erik har mobbats för att var bög, och utsatts för misshandel av samma skäl:
Jag har inte ändrat på nåt, jag är inte den rädda typen. Möjligen undviker jag att pussa X på Centralen. Där finns det många invandrare och de verkar ha svårare att acceptera detta.

Klas: *Man utsätter sig för risker när man raggar utländska killar på krog, tar hand om ynglingar och tar hem främmande män.... antingen är jag dum och inser inte att jag är i fara ... kan dock ha fördel av min storlek är jag i USA går jag aldrig ut, där är jag rädd. Är lite harig, men tänker inte på det i Stockholm. Utgår inte från fara här. Det finns kanske folk som inbjuder till det men det är nog fel. Eventuellt tänker man bort detta på samma sätt som hiv-smittrisken. Jag känner mig inte extra vaksam eller så där när jag går från RFSL, men i parker har man lite extra radar, jag inbjuder inte till nedknackning.*

Erik: *hade problem i skolan med mobbning på grund av att jag inte var pojkig i lågstadiet och mellanstadiet, sen från sexan mobbad som bög. Vid ett tillfälle när jag blivit mobbad i nian stack jag från klassen, men ändrade mej när jag kom hem. Gick tillbaka och kom in på lektionen 20 minuter för sent. Jag låter mej inte besegras!*

7.5.2.5 Gärningsmannens rädsla

En i sammanhanget kanske lite oväntad uppgift är att gärningsmannen är rädd. Det är en tredjedel av intervjupersonerna som pratat om rädsla som spontant beskriver gärningsmännen som rädda i ett eller annat avseende.

Ali: *Dom som kommer från väldigt otrygga familjer, fattigdom, det är just dom som använder våld. Jag har inte sett nån i kostym och slips komma fram och misshandla folk som är på väg till gaydisko.*

Petra: *man kan säga att allt grundar sig i okunnighet och folks rädsla för att inte passa in i mönstret. Och svenskarna är ju såna att de ska få in alla i fållan. Och är det nån som inte vill, så blir det problem, folks kommentarer 'bögdjävel'...*
José om trakasserier från ynglingar: *det hjälper inte att prata med dom, för dom blir bara värre. Det är nåt konstigt med ungarna, dom vågar inte titta en i ansiktet, utan dom tittar bara bort och så står dom och flinar.*

Jenny som blir utsatt för misshandel på en fest, tolkar våldet som en reaktion på att hon och hennes väninnor varit för utlevande som personer, hon säger om de övriga festdeltagarna. *Jag tror att dom är skiträdda för oss, 'hej vi är här nu'".* Hon menar också att hon har ett övertag, trots att det är hon som är den utsatta, eftersom *de här småborgerliga typerna är så djävla rädda att hamna i ett register nånstans.*

Östen om personer som reagerar på hans kvinnoklädsel:*Det blir en hotbild när jag uppträder som kvinna. Dom blir hotade av mej för att jag är en man som bejakar kvinnlighet. Det är provocerande, dom vet inte vad det är. 1. Dom tänder på tjejen, det blir då lika med att ha tänt på en man. 2. Någon annan vågar, blir också hotfullt för dom.*

Alice som blev påhoppad av två ynglingar som sprutade tårgas på henne, uppfattade situationen som att gärningsmännen trodde att hon var en man, en bög: *Ja, dom blev nog rädda för att det var en kvinna, för det var inte det dom räknade med.... men när dom fick höra min röst så blev dom rädda...och dom blev mer rädda än jag kanske.* Alice tolkar in en rädslan även hos andra gärningsmän: *och utanför* (kyrkan) *stod Maranata med sina säckar men jag tror att det var nån viss rädsla dom hade inne i sig att vi var så många och mäktiga och visade vårt ansikte. Det hade dom aldrig varit vana vid förr...*

Erika, transsexuell kvinna om en av mobbarna på jobbet:*Jo, han har ju varit min bästa vän, och han ville egentligen inte det här, han ville nog hålla sig neutral va, men han är konflikträdd.*

Krister råkade ut för att den i aids döende partners släktingar betedde sig oegentligt på ett flertal sätt, bl a ekonomiskt, och genom att parets katter såldes utan att det hade varit tal om det.*Dom var rädda, dom visste inte* (om det fanns ett testamente).

Kim: *Det var en gubbe i tunnelbanan som gastade något om kvinnor som går i långbyxor, honom började jag skälla på, och hota honom, du din gubbdjävel liksom. Så jag kan förstå om folk inte vågade säga nåt liksom.*

Marcus är på väg ut från ett gayställe. Där finns tre unga män som skriker okvädningsord om bögar. Marcus blir så arg att han går emot dem: *dom blev så rädda för att jag tände så kraftigt, dom förstod nog att dom låg i underläge.. och det tänkte jag när jag kom hem, det var ju lite dumt att bli så arg va, dom grät ju faktiskt och en grät ju så mycket att han knappt kunde prata för han var ju så rädd att han hackade tänder, stackaren, det var ju dumt.*

7.5.3 Olika rädsloteman

De rädsloteman som gäller situationen före (eventuellt) brott handlar om egen och andras rädsla för att avslöjas som homosexuell, egen och andras rädsla att utsättas för brott och rädsla för att någon annan ska utsättas. I brottssituationen gäller rädslan vad som ska ske, att inte kunna fly, att tro att man ska dödas, våldtas, penetreras, att misshandlas ännu mer, maktlöshet, att man ska slaktas.

Det finns hos flera intervjupersoner en koppling mellan rädsla och utsatthet så tillvida att man tror att om man döljer rädslan förhindrar detta att man blir utsatt. Några ser rädslan som provocerande för gärningsmannen, någon menar att han inte ska få nöjet att se dem vara rädda. Det finns även ett behov att få visa sin rädsla i gayvärlden.

Rädslan efter brottet är det tema som de flesta intervjupersoner spontant tar upp. Här handlar det om att inte våga gå ut, förtränga händelserna, mardrömmar, chock, undvikande av platser och personer, rädsla för följdskador, rädsla för att gärningsmannen ska återkomma, rädsla för att polisanmäla, rädsla för att bo kvar i området, i staden eller att inte kunna vara kvar på arbetsplatsen.

Temat att inte vara rädd berörs av flera som menar att man inte blev rädd på grund att att man blev så arg, för att man ställde sig til motvärn, man tyckte angreppet var löjligt, dråpligt, man orkade inte ta mer och man låter sig inte besegras.

Slutligen berättar flera intervjupersoner om det som de upplever som gärningsmannens rädsla, dels om huvudsakligt motiv att över huvudtaget angripa homosexuella, dels som rädsla för den egna homosexualiteten.

Dessa olika typer av rädsla visar vilken bredd och mångfald som synliggörs när frågan inte styrs. Det visar också att det är förenat med stora problem att mäta rädsla med enstaka frågor. För de homosexuella populationerna skulle det gå att tolka en del av rädslouttrycken i den första fasen *rädd att avslöjas som homosexuell* som en rädsla för att utsättas för brott på grund av homosexualitet. Det tror jag emellertid vore ett misstag. Av intervjuerna framgick att många homosexuella inte tänker på faran att konkret utsättas för brott (trots att alla var utsatta!). Det är betydligt mer mångfacetterat än så. Det handlar hos många om vad folk ska tro, hur kamrater ska reagera eller i första hand en rädsla att bli utelsuten och inte utsatt.

7.6 Sammanfattning

Konsekvenserna av utsattheten är bara sporadiskt skildrade i litterature. Främst handlar det om starka negativa psykiska reaktioner. På individnivå är det individens psykiska välbefinnande. På samhällsnivå är det statens legitimitet

som ensam våldsutövare och riskerna med medborgargarden som diskuteras.

Denna studie visar att det är tre fjärdedelar av de utsatta som fått skador av brotten. Psykiska skador och bestående rädsla dominerar skadebilden, men en knapp tredjedel har fått synliga skador och en fjärdedel behövde medicinsk vård för sina skador. Genom generell rädslofoskning visar det sig att flera av de sårbarhetsfaktorer som är starkt kopplade till rädsla för brott föreligger för homosexuella i ett heterosexistiskt samhälle, framför allt s k social sårbarhet.

På individplanet är nivåerna av rädsla signifikant högre i de undersökta populationerna för utsatta, nyligen utsatta, utsatta i skola, de som känner utsatta, unga, arbetslösa, singlar och män. Dessa resultat motsäger på flera plan den traditionella rädsloforskningen, i synnerhet vad gäller könsfördelningen. Även kopplingen rädsla och ålder uppvisar en otraditionell bild på så vis att rädsla för brott ökar med stigande ålder. I denna studie är det de yngsta som är mest rädda.

8 Åtgärder

De åtgärder som föreslagits eller företagits fördelas på det individuella och det strukturella planet.

8.1 Individuella åtgärder, litteraturen

Personliga åtgärder för att undvika viktimisering förefaller vara mer frekventa hos dem som redan blivit utsatta.[1] Den absolut vanligaste personliga preventiva åtgärden är att göra sig osynlig, dvs att inte exponera homosexualiteten.[2] Motsägelsen i den strategin framkommer vid jämförelse med de faktorer som antas motverka utsatthet för homosexuella, där den mest framträdande är öppenheten.[3]

En brittisk undersökning där man bl a fokuserade på strategier att undvika utsatthet, visade att det var nästan 90 procent som undvek att kyssas/hålla handen, nästan 60 procent som undvek att se gay ut och nästan 70 procent som undvek att berätta om sin läggning.[4] Andra strategier var att bete sig *straight*(att verka vara heterosexuell) , att inte besöka gay-platser, att stanna hemma, att beväpna sig, undvika att vara ensam, undvika grannarna, undvika att bli bekant med folk i området och att gå självförsvarskurser. Många respondenter berättade också att de hade flyttat för att få vara i fred.[5]

Frågan huruvida undvikandestrategier fungerar, dvs förhindrar att personen blir utsatt (igen), besvaras med ett nja. Undvikande kan minska risken något, men inte mycket, har det hävdats.[6] Undvikandestrategier från den brittiska studien exemplifieras med ett äldre bögpar som inte handlar mat tillsammans, för att undvika exponering. En lesbisk kvinna berättar hur hon släpper sin partners hand om hon vädrar fara på stan. [7] Motsatt strategi finns också exemplifierad, att vägra vara osynlig för att undvika utsatthet. En lesbisk kvinna menar att om hennes öppenhet dödar henne, bokstavligen, så tar hon hellre det än ett självcensurerat liv i rädsla för en liten klick dumma gärningsmän.[8]

En ytterligare strategi för att undvika viktimisering är att välja bort vissa platser. Många lesbiska har en mental säkerhetsplan, som kan inkludera

1 Kury & Ferdinand 1998 s 112.
2 Mason & Pamer 1996 s 68.
3 Parikas 1995.
4 Mason & Palmer 1996 s 68.
5 Mason & Palmer 1996 s 71.
6 Mason & Palner 1996 s 72.
7 Mason & Palmer 1996 s 78.
8 Mason & Palmer 1992 s 82.

överväganden om klädsel, uppträdande, beteende mot andra personer, vart man går, vem man går ut med och när man går ut.[9]

En annan strategi är kopplad till upplevelsen av sårbarhet. *When we are under attack we feel vulnerable. A way to combat that vulnerability is to get mad.*[10] Föreställningen om homosexuellas bristande försvarsbenägenhet har sagts vara en myt.[11] En förklaring till bilden av den försvarslösheten är att det mesta av våldet mot homosexuella kommer oväntat för offret, som helt enkelt inte hinner försvara sig. Det har ju oftast inte förelegat någon konflikt mellan gärningsmannen och offret.[12]

I den svenska enkätundersökningen från 1981, om framför allt diskriminering mot homosexuella dras slutsatsen att de i stor utsträckning anpassar sin livsföring så att hotet om diskriminering aldrig realiseras. Detta skulle innebära att diskrimineringen formar homosexuellas livssituation på ett djupgående sätt, *men mer som ett hot än som i handling utförd diskriminering*[13]

8.2 Individuella åtgärder, undersökningarna

Åtgärder mot brott i relation till utsatthet och kön

Enkätsvaren från Riket visar att en tredjedel av dem som *inte* utsatts för brott pga att de är homosexuella vidtar åtgärder för att inte utsättas. Motsvarande andel bland de utsatta är över hälften, 55 procent.[14] Uppdelat på kön uppmättes inga signifikanta skillnader i åtgärdsbeteende.[15] Vid en jämförelse mellan dem som uppger sig vara rädda att utsättas för brott pga sin homosexualitet, visar det sig att 70 procent av de rädda vidtar åtgärder, jämfört med 32 procent av de icke rädda.[16] Flera av de utsatta vidtar således åtgärder mot att utsättas för brott på grund av homosexualitet jämfört med de icke utsatta. Några exempel på sådana åtgärder kan nämnas. De 198 svaren från utsatta och de 441 svaren från de icke utsatta fördelade sig de mest frekventa åtgärderna enligt följande.

---

9 von Schultness 1992 s 71.

10 Berzon 1996 s 43.

11 Van den Boogard 1989 s 55.

12 Van den Boogard 1989 s 55. (I alla fall inte som den utsatta känner till.)

13 Håkansson 1984 s 338.

14 x2=120, df= 1, p=<0,001. N= 1774, utsatta: n=462, varav 253 vidtar åtgärd; icke utsatta: n= 1312, varav 434 vidtar åtgärd.

15 N= 462, varav 119 kvinnor där 62 (52%) vidtagit åtgärd, och 343 män, där 191 (56%) vidtagit åtgärd.

16 x2=64, df=1, p=<0,001. N= 456, gruppen rädda: n=264, varar 186 vidtar åtgärd, gruppen icke rädda: n=192, varav 62 vidtar åtgärd.

Tabell 8:1 Fördelning av vidtagna åtgärder, någonsin, utsatta och icke utsatta, Riket 1996, procent.

	Utsatta N= 198 %	Icke utsatta N= 441 %
1. Döljer homosexualiteten	41	50
2. Extra föriktig	17	29
3. Tar sällskap	15	7
4. Undviker mörka gator	11	--
5. Andra åtgärder[17]	16	16
	100	100

Av de svar som redovisas i tabell 8:1 framgår inte alltid vari åtgärden bestått. *Döljer homosexualiteten* kan ju innebära en mängd faktiska åtgärder. *Extra försiktig* är inte heller en åtgärd, utan snarare ett mål, hur detta har uppnåtts framgår inte alltid.

8.3 Samhälleliga åtgärder

Lagstiftarens försök att genom hatbrottslagstiftning skydda de avskydda har som påpekats motiverats med att brott som drabbar minoriteter[18] kan skapa apati och kollektiv rädsla i gruppen som den utsatta tillhör. Risken finns också att denna typ av brottslighet leder till mobiliseringar, demonstrationer eller marscher, vilket kan öka spänningarna i samhället. Risken att utsättas för hatbrott kan alltså å ena sidan göra att de rädda stannar i sina hem. Å andra sidan kan det leda till att de hotade intar gatorna för att skipa egen rättvisa.[19] På det preventiva/samhälleliga planet finns en rad åtgärder som vidtagits och som föreslås. En del av dessa åtgärder handlar om samarbete. Framförallt samarbete mellan gay-samhället och polisen, vilket kan exemplifieras med att det i Brighton hösten 1997 hölls en konferens med flera hundra deltagare från polis,

17 Däribland undviker stökiga platser, tar taxi, använder larm/mobil, lever öppet och undviker gayställen.

18 I vissa delstater används omfattas inte bara brott mot minoriteter av begreppet hate crimes, utan även brott som är hatmotiverade och begås av minoritets-representant mot majoritets-representant, t ex ett gäng med svarta ynglingar som misshandlar en vit college-yngling.

19 Kelly, Maghan & Tennant s 26.

gay- samhället, parlament och domstolar.[20]

På lokalplanet har också diskuterats hur ett framgångsrikt program mot denna typ av brottslighet skulle kunna se ut. Det första steget i programmet är att definiera rättsväsendets roll och ansvar. Därefter utvecklas ett starkt policy-dokument. Det tredje steget är att definiera brottsligheten, och se till att alla har samma definition. Därefter följer utbildningsprogram och årlig utvärdering.[21]

Det finns särskilda utbildningsprogram för polis och rättsväsende i hur man hanterar brott mot homosexuella.[22] Ett flertal hjälporganisationer finns i Storbritannien och USA dit utsatta homosexuella kan vända sig.[23] Det finns till och med ett antal s k *Street Patrols* som agerar mot våldet mot homosexuella, primärt med icke-våldsmetoder.[24] Bland de amerikanska organisationerna finns också de, som agerar mot bögknackning genom att bilda skyddsgrupper för homosexuella som finns i särskilt utsatta områden. Steget från sådana grupper till medborgargarden kan vara kort hävdar vissa författare, som också frågar sig: *But how effective is gay militancy?*[25]

I frågan om det går att ändra de negativa stämningarna mot homosexeulla har två huvudlinjer framhållits. Enligt den ena anser man att det går, med strategier som information, synliggörande och arbete med att påverka lagstiftningen. Detta är framför allt de s k homoorganisationernas linje. Den har kallats essentialistisk eftersom den bygger på idén om stabila sexuella kategorier. Enligt den andra, mer konstruktivistiskt präglade linjen, är information och synliggörande av homosexuella inte tillräckligt för att erhålla tolerans för mångfald. Snarare bör man arbeta med allt som kan bidra till att frigöra de traditionella könsrelationerna och de sexuella kategorierna.[26]

Det har också diskuterats att bearbeta gärningsmannens benägenhet eller/och försöka förhindra brottsutövandet, dvs gå in på en primär nivå, och förebygga den presumtiva gärningsmannens benägenhet att begår brott. Benägenhetsansatsen kan exemplifieras med att minska homofobin/ /heterosexismen i samhället. Förutsatt att brott mot homosexuella kvinnor och män är betingade av homofobisk eller heterosexistisk inriktning hos de potentiella gärningsmännen. Denna ansats är kopplad till flera faktorer, som till viss del är jämförbara med resonemangen som förs när det gäller våld mot kvinnor i nära relationer.[27] Just denna infallsvinkel har uttryckts i ett resonemang om att bögar som utsätts för våld av de manliga förövarna, tolkas

---

20 Brighton 1997

21 Ferry 1993 s 133

22 Stewart 1997 s 328

23 Jenness & Broad 1997 s 60-62, 84, 87, 93

24 Jenness & Broad 1997 s 101

25 Kelly, Maghan & Tennant 1993 s 31

26 Anderssen 1997 s 60.

27 Brå PM 1994:4 s 8.

som kvinnliga utifrån sitt omanliga beteende.[28]

Den situationella ansatsen kan exemplifieras med goda råd och tips om försiktighet som delas ut av gayorganisationer.[29] Ett annat exempel är övervakning av s k hot-spots. Ett resonemang om privata initiativ från organisationer mm[30] kan här utvecklas, utan att för den skulle medborgargarden initieras. Även *self policing* för att undvika viktimisering har diskuterats[31] liksom en modell med utbildning i att bli sin egen och andras kapabla väktare. Det har upprepade gånger i gay-pressen konstaterats att när något överfall sker i parkerna eller vid andra hot spots, så skingras alla på platsen, ingen hjälper den nödställde. [32]

I den knappa svenska litteraturen om brottsprevention på detta område har ett antal olika styrmedel diskuterats. Av fysiska, normativa, ekonomiska och pedagogiska medel[33] nämns i dessa sammanhang oftast de normativa, exempelvis: *Inför även homosexuella i lagstiftningen Hets mot folkgrupp* . Även pedagogiska styrmedel har föreslagits: *Homosexualitet har en fullständigt undanskymd plats i svenska skolböcker!*[34] Det finns ett förslag att homosexualitet ska få ett större utrymme för att fördomar mot homosexuella ska kunna diskuteras. Det påpekas också att den utsatthet som homosexuella människor lever under måste belysas ur flera aspekter.[35] Avslutningsvis kan nämnas att en brottsofferjour för homosexuella startat i Stockholm.[36]

8.4 Sammanfattning

I litteraturen diskuteras åtgärderna mot utsatthet dels den individuella och enklaste aspekten, att inte exponera sig som homosexuell. Även den situationella ansatsen, att välja bort vissa platser, har diskuterats. Undersökningarna visar att det är dessa strategier som tillämpas även i Sverige.

Åtgärdsförslag mot homofobi som grund för brott mot homosexuella ligger å ena sidan på ett essentiellt plan: homosexuella finns och är på ett visst sätt, lär er det och acceptera det. Å andra sidan, den konstruktivistiska sidan, föreslås en mer genomgripande omställning i samhället som bygger på att utveckla de

---

28 Andersson s 53f.

29 Vilket bl a tillämpas av gruppen Gay Seniorerna i Stockholm.

30 Clarke 1995 s 64.

31 Bottoms 1995 s 81-82.

32 Reporter, Kom Ut.

33 Mathiesen 1991 s 88.

34 Ds 1998:35 s 292.

35 Ds 1998:35 s 292

36 Ds 1998:35 s 142 och Visitkort: Brottsofferjour för bögar, lesbiska, bisexuella och könsöverskridare. - Har Du drabbats eller hotats av fysisk och/eller psykisk misshandel? Ring vår telefonjour för hjälp och stöd. 08-341316 måndagar 18.00-23.00. RFSL Stockholm.

traditionella könsrelationerna och sexuella kategorierna. I och med detta skulle både homosexuella och heterosexuella (och alla däremellan/därutöver) inbegripas i en accepterande och accepterad mångfald.

9 Polisen & hatbrotten

Polisen och hatbrotten skildras på två motsatta sätt, dels polisen som gärningsman, dels polisen som anmälningsmottagare. Dessutom finns skildringar av homosexuella polismän/kvinnor[1] och av hur polisen i Sverige fullgjorde sin tjänst på den tiden homosexualitet var straffbelagd i Sverige.[2]

9.1 Polisen som gärningsman

Kopplat till tidigare eller rådande kriminalisering av homosexuella beteenden finns också berättelser om hur polisen har överträtt sina befogenheter och om hur man, trots avkriminaliseringen ansätter homosexuella män och kvinnor. Från Cambridge kommer följande intervjusammandrag.[3]

Kathy är 16 år, på väg hem från en väninna. Området är ganska ödsligt, hon hör någon springa fram mot henne och blir orolig. Förföljaren kommer ikapp och frågar vad klockan är. Hon går vidare och kommer på att hon känner igen mannen, han är närpolis. Hon känner sig tryggare. Hon hör steg igen, han kommer tillbaka och börjar prata med henne. Han frågar om Kathys farbror, som är hans kollega, och som vet och ogillar att Kathy är lesbisk.

De fortsätter att gå en bit och så plötsligt knuffar han omkull henne. Han börjar slå henne. *I'm teaching you a lesson, I'm teaching you the right way.* Han vill ha bekräftat att hon är lesbisk, hon bekräftar, han säger: *Yeah, your uncle's been telling me about you and your filthy friends.* Han öser ur sig okvädningssord om homosexuella och beordrar Kathy att klä av sig. Efter våldtäkten hotar han att skära halsen av henne om hon skulle berätta för någon. Det gjorde hon först när hon får missfall några månader senare. Brottet anmäldes aldrig, Kathy trodde inte hon skulle ha någon chans i en rättegång mot en polis.[4]

I Storbritannien har man under ett par års tid hållit konferenser där representanter för polisväsendet och gayrörelsen ska träffas för att dryfta problem och lösningar. I inledningstalet till den senaste av dessa konferenser sade representanter från polisen att polisen måste be om ursäkt för tidigare beteenden.[5]

I en av studierna om homosexuellas utsatthet för brott finns ett särskilt kapitel om poliser som gärningsmän. I olika mätningar har mellan 4 och 17 procent råkat ut för detta sådant i San Fransisco. I ljuset av dessa uppgifter

---

1 Burke 1994 och Schoppman 1995 s 192.

2 Rydström.

3 Cundy 1994.

4 Cundy, 1994 s 1-3.

5 Brighton konferens 28 augusti 1997.

förefaller homosexuellas motstånd mot att polisanmäla brotten rationellt. I en annan studie framgick att klagomål mot polisen i dessa avseenden kunde delas upp i fyra "uppförandetyper".

1. Att vägra gripa in, antingen för att skydda offren eller gripa gärningsmännen.
2. Att förringa händelserna för att offret är homosexuellt.
3. Att skylla på offren.
4. Att verbalt trakassera eller fysiskt angripa offren.[6]

En förklaring till varför polisen trakasserar och begår våld mot homosexuella, bl a offer som kommer till polisen för att få hjälp, kan delvis vara att homosexuellt beteende har varit förbjudet i lag och därmed en polissak (och i vissa delstater i USA fortfarande är det). Det vill säga att polisen ska gripa homosexuella, inte primärt skydda dem.

I Storbritannien avkriminaliserades frivilligt homosexuellt beteende mellan vuxna över 21 år 1967[7] (gränsen sänktes till 18 år 1994).[8] . Det är knappast förvånande att den lagstiftning som har format poliserna påverkade deras beteende mot homosexuella, som de nu ska skydda.[9] För amerikanska förhållanden har samma problematik kommenterats med att homosexualitetens legala status gör homosexuella sårbara för brott och gör även välmenande ingripanden mot sådan utsatthet, extremt svår.[10]

Under rubriken *Polisen och de perversa* har ett svenskt historiskt material om polisens bemötande av homosexuella (främst män) presenterats.[11] Forskningen som har sin bas i polisens arkiv fokuserar på den sociala kontrollen. Undersökningsperioden startar 1880 och avslutas 1944 (då legaliseringen av homosexualitet mellan vuxna skedde). Genom arkivforskningen undersöks polisens respektive läkarkårens, men även befolkningens attityder till homosexuella. Begreppet moralisk panik illustreras bl a genom anmälarnas skrifter till polismyndigheten. Här finns exempel på att portvakter tog på sig sysslan att inte bara vakta porten utan även moralen. Man kontrollerade hur många män som besökte en viss man, hur länge de stannade och vilka ljud som hördes från lägenheten. Omkring 1939 började polisen själv bedriva spaning mot homosexuella. Enligt arkivmaterialet ser det ut som det är en enskild polismans initiativ. Det ska dock påpekas att det var ett mycket litet antal personer, under 20 stycken, varav en kvinna, som var misstänkta för homosexualitet. I fallet med den homosexuella kvinnan hade maken fattat misstankar mot att hans hustru tillbringade hela dagar i sängen tillsammans med en annan kvinna, varför han anmälde beteendet till polisen, som dock inte vidtog någon åtgärd.[12]

---

6 Comstock 1991 appendix C, s 152
7 Tatchell 1990 s 18-19.
8 Mason & Palmer 1996 s 85.
9 Mason & Palmer 1996 s 85.
10 Fattah 1991 s 276.
11 Rydström 1999.
12 Rydström 1999.

National Gay & Lesbian Task Force är en amerikansk organisation som nationellt samlar in data om brott mot homosexuella. En översikt över brottstyper som ingår i materialet visar att 238 personer hade anmält *Police harassment* år 1985, ett år senare ökade antalet med något dussin, för att 1987 vara nere i 62. För åren 1988 och 1989 är antalet inkomna sådana anmälningar noll.[13] Detta skulle kunna tolkas som att fenoment är på tillbakagång. Det har också påpekats att flera homosexuella offer har fått rättvis behandling av rättssystemet.[14]

För svenska förhållanden finns veterligen inga (publicerade) rapporter om polisövergrepp mot homosexuella. Av intresse i sammanhanget kan dock de s k Kejne och Haijbyaffärerna vara. Där omtalas bl a den avdelning inom Stockholmspolisen som specialiserade sig enbart på bekämpande av de kriminella homofilerna.[15]

9.2 Polisen som anmälningsmottagare

Utländska studier har visat att anmälningsbenägenheten för brott mot homosexuella är låg. Flera studier visar att ungefär 25-30 procent av brotten anmäls.[16] Det bör dock uppmärksammas att jämfört med generell anmälningsstatistik är det inte en anmärkningsvärt låg andel. Det resoneras frekvent om hur anmälningsbenägenheten skall kunna ökas. Mot en sådan tendens talar dock de upplevda riskerna för sekundär viktimisering, att den utsatta efter det första brottet upplever sig så dåligt bemött av polisen att han/hon känner sig viktimiserad en andra gång.[17]

Vikten av att polisen engagerar sig för offren för homofobisk eller heterosexistisk brottslighet har markerats i Sverige:

Om polisen, politiker, andra myndigheter och den allmänna opinionen reagerar svagt eller inte alls på rasistiskt och främlingsfientligt våld och samtidigt den del i samhället som fördömer våld och trakasserier mot utlänningar är liten, kan förövarna känna att de representerar den tysta majoriteten.[18]

Som en konsekvens av klagomål på polisens sätt att hantera brott mot homosexuella har flera olika utbildningar för polisen startat i bl a USA[19], Storbritannien och Australien och Nya Zeland.[20] Det har påpekats att dessa

---

13 Berrill 1992 s 36 tabell 1.6.

14 Berrill & Herek 1992 s 303 not 7.

15 Rådemyr-Regman 1981 s 139. Se även SOU 1951:21 Kejnekommissionens utredning. Rättegångshandlingarna från den hemligstämplade processen i Haijbyaffären (Haijbys affär med Gustav V) blir offentliga år 2002, Rådemyr-Regman 1981 s 142. Se f a Söderström 1999.

16 Mason & Palmer 1996 s 54, Comstock 1991 Appendix c, s 158, Ehrlich 1992 s 109.

17 Fattah 1991 s 13.

18 Ds 1998:35 s 182. I resonemanget ingår även s k homofobiskt våld.

19 Stewart 1997 s 326 f.

20 Brighton konferens 28/11 1997.

Cultural awareness-program är nödvändiga för att polisen ska kunna hantera brotten. Det har emellertid visat sig att programmen förlöjligas av polisen bl a på grund av att många program inrättades alltför hastigt och kanske ogenomtänkt, för att det var modernt att ha dem. Många program inrättades dessutom enbart för att förebygga upplopp. Detta har resulterat i att programmen ofta blev polismyndighetens "skräplåda", och uppgifterna där prioriterades sällan.

I Storbritannien har polisen sedan 1995 tillgång till en handbok i hur man ska hantera brott mot homosexuella. Titeln är *Straight Talking*.[21] I handboken finns sektioner som behandlar homosexualitet, vanliga föreställningar, förståelse av skillnader, komma-ut processen, fördomar och diskriminering mm. En annan del handlar om hur polisen kan hjälpa de utsatta och den sista delen handlar om framtiden.

Till boken är också fogad en ordlista, där man bl a kan läsa *heterosexist - not to be confused with heterosexual*.[22] Handboken är mycket illustrativ och innehåller förlagor för OH-bilder och övningar som kan utföras, bl a för att de enskilda polismännen ska konfronteras med sina egna (eventuella) fördomar.[23] En motsvarande handbok finns framtagen det amerikanska rättsväsendet.[24] Sedan 1994 finns även en amerikansk handbok för åklagare i konsten att hantera hatbrott.[25]

9.3 Polisanmälan i de svenska studierna

Det är mellan en fjärdedel och en tredjedel av de utsatta (som har svarat på frågan) som har polisanmält brotten. I Riket respektive Grupperna är det 27 procent och i Stockholm är det 32 procent som har polisanmält.[26] Inte heller för svenska förhållanden är detta en ovanligt låg andel anmälda brott.

Den utsattas ålder spelar roll för anmälningsbenägenheten. Det är drygt hälften i åldersgruppen över 50 år som polisanmält brottet, jämfört med 22 procent av den yngsta gruppen och 27 procent av mellangruppen, 31-50-åringarna.[27] Detta kan ha att göra med brottstypen, de äldre utsattes oftare för egendomsbrott, vilka i sin typ ofta anmäls av försäkringsskäl.[28]

---

21 Windibank 1995 . Titeln innehåller även en ordvits, då *Straight* är beteckningen på heterosexuella.

22 Windibank 1995 s 93 f

23 På Brightonkonferensen fick deltagarna medverka i en workshop där några av övningarna praktiserades. I övningsform i lag där man intar olika positioner hinner man inte alltid stoppa grodorna från att hoppa ur munnen. Och det är just det som är meningen, så att grodorna har hoppat ut när de utsatta homosexuella kommer och behöver hjälp.

24 US Department of Justice 1995, National Bias Crimes Training.

25 O'Malley 1994.

26 N= 626, Grupperna: n= 93, varav 25 anmält, Stockholm: n=128, varav 41 anmält och Riket: n= 405, varav 108 anmält.

27 x2=22,71, df=2, p=<0,001. N= 432, unga gruppen: n=139, varav 30 polisanmält, mellangruppen: n= 214, varav 57 polisanmälde och äldre gruppen: n=79, varav 40 polisanmälde.

28 För diskussion om detta, se Lenke 1989.

Brottstypen spelar roll såtillvida att en fjärdedel av dem som utsatts för förtal/förolämpning och hot polisanmälde, medan en dryg tredjedel, 38 procent av de våldsutsatta anmälde. Nästan hälften, 47 procent, av dem som utsatts för egendomsbrott polisanmälde brottet.[29] Däremot uppmättes ingen signifikans när det gäller brottsplatsen, uppdelat på i skola, på arbetsplats och i egna hemmet (inne) respektive på gatan, utanför gayställe och park. Det var 20 procent av de som utsatts inne som polisanmälde, jämfört med 28 procent av de som utsatts ute. [30]

Gärningsmannens uppfattade nationalitet verkar relaterad till beslutet att polisanmäla. Det är 22 procent av dem som upplevde att det var en svensk gärningsman som polisanmälde, jämfört med 35 procent av de som uppfattade gärningsmannen som icke-svensk.[31] På samma tema var det en större andel som var obekanta med gärningsmannen som har polisanmält, 31 procent, jämfört med 22 procent av dem som var bekanta med gärningsmannen.[32]

Det visade sig att de som utsatts en gång har en något högre benägenhet att polisanmäla än de som varit utsatta upprepade gånger.[33]

Antalet gärningsmän verkar inte påverka anmälningsbenägenheten. Det är en dryg fjärdedel av dem som utsatts av en, två respektive tre och fler gärningsmän som polisanmält.[34] Inte heller påverkar sysslan på ett avgörande sätt om man ska polisanmäla brottet. Av grupperna arbetslösa, pensionärer, studerande och yrkesverksamma har dock pensionärerna den högsta anmälningsbenägenheten.[35] Det är ungefär en fjärdedel både av dem som utsatts under det senaste året och dem som utsatts längre tillbaka i tiden som polisanmälde.[36]

Ju grövre brott, desto mer troligt brukar det vara att offret anmäler. Detta visade sig dock inte alltid vara fallet. Det har rapporterats ett 40-tal olika skäl från ca 300 personer varför man inte polisanmälde brottet. En lista på de mest frekventa anledningarna att inte polisanmäla ser ut så här:

---

[29] x2= 18,98, df=3, p=<0,001. N= 669 utsatta för hot: n=202, varav 50 anmälningar, utsatta för förtal mm: n= 211, varav 51 anmälningar, utsatta för våld: n= 194, varav 73 anmälningar och utsatta för egendomsbrott: n=62, varav 29 anmälde.

[30] N= 302, Inneutsatta: n= 107, varav 22 som anmälde, uteutsatta: n= 195, varav 55 anmälde.

[31] x2= 4,6, df=1, p=<0,005.

[32] x2= 4,00, df= 1, p=<0,05. N= 375, obekant förövare: n= 264, varav 83 polisanmälningar, bekant förövare, varav 24 anmälningar.

[33] x2= 6,8, df=2, p=<0,05. N= 360, utsatta en gång: n= 190, varav 64 polisanmälde, utsatta 2-4 gånger: n=94, varav 21 polisanmälde och utsatta fler än fyra gånger: n=76, varav 16 polisamälde.

[34] N= 384, enmansutsatta: n= 141, varav 38 anmält, tvåmansutsatta: n=81, varav 20 anmält och flermansutsatta: n=162, varav 45 anmält till polisen.

[35] N= 403, arbetslösa: n= 51, varav 10 anmälde, pensionärer: n=31, varav 11 anmälde, studerande: n= 72 varav 19 anmälde och de yreksverksamma: n= 249, varav 67 anmälde.

[36] N= 257, utsatta senaste 12 mån: n=139, varav 38 anmälde, utsatta längre tillbaka i tiden: n=118, varav 28 anmälde.

1. Inte så allvarlig händelse (här förekommer både förolämpning och våld med tandskada som exempel).
2. Rädd för hämnd från gärningsmannen.
3. Misstro mot polisens förmåga att lösa fallet.
4. Man vill inte bli stämplad som homosexuell av polisen.

Förekommande, men inte lika vanliga motstånd mot att polisanmäla brottet är: Tänkte bara på att komma hem, privatsak, feghet, var 14 år, föräldrarna ville inte anmäla, upplevde det inte som brott då, det händer mig så ofta, slogs själv. Tre fjärdeldelar av dem som har polisanmält, både i Grupperna, Riket och Stockholm, uppgav att de har blivit väl bemötta av polisen.[37]

För att polisens bemötande ska kunna kopplas till offrets homosexualitet (om brottet hade med den att göra), krävs förstås att polisen kände till homosexualiteten. Det visar sig att det i en fjärdedel av fallen inte framgick eller sades. Men i 75 procent av fallen antyddes/sades (44 procent) eller framgick det av händelsen (33 procent).

Männen har anmält i högre grad än kvinnorna, 30 respektive 16 procent. 86 procent av kvinnorna upplevde att de blev väl bemötta jämfört med 73 procent av männen. Polisen kände till homosex-motivet i tre fjärdedelar av både kvinnornas och männens fall.

9.4 Sammanfattning

Av den utländska litteraturen framgår att det finns stor skepsis hos homosexuella mot att polisanmäla brotten. Det finns flera anledningar till detta. En är att homosexualla handlingar är kriminaliserade i vissa länder, där har polisen en spaningsfunktion mot homosexuella. En annan anledning till bristande anmälningsvilja hos homosexuella är att polisen ibland själv är utövaren. De svenska undersökningarna visar i något enstaka fall att så skett även i Sverige. Motsatsen är emellertid vanligare. Av de ca 30 procent som har polisanmält brotten upplevde tre fjärdedelar att de fick ett gott bemötande

[37] N= 206, Grupperna: n=59, varav 44 med gott bemötande, Stockholm: n= 42, varav 34 med gott bemötande och Landet: n=105, varav 79 med gott bemötande.

10 Motiven

10.1 Motiven, litteraturen

Med motiv avses i detta kapitel motiven att utsätta homosexuella för brott på grund av deras sexuella läggning. Dessutom diskuteras motiven bakom lagstiftningen mot hatbrott. Slutligen avses problemen med att bestämma vilka motiv eller indikatorer på motiv som ska anses tillräckliga för att ett brott ska kategoriseras som hatbrott.

Merparten av den forskning som företagits om homosexuellas utsatthet bygger på offerundersökningar. Alltså finns det basala brister i kunskapen om gärningsmännen och därmed om motiven till brotten mot homosexuella. Däremot finns ett antal spekulationer om motiven. Merparten av dessa fokuserar på våld utövad av okänd gärningsman. Många av studierna om hatbrott mot homosexuella bygger på antagandet att det är ett oönskat könsrollsbeteende hos den homosexuella som gärningsmännen agerar emot. Stämplingsperspektivet har använts som förklaring till brottsutövandet. Med det menas att de som agerar homosexuellt blir homosexuella först när andra benämner dem så, då den s k sekundära avvikelsen träder in.[1] Perspektivet om stämpling har också använts för att vända på frågan varför människor blir homosexuella till varför människor reagerar på homosexualitet så som de gör?'[2]

Bakgrunden till brotten kan handla om att upprätthålla de traditionella könsrollerna, om gruppdynamik, spänningssökande och en social maktlöshet hos gärningsmannen.[3] Det har också spekulerats i om det är fråga om en backlash på grund av att homosexuella har fått utökade rättigheter.[4] Det har vidare hävdats att det är en fråga om ökad utslagning för minoritetsgrupper (andra än homosexuella), om större synlighet för homosexuella, om omstruktureringar i segregerade områden, och minskade samhällsinsatser för att motverka diskriminering mot presumtiva gärningsmannagrupper utan resurser, "the have-nots".[5]

Ytterligare ett försök till förklaring, både i utlandet och i Sverige, till varför homosexuella utsätts för brott, är att det har blivit allt mindre legitimt att utsätta andra minoritetsgrupper i samhället. Därför fokuserar den typ av gärningsmän som utsätter minoritetsgrupper för brott i stället på bögar och lesbiska.[6]

---

1 Newton 1972 s 39, samma resonemang hos Epstein 1987 s 137.

2 Plummer 1981 s 88.

3 Franklin 1998 s 7, 11, 14 och 15.

4 Duggan 1994 s 564.

5 Nardi & Bolton 1991 s 423.

6 Nardi & Bolton 1991 s 424, se även Ds 1998:35 s 233: *"En följd av att lagstiftningen inte omfattar homosexuella är att den homofoba agitationen i många fall blir mer brutaliserad än den rasistiska och antisemitiska, eftersom utgivarna av bland annat tidningar och tidskrifter inte riskerar åtal om de inte riktar direkta hot mot bestämda personer."*

Frågan huruvida aidsepidemin har orsakat, minskat[7] eller ökat utsattheten har också behandlas i litteraturen. Forskarna är överens om att förekomsten av aids har påverkat brottsutvecklingen och att denna påverkan är till nackdel för alla homosexuella. Man menar att alla bevis pekar på en negativ påverkan.[8] Dessvärre redovisas bevisföringen sällan. Vidare antas att epidemin erbjöd ett svepskäl att skada homosexuella.[9] Liknande tankegångar återfinns bakom följande uttalande: *"AIDS is probably less a direct cause of the aggression than an excuse to allow the assiliant to justify committing the hate act"*.[10] Den ökade synligheten som epidemin medförde är en ytterligare förklaring till utsattheten.[11]

I ett verk om homosexförtryckets historiska rötter[12] skildras synen på sexualiteten under olika tidsepoker. För mer primitiva samhällen har man antagit att de flesta former av sexualitet, även homosexuell sådan och i synnerhet transvestism, har varit accepterade. En förkaring till det skulle vara okunskap om samlagets barnalstrande funktion. När denna kunskapslucka fyllts och äganderätten fokuserades till individer genom arvet till barnen, skärps synen på sexualitet generellt och på homosexualitet speciellt. Religionens betydelse och homosexualitet som ett hot mot staten belyser också villkoren för homosexuella. Motståndet mot förtrycket mot homosexuella dateras till 1860-talets Tyskland, där protesterna framför allt gällde den tyska strafflagens §175 som förbjöd homosexuella handlingar, och senare under nazitiden även sådana inviter. Paragrafen tillämpades under 1931-1934 i ca 3 000 fall och under perioden 1936 till 1939 i ca 30.000 fall.[13] Det kapitalistiska äganderättssystemet ses som en huvudorsak till förtrycket mot homosexuella. Bolsjevikregeringen i Ryssland kvalificerade sig, icke desto mindre, till förtryckarskaran.[14]

Vid en kontroll av vilka länder i Europa som 1990 fortfarande hade lagreglerat förbud mot homosexuella handlingar blev svaret dåvarande Sovjetunionen, Rumänien, Bosnien-Herzegovinia, Cypern och Irland.[15] Länder som har haft förbud mot homosexuella handlingar fram till 1970 är Nordirland, Skottland, Albanien, Malta, Norge, Finland och Österrike. I övriga Norden

---

7 Argument för en minskad utsatthet skulle kunna vara ett empatiskt drag hos presumtiva gärningsmän, eller kanske troligare en rädsla att komma i kroppskontakt med presumtiva smittbärare, stöd för dessa infallsvinklar har jag dock inte funnit.

8 Berrill 1992 s 38, se även Anderssen 1997 s 48-49.

9 Berrill 1993 s 152.

10 Nardi & Bolton 1991 s 430 .

11 Nardi & Bolton 1991 s 430

12 Mc Cubbin 1979.

13 Mc Cubbin 1979 s 13-75.

14 MC Cubbin 1979 s 73. Noterbart är att författarens utgångspunkt att klassamhällets framväxt ledde till kvinnans och homosexuellas underkuvande motsägs av översättaren, som menar att orsaksförhållandena i stället var de omvända. Det vill säga att det var kvinnans underkuvande som ledde till klassamhällets framväxt.

15 Thatchell 1990 s 18-19.

upphävdes förbuden 1944 i Sverige och 1930 i Danmark. Frankrike är det land som tidigast upphävde förbudet, 1791.[16]

Förklaringarna till hatbrott mot homosexuella gäller inom kriminologin främst gärningsmännen och individplanet. Det har handlat om social identitet, ungas nätverk i subkulturer, kontroll, hatbrottstypologier samt mikro- (men också makro-)teorier om skinheads.[17] Ett övergripande tema i dessa försök är att en uppdelning i ingrupper, som gillas och utgrupper, som ogillas, underlättar att ge sig på homosexuella. Att den presumtiva gärningsmannens föräldrar, släktingar eller vänner definierar homosexuella som fiender underlättar också. Om det dessutom finns en ringaktning i samhället för homosexuella som utegrupp, så påverkar det den presumtiva gärningsmannen i handlingsriktning.[18]

Motiven för brotten söks på en skala från spänningssökande till reaktioner på provokation och mission, varmed avses att rädda världen från de onda homosexuella, som ändå avskys av alla, samt ölkonsumtion.[19] Slutsatsen blir att en integrerad teori behövs för att förklara både individens utveckling avseende sociala identifikationsprocesser och de traditionella kriminologiska förklaringsvariablerna.[20]

Metoden som rekommenderas för att erhålla sådan information är självrapporteringsstudier. Och prognosen är att hatbrottsligheten, även kallad *domestic terrorism* kommer att bli ett allt viktigare ämne.[21]

I ett försök till integrerat synsätt på individ och struktur kritiseras snävheten i att fientlighet mot homosexuella ses som en del i vår kulturella ideologi om kön och sexualitet. En teori om individens fördomar måste också beaktas, och särskilt när det gäller föräldrarna till den unge och huruvida de för vidare sina fördomar. [22] Med början i familjen fortsätter fördomarna ut i samhället. Är det tillräckligt många som ger uttryck för sina fördomar, upplever individen att detta legitimerar fientliga handlingar mot homosexuella.[23] Denna mer strukturella nivå, sammantagen med den individuella, är en viktig förutsättning för att antihomosexuell brottslighet skall fortsätta att utövas.[24]

16 Thatchell 1990 s 18-19.
17 Kaufman 1998 s 6-7.
18 Kaufman 1998 s 8, se Ehrlich för samma tema, 1990 s 359.
19 Kaufman 1998 s 12-13.
20 Kaufman 1998 s 24.
21 Kaufman 1998 s 28-29.
22 Ehrlich 1990 s 366.
23 Ehrlich 1990 s 361.
24 Ehrlich 1990 s 361.

10.1.1 Attitydundersökningar om homosexualitet och homosexuella

Det har företagits flera attitydundersökningar om (förmodat) heterosexuella personers inställning till homosexuella och till homosexualitet. Inom den svenska homosexutredningens ram gjordes 1980 och 1981 två sådana undersökningar. Den ena omfattade 496 personer som besöktes för intervjuer, den andra omfattade 1 525 personer som fick en enkät.[25] En fråga i postenkäten innehöll påståendet: *Det är något frånstötande med homosexualitet.* 32 procent höll med om det påståendet. En annan fråga gällde homosexuella relationer, 27 procent av dem som svarade menade att homosexuella bör försöka motarbeta sina känslor.[26] Ett batteri av hypotetiska frågor av typen *Skulle Du välja en person som Du vet är homosexuell till något fackligt eller politiskt uppdrag?*[27] *Skulle Du reagera på något särskilt sätt om Du fick en homosexuell arbetskamrat på Din arbetsplats?* [28] ställdes. Genom svaren på dessa frågor kommer författaren fram till att många heterosexuella gör en åtskillnad mellan homosexualitet i sig och homosexuella personer. Det känslomässiga avvisandet av homosexualitet motsvaras inte av ett lika starkt avvisande av homosexuella personer.[29]

I den svenska undersökningen från 1995 inom Demokratirådets ram svarade 43 procent att homosexuella inte borde få vara lärare på grundskolan. [30] I en svensk studie för Folkhälsoinstitutet om attityder till homosexuella och homosexualitet ställdes år 1998 frågor där svarsalternativen fanns på en skala från positiv inställning, symboliserat med 3 plus till negativ inställning, symboliserat med 3 minus. På frågan *"Vad tycker Du om homosexuella?"* gavs 3 minus av 19 procent av männen och 8 procent av kvinnorna.[31] På frågan *"Vad tycker Du om homosexualitet?"* gavs svaret 3 minus av 22 procent av männen och 10 procent av kvinnorna. Genomgående gavs lägre "betyg" för homosexuella och homosexualitet av landsbygdsbor jämfört med storstadsbor, samt av låginkomsttagare jämfört med medel- och höginkomsttagare.[32]

I en representativ undersökning av attityder hos vuxna i Sverige omfttande 4 000 personer som Utredningen mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning (SEDA) lät utföra 1997, efterfrågades inställningen till homo- och bisexualitet. Drygt 70 procent svarade att det inte spelade någon roll. Mer än en fjärdedel tyckte alltså att det spelade roll. På vilket sätt det skulle spela roll

25 Håkansson 1984 s 533.
26 Håkansson 1984 s 346 och 353.
27 Håkansson 1984 s 347 not 1.
28 Håkansson 1984 s 347 not 2.
29 Håkansson 1984 s 355.
30 Demokratirådet 1995 s 79, tabell 2.1.
31 Österman 1998.
32 Österman 1998.

framgår inte.[33]

I den norska studien om homosexuellas levnadsvillkår från 1998 ingick även en attitydundersökning ställd till ett slumpmässigt urval av befolkningen. Tusen personer fick frågor om vilka rättigheter homosexuella borde ha, huruvida de skulle kunna inneha chefsposter, ha rätt till kyrklig vigsel, möjlighet att bli prästvigda efter att ha ingått partnerskap och rätt att adoptera partnerns eller annans barn. Vidare efterfrågades åsikter om homosexuella kvinnors respektive mäns lämplighet att uppfostra barn.[34] Frågorna är således indikatorer på acceptans av homosexualitet och homosexuella. Några exempel från resultaten är att 50 procent ansåg att homosexuella ska kunna gifta sig i kyrkan, 44 procent ansåg att homosexuella ska kunna adoptera partnerns barn, 25 procent annans barn och 54 procent ansåg att barn inte tar skada av att växa upp med två kvinnor, jämfört med 47 procent när det är två män.[35]

Författarnas slutsats är att undersökningen, som jämfördes med liknande undersökningar 1983, 1989 och 1992, visar att en större andel av befolkningen nu ställer sig positiva till flera av frågeställningarna. Det är män och personer över 60 år som har de mest negativa inställningarna.[36]

I en annan norsk studie från 1997 redovisas också attitydundersökningar över tid riktade till (förmodat) heterosexuella personer om deras inställning till homosexualitet. På en skala 1-10 motsvarade *kan aldrig rättfärdigas* siffran 1 och *kan alltid rättfärdigas* motsvarade siffran 10 blev bedömningen för homosexualitet år 1982: 3,6, år 1990: 4,1 och år 1996: 5,7 år.[37] Denna undersökning visade att religiösa[38] genomgående sätter lägre grad av rättfärdigande, liksom män och äldre personer.[39] Trots den öppnare attityden påpekas att det faktiskt är en majoritet som har en negativ inställning till homosexualitet.[40] Av en mindre norsk studie framgår att omkring tio procent av respondenterna hade blivit mer negativt inställda till homosexuella pga aids.[41]

Bilden av äldre som mer negativa och yngre som mer positiva framkommer i flera undersökningar, men det finns två norska studier bland ungdomar, som visar en annan bild. I båda studierna skulle ungdomarna rangordna 37 olika ungdomsgrupper på en skala från 1 till 10, där 10 var den mest omtyckta gruppen, *"du liker gruppen, eller det de driver med.* Bland dem som

33 SOU 1997:175 s 81, SCB, som utförde studien, anger tydligt att mätproblemen var avsevärda på grund av definitionsproblem.

34 Hegna m fl 1999 s 97-103.

35 Hegna m fl 1999 s 97-103.

36 Hegna m fl 1999 s 105.

37 Anderssen 1997 s 48 tabell1.

38 Kriterierna för vad "religiösa" innebär redovisas ej. För en utveckling av den kristna intoleranser av homosetet, se Greenburg & Zanna 1982.

39 Anderssen 1997 s 48 tabell 1. Se även Nayak & Keihly 1997, samt Lundahl 1994 på samma tema.

40 Anderssen 1997 s 48.

41 Anderssen 1997 s 48-49.

skulle rangordnas fanns grupper som arbetar för nynorska, vapenvägrare, satanister, ungdom som är med i turistföreningen, homofil ungdom och ungdom som arbetar med Amnesty. I den ena studien omfattande 5 400 ungdomar från hela Norge, gavs homofilgruppen 3,5 poäng, och fick samma placering som husockupanter och ungdom som arbetar mot invandring. I den andra studien, omfattande 4 300 ungdomar fick homofilgruppen 2,6 poäng, och en sistaplacering tillsammans med satanister och nynazister. Vinnare blev idrottsungdomar på 7,0 poäng.[42]

10.1.2 Provokation

Provokation är ytterligare ett tema i litteraturen om motiv till hatbrott. Scenariot är att den homosexuella (oftast) mannen uppvaktar/stöter på/antastar en annan man som inte uppskattar initiativet. I de fall då den andra mannen inte identifierar sig som homosexuell och reagerar så våldsamt på initiativet att han dödar initiativtagaren, har det i flera amerikanska och engelska fall hävdats *homosexual panic defense*, HPD. Konstruktionen är att den homosexuella inviten medförde att den heterosexuella mannen drabbades av panik. När en sådan provokation (i det engelska och amerikanska rättssystemet) förekommit, kan våldet bedömas mildare.[43] Det avgörande för om provokationen ska ligga till grund för en mildare dom är om domstolen anser att en Bona pater familias[44] skulle ha agerat som gärningsmannen gjorde.[45] Detta har tolkats som att homofobi är en förmildrande faktor till fördel för försvaret, medan det borde vara tvärtom.[46] Det har hävdats att det är mer troligt att en heterosexuell man blir mycket mer förolämpad av en homosexuell invit än en heteroexuell sådan.[47] Samma författare påpekar, som redan omtalats, att en heterosexuell persons motstånd inför tanken att delta i en homosexuell akt inte alltid är bevis på homofobi.[48]

Det har också hävdats att denna försvarsmetod har förhindrat flera fällande domar när homosexuella män har dödats. Vidare är försvarsstrategin ett sätt att flytta ansvaret från gärningsmannen till offret. Per definition är ju dessutom offret inte närvarande vid rättegången och kan bidra med sin version av händelseförloppet.[49] Enligt en brittisk undersökning har HPD använts i minst 15 av 137 fall där homosexuella män har dödats och som avgjorts av domstol. Det är

42 Anderssen 1997 s 48-50.
43 Mason & Pamer 1996 s 95
44 A reasonable person.
45 Mason & Palmer 1996 s 97.
46 Mason & Palmer 1996 s 97.
47 Dressler 1995 s 755.
48 Dressler 1995 s 756.
49 Berrill & Herek 1992 s 295.

då domarens uppgift att låta juryn avgöra om gärningsmannen var provocerad och om en Bona pater familias skulle ha blivit det i samma situation.[50] Författaren sammanfattar resonemanget: *Judges should hold, as a matter of law, that a homosexual advance is not sufficient provocation to invite a 'reasonable man' to kill."*[51]

I Sverige har motsvarigheten till HPD framgångsrikt använts i ett fall som gick till Högsta Domstolen.[52] Gärningsmannen dömdes för dråp på grund av att majoriteten i HD ansåg att gärningsmannen blivit utsatt för en allvarlig provokation av den man han dödade. Provokationen bestod i att gärningsmannen hade uppmanats till en homosexuell handling.[53]

10.2 Homofobi och heterosexism

10.2.1 Homofobi

Urprungsbetydelsen av homofobi är *rädsla för det lika"*[54] Termen har definierats som *the dread of being in close quarters with homosexuals.*[55] Begreppet har även delats upp i mindre beståndsdelar:

1. Religiös grund till att vara negativ till homosexuella.
2. Rädsla för att själv vara homosexuell som grund till negativ inställning.
3. Missunnsamhet mot homosexuella, som man tror har det lättare än heterosexuella.
4. Syn på homosexualitet som ett hot mot egna grundläggande värderingar.
5. Fruktan för döden. Homosexuella grundar mer sällan än heterosexuella sina liv på reproduktionen, vilket har kopplats till fruktan för död.[56]

Det visar sig emellertid att dessa teser har fått ringa stöd i senare studier. Visst stöd kan erhållas för tesen 1, men teserna 2, 3 och 5 är för svårmätta för att kunna hävdas.[57] Efterhand har forskare delvis ändrat innebörden av begreppet så att det omfattar ett system av föreställningar som stöder negativa myter och stereotyper om homosexuella människor.[58]

I vissa tolkningar innefattar begreppet en irrationell rädsla för homosexuella och homosexualitet. Tolkningen av homofobi inbegriper således flera olika negativa reaktioner mot homosexuella individer.[59] Exempel på detta

50 Mason & Palmer 1996 s 96.
51 Dressler 1995 s 726.
52 NJA 1995 s 464, det s k ishockeydråpet.
53 NJA 1995 s 464.
54 Innala 1995 s 1.
55 Weinberg 1972.
56 Anderssen 1997 s 58.
57 Anderssen 1997 s 58.
58 Morin & Garfinkle 1978.
59 Blumenfeld 1997 s 135.

är fördomar, diskriminering, trakasserier och våld mot sexuella minoriteter på grund av djupliggande rädsla för homo- och bisexuella samt transsexuella.[60] Psykologers mätningar av homofobi visar att heterosexuella män generellt sett har mer negativa attityder till homosexualitet än heterosexuella kvinnor.[61] Enstaka författare har delat upp begreppet könsmässigt, så att homofobi avser fobi mot homosexuella män och "lesbofobi" avser fobi mot lesbiska kvinnor.[62]

Exempel på yttringar av homofobi är att homosexuella (män) primärt antas inneha vissa yrken, som dansare, frisör eller inredningsarkitekt.[63] Eller att en fjärdedel av tillfrågade svenska skolelever menar att hiv och aids var naturens straff mot homosexuella, och att åtta procent av lärargruppen hade samma inställning.[64]

De mätningar av homofobi hos amerikanska jurymedlemmar som utförts visar att personer med hög grad av homofobi tenderar att vara mer auktoritära, ha lägre utbildning, vara mer religiösa och oftare anhängare av traditionella könsroller.[65]

Förekomst av homofobi har visats inte enbart hos icke-homosexuella personer, utan även hos homosexuella själva, då begreppet är internaliserad homofobi.[66] Livslång exponering för anti-homosexuella budskap, från samhället, kyrkan, skolan, media och till och med från den egna familjen, bidrar till internaliseringen.[67] Och budskapet blir: *hate yourself*[68]

Vidare hävdas att homofobin inte bara drabbar homosexuella utan även icke-homosexuella. Resonemanget är följande: den könsrollsram som homosexuella bryter, inramar även heterosexuellas beteenden, och därmed begränsar homofobin de heterosexuellas möjligheter att bete sig könsrollsmässigt irrelevant.[69] Dessutom förekommer det att icke-homosexuella faller offer för brott som är riktade mot homosexuella,[70] till exempel om de befinner sig i närheten av ett känt gayställe, eller om de är i sällskap med homosexuella personer. Kopplingen mellan homofobi och sexism har tillägnats särskild uppmärksamhet. Det har även hävdats att det är omöjligt att se ett förtryck, sexism eller homofobi isolerat eftersom de hänger ihop. Länken är ekonomisk

60 Sears 1997 s 16.

61 Whitley 1998 s 39.

62 Kitzinger 1996 s 8.

63 Comstock 1991 s 109, vilket innebär att stereotypen av "den homosexuella" upprätthålls, primärt avseende homosexuella män som feminina.

64 Ds 1998:35 s 13.

65 Sherrod 1998 s 26.

66 Meyer & Dean 1998 s 161 , Anderssen 1997 s 58, se även Pharr med termen 'horisontellt förtryck, Pharr 1988 s 61.

67 Berzon 1996 s 18.

68 Berzon 1996 s 20.

69 Garnets m fl 1992 s 223 not 4. Se även Blumenfeld 1992 med titeln *Homophobia How we all pay the price.*

70 van der Veen m fl 1993 s 492.

makt och kontroll, som utövas mot kvinnor och mot homosexuella. [71]

Begreppet homofobi är således centralt när det gäller förklaringar av homosexuellas utsatthet för brott. Detta framgår t ex av en skiss på en världsbild utan homofobi. Det antas då att flickor inte skulle bli retade för att vara pojkflickor, kvinnor skulle kunna ta vilka arbeten de önskar utan att ses som manliga, det skulle finnas mer kärlek mellan kvinnor och män, könsrollerna skulle försvinna och effekten skulle bli mindre våld, eftersom män inte längre behöver (be)visa sin manlighet.[72]

Flera forskare har av många anledningar kritiserat begreppet homofobi. Kritiken bygger på att det är fråga om en mental sjukdom, att ett kvinnohat finns inbäddat, att fobiområdet blir oöverblickbart med en hel serie av fobier: sadofobi, fetfobi etc. Och att begreppet homofobi individualiserar problematiken, när det snarare rör sig om en problematik på samhällsnivå.[73]

Det förekommer att både begreppen homofobi och negativa attityder används för att markera en skillnad mellan fobi och attityd.[74] Forskningen visar nämligen att homofobi inte är en irrationell, ologisk, överdriven eller ihållande rädsla, vilket ofta krävs för att något skall klassas som en fobi, som t ex agorafobi eller klaustrofobi.[75] Termen homonegativ har föreslagits som mer adekvat.[76]

Både ett flertal forskare och The American Psychological Association Guidelines for Language har rekommenderat att man istället för begreppet homofobi ska använda begreppet heterosexism.[77] Argumentet är att motståndet mot homosexuella (oftast) inte är fråga om en psykologisk fobi hos gärningsmannen.[78]

10.2.2 Heterosexism

Termen heterosexism har definerats bl a på följande sätt: *Heterosexism is .. an ideological system that denies, denigrates, and stigmatizes any nonhetero-sexual form of behavior, identity, relationship, or community.*[79]

I en annan definition ingår privilegier för heterosexualiteten manifesterade i språk och fysiska uttryck som i det privata och i det offentliga, öppet och dolt på alla arenor där hetero- och homodistinktionen finns.[80]

---

71 Pharr 1988 s 53.

72 Pharr 1988 s 7.

73 Plummer 1981 s 89, se även Weston 1991 s 223 not 4 samt Herek 1998a s 167 not 4, samt Anderssen 1997 s 62.

74 Nardi 1998 s 430.

75 Innala 1995 s 1.

76 Ross 1996 s 205.

77 Weston 1991 s 223 not 4, Herek 1992 s 89, Rothblum & Bond 1996 s ix.

78 Rothblum & Bond 1996 s ix.

79 Herek 1992 s 89.

80 Plummer 1992 s 19.

Heterosexism innebär att förtrycket mot bögar och lesbiska är socialt strukturerat.[81] Det är med andra ord fråga om att flytta fokus från den enskilda individens motiv att vara rädd för homosexuella och homosexualitet till samhällets systematiska nedvärdering av icke-heterosexualitet. Detta innebär ett skifte från mikro- till makroperspektivet.[82]

Några av forskarna har fokuserat på könsperspektivets betydelse för begreppsbildningen. Man menar att homosexaktivisterna primärt har varit upptagna med begreppet homofobi, endast i viss mån med heterosexism. Patriarkatet har inte analyserats som förtryckssystem. Denna brist har ifrågasatts, eftersom länken mellan rasism, heterosexism och kvinnohat är uppenbar.[83] Flera forskare menar att de negativa inställningarna till homosexuella hänger samman med att de anses bryta mot normer för hur kvinnor och män ska bete sig.

Nästa länk i kedjan är maktperspektivet. Homofobi, heterosexism och sexism liksom sexuella trakasserier har en sak gemensamt: makt. Den intressanta frågan är vem som har makt, och heterosexuella har alltid haft mer makt än homosexuella.[84] När homosexuella börjar kräva jämlik behandling, ifrågasätts makten och reaktionerna kan ibland bli våldsamma.[85]

10.3 Motstånd

Stonewall-revolten inträffade mellan 27 och 29 juni 1969 i Greenwich Village i New York på The Stonewall Inn. Den 27 juni begravdes gay-ikonen Judy Garland och många homosexuella, både kvinnor och män, sörjde och hade köat för att se henne på lit de parade.

Räder på gay-barerna var vanliga och just denna kväll sägs att det möjligen var så att någon hade glömt att betala mutan till polisen för att de skulle hoppa över Stonewall Inn. Polisen gick in och grep två bartenders, tre drag queens, en latinamerikansk man och en lesbisk kvinna samt några andra gäster. De andra gästerna tilläts lämna lokalen, men för ovanlightens skull stannade de kvar utanför. När de gripna fördes ut började gästerna protestera, möjligen påhejade av en latinamerikansk man, som enligt uppgift inte var homosexuell själv, som ropade till dem: *Why do you let them get away with this, stop letting them beat you up!*

När den gripna lesbiska kvinnan skulle placeras i polisbilen kämpade hon emot och massan började kasta flaskor och mynt mot poliserna. Poliserna tog

81 Weston 1991 s 223 not 4.

82 En tendens som är rådande i viktimologin, se Fattah 1991 s 347. Jämför även exemplen Sagarin & Macnamara 1975 med Garofalo 1997, se kapitel 1.

83 Jenness & Broad 1997 s 104.

84 Berzon 1996 s 4.

85 Berzon 1996 s 5.

med sig en av angriparna och gav honom en omgång inne i baren. Polisförstärkning kom, men massan hade också växt. Vid ett tillfälle konfronterades polisen med *a chorus line of dancing queens singing 'We are the Stonewall girls'*. Bråket upphörde, men fortsatte nästa dag, då med ännu fler gäster. Upproret sände chockvågor genom de homosexuella grupperingarna, som fortfarande firar det genom att årligen arrangera Pride-demonstrationer.[86]

Polisens förtryck mot homosexuella har beskrivits som ett bidrag till den moderna homosexrörelsen: *Law enforcement has historically been associated with heterosexist oppression and the 1969 uprising at New York City's Stonewall Bar was an attack against the police in response to years of oppression.*[87]

Flera författare har konstaterat att polisräderna mot gaybarer och andra homosexuella mötesplatser, bl a offentliga toaletter för herrarna, tenderar att ena homosexuella i stället för att splittra dem.[88] Räderna gjorde att stödet för gaysamhället växte.[89]

Ett annat exempel på reaktion på förtryck och våld är händelserna efter mordet på San Fransisco-politikern Harvey Milk, som bragtes om livet på sitt kontor av en heterosexuell kollega. Inom ett år hade det första anti-gay/lesbiska våldsprojektet startat. Det och många andra liknande projekt var sedan pådrivande i både regleringen om statlig statistikföring av brott mot homosexuella och i lagstiftningen om hatbrott.[90]

Temat motstånd enar har även använts på individplanet, så tillvida att en homosexuell identitet inte skapas så mycket av homosexuell aktivitet i sig (vad stämplingsteoretiker skulle kalla primär avvikelse), utan genom reaktionerna som den avvikande individen får och genom internalisering av den kategoriseringen (vad samma slags teoretiker skulle kalla sekundär avvikelse).[91]

Kopplingen mellan brott mot homosexuella och det politiska systemet görs av av flera forskare. Effekterna av brotten befaras mobilisera stora grupper, och åtskilliga gånger har hatbrott snabbt blivit känsliga politiska sprörsmål.[92]

Problemet med brott mot homosexuella har börjat erkännas som ett *socialt* problem, och tar sin plats bland andra sådana erkända problem som våld mot kvinnor och barn, och brott på grund av rasism.[93] Genom att gayrörelsen och sympatisörer definierar sociala problem och gör detta till en definition som accepteras generellt visar de att problemet är värt att bry sig om och att det

---

86 Stewart 1995 s 243-244.

87 Stewart 1997 s 328.

88 Clinard & Quinney 1973 s 110, Berubé 1996 s 213 angående "bathhouse"räder och enande, Comstock 1991 s 11.

89 Bérubé 1996 s 213.

90 Comstock 1991 s 138.

91 Epstein 1987 s 137.

92 Kelly, Maghan & Tennant 1993, s 26 och 27.

93 Comstock 1991 s 1. För en jämförelse med svenska förhållanden, se Åkerström 1997b s 10 om kvinnomisshandel.

behöver åtgärdas.[94]

Frågan har rests varför bara *vissa* gruppers utsatthet för brott definieras som socialt problem i samhället och därför omgärdas av särskilda skyddsregler i form av straffskärpningar .[95] Försök att besvara den bygger bl a på gränsdragningen att reglerna ska omfatta dels grupper som attackeras p g a något som de (i princip) inte kan ändra på (som ras, etnicitet och kön), dels omfatta de gruppmedlemmar som riskerar att utsättas för brott pga sin grupptillhörighet. I det förra fallet passar inte homosexuella in, men däremot i det senare fallet. Problemet med de fallet är emellertid att det för lagstiftaren är svårt att predicera vilka grupper som kommer att utsättas i framtiden.[96]

Ett par av de författare, som är starkt kritiska till lagstiftning som gör vissa gruppers offer till gruppoffer, konstaterar att gränserna för hatbrottslagstiftning består av politiska beslut snarare än logiska och legala överväganden.[97]

Den process som har förvandlat privata offer för våld till offentliga offer för hatbrott beskrivs på följande sätt. Under de två senaste decennierna har hatbrott framgångsrikt förts fram som ett socialt problem som måste åtgärdas. Historien om hatbrott som ett socialt problem markerar ett viktigt moment i historien om försök att kontrollera brottsligheten. Här innefattas även tilldelning av rättigheter och symbolisk status till minoriteter i USA.

Grupper, organisationer och lagar har kollektivt omdefinierat historiskt bekanta beteenden och konstruerat nya bilder av orsaker, manifestationer och konsekvenser av vissa typer av viktimiseringar. Detta innebär att det är de samspelande aktörerna som ger begreppet dess innebörd. Det är först genom lagstiftningen om hatbrott som Hatbrott blir ett meningsfullt begrepp.[98] Och då har hatbrott blivit resultatet av definitioner som utvecklats, debatterats och institutionaliserats av watchdog-organisationer, allmänheten och lagen.[99] Utvecklingen kan beskrivas med att ett brott som drabbar vissa grupper uppmärksammas, definieras och ges legitimitet som socialt problem. Brotten anmäls i högre grad och forskare som intresserar sig för fenomenet ges forskningsmedel.[100] En förutsättning för denna utveckling är naturligtvis att det finns ett kollektiv som agerar som moraliska entreprenörer.[101]

---

94 Jennes & Broad 1997 s 76.

95 Gilmour 1994 avsnitt 4.1.

96 Gilmour 1994 avsnitt 4.1.

97 Jacobs & Potter 1997 s 3.

98 Jenness & Broad 1997 s 172.

99 Jenness & Broad 1997 s 173. Se även Grattet, Jenness & Curry 1998 s 286-287 och 296, samt Jenness 1995 s 214, 217 och 232. För svenska förhållanden om kvinnomisshandel, se Åkerström 1997b s 11.

100 Åkerström 1997b s 10-11.

101 Åkerström 1997a s 21.

10.4 Hatbrottslagstiftning

I detta avsnitt fokuseras främst på olika länders försök till lagstiftningslösningar av problem med hatmotiverad brottslighet. Dessutom berörs kortfattat övrig svensk lagstiftning som omfattar, kommer att omfatta eller inte omfattar (men enligt en del bör omfatta) homosexuella. Det gäller Förolämpning, brottsbalken 5:3, Olaga diskriminering, brottsbalken 16:9, förslaget om diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning[102] samt Hets mot folkgrupp, brottsbalken 16:8.

Att diskutera hatbrott är problematiskt på grund av definitions- och motivproblem. Den straffrättsliga grundtanken bakom lagstiftning som straffbelägger brott med hatmotiv strängare än brott utan sådant motiv är antagandet att brott som motiveras av bigotteri/trångsynthet är allvarligare än andra brott.[103]

Den svenska lagstiftningen som ligger närmast begreppet hatbrottslagstiftning finner vi i BrB 29:2:7 som stadgar att det vid bedömningen av straffvärdet för ett brott anses som försvårande om brottet haft ett särskilt motiv. Detta motiv är att kränka en person, en folkgrupp eller annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller annan liknande omständighet.[104] I lagens förarbeten exemplifieras annan liknande omständighet med sexuell läggning.[105]

Om en gärningsman misshandlar en homosexuell person med uppsåt att kränka och skada personen just på grund av den angripnas sexuella läggning, innebär lagregeln att gärningsmannen kan få ett strängare straff än vad som hade blivit följden om inte kränkningsmotivet och kopplingen till vissa grupper funnits med. Gärningsmannen kan dock inte dömas till strängare straff än det maximistraff som stadgas för brottet. Tolkningen av *motiv, kränka* och *på grund av*, är de begrepp som orsakar problem i tillämpningen.

10.4.1 Definitionsproblem

Även utan lagstöd används termen hatbrott (hate crimes) i litteratur och debatt. Så är fallet i Storbritannien. Sedan 1994 finns där dock en paragraf som avser avsiktliga trakasserier, *intentional harassment*, vilken kan användas oavsett om offret attackeras på grund av grupptillhörighet eller inte.[106] Termen hatbrott används på grund av att brotten motiveras av hat mot vissa grupper av människor. Att vara ett offer för hatbrott betyder att man är attackerad bara på grund av vem man är. Dessutom sänds en våldssignal till alla medlemmar av

[102] Denna lagstiftning ingår ej i brottsbalken.

[103] Jenness 1995 s 224.

[104] Brottsbalken 29:2:7, den sjunde punkten tillagd genom lag 1994:306 och trädde i kraft 1/7 1994.

[105] 1993/94:JuU 13 s 6.

[106] Mason & Palmer 1996 s 93.

offrets grupp.[107]

En så kallad testfråga har använts för att utröna när det är fråga om hatbrott: Skulle brottet ha skett om offret hade haft samma ras, etnicitet eller religion som gärningsmannen?[108] Genomgången av forskningen om gärningsmännen[109] visar emellertid att nyssnämnda testfråga strider mot erfarenheten om vilka gärningsmännen som utövar brott mot homosexuella är. Det förekommer att ynglingar med homosexuell läggning attackerar vad de identifierar som homosexuella män och kvinnor, just för att offren definieras som homosexuella. Slutsatsen skulle då bli att sådana konstellationer inte går under rubriken hatbrott.

Vid en genomgång av olika definitioner av och gränser för hatbrott visar det sig att definitionerna är just olika. Detta är det stora problemet med begreppet, att någon enhetlig definition inte finns. Detta leder till att innebörden av hatbrott utmärks av en stor heterogenitet. I utrednings-Sverige har hatbrott exemplifierats med gängvåld i amerikanska städer, gruppvåldtäkter i Bosnien, religiösa upplopp i Indien och våld mot homosexuella i Tyskland.[110] De flesta definitioner av begreppet hatbrott verkar dock ha brottsoffrets symboliska status som gemensam nämnare, dvs att en brottslig handling begås mot personen på grund av vad hon eller han representerar.[111]

Den första hatbrottslagen[112] stiftades 1980 i USA och tio år senare stiftades *Hate Crimes Statistics Act* , en federal lag som stipulerar att federala myndigheter ska samla in data om hatbrott begångna på grund av ras, religion, etnicitet och sexuell orientering. Denna lagstiftning har kallats *groundbreaking* på grund av att den erkänner våld mot bögar och lesbiska som ett hatbrott.[113] Den enda egentliga kontroversen om hatbrottslagstiftningen i USA är nämligen vilka grupper som ska ingå i uppräkningen.[114]

I den amerikanska lagstiftningen finns hatbrottslagar i 32 delstater. I alla dessa är brott på grund av ras inräknat. I 31 delstater är religion medtaget, i 30 hudfärg och i 29 nationellt ursprung. Dessa är de fyra stora kategorierna. Angrepp på grund av börd, kön[115], sexuell orientering och handikapp inkluderades i lagstiftningen om hatbrott i tio delstater 1995.[116] Två år senare, 1997 är det 18 stater och District of Columbia som inkluderar sexuell orientering i sin

---

107 Mason & Palmer 1996 s 3.

108 Peterson 1993 s 84, se även Berk, Boyd & Hamner 1992 s 130.

109 Kapitel 7, Gärningsmännen.

110 Ds 1998:35 s 104.

111 Ds 1998:35 s 104.

112 Med dagens innebörd av begreppet.

113 Jenness 1995 s 221-222.

114 Morsh 1992 s 663, not 31.

115 För en diskussion om problemen med att definiera våld mot kvinnor som hatbrott, se Wolfe & Copeland 1994.

116 Jenness & Broad 1997 s 43, från figur 2.2.

hatbrottslagstiftning.[117]

Lagtexten i en av delstaterna, Illinois, stadgar:

A person commits hate crime when, by reason of the race, color, creed, religion, ancestry, sexual orientation, physical or mental disability, or national origin of another individual or group of individuals, he commits assault, battery, aggravated assault, misdemeanor theft, criminal trespass to residence, misdemeanor criminal damage to property, criminal trespass to vehicle, criminal trespass to real property or mob action as these crimes are defined in the criminal code.[118]

I den paragrafen finner man dels en ovanligt bred uppräkning av grupper, dels en specificering av vilka brott som avses. Andra lösningar är att det är färre grupper uppräknade och att det inte preciseras vilka brott som avses. Det kan t ex vara fråga om en straffskärpningsparagraf.

Ett illustrativt exempel på lagstiftningsöverväganden i dessa sammanhang är hämtat från Kanada. Författarens uppgift var att undersöka hur Kanadas strafflagstiftning skulle kunna hantera vad som kallas *racially motivated violence*[119] Det påpekas att man inte behöver följa den amerikanska modellen, eftersom Kanada inte tillnärmelsevis har så omfattande hatbrottsproblem som USA.[120] Femton olika lagstiftningsmodeller med uppräkning av fördelar och nackdelar presenteras. Huvudalternativen kan grupperas i tre kategorier.

1. Man gör ingenting lagstiftningsvägen

- Lagstiftaren gör ingenting för att möta problemet med hatmotiverat våld.

En sådan lösning stöds av den som tror att hatbrottslagar kan verka kontraproduktivt. Att straffa en person för dennes hatmotiverade beteende botar inte personen från hat, snarare tvärtom. Det kan också bli en reaktion mot de skyddade, som framstår som favoriserade. Ett ytterligare argument mot lagstiftning är att det kan ge en signal att minoriteter inte klarar sig utan skyddslagstiftning, att det är något fel på minoriteterna.[121]

2. Man stiftar lag om statistikinsamling

- En lag om uppgifter om begångna hatbrott stiftas som gör myndigheterna skyldiga att redovisa material, vilket ger information om hatbrott i landet.

3. Lagregel införs

- En uttrycklig regel om hatbrott införs. En person som begått brott pga hat mot andras ras, hudfärg, religion, etnicitet etc, får förhöjt straff för det ursprungliga

117 Jacobs & Potter 1997 s 3.

118 Jenness & Broad 1997 s 41: the Freedom from Violence and Enjoyment of Legal Rights Act fr o m 1 januari 1991 (720 ILCS 5/12-7.1).

119 Gilmour 1994 avsnitt 3.

120 Gilmour 1994 avsnitt 2.2.1.2.

121 Gilmour 1994 avsnitt 2.2.2.

brottet.[122]
- I befintliga straffstadganden införs straffskärpning när brottet är hatmotiverat.
- Specifik brottsbestämmelse angående institutionell/religiös vandalism mm kopplat till vissa brott som hot och misshandel stiftas.
- Generell lag om hatmotiverat våld stiftas.
- Defintion av första gradens mord ändras, så att hatmotiverat dödligt våld faller inom den bestämmelsen, oavsett omständigheterna i övrigt.
- Straffsatsen kan sättas en och en halv gång högre om brottet är hatmotiverat.[123]

I detta kanadensiska fall argumenteras starkt för att sexuell orientering ska vara med i uppräkningen med argumentet att homosexuella har fallit offer för brott på grund av sin homosexualitet. Dessutom föreslås att även de som stöder medlemmar ur de uppräknade grupperna ska skyddas. Enligt uppgift har Kanada valt, straffskärpningsalternativet, dvs samma lagtekniska lösning som Sverige har.[124]

Sammanfattningsvis kan huvuddragen i en internationell utveckling mot hatbrottslagstiftning beskrivas på följande sätt:
1. Homosexuella handlingar är kriminaliserade.
2. Homosexuella utsätts för trakasserier och brott för att de är homosexuella, dels av privatpersoner, dels av myndighetspersoner, t ex poliser.
3. Mot slutet av 60-talet börjar uppror mot trakasserierna och homosexrörelserna föds.
4. Från 60- till 80-talet avkriminaliseras homosexuella handlingar i många länder.
5. De homosexuellas organisationer startar lobbyverksamheter som, med insamlad kunskap om utsatthet och brott, kräver skydd i form av lagstiftning mot denna typ av brottslighet.
6. Efter politisk kamp införs homosexuella som skyddsvärd grupp i ett antal hatbrottslagstiftningar.

Det som därefter sker kan rubriceras motiv-, validitets- och tillämpningsproblem.

10.4.2 Motivproblem

Hatbrottsparagrafernas poäng, generellt sett, är att de siktar på gärningsmannens motiv att begå brottet. Begreppet för att uttrycka motivet är *by reason*[125] eller någon gång *because of*[126] Här finns flera komplicerande faktorer. En är att det kan finnas en blandning av motiv. Men återigen föreslås testfrågan få avgöra, skulle brottet utövats om inte detta motiv funnits? Det krävs att hatmotivet varit ett

122 Detta är den svenska modellen, och enligt uppgift även den modell som Kanada har valt.
123 Gilmour 1994 avsnitt 3.
124 Muntlig uppgift, Brighton konferens 28 november 1997.
125 Morsch 1992 s 660.
126 Morsch 1992 s 668, not 59.

ett nödvändigt villkor.[127]

Grundproblemet är att åklagarna vanligtvis endast behöver bevisa *uppsåt* (intent) för att gärningsmannen ska kunna dömas. Med hatbrottslagstiftningen måste åklagaren gå ett steg till och bevisa *motivet* bakom uppsåtet.

Uppsåtet är önskan och avsikt att en viss konsekvens ska följa på en handling. Motiv förklarar varför konsekvensen önskades.[128] Eller uttryckt utifrån ett typfall: Gärningsmannen slår ihjäl bögen. Uppsåtet var att slå ihjäl bögen. Motivet bakom uppsåtet var att gärningsmannen hatar bögar.

Åklagaren får här som extra uppgift att bevisa att motivet hörde till den av lagstiftaren bestämda kategorin för "onda" eller straffskärpningsvärda motiv. Lagstiftaren har avgjort vilka motiv som är extra sådana i och med hatbrottslagstiftningen.[129] Detta kan naturligtvis leda till problem för åklagaren, vilket i sin tur kan leda till att hon väljer att inte åtala enligt hatbrottslagarna. Det finns ju vanligen parallella traditionella paragrafer också, som gärningsmannen brutit mot, t ex misshandel utan hatmotiv. I dessa fall slipper åklagaren bevisa motiv, det räcker med uppsåt.[130]

Ett avancerat försök att ringa in de faktorer som är avgörande för kategoriseringen "hatbrott" har presenterats i en amerikansk s k vinjettstudie.[131] Man har därvid försökt undersöka unika faktorers värde i specifika situationer.[132] Var och en av de 30 vinjetterna, som innehöll en kort brottsbeskrivning med varierande rollinnehavare, bedömdes av 74 personer. Som oberoende variabler användes bl a offrets kön, ålder socialgrupp och gärningsmannens ålder, kön, grupptillhörighet och brottsbelastning samt brottstyp.[133] Som beroende variabel användes hatbrott, vilket bedömdes på en skala från 1 till 9. Då de 74 personerna tog ställning till de 30 vinjetterna producerades (efter några bortfall) 2 187 bedömningar.[134] Resultaten av den multipa regressionsanslysen visade i huvudsak följande:

---

127 Berk, Boyd & Hamner 1992 s 130, se även Peterson 1993 s 84.

128 Morsch 1992 s 665.

129 Morsch 1992 s 665.

130 För svenska förhållanden kan en intervju i TV 4 programmet Kalla Fakta vara illustrativ, eller snarare resa nya frågor. Journalisten frågade en åklagare varför brottsbalkens straffskärpningsregel i 29:2:7 inte tillämpades i "homofobifall". *"Nej, det gör man ju inte"* blev svaret . TV 4 Kalla Fakta 24/1 1999.

131 McKean & Byers 1998.

132 McKean & Byers 1998 s 10.

133 Mc Kean & Byers 1998 s 4.

134 Mc Kean & Byers 1998 s 5.

- De *brottstyper* som påverkade bedömningen i riktning mot hatbrott var hat-post och klotter, dvs brott där hatbudskapet oftast är explicit uttryckt.[135]
- De *offergrupper* som påverkade bedömningen i riktning mot hatbrott var Amish- grupper och homosexuella.[136]
- De *gärningsmannakaraktäristika* som påverkade bedömningen i riktning mot hatbrott var primärt gärningsmannens medlemskap i hatgrupp.[137]

Hatgrupp har definierats som en grupp av individer som riktar in sig på en (vanligen annan) grupp som de utsätter för brott. Oftast handlar det om ras, etnicitet, handikapp eller sexuell läggning hos de grupper som utsätts för hatbrotten.[138]

Författarnas kommentarer till resultatet är att det finns en större benägenhet att bedöma vinjetterna som icke-hatbrott än som hatbrott. Det fanns också en benägenhet att bara bedöma "stereotypt hatbrottsmönster" som hatbrott. Detta, menar författarna, är också förklaringen till att det finns ett högt mörkertal för hatbrotten.[139] Samma typ av bedömningar har gjorts om gärningsmännen. Endast de med stark anknytning till organisationer med hatinriktning bedömdes som "säkra" hatbrott. I verkligheten är det emellertid få hatbrott som är kopplade till organisationer, understryker författarna.[140]

Vinjettstudiens population var kriminologistuderanden och vinjetterna rent hypotetiska. Ett konkret exempel på att det är vanskligt att bedöma om det är fråga om hatbrott är att de poliser som deltar i insamlingen av statistik om hatbrott aldrig avgör fallen ensamma utan arbetar i par när statusen på brotten ska klarläggas.[141] Det finns även studier där yrkesverksamma på fältet har gjort bedömningar av verkliga fall.

En amerikansk studie från 1995 om polismäns kategorisering av hatbrott initierades på grund av att:
- offer för hatbrott förefaller möta större problem med sin utsatthet eftersom de utsatts på grund av sin identitet,
- hatbrott kan leda till allvarliga konsekvenser på samhällsnivå, t ex i form av rädsla, misstroende och fientlighet mellan olika grupper,
- hatbrott leder ofta till allvarliga effekter, även om det inte alltid är allvarliga brott (juridiskt sett).[142]

---

135 Mc Kean & Byers 1998 s 9, bland övriga brottstyper fanns misshandel, inbrott, bilstöld, sexbrott och rån.

136 Mc Kean & Byers 1998 9, när rollen heterosexuell eller ateist ingick i vinjetten minskade benägenheten att bedöma brottet som ett hatbrott.

137 Mc Kean & Byers 1998 s 10.

138 Thibault & Duerr 1998 s 1-2.

139 Mc Kean & Byers 1998 s 9-11.

140 Mc Kean & Byers 1998 s 11.

141 Mc Kean & Byers 1998 s 5-6.

142 Martin 1995 s 305.

Ett ytterligare skäl att genomföra studien om kategoriseringsgrunder för hatbrott var att hatbrott per definition blir hatbrott huvudsakligen genom polisens definitioner av situationer och tolkningar av lagar och tidigare policy.[143] Kritierna för verifikation av hatbrott i den undersökta delstaten Baltimore var:

1. Motivet var hat.
2. Brist på annat uppenbart motiv.
3. Förekomst av hatbrottssymboler, ord och/eller handlingar.
4. Omständigheterna sammantagna.
5. Effekterna på offret.
6. Uttalanden från misstänkta och från offren.
7. Tidigare liknande brott i området eller mot gruppen.
8. Vissa brottstyper.[144]

På det näraliggande området utsatthet för rasism, finns liknande studier, men med ytterligare aspekter. Den ena är möjligheten/risken att den utsatta varit överkänslig vad gäller det förmodade motivet hos gärningsmannen. Den andra är att man med kvantitativa mätmetoder kan kontrollera bort rastillhörighet som orsak till utsatthet för brott. Författaren menar att man å ena sidan kan undersöka rasism utifrån ett offerfokuserat[145] perspektiv. Då är det fråga om rasistiskt motiverad brottslighet om offret upplevde det så. Å andra sidan kan den upplevda högre utsattheten hos etniska minoriteter om inte helt, så delvis tillräknas icke-rasistiska faktorer, som bostadsområde, ålder, vistelselängd, anställning, civilstånd mm.[146] Författarens slutsats är att det inte är en framkomlig väg att söka statistiska bevis på rasism, eftersom man kan *whittle apparantly racial differences into insignificance*.[147]

Man borde i stället anta att av de två hypoteserna

1. det förekommer inte diskriminering på grund av ras och
2. det förekommer diskriminering på grund av ras,

att det är den senare som stämmer, eftersom rasism är mer än summan av enheterna,[148] dvs en holistisk slutsats.

Det kan också nämnas att det funnits en diskussion i USA om det vore möjligt att vända på bevisbördan i dessa fall. Förslaget har dock inte vunnit framgång.[149] En av (de många) anledningarna till att förslaget om omvänd bevisbörda inte gick igenom var utgångspunkten att vi alla lider av omedveten rasim, eftersom alla lever i ett rasistiskt samhälle. Omedveten rasism defineras

---

143 Martin 1995 s 323.

144 Martin 1995 s 309.

145 FitzGerald 1993 s 48, "victim-centered".

146 FitzGerald 1993 s 48.

147 FitzGerald 1993 s 53. För svenska förhållanden har detta kommenterats av von Hofer & Tham 1993.

148 FitzGerald 1993 s 56.

149 Morsch 1992 s 673-686.

som ett bagage med fördomar och stereotyper som varje individ bär med sig när han/hon möter en person med annan bakgrund.[150] Lagen ska inte stämpla individer som kriminella för att de hyser attityder som är ofrånkomliga för alla. I stället ska lagen avskräcka från de mest öppna manifestationerna av rasism. En omvänd bevisbörda skulle inte kunna skilja individer av den första och andra kategorin.[151] Resonemanget gäller rasism, men kan lämpligen appliceras även på brott mot homosexuella.

För att komma tillrätta med motivproblemet som vidhänger hatbrottslagstiftningen har sammanfattningsvis följande föreslagits för amerikanska förhållanden:

- Att skapa en klar distinktion mellan medveten och omedveten rasism.
- Att skapa en tydlig bevisstandard när det gäller gärningsmannens motiv.
- Att skapa vägledning för och översikt av åklagarbeslut vid hatbrott.[152]
- Att uppmuntra offer för hatbrott att stämma gärningsmannen i tvistemål.[153]

10.4.2.1 Validitetsfrågan

Själva kärnfrågan - hur den utsatta vet att det är just på grund av (förmodad) homosexualitet som hon/han blir utsatt - tas sällan upp i undersökningar om hatbrott. Det finns en tendens att låta berättelser validera slutsatserna, t ex när gärningsmännen skriker *queer fucking faggot!* och där brottet skett på en plats där homosexuella träffas.

I den norska studien från 1998 användes också plats för brottet som validering. Man frågar t e x om utsatthet skett vid gayställe. En annan indikator på att det varit fråga om brott pga den homosexuellas läggning är att personen har visat känslor för sin käresta på offentlig plats (och då blivit utsatt för brott).[154]

Ett ytterligare perspektiv på valideringstemat finns i en amerikansk undersökning om lesbiskas utsatthet.[155] Undersökningen visar att de utsatta kvinnorna i flera fall upplevt att de attackerats som kvinnor i första hand, inte som lesbiska. Angreppen kan placeras på en skala där ena änden är exklusivt anti-kvinnligt våld och andra änden är exklusivt anti-lesbiskt våld.[156]

Ett tredje perspektiv på validitetsfrågan kan hämtas från svenska säkerhetspolisens kartläggning av (anmäld) brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet. Brott med homofobiska inslag hör till sådan brottslighet som SÄPO särskilt kartlägger, där övriga kategorier bl a är brott med främlingsfientliga/rasistiska inslag, antisemitiska inslag och brottslighet kopplad till

150 Morsch 1992 s 686, not 168.

151 Morsch 1992 s 675-676 och 686.

152 Se den innehållsrika handboken för åklagare i Illinois: O'Malley 1994.

153 Morsch 1992 s 689.

154 Hegna m fl 1999 s 259.

155 von Schultness 1992 s 65, 70 och 71.

156 von Schultness 1992 s 71

djurrättsaktivism, antisexism mm.[157]

Det för validitetsfrågan intressanta avsnittet i SÄPOs rapport är uppdelningen av brotten med homofobiska inslag i tydliga och tveksamma fall.[158] Inledningsvis presenteras i rapporten de filter som brotten ska ha passerat för att hamna i rapporten:

1. Att de utsatta väljer att anmäla brotten.
2. Att de talar om för polisen att de är homosexuella.
3. Att homosexualiteten kan vara en anledning att de utsatts.[159]

Det påpekas också att offret inte behöver vara homosexuell för att brottet ska bedömas som homofobiskt. *Det räcker med att gärningsmannen angriper offret därför att han eller hon tror att så är fallet, eller att gärningsmannen på annat sätt uttrycker missaktning mot homosexuella i samband med brottet.*'[160]

När ett fall av våld mot tjänsteman senare behandlas i rapporten, uppges att det är ett tveksamt fall, eftersom det vid brotten har varit väktare eller polismän vid olika ingripanden som blivit kallade bögdjävlar eller liknande. Det är sannolikt så, menar SÄPO, att våldet eller hoten har annan anledning än homofobi, men att de negativa orden riktade mot homosexuella används som okvädningsord för att uttrycka missnöje mot ingripandet.[161]

Detta kan tolkas på flera sätt. För det första kan det vara så att polis och väktare per definition inte är homosexuella, så okvädningsord som bögdjävel riktade mot dem räknas inte som brott med homofobiskt motiv. Givet att man vidhåller det som sägs tidigare i rapporten, att offret inte behöver var homosexuell för att brottet ska bedömas som homofobiskt, borde rimligtvis nyssnämnda fall inte vara tveksamt.

Kärnfrågan här blir förstås huruvida uttalandet ska kopplas till uttalaren-menar han djävla bög? Eller till mottagaren -är han djävla bög? Ett rimligt svar skulle kunna ligga däremellan, nämligen att uttalandet, oavsett från vem det kommer och oavsett vem mottagaren är, inte är tveksamt, utan homofobiskt. På samma sätt som ett uttalande av missaktning för (inte till enskilda) personer med viss hudfärg eller religion, inte är tveksamt, utan hets mot folkgrupp. I en diskussion om validitetsfrågan och rasism framförs synpunkten att rasism både är etthundra procent tal och etthundra procent handling. Genom att begränsa andras valmöjligheter i livet innebär förmedlandet, det rasistiska uttrycket, att rasistiskt tal i praktiken blir samma sak som aktivt handlande, och kan klassas verbalt stridsmedel.[162] Det har också hävdats att talet är skadan.[163]

---

157 SÄPO 1998.

158 SÄPO 1998 s 41.

159 SÄPO 1998 s 40.

160 SÄPO 1998 s 38.

161 SÄPO 1998 s 45.

162 Mischler 1997 s 109.

163 Butler 1997 s 18, se även s 174 not 2 med exemplet obscena telefonsamtal där talet är själva handlingen.

Dessa frågor har inga givna svar, vilket också SÄPO påpekar. Brott mot homosexuella är ett särskilt komplicerat fenomen att studera.[164] I sammanhanget kan även anekdotiskt nämnas att en fototidskrift på omslaget ställde frågan: *Är du prylbög?*'[165] Av en artikel i en tidskrift för en fackförening framgick att man hade utfört en undersökning om kvinnors och mäns utsatthet för sexuella trakasserier, där en tredjedel av männen blivit utsatta, jämfört med en femtedel av kvinnorna. Förklaringen till den lite upp- och nedvända världen var att killarna får epitetet bög skrikna efter sig av andra killar.[166]

Frågan som aktualiseras är: Hur tolkas tecken på homofobi och uttryck för anti-homosexualitet av olika instanser i samhället? Är anti-homosexualiteten manifesterad i och med att den uttalas, när den är hörbar för fler än en, eller bara när det är ett rimligt okvädningsord? Krävs det att uttalaren har något tillägg, t ex nynazistiskt material hemma eller att mottagaren faktiskt är bög? Eller räcker det med att uttrycket sprids och befäster normen om heterosexualitet?

Ett perspektiv på validitetsfrågan är således gärningsmannens motiv. Det har därvidlag diskuterats huruvida hatbrottsligheten är instrumentell eller expressiv. Det hävdas ju ofta i forskning om unga, att en stor del av ungdomsbrottsligheten är expressiv, s k rekreationsvåld, våld för våldets skull. Mot detta har hävdats att det mesta våldet nog är instrumentellt - utövat för att uppnå något annat. Detta annat har delvis beskrivits som makt och kontrollbehov, men också som en gärningsmans sökande efter anknytning och social konformitet. Genom att ta avstånd från homosexuella, genom att slå på dem, uppnår gärningsmannen en samhörighet med det heterosexuella kollektivet, som också är emot homosexualitet.[167]

10.4.3 Tillämpningsproblem

Det har visat sig att lagar om hatbrott, när sådana finns, tillämpas mycket sällan. Ett exempel är Oregon, som haft en hatbrottslagstiftning sedan 1981. En handfull åtal och två dömda är resultatet. Samma antal rapporteras från Illinois. Resterande 30 amerikanska delstater med hatbrottslagstiftning har inte rapporterat några domar.[168] Frågan huruvida t ex rasistiska uttryck är *skadliga* kan naturligtivs, som gjorts i amerikansk domstol, hoppas över och i stället kan mankonstatera att uttrycket indikerar att den utsatta valdes av gärningsmannen på grund av ras.[169]

Ett liknande problem finns i motsvarande svenska förhållanden. Sedan straffskärpningsregeln i BrB 29:2:7 infördes 1994 har den - enligt statistiken -

164 SÄPO 1998 s 40.
165 Fotografi, nr 2/99.
166 TCO tidningen 1/99.
167 Ehrlich 1990 s 362.
168 Morsch 1992 s 664, dessa uppgifter gäller utan angivelse av vilken grupp brottet har begåtts mot.
169 Butler 1997 s 60.

tillämpats i ett 30-tal fall.[170] En gissning, bl a baserad på Helene Lööws forskning, är att det funnits fler fall där straffskärpningsregeln skulle kunna ha tillämpats. Begreppet "enligt statistiken" bör uppmärksammas särskilt noga i detta fall. Det är nämligen så att den statistik på tillämpade lagrum som kan erhållas från Brottsförebyggande rådet bygger på de domar där straffskärpningsbestämmelsen anges i domslutet på domens första sida. Om så ej sker - vilket inte är ett krav - kommer inte tillämpningen av BrB 29:2:7 med i statistiken. Detta är förmodligen förklaringen till att endast ett 30-tal tillämpningar finns.[171] Av de 24 fall som arbetsgruppen granskat kan utläsas att majoriteten rör rasistiska motiv vid misshandel, olaga hot, ofredande, skadegörelse och förolämpning.[172]

Om lagstiftningen inte tillämpas när den ska/kan tillämpas, uppstår ett legitimitetsproblem. Det är emellertid inte dokumenterat att så är fallet, eftersom det finns brister i grundmaterialet, domarna. Förslagen för att lösa dessa problem är följande:

1. Polisen måste särskilt uppmärksamma motivbilden och underrätta åklagaren om det är en motivbild inom Brb 29:2:7.
2. Åklagaren bör ange i stämningsansökan om det är fråga om Brb 29:2:7. Åklagaren bör redan initialt vara förundersökningsledare.
3. Domstolen bör ha skyldighet att i domslutet ange om Brb 29:2:7 tillämpats.
4. Domstolsverket bör tillse att domstolarna fullgör sin plikt att leverera alla domar där Brb 29:2:7 prövats till Diskrimineringsombudsmannen.[173]

Avslutningsvis kan erinras om att syftet med hatbrottslagarna i USA var tudelat genom att lagstiftaren ville

a. markera ett starkt stöd till minoritetsgrupper som traditionellt utsätts för hatbrott
b. förhindra att sådana brott utövas.

Men eftersom antalet domar är "deprimerande" litet, blir stödet till de utsatta grupperna svagt. Diskrepansen mellan lagens uttalade, manifesta mål att uttrycka stöd för utsatta grupper, och dess latenta mål, att förhindra fientlighet och nävrätt i samhllet kan skönjas.[174] Det kan, har det påpekats, finnas risker att ineffektiviteten får protester och aktioner från de utsattas grupper till följd.[175] Det har naturligtvis också påpekats att hatbrott inte endast kan definieras som ett lagstiftningsproblem. Dessa problem rör större sociala, ekonomiska och politiska krafter som går utöver de resurser och möjligheter som rättsväsendet besitter.[176]

---

170 En genomgång av alla domar och straffföreläggande där straffskärpningsregeln *enligt statistiken* på tillämpade lagrum har tillämpta, redovisas längre fram i detta kapitel.

171 Ds 1998:35 s 245-251.

172 Ds 1998:35 s 246.

173 Ds 1998:35 s 249-251. En undersökning som arbetsgruppen företagit visade att DO inte har fått in en del av de mål där Brb 29:2:7 tillämpats. Ett tillägg är att även domar där Brb 29:2:7 prövats men ej befunnits tillämpbar skall ingå.

174 Mathiesen 1991, avsnitt 2.1 s 28-55., som diskuterar frågorna på ett generellt plan.

175 Morsch 1992 s 673.

176 Kelly, Maghan & Tennant 1993 s 43.

10.5 Övrig relevant svensk lagstiftning

Förutom straffskärpningsregeln i brottsbalken 29:2:7 finns svenska lagregler om Förolämpning i brottsbalken 5:3, om Olaga diskriminering i brottsbalken 16:9, om Diskriminering i arbetslivet pga sexuell läggning och, på utredningsnivå när det gäller, Hets mot folkgrupp, brottsbalken 16:8.[177]

10.5.1 Förolämpning

Den som smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom något annat skymfligt beteende, gör sig skyldig till brott mot Brb 5:3. Detta är ett s k målsägandebrott, dvs att den utsatta för ett enkilt åtal mot gärningsmannen. Detta framgår av Brb 5:5 st 1. Sedan 1987[178] gäller dock att vid förolämpning mot någon med anspelning på att denna har homosexuell läggning så kan åklagaren åtala. Detta efter att målsäganden angett brottet till åtal, och åtal av särskilda skäl anses påkallat ur allmän synpunkt.

10.5.2 Olaga diskriminering

Om en näringsidkare i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av personens ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att inte gå personen till handa på de villkor näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra, kan hon eller han dömas för olaga diskriminering.[179] Regeln gäller även den som är anställd i näringsverksamhet eller agerar å en näringsidkares vägnar och den som är anställd i allmän tjänst eller innehar sådant uppdrag[180]

Bestämmelsen omfattar inte enskildas privata förhållanden och den gäller inte heller förhållandena på arbetsmarknaden. Sedan 1987 gäller bestämmelsen uttryckligen även diskriminering mot homosexuella.[181]

I vissa fall har handläggningstiderna av denna typ av mål varit så långa att preskription inträtt. Detta har lett till kritik mot rättsväsendet, framför allt mot polisen och åklagarmyndigheterna.[182] Detta har i sin tur lett till en granskning, som visade mycket få fall av åtal till följd av anmälningarna. Bevissvårigheter var en orsak till det.[183] De särskilda bevissvårigheterna i denna typ av mål handlar om att det måste klarläggas och styrkas att det avgörande motivet för

177 För lagstiftning om och utvecklingen av homosexuellas rättigheter, se Widegren & Ytterberg 1995.
178 Lag 1987:610.
179 Brb 16:9.
180 Ds 1998:35 s 235.
181 Brb 16:9 4 st.
182 Ds 1998:35 s 237.
183 Ds 1998:35 s 238.

gärningen varit ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung, trosbekännelse eller homosexuella läggning.[184]

En studie av anmälningarna enligt paragrafen om olaga diskriminering har gjorts.[185] Den visar att under 1996 gjordes 218 anmälningar, men inga lagföringar.[186] En annan undersökning visar att av 89 analyserade anmälningar rörde 86 invandrar/ utlänningsfientlighet, två anti-homosexualitet och en antisemitism.[187]

Undersökningarna visar att utredningsmetodiken brister i många fall. Därför föreslås att ett nytt effektivare system skapas och att en fungerande samverkan med polisen kommer till stånd. Arbetsgruppen konstaterar att det är en *förutsättning att även polisen besitter nödvändiga kunskaper och att rutinerna för samarbete med åklagaren fungerar.*[188]

Problemen med tillämpningen rör just bevisfrågorna när det gäller motiv, precis som i hatbrotts-fallet.

10.5.3 Diskriminering i arbetslivet

Enligt utredningen mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning (SEDA) visar undersökningar att diskriminering mot homosexuella i arbetslivet förekommer, men inte att det är ett brännande problem.[189] Man påpekar att den ökade öppenheten skulle kunna sägas minska behovet av en lag. I samma riktning pekar, menar man, att själva tidsandan verkar för minskad utsatthet. Men utredningen väljer att titta på den andra tendensen, den som pekar i motsatt riktning. Homo- och bisexuella har blivit mer synliga, men det innebär också att det öppna motståndet antar tydligare former.[190] När utredningen resonerar om huruvida lagstiftningsåtgärden är förenlig med det allmänna rättsmedvetandet konstaterar man att det gäller en attitydfråga. Attitydfrågor låter sig inte styras av lagstiftning, däremot kan en förhoppning finnas om straffets moralbildande effekt. Lagar som inte står i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet kan vidare minska allmänhetens respekt för normgivningen och myndigheterna. Att inte agera vore dock att alldeles resignera inför uppgiften, resonerar utredningen.[191]

184 Ds 1998:35 s 239.
185 Av arbetsgruppen i Ds 1998:35.
186 Ds 1998:35 s 240.
187 Ds 1998:35 s 241.
188 Ds 1998:35 s 242.
189 SOU 1997:175 s 11.
190 SOU 1997:175 s 96.
191 SOU 1997:175 s 98-99.

Utredningen föreslår därefter följande lagtext:

"3§ 2 st Med trakasserier på grund av sexuell läggning avses trakasserier, såsom mobbning eller annat oövälkommet uppträdande, som grundas på sexuell läggning och som kränker en arbetstagares integritet."

"4§ En arbetsgivare får inte behandla en arbetssökande eller arbetstagare mindre förmånligt än arbetsgivaren behandlar eller skulle ha behandlat pesoner med annan sexuell läggning i likartade situationer..."[192]

Av SEDA:s kartläggningar framgår att tre fjärdedelar av dem som utsatts för diskriminering, mobbning mm har utsatts av arbetskamrater, chefer eller fackliga företrädare.[193] Den nya lagstiftningen kommer inte att omfatta utsatthet från andra än arbetsgivare.

10.5.4 Hets mot folkgrupp

Den som i uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller någon annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse, bryter mot brottsbalken 16:8, Hets mot folkgrupp. Regeln avser även spridning i en mindre krets, t ex en föreläsningssal med åtta personer. Den avser även indirekta uttryck, som campingägarens skylt "Zigenare får ej beträda campingen".[194]

Skyddet avser inte enskilda individer utan endast grupper. Om någon gör ett rasistiskt angrepp mot en individ pga dennas ursprung, blir det i stället andra bestämmelser som aktualiseras, t ex olaga hot, ofredande och förolämpning. Dessutom kan straffskärpningsbestämmelsen tillämpas.

Frågan om homosexuella skall ingå bland de kategorier som omfattas av skyddslagstiftning som hets mot folkgrupp har diskuterats upprepade gånger i Sverige. I Homosexutredningen[195] föreslogs att så skulle bli fallet. Departementschefer, justitieutskott och konstitutionsutskott har intagit den motsatta ställningen. Det har bl a framhållits att en sådan lagstiftning skulle kunna drabba olika religiösa framställningar och snarare bidra till en konflikt mellan de homosexuella och samhället.[196]

I det senaste uttlandet från Konstitutionsutskottet säger sig utskottet ta

---

192 SOU 1997:175 s 24, författningsförslag: Förslag till diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning.

193 SOU 1997:175 s 85.

194 Ds 1998:35 s 205; NJA 1982 s 129. HD dömde campingägaren för hets mot folkgrupp.

195 SOU 1984:63.

196 Ds 1998:35 s 227. Samma tema återfinns i Bumiller 1988 s 2 när det gäller diskrimineringslagstiftning i USA: *"My central point is that antidiscrimination ideology may serve to reinforce the victimization of women and racial minorities... maintain divisions between the powerful and the powerless by means that are obscured by the ideology of equal protection"*.

avstånd från alla former av nedsättande uttalanden om homosexuella och man menar att det finns tillräckliga medel för att komma åt uttalanden om homosexuella som individer. Man syftade då på straffskärpningsregeln i Brb 29:2:7. Det hade enligt utskottet inte framkommit några omständigheter som talade för en kriminalisering, utan en sådan skulle innebära en omotiverad inskränkning i den grundlagsskyddade tryck- och yttrandefriheten och ge oöverblickbara konsekvenser. Dessutom skulle en sådan lagändring leda till att de homosexuella pekas ut som en särskild grupp i samhället.[197]

Arbetsgruppen var av en annan mening och ansåg att det finns starka skäl för att föreslå ändringar i grundlagen. Man hänvisade till resultaten av SÄPOs kartläggning av brott mot rikets inre säkerhet[198] och pilotstudien om Hat, hot och våld mot homosexuella kvinnor och män i Stockholm.[199] Arbetsgruppen har även låtit utföra en egen enkätundersökning om homosexuellas utsatthet. Nämnda material anser arbetsgruppen ger *sådana indikationer på förekomsten av våld, hot och andra kränkningar av homosexuella på grund av deras sexuella läggning att det talar för att de bör tillerkännas samma skydd som tillkommer de skyddsobjekt som omfattas av bestämmelsen om hets mot folkgrupp*[200]

Ett argument för homosexuella i hetslagstiftningen är att en följd av att homosexuella lämnats utanför lagstiftningen är att den "homofoba agitationen" blir mer brutaliserad än den rasistiska och antisemitiska. De två sistnämnda yttringarna gör, till skillnad från den första, ju att utgivare riskerar åtal.[201]

Mot detta har det hävdats att homosexuella inte är en folkgrupp, och därför inte kan omfattas av lagsstiftningen.[202] Argumentet har även förekommit i den amerikanska debatten:*How can we speak seriously of gays and lesbians as an ethnic group or even a minority group? After all, there would seem to be some rather fundamental differences between gays and the other groups that we normally associate with these terms.*[203]

Den svenska arbetsgruppen är emellertid av en annan uppfattning. Den menar att det som homosexuella har gemensamt är den sexuella läggningen och det är just denna som föranleder olika typer av angrepp från bl a nationalsocialistiska och rasideologiska grupperingar.[204]

Det senaste steget i frågan om homosexuella och hets mot folkgrupp är kommittédirektiven till en utredning om Brottslighet med anknytning till vissa organisationer mm.[205] I utredningens uppgift ingår att överväga om den

197 Ds 1998:35 s 228.
198 Säkerhetspolisen 1997.
199 Folkkhälsoinstitutet 1996.
200 Ds 1998:35 s 232.
201 Ds 1998:35 s 233.
202 Ds 1998:35 s 233-234
203 Epstein 1987 s 147.
204 Ds 1998:35 s 234.
205 Kommittédirektiv 1998:66.

nuvarande bestämmelsen om hets mot folkgrupp är tillräcklig för att hindra rasistiska organisationer att verka. Dessutom skall kommittén ta upp frågan om att straffbelägga hets mot homosexuella samt granska argumenten för och emot en sådan kriminalisering.[206] Det hävdas att en sådan lagstiftning skulle medföra större gränsdragningssvårigheter än den nuvarande bestämmelsen om hets mot folkgrupp.

Det kan t ex ifrågasättas hur en eventuell kriminalisering bör förhålla sig till nedsättande omdömen som inte uttryckligen avser homosexuella som grupp utan mer tar sikte på homosexualitet som företeelse. Dessutom finns det en risk att ett eventuellt förbud hämmar en öppen debatt om homosexuella och deras villkor på ett sådant sätt att fördomar om homosexualitet konserveras."[207]

Trots den inställningen anses att ett behov finns att systemtiskt inventera frågan. Och om det visar sig att en sådan "grundlig analys" leder till slutsatsen att en kriminalisering bör genomföras, så måste den lagtekniska utformningen övervägas mycket noggrant.[208]

Veterligen har ännu ej föreslagits lösningen att inrätta en Hets mot grupp-paragraf som en pendang till Hets mot folkgrupp-paragrafen. Med den lösningen skulle huvudargumentet mot lagstiftning, att homosexuella inte är en folkgrupp, falla.[209]

10.6 Domstolens bedömning av hatmotiv i angränsande fall

Enligt uppgifter om tillämpade lagrum från Brottsförebyggande rådet[210] finns 29 domar/beslut om straffförelägganden där straffskärpningsregeln i brottsbalken 29:2:7 har tillämpats. En sammanställning för forskningsändamål innehållande domnummer och domstol /åklagarmyndigheter har erhållits. Domarna har därefter rekvirerats, gåtts igenom och analyserats utifrån åklagarens/domstolens kriterier för tillämpning av straffskärpningsregeln. Eftersom ingen av dessa domar/beslut avser brott på grund av att den utsatte var/uppfattades som homosexuell,[211] återges inte referaten här. Däremot diskuterar jag resonemangen om straffskärpningsregeln som förts i domstolarna eftersom de torde vara relevanta för all tillämpning av straffskärpningsregeln. Särskild vikt har lagts på konstruktionen av gärningsmannens (förmodade) motiv.

206 Kommittédirektiv 1998:66 s 1.

207 Kommittédirektiv 1998:66 s 12.

208 Kommittédirektiv 1998:66 s 12.

209 En i viss mån jämförbar konstruktion är lagstiftning om äktenskap (Äktenskapsbalken) och partnerskap (lag 1994:1117),samt lagstiftning om sambors gemensamma hem (1987:232), jämfört med Lag om homosexuella sambor (1987:813).

210 Fram till och med 1998.

211 I ett av fallen, här nr 27, nämns att gärningsmannen i ett omfattande mål om bl a ekonomisk brottslighet, trakasserier mm någon enstaka gång kallat en av de ansntlda "bög". Uttrycket "jude" används dock mer frekvent och är det som domstolen tar fasta på.

Tablå 10:1 Svenska domstolars tillämpning av straffskärpningsregeln i brottsbalken 29:2:7, 1994-1997.

Nr	Mål & gärningsmannens ålder
1.	Brinnande kors mot invandrare, 15 och 18 år
2.	Basebollträ mot mörkhyads bil, 16 årig flicka
3.	Hakkors och brandbomber mot invandrarägd affär, 16, 17 och 18 år
4.	Misshandel mot invandrarman, 16 år
5.	Hot mot pizzabagare, 17 och 18 år
6.	Smädelser och våld mot grekiskt par på gatan, 17 årig flicka och 25 årig man
7.	Misshandel mot svart man på café, 17 år
8.	Knivvåld mot invandrarpojke på skolgård, 17 år
9.	Söndersparkade rutor i utländsk mans hem. 17 år
10.	Dråpförsök mot grekisk yngling i sällskap med svensk flickvän 17, 19, 19 och 18 årig flicka.
11.	Misshandel av utländska män på gata. 18 årig flicka & 24 årig man
12.	Olaga hot och kränkning mot invandrare, 19 år -
13.	Bomb i skola före föredrag om judeförföljelserna under andra världskriget, fyra 19-åringar
14.	"Vi gillar inte folk som gillar negrer", 19 år
15.	Mörkhyad man ofredad av skinnhuvuden, 19 år
16.	Bosnier misshandlar serb på torg, 19 år
17.	Olaga hot mot personer som arbetar mot rasism, 19 & 19 år
18.	Förföljelse och hot från bil mot cyklande utländsk pojke, 19 & 20 år
19.	"Vi ses i tingsrätten din svarta djävel!", 21-årig kvinna
20.	Olaga tvång mot familj pga främmande ursprung, 21 & 26 år
21.	Latinamerikansk familjefar misshandlad vid valborgsmässobål, 22 år
22.	Utländsk kvinna misshandlas pga sin hudfärg, 22 år
23.	Mordbrand anlagd mot flyktingförläggning, 25 år
24.	Evangelister ofredande på torg, 25 år
25.	Knivhot mot mörkhyad yngling i affär, 25 år
26.	Olaga hot och ofredande mot arabisk kvinna och hennes familj, 34 år
27.	Arbetsgivare kallar personalen "judekräk" och "bög", 50 år[212]
28.	Paraderande flaggbärande man misshandlar invandrad butiksägare, 54 år
29.	Svart kvinna utsatt för sexuellt ofredande av kurskamrat, 58 år[213]

212 Se nyssnämnda not.

213 Referaten kan erhållas från författaren, dock utan domnummer, då domarna har rekvirerats från domstolar utifrån sekretesskyddade uppgifter från Brottförebyggande rådet.

Fördelningen angrepp pga rasism, religion och homofobi

Av de 29 fallen i tablå 10:1 rör majoriteten rasistisk brottslighet, där angriparen angriper på grund av att offret förefaller vara icke-svensk. Två av fallen rör angrepp på grund av rasism, men inte mot icke-svenskar direkt, utan mot personer som a) umgås med mörkhyade[214] b) arbetar mot rasism.[215] Tre av fallen rör trostillhörighet,[216] varav två handlar om föreställningar om och angrepp mot personer av judisk börd och ett om angrepp mot evangelister[217] .

Fördelningen av åldrar hos gärningsmännen

I sex fall[218] är gärningsmännen så unga att straffskärpningsregeln i Brb 29:2:7 till viss del neutraliseras av den förmildrande omständigheten att gärningsmannen är just ung.[219]

Domstolens resonemang om motiv

I två av fallen förs intressanta resonemang om hur det rasistiska motivet för brottet inte finns eller har försvunnit. I det ena fallet[220] resonerar rätten: *Mot bakgrund av vad som framkommit om de tilltalades personliga omständigheter, där det framgått att de haft, och även i viss mån fortfarande har, goda relationer till invandrare, kan det dock finnas grund för en viss tvekan om huvudsyftet med brottet varit att kränka den drabbade personen (skrämma invandrare) eller om man främst avsett att utmärka sig inom sin grupptillhörighet.*

Här kan påpekas att en annan domstol i ett annat fall har påpekat att det rasistiska motivet inte behöver vara det enda eller ens det huvudsakliga motivet för att falla under straffskärpningsregeln[221] .

I det andra fallet,[222] , resonerar rätten: *I målet har framkommit att* [gärningsmannen]*numera har tagit klart avstånd från sin tidigare rasistiska inställning och till och med blivit umgängesvän med* [målsäganden]*. Mot bakgrund härav kan påföljden stanna vid ett särskilt bötesstraff.*

De uttryck/åtbörder mm som enligt domstolen utgör grunden för det kränkande motivet är följande:

---

214 Fall 14.
215 Fall 17.
216 Fall 13, 24 och 27.
217 Fall 27.
218 Fall 4, 7 10, 11, 14 och 16.
219 Brottsbalken 30:5
220 Fall 3.
221 Fall 26.
222 Fall 12.

Faktorer som förelåg *under* brottet:
* Hakkors[223]
* Användande av brinnande träkors[224]
* Hotbrev till aktivister mot rasism[225]
* Gärningsmannen uttalar att han är rasist,[226] att han hatar alla serber[227] ; ropat *djävla svartskalle,*[228] ; kränkande tillmälen om etniskt ursprung[229] ; uttalande att *vi gillar inte folk som gillar negrer*[230] ; *din svarta djävel*[231] ; främlingsfientliga yttranden[232] ; hatar alla svartskallar[233] ; kallade personalen *judekräk*[234] ; paraderat med svensk flagga och ropat *Åk hem djävla svartskalle,* kallade målsäganden *djävla neger*[235] , samt
* Förstörande av namnbrickor för evangelister[236]

Faktorer som förelegat *före* brottet:
* Ropat *djävla svarskalle* tidigare [237] ; uttalat sig nedsättande om målsägandens hudfärg kort tid före misshandelsbrottet[238]; uppgifter som gärningsmannen tidigare lämnat om sin inställning till utlänningar[239] ; gärningsmannens grannar har sagt att han är rasist och hatar utlänningar, säger själv att han inte tycker om araber[240] .
* Gärningsmannen umgås i rasmedvetena kretsar och kom från rasistisk fest[241]
* Gärningsmannen har tidigare dömts för misshandel av invandrare och umgåtts med personer som har uttalat främlingsfientliga åsikter.[242]
* Skinheadkille.[243]

---

223 Fall 3.
224 Fall 1.
225 Fall 17.
226 Fall 11.
227 Fall 16.
228 Fall 6 och 7.
229 Fall 12.
230 Fall 14.
231 Fall 19
232 Fall 20.
233 Fall 21.
234 Fall 27.
235 Fall 29.
236 Fall 24.
237 Fall 8.
238 Fall 22.
239 Fall 25.
240 Fall 26.
241 Fall 10.
242 Fall 22.
243 Fall 9 och 15.

Uteslutningsmetoden:
* Beslagtagna foton med hitlerhälsningar (*motivet kan inte rimligen ha varit något annat*)[244]
* *Med hänsyn till gärningens karaktär* (brandanläggelse mot flyktingförläggning) *kan andra motiv för brotten än det av åklagaren påstådda uteslutas*[245]
Genomgången av dessa fall visar att domstolens stöd för att använda straffskärpningsregeln i Brb 29:2:7 återfinns i faktorer som förelegat före och under brottet. Manifestationerna av hatbrott kan sägas vara starkast i kategorin under brottsutövandet, i flera fall är det just manifestationen som är brottet, som te x brännande av hakkors, översändande av hotbrev och utropande av kränkande tillmälen. I andra fall är det inte så klar koppling mellan brottet och hatmanifestationen, t ex när gärningsmannen säger att han är rasist (men inte erkänner det specifika brottet).[246] De faktorer som föregått brottet och som domstolen stöder sig på i sin hatbrottsbedömning är manifestationer av inställning mot invandrare och att gärningsmannen tidigare dömts för misshandel av invandrare. Kopplingen mellan de tidigare brotten och det nuvarande berörs inte. I ett par fall stöder sig domstolarna på uteslutningsmetoden, dvs att det inte kan vara något annat motiv än ett rasistiskt.

Resonemangen vilar på en föreställning att vissa offergrupper vanligen utsätts för brott på grund av sin tillhörighet till grupp, inte som individer. Ett exempel på detta resonemang är hämtat från Stockholms länspolismästare, som under 1999 deltog i kampanj mot kvinnomisshandel där han uttalar: *Ett slag mot en kvinna är ett brott mot alla kvinnor.*[247]

10.7 Straffskärpning på grund av hatmotiv mot homosexuella

Ett rättsfall med homofobiskt motiv där brottsbalken 29:2:7 tillämpats, har jag funnit.[248] Det handlar om Lukas,[249] som är homosexuell. Han går tillsammans på gatan med en kamrat i sin hemstad när de möter ett gäng. Någon i gänget ropar att ynglingarna är "syntare". En i gänget gick fram mot Lukas och hans kamrat, synar dem och sa *"nej, det är bara ett par bögdjävlar"*. Lukas får ett kraftigt slag av honom, varpå han ramlar, tappar glasögonen och börjar blöda. Gänget med gärningsmannen gick vidare.

---

244 Fall 13.

245 Fall 23.

246 En rasist begår förmodligen inte alltid rasistiska brott.

247 Kvinnofridskampanj, 1999. Gunno Gunnmo.

248 Med hjälp av RFSL:s Martin Andreasson och Eva Ahlbergs diarieföringskonst. Detta fall hade således inte hamnat i statistiken över tillämpade lagrum.

249 Som egentligen heter något annat.

Lukas förmodade att misshandeln hade utlösts av att han är homosexuell. Gärningsmannen säger i rätten att han tidigare anat att Lukas var homosexuell, men det är först i hovrätten som han fått det bekräftat. Hovrätten gjorde följande bedömning:

"Genom tingsrättens dom är det avgjort att [gärningsmannen] *har gjort sig skyldig till misshandel. Även om misshandeln inte har medfört någon allvarligare skada, har det varit fråga om en oprovocerad gatumisshandel som bestått i ett relativt hårt slag mot ansiktet och som utlöstes av att* [gärningsmannen] *ogillade* [målsägandens] *sexuella läggning. Vid sådant förhållande måste gärningen bedömas som misshandel av normalgraden."* [250]

Det påpekas att gärningsmannen tidigare är ostraffad och förhållandevis ung (23 år) och att det saknas anledning att befara att han skall begå nya brott samt gatumisshandel normalt ska föranleda fängelsestraff. *"Mot bakgrund härav och då motivet för gärningen uppenbarligen varit att kränka Lukas.. på grund av hans sexuella läggning ... kan någon annan påföljd än fängelse inte komma i fråga."*[251]

Detta är vad domen förtäljer. Lukas själv har trätt fram i RFSL:s medlemstidning och berättar att han utsatts för trakasserier för sin homosexualitet sedan 14-års åldern och bestämde sig för att det nu fick vara nog. Han berättar också att gärningsmannen kände igenom honom sedan grundskoletiden. Lukas har tidigare sökt polishjälp för att han blivit hotad, men detta ledde inte till något åtal. *"Men den här gången var det en kvinnlig polis som tog emot rapporten. Hon hade betydligt större empatisk förmåga. Och den nya åklagaren bestämde sig för att väcka åtal."*[252]

Lukas berättar om det starka stödet han fick från åklagaren. Hon såg i hans fall en hjärtefråga. Hon nöjde sig inte med tingsrättsdomen på ringa misshandel och böter, utan överklagade till hovrätten.[253] *"Ärendet utföll till min fördel sedan jag tillfrågats varför han slog mig och inte min kompis. Jag svarade att det var för att jag är homosexuell."* Det framgår också att gärningsmannen gjorde ett halvt erkännande.[254]

---

250 Hovrätt 1996. (Begränsade uppgifter om domen ges för att tillgodose anonymitetsskyddet även när materialet är hämtat från offentlig handling.)

251 Ibid

252 Kom Ut. (Begränsade uppgifter om artikeln ges för att tillgodose anonymitetsskyddet även när materialet är hämtat från media.)

253 I tingsrättens dom från 1995 finns ingen angivelse att straffskärpningsregeln har aktualiserats, trots att det framgår att gärningsmannen konstaterat att den angripna och hans kamrat var 'bögar' (s 2). (Begränsade uppgifter om domen ges för att tillgodose anonymitetsskyddet även när materialet är hämtat från offentlig handling.)

254 Kom Ut. (Begränsade uppgifter om källan ges för att tillgodose anonymitetsskyddet även när materialet är hämtat från media .)

10.8 Motiven, enkäterna

Gärningsmannens motiv bakom brottet i mina enkätundersökningar är i många fall oklart. Alla brott som finns med i redovisningarna har dock upplevts som brott mot homosexuella på grund av sexuell läggning.[255]

Tabell 10:1 Uppfattade motiv hos gärningsmannen enligt den utsatta, Riket 1996, procent.

Gärningsmannen:	Antal	Andel %
Skrek/skrev bög/flata	252	65
Väntade vid gayställe e.d.	50	13
Kom in på gayställe/park	21	6
Inomgruppsvåld	16	4
Exponering	9	2
Annat	38	10
Totalt	386	100

Tabell 10:1 visar att en majoritet av utsagorna handlar om något som gärningsmannen sagt, skrikit eller skrivit. Det är fråga om att gärningsmannen skriker "bögdjävel, jag ska slå ihjäl dej", om hotbrev i brevlådan, om dekorerade bilar, ytterdörrar och arbetsplatser. Andra företeelser som förs fram är att offret 'visade sig', t ex att man höll sin partner i handen, att man hade särskilda kläder, att de utsatta gick i ett demonstrationståg. Det sistnämnda är ju inte ett motiv, utan snarare en utgångspunkt att motivet alltid finns hos gärningsmännen. Den här gången var det så att gärningsmännen fick ett tillfälle eftersom de homosexuella visade sig. Förutom utsagor och att 'visa sig', förekommer beskrivning av platsen som "motiv". Det är då fråga om området utanför gayställen, där gärningsmän väntar eller går förbi.

Av *kvinnorna* i Riket var det 63 procent som upplevt att gärningsmannen skrikit eller skrivit "bögdjävel, flatdjävel" eller dylikt. Av männen var det 58

255 Diskussionen om 'tveksamma' fall återfinns i detta kapitels avsnitt om validitetsfrågorna. Merparten av respondenterna har endast angivit ett skäl. Det framkommer emellertid av intervjuerna och berättelserna att det ofta kan vara en kombination av att gärningsmannen väntade på ett gayställe och att han skrikit bög-/flat-djävel, men det förefaller som om respondenterna markerat det mest uttrycksfulla, att skrika okvädningsord.

procent. Att angreppet skedde vid en gayklubb (eller på liknande plats, känd som mötesplats förhomosexuella) bidrog till att tolka övergreppet som "homosexdåd" i nio procent av fallen där kvinnor var offer, jämfört med 17 procent av fallen där män var offer.

10.9 Sammanfattning

Gärningsmannens motiv att utsätta homosexuella för brott har traditionellt sökts i förklaringar om homofobi och heterosexism. Attitydundersökningar om heterosexuellas inställning till homosexuella visar att negativa attityder minskar, men att det ofta är ungefär hälften av respondenterna som accepterar, och hälften som inte accepterar homosexualitet.

Intressegruppernas motiv att kräva lagstiftning om hatbrott visar att det klassiska tillvägagångssättet att synliggöra ett socialt problem har tillämpats även när det gäller hatbrotten. Ett förtryck eller missförhållande uppmärksammas, intressegrupper utför lobbyverksamhet och ställer krav på kartläggningar, förändringar och lagstiftning och moraliska entreprenörer stöder kraven.

Lagstiftarens motiv att särskilt skydda grupper som avskys av andra grupper återfinns förstås på ett samhällsplan. Man har befarat att friden i samhället kan rubbas om utsatta grupper formerar hämndgrupper och medborgargarden.

Åklagarens uppgift att bevisa motivet bakom brottet ligger på ett djupare plan än uppsåtet, och är därmed mer svårbevisat. Ett 30- tal fall av hatbrott har prövats i Sverige mellan 1994 och 1998.[256] De indikatorer på hat, som har fått styra i dessa fall föreligger före och under brottsutövandet. Finns inga sådana indikationer har även uteslutningsmetoden används.

De utsattas upplevelse av hatbrott har framför allt grundats i det förhållandet att de fått tillmälen skrikna/skrivna till sig eller att gärningsmannen väntat vid ett gayställe. I många fall uttrycks också själva exponeringen av homosexualiteten, t ex att hålla om sin partner, som motiv för gärningsmannen.

256 Enligt statistiken över tillämpade lagrum.

11 Sammanfattning

11.1 Inledning

Syftet med detta avslutande kapitel är att
1. Kort sammanfatta resultaten av studierna med fokus på vilka som blir utsatta, varför, för vad, var och av vem samt vilka konsekvenserna är, och huruvida utsattheten kan kategoriseras som hatbrott.
2. Diskutera frågan om vilka metoder som varit mest givande i undersökningarna, samt försöka besvara frågan om det är möjligt att generalisera resultaten.
3. Diskutera vilka jämförelser med andra offerstudier som är relevanta att göra.

11.2 Metoderna & materialen

Studier av avvikande grupper i samhället bjuder särskilda svårigheter, som handlar om definitioner, urval och generaliseringar. En ytterligare svårighet är att avgöra huruvida den utsatthet som respondenterna berättar om verkligen beror på att de är, eller uppfattas som, homosexuella. Problemet gäller validitetsfrågan, dvs huruvida mätinstrumentet mäter det man avsåg att mäta. Om syftet hade varit att mäta omfattningen av hatbrott skulle det svårligen kunna uppfyllas. Syftet att undersöka upplevelsen av hatbrott, har däremot varit möjligt att uppfylla. Forskar-, metod-, och datatrianguleringarna som tillämpats avsåg att försöka göra denna undersökningsbas så bred som möjligt.

Det material som ingått i studien har tillfört följande:

1. *Litteraturstudien* har innehållit främst utländska verk, vilka vanligtvis inte kan direktöversättas till svenska förhållanden. När det gäller hatbrott är det dock slående vilken global jämförbarhet som präglar området.

2. *Enkätundersökningarna* till indivier omfattande 2 858 respondenter. Dessa har givit en bredd och möjlighet att jämföra de utsatta med de icke utsatta. Bortfallet är dock ca 35 procent. Kortberättelserna om utsatthet i enkäterna har skapat en bild av vad som faktiskt har hänt vid utsattheten. Respondenternas egna berättelser kan sägas vara en slags bro mellan det kvantitativa och det kvalitativa materialet.

3. *Enkätundersökningen* till organisationer för homosexuella kvinnor och män omfattade 28 organisationer med tillsammans ca 5 000 medlemmar, där uppmättes svarsfrekvensen till 100 procent. Dessa uppgifter har kunnat ställas

mot individernas uppgifter och bekräfta uppgifterna om organiserade överfall, händelser utanför organisationernas lokaler mm.

4. *Nyckelinformantstudien* omfattande 15 informanter har varit en förutsättning för att starta en studie av den här omfattningen. Dessa personer har även agerat bollplank vad gäller praktiska göromål samt varit behjälpliga vid tolkningar av resultaten.

5. *Djupintervjustudien* omfattande 35 intervjupersoner har varit den del av undersökningen som har givit förståelse för problematiken, pekat på upprepningar och på komplexiteten i utsattheten och framför allt visat på de allvarliga konsekvenser som utsattheten har lett till för de drabbade.

6. *Registerstudien* omfattade 29 domar där straffskärpningsbestämmelsen i brottsbalken 29:2:7 tillämpats. Undersökningen visade att inget av dessa fall rörde utsatthet p g a homosexualitet. Däremot gav genomgången av vad som avses med hatbrottsmotiv bidrag till förståelsen av det komplexa med att lagstifta om motiv.

7. *Mediastudierna* bestod av en totalundersökning av de artiklar om brott mot homosexuella som varit införda i gaytidningen Reporter under åren 1987-1995 och en totalundersökning av svenska pressklipp om hot och våld mot homosexuella 1986-1995. Totalt fanns 251 artiklar, som visade att media skriver om spektakulära brott, att det är fokusering på det grövsta våldet och att få uppgifter om den s k vardagsbrottsligheten ingår.[1]

11.3 De utsatta och brotten

Denna studie pekar delvis i samma riktning som utländsk forskning. Undersökningarna visar att de 25 procent som utsätts för brott på grund av homosexualitet skiljer sig från de 75 procenten som inte utsatts så tillvida att flera obundna och fler icke monogama blir utsatta. Flera av dem som är öppna med sin läggning blir utsatta och det är fler utsatta än icke utsatta som ofta är ute i nöjeslivet. Det är betydligt flera utsatta som känner utsatta homosexuella och av de utsatta finns det en betydligt högre nivå av rädsla att bli utsatt för brott på grund av att man är homosexuell. Den livsstilsmodell som är avsedd att förklara personlig utsatthet för brott har därmed delvis fått stöd i studien. Å andra sidan har dessa undersökningar fokuserat på all slags brottslighet som homosexuella utsatts för på grund av sin läggning, inte bara ute i nöjeslivet utan även i skolan, på arbetsplatsen och i hemmet. Därmed går det att instämma i kritiken mot

[1] Vilket även Kury 1998 s 95 har påpekat.

livsstilsteorin, som påpekar bristerna med att primärt utgå från vad som händer på de offentliga arenorna.

Livsstilsmodellens komponenter som är inriktad på varför utsatthet sker kan förklara en del av brotten som homosexuella utsätts för. Det är emellertid av vikt att översätta modellen till de förhållanden som råder för många homosexuella. Ett exempel är ålderns betydelse för risken att utsättas för brott. I modellen är det förstås en heterosexuell ålder, dvs att man i 15 års åldern är lite orolig och stökig, i 16 till-25 årsåldern har man ett frekvent uteliv och växlande partners för att efter 25-årsåldern dra sig inom hemmets och familjens beskyddande väggar. Den homosexuella ålderstrappan ser ofta annorlunda ut, vilket i viss mån kan förklara en del av utsattheten. I dessa undersökningar är det de äldsta som generellt har högst sammanlagd utsatthet, medan de yngsta är utsatta mer frekvent under det senaste året. Livsstilsmodellen förklarar dock inte gärningsmannens motiv, vilket är det utslagsgivande när det gäller brott mot homsexuella.

De svenska studierna om brotten visar att rangordningen liknar den som återfinns i flera utländska studier. Det innebär att det mest frekventa brottet är hot, därefter våld, förolämpning, skadegörelse, egendomsbrott och sexbrott. Utsattheten för dessa brott ligger på en skala från 56 till 9 procent. För 60 procent av de utsatta i Riket skedde händelsen under det senaste året. I samma undersökning var hälften utsatta upprepade gånger under livstiden medan andelen upprepat utsatta i Stockholm var 74 procent.

11.3.1 Kön

Utländska studier av homosexuellas utsatthet för brott är mycket mansdominerade, detta gäller även de svenska studierna. Det kan ofta vara lättare att få tag på manliga än kvinnliga respondenter i dessa avseenden, vilket medför att kvinnorna är i minoritet redan i urvalet. Även räknat på andelar utsatta av dem som svarat är kvinnorna mindre utsatta än männen. I en av studierna är denna skillnad dock inte signifikant, vilket innebär att talesättet att det är fråga om bögbrott är missvisande. Mellan 15 och 24 procent av kvinnorna i mina undersökningar är utsatta för brott pga sin sexuella läggning, jämfört med mellan 28 och 36 procent av männen.

Några andra skillnader är att utsatta kvinnor är mer monogama än utsatta män, att kvinnorna mer sällan vistas ute i nöjeslivet, särskilt då på platser där utsatthet är vanlig, som parker. Det är färre kvinnor som känner andra utsatta. Kvinnorna är mindre utsattta för våld och mer utsatta för förolämpning och förtal, vilka är typiska upprepningsbrott. Särskilt på arbetsplatserna är kvinnors utsatthet större än männens. Allmän plats är traditionellt sett männens brotts-/viktimiseringsarena, så också här. Kvinnorna är mindre ofta påverkade av alkohol när de utsätts men de utsätts oftare än männen för berusade

gärningsmän. Kvinnorna utsätts oftare än männen för kvinnliga gärningsmän, för yngre och för ensamma gärningsmän. Betydligt oftare än männen är kvinnorna bekanta med gärningsmännen.

I motsats till traditionella studier av kvinnors och mäns upplevelse av rädsla för brott har de manliga respondenterna (männen) i denna undersökning något högre rädslonivåer än kvinnorna. Detta gäller i de flesta studerade grupper. Kvinnorna polisanmäler hälften så ofta som männen och anser sig dubbelt så ofta få ett bra bemötande från polisen.

11.4 Platserna

En del av de utländska studierna har en öppen fråga om brottsmiljö, medan man i andra studier är inriktade på viss plats, t ex skola, campusområde, arbetsplats eller allmän plats och enbart frågar om brott som skett på de platserna. I de fallen filtreras andra platser, och därmed en del andra brott, bort. Då studierna har mer öppna platsfrågor kan brottsplatserna rangordnas: allmän plats, gayställe, hemmet, raggningsområde, skola, arbetsplats och transportmedel.

De svenska studierna omfattar alla brott och därmed alla platser: allmän plats, utanför gayställe, hemmet, transportmedel, arbetsplats, krog, park respektive skola. Det bör noteras att många av de utsatta har utsatts för flera brott vid olika tillfällen. Följdfrågorna som gäller platserna, gärningsmännen, konsekvenserna och åtgärderna avser det brott som den utsatta bedömt som allvarligast.

11.5 Gärningsmännen

Som alltid när det gäller offerstudier är kunskapen om gärningsmännen bristfällig. En del av de utländska studierna innehåller dock intervjuer med gärningsmän, där flera uttrycker attraktion för offret och osäkerhet inför sin egen sexuella identitet.

Den amerikanska bilden visar män under 21 år, ofta i gäng med en övervikt av icke-vita gärningsmän. Men det bör observeras att den typ av brottslighet som denna gärningsman utövar är sådan som sker på allmän plats och karaktäriseras som bögknackning.

Den svenska bilden är delvis likartad, 60 procent av gärningsmännen var mellan 15 och 25 år. Mer än 80 procent av av dem var män och en femtedel identifierades som icke-svenska. Nästan hälften av de utsatta råkade ut för tre eller fler gärningsmän. Majoriteten av gärningsmännen var helt obekanta för den utsatta. Grupptillhörighet hos gärningsmannen uppfattades av 15 procent av de utsatta, och då gällde det skins, VAM, nynazister, men även grupperingar som

arbetskamrater, skolkamrater och poliser. Det bör dock åter påpekas att respondenterna på uppmaning valt ut det för henne/honom allvarligaste brottet som hon/han utsatts för och svarat på följdfrågor om brottet utifrån just det valda brottet. Det kan vara så att de brott som anses allvarligast har just denna typ av gärningsmän. Det är med andra ord troligare att just den gärningsmannatypen beskrivs än att en kollega som trakasserar en på arbetet, gör det. Det betyder att bilden av homosexuellas utsatthet för brott och följderna av utsattheten präglas av omständigheterna i de allvarligaste brotten.

11.6 Konsekvenserna

Den utländska litteraturen är förvånansvärt tunn när det gäller skador och andra effekter för de utsatta indivierna. Man fokuserar hellre på kollektivet homosexuella och samhälleliga effekter. I några studier ges dock fallbeskrivningar. I den psykologiska litteraturen finns även gott om resultat som samfällt pekar på en allvarligare psykologisk effekt när någon blir utsatt på grund av sin homosexualitet. Detta beror på att det är den egna identiteten som har attackerats.

Viss foskning om självmord bland unga homosexuella visar mycket höga andelar homosexuella bland unga självmördare, medan andra studier förkastar dessa resultat p g a metodologiska och begreppsliga brister.

Enligt de svenska studierna visar frågan om konsekvenserna av utsattheten att nästan tre fjärdedelar av de utsatta fick skador av brottet. Majoriteten av dessa har drabbats av psykiska skador och allvarlig rädsla. En fjärdedel av dessa har fått synliga skador av brotten såsom blåmärken, blödande sår, skelett- och tandskador

De utsatta är i mycket högre grad än de icke utsatta *rädda* för att utsättas. Detta kan förmodas bero just på att det blivit utsatta. Över hälften av de utsatta menade att brottet ökade rädslan. Männen är lika rädda eller mer rädda än kvinnorna att utsättas för brott pga homosexualitet. De som utsatts för brott nyligen är mer rädda än de som utsatts längre tid tillbaka. Av intervjuerna framgår att rädslan, när de intervjuade själva får berätta om den, finns före, under och efter brottet, att den ser olika ut för olika individer men har ändrat livet för många av dem.

11.7 Åtgärderna

Åtgärder som vidtas mot utsatthet för brott på grund av homosexualitet finns dels på individplanet, dels på det strukturella planet. En majoritet av de utsatta vidtar strategier för att inte utsättas. Det handlar om döljande, försiktighet och undvikande och i några fall om att leva öppet som homsexuell. Även de icke utsatta vidtar åtgärer för att inte utsättas men i mindre grad.

11. 8 Polisen

Frågan om homosexuellas utsatthet och polisen återfinns under två olika rubriker i den utländska forskningen, polisen som gärningsman och polisen som anmälningsmottagare. I USA och England avkriminaliserades homosexellt beteende betydligt senare än i Sverige, vilket delvis kan förklara friktioner mellan polis och homosexuella. När det gäller polisanmälningar stannar andelen som anmält på mellan 25 och 30 procent.

Ungefär en fjärdedel av de utsatta polisanmälde brotten. Majoriteten har fått gott bemötande av polisen. Anledningar att inte polisanmäla är att brottet betraktas som mindre allvarligt, att man är rädd för repressalier från gärningsmannen och att man är rädd att bli stämplad som homosexuell av polisen.

11.9 Motiven

Anledningen att homosexuella utsätts för brott är enligt litteraturen homofobi och heterosexism. Många författare utgår från att grundinställningen i samhället är att homosexuella är värda mindre respekt och mera stryk än heteroexuella.

Frågan om huruvida hatbrott finns, eller snarare om det är en meningsfull kategori, kan man delvis finna svar på i historien. Litteraturen visar att samhällssignaler om att homosexuella inte är värda skydd kopplade till presumtiva gärningsmäns egna fördomar, eventuellt som arvegods i familjen, är en krutdurk i hatbrottssammanhang. Homofobibegreppets utveckling från mikroplanet - en åkomma hos individer till makroplanets heterosexism - en strukturell politisk inställning, speglar en utveckling i synen på varför homosexuella utsätts för brott på grund av sexuell läggning.

I denna struktur har hatbrottslagstiftningen tillkommit. I den moderna lagstiftningen fokuseras på århundradens förtryck mot minoriteter. Men tillämpningen brister, både utomlands och i Sverige. Huvudorsaken torde vara problem med definitioner och därmed motivbevisning. I synnerhet när det som regel räcker med uppsåtsbevisning när det gäller någon annan brottsrubricering.

Undersökningarna visar att de utsatta ibland bara kan gissa sig till gärningsmannens motiv. Den utsatta gissar eller tror att angreppet skedde på

grund av att hon/han var homosexuell. I andra fall är det uppenbart, t ex när anti-homosexuella uttryck skrikits eller skrivits. Hos en stor del av de utsatta återfinns upplevelsen av att homosexuella ständigt är hotade eller i farozonen. Att man dessutom blir utsatt för fysiska angrepp beror bara på omständigheter, som att man var på fel plats, visade sig eller att man inte sett tillräckligt manlig/kvinnlig ut.

På det strukturella planet handlar åtgärderna primärt om lagstiftning. I USA finns en omfattande hatbrottslagstiftning som avser att skydda av vissa avskydda grupper, framför allt minoriteter vad avser ras, etnicitet, religion och sexuell läggning. Den som begår ett brott mot någon medlem av dessa grupper på grund av att personen tillhör sådan grupp, kan straffas hårdare än om brott begåtts utan hatmotiv. Kritiker menar att denna typ av lagstiftning är tandlös. Åklagaren ska bevisa inte bara uppsåt hos gärnigsmannen, utan även det underliggande motivet. Och dessutom visa att detta helt eller delvis förelåg vid brottsutövandet.

Den svenska motsvarigheten till hatbrottslagstiftningen i USA finns i brottsbalkens 29:2:7, den sk straffskärpningsregeln, som avser att skydda vissa grupper, däribland homosexuella. Statistiken på tillämpade lagrum visar att 29 fall gått till prövning under de fyra år lagen varit i kraft. I inget av de statistikförda fallen finns (uttalat) homosexuella som offer. Däremot framgår tydligt åklagarnas problem med att bevisa motivet. I ett fall som inte ingår i registerföringen för Brb 29:2:7 återfinns dock regelns tillämpning på ett s k homosexfall. Där konstaterar domstolen att våldet utlösts av att gärningsmannen ogillade offrets sexuella läggning. När det gäller registermaterial som mätare på homosexuellas utsatthet för brott, intar det nog sista platsen, alltför många filter mellan dåd och dom föreligger.

11.10 Homosexuellas utsatthet jämfört med andra gruppers utsatthet

De jämförelser som har gjorts inom ramen för dessa studier är:

1. Jämförelsen mellan pilotstudierna från 1995 och den stora enkätstudien från 1996, Riket, har gjorts trots att det just varit fråga om pilotstudier. Enkäterna har inte varit identiskt utformade, några frågor skiljer och ordningen på frågorna skiljer sig också, båda dessa förhållanden kan tänkas påverka utfallet.[2]

2. Jämförelsen med den svenska enkätstudien från 1981 inom homosexutredningens ram har gjorts trots att den undersökningen inte fokuserade på utsatthet för brott, och trots att frågan om utsatthet där var betydligt vidare än att enbart avse utsatthet för brott.

[2] För en diskussion om detta, se Herek 1998b s 249 not 7 och s 250.

3. Jämförelsen med den norska enkätstudien från 1998 har gjorts trots att frågan om utsatthet inte är likalydande med den svenska.

4. Jämförelsen med den svenska ULF har gjorts trots att urvalen skiljer sig åt, både vad gäller slumpmässighet och omfattning. Dessutom gäller ju ULF-frågorna utsatthet för våld mm i allmänhet, medan dessa studier gäller utsatthet för våld mm i synnerhet, dvs på grund av homosexualitet.

Givetvis vilar flera av jämförelserna på material från olika tidpunkter och olika länder och med olika frågeställningar och olika syften. Detta gör att ingen av jämförelsebilderna ska ses som Den Sanna Bilden. I stället är det Den Sammantagna Bilden av jämförelserna som är den intressanta.

11.10.1 Pilotenkäterna 1995 och Riket 1996

Pilotenkäterna innehåller vad som har kallats Grupperna och Stockholm. De utfördes 1995 och jämförs med enkät Riket från 1996. Från pilotenkäterna minskades antalet frågor i enkäten avsevärt. Även ordningen på vissa frågor förändrades. Distributionssätten var för Grupperna oftast direkt överlämnande och för Stockholm och Riket postdistribution.

Nivåerna av utsatthet är omkring 25 procent i alla tre undersökningarna. Det kan verka förvånanade att utsattheten i Stockholm ligger på ungefär samma nivå som i övriga Riket. Förklaringen är att landets högsta utsatthet finns i Göteborg, som ingår i Riket, 36 procent. Även mönstren i utsatthet är i stort övrensstämmande mellan de tre enkäterna.

11.10.2 Homosexutredningen 1981 och Riket 1996

Inom homosexutredningens ram genomfördes en omfattande enkätstudie till homosexuella år 1981. Distributionskanalerna överensstämde tämligen väl med Rikets. Däremot har 1981 års enkät nästan tio procents högre svarsfrekvens, vilket berodde på en massiv påminnelsekakmpanj. Ett par av 1981 års frågor belyste utsatthet för brott. Frågeformuleringen är dock sådan att även annat än brott med största sannolikhet har kommit med.

Av de tillfrågade 1981 hade fem procent utsatts för trakasserier på allmän plats och ungefär två procent för diskriminering i arbetslivet. Bland de fem procent som svarade ja på frågan om *någon i ett sammanhang som inte har framgått av dina tidigare svar, uppträtt ovänligt eller fientligt mot dig pga din sexuella inriktning?* fanns ett (okänt) antal som blivit utsatta för misshandel och hot på grund av homosexualiteten. Utsatthetsfrågorna har inte haft någon tidsmässig begränsning, utan det handlar om utsatthet någonsin. I mina studier finns en uppdelning på utsatthet någonsin och utsatthet under de senaste 12 måanderna.

Med alla dessa reservationer är andelarna utsatta som kan jämföras således äpplen och ärtor. Någonstans mellan fem och tolv procent utsatta[3] visar 1981 års resultat, vilket ska jämföras med 23 procent för 1996 års resultat.

11.10.3 Norska studien 1998 och Riket 1996

I den norska enkäten, som dels har distribuerats till organiserade homosexuella, dels till gaytidningsprenumeranter m fl, efterfrågades utsatthet för hot och våld. Av dem som svarade var 20 procent av kvinnorna och 38 procent av männen någonsin utsatta för hot eller våld.

Jämförelsen med det svenska materialet visar att den norska utsattheten är högre, då andelarna som utsatts för hot under senaste året var tolv procent och för våld elva procent. Utsattheten hos de norska homosexuella jämförs även med utsatthet för hot och våld i den generella norska populationen under de senaste 12 månaderna. Då visar det sig att nivåerna av utsatthet för hot respektive våld låg ungefär på den dubbla nivån i de homosexuella populationerna. Hot hade sju procent av de homosexuella kvinnorna utsatts för jämfört med fyra procent av den generella befolkningens kvinnor. Motsvarande andelar för våld var fyra respektive två procent.

Tretton procent av de homosexuella männen utsattes för våld, jämfört med fyra procent av männen i den generella populationen. Motsvarande andelar utsatta för våld var fjorton respektive sju procent.[4] Det måste dock uppmärksammas att andelarna utsatta minskas eftersom inte all utsatthet ansågs bero på den utsattas sexuella läggning. 59 procent av de utsatta kvinnorna menade att utsattheten skedde på grund av att hon var homosexuell. Motsvarande andel för männen var 75 procent.

11.10.4 Svenska ULF 1996 och Riket 1996

Enligt den svenska ULF-undersökningens resultat för 1996 var 3,4 procent av populationen utsatt för hot under de senaste 12 månaderna. Våld utsattes 3,3 procent för. Av Rikets enkäter framgår att nivåerna av utsatta för hot under samma tidsperiod var sju procent och för våld sex procent.

Flera förklaringar till den dubbelt så höga utsattheten i de homosexuella populationerna är möjliga:

1. De homosexuella populationerna är inte slumpmässigt utvalda, det kan tänkas, eller är till och med troligt, att det finns en överrepresentation av utsatta bland dem som svarat.
2. Åldersgrupperna i de homosexuella populationerna är yngre än i den generella populationen och yngre är mer utsatta än äldre, i ett 12-månadersperspektiv.

[3] Beroende på om de utsatta i brottskategorierna överlappar dem.

[4] Hegna m fl 1999 s 256 tabell 7.5.

3. Homosexuella är mer utsatta för hot och våld än heterosexuella.

Det måste uppmärksammas att den homosexuella utsattheten inte är den *totala* för hot och våld, utan den som upplevs bero just på den utsattas homosexuella läggning. Detta betyder att de homosexuellas utsatthetsnivåer ska tolkas som minimisiffror. Till denna utsatthet kan naturligtvis komma olika nivåer av utsatthet för brott som inte har samband med den sexuella läggningen.[5]

11.10.5 Sammanfattning av jämförelserna

Jämfört med enkätresultaten från Sverige 1996 visar
1. pilotenkätresultaten från 1995 samma nivå utsatthet,
2. 1981 års undersökning en lägre utsatthet,
3 . 1996 års ULF resultat en lägre utsatthet,
4. 1998 års norska resultat en högre utsatthet.
Men framförallt framgår vikten av att studier på ett område utförs med jämförbara metoder.

11.11 Upplevelser av hatbrott

Den svenska motsvarigheten till de amerikanska hatbrotten återfinns i brottsbalkens 29:2:7. Av intervjuerna och av informationen från de 835 kortberättelserna framgår att en del av utsattheten skulle kunna föras till domstol av åklagare med yrkande på straffskärpning p g a kränkningsmotiv mot homosexuella. Andra fall är mer oklara, vilket kan bero på att respondenterna inte fått med all relevant information. Och så finns det några fall där det är tveksamt om brottet föranleddes av hatmotiv.

Fyra typfall, erhållna från de 835 berättelserna och från intervjuerna, har berörts i kapitel 5, Platserna.
1. Gärningsmän som är/var en partner eller är en annan homosexuell person.
2. Gärningsmän som är ute efter att bråka med eller råna någon, utan starkare inriktning på vilken grupp offret hör till.
3. Gärningsmän som blir provocerade av att se, eller tycka sig se, yttringar av homosexualitet.
4. Gärningsmän som är direkt inriktade på att utsätta just homosexuella kvinnor och män för hot och våld.

I det första fallet handlar det om den s k intrabrottsligheten. I det andra fallet är det fråga om att gärningsmannen väljer homosexuella för att de tros vara lätta, anmälningsobenägna offer på grund av sin homosexualitet. I det tredje fallet är det fråga om främlingar på tunnelbanan, gatan eller krogen. Och i det fjärde fallet

[5] I en diskussion om huruvida homosexuella skulle ha en lägre eller högre utsatthet för brott generellt sett än heterosexuella bör bl a ingå studier av relationsvåld och vilka skyddande faktorer som olika livsstilar kan ge.

är det ofta den planerande, repetitiva, ibland organiserade gärningsmannen. Naturligtvis kan det förekomma överlappningar här.

Enkätformen för att undersöka upplevelser av hatbrott är inte helt tillförlitlig, t ex kan respondenterna ha uppfattat det som att s k familjevåld ska/inte ska ingå. Vidare är det svårt att avgöra vad som är brottsligt. Men framför allt är det ofta svårt att avgöra en annan persons motiv. Bland annat därför är det mycket svårt att svara ja på frågan om den utsatthet som presenteras i denna avhandling är av hatbrottskaraktär, i den bemärkelsen att en domstol skulle kunna tillämpa straffskärpningsreglen på fallet om det togs upp till rättslig prövning. Det som däremot kan konstateras, är att respondenterna upplever det som att de har blivit utsatta för brott på grund av att de är homosexuella.

11.12 Livsstil eller homofobi?

Varför utsätts homosexuella personer för brott på grund av sin sexuella läggning? Två typer av förklaringar har diskuterats i avhandlingen, livsstil respektive homofobi.

När det gäller livsstil ansågs homosexuellas överrisk att utsättas för brott vara kopplad till att de i hög grad exponerar sig för brottsrisker. Exempel är att de utsatta är ute i nöjeslivet mer än dem som inte utsatts, att de visats på farliga platser och att det i vissa fall finns inslag av berusning och provokation. Utifrån en sådan förklaringsmodell skulle homosexuellas utsatthet inte förväntas vara större än andra gruppers utsatthet, där man har en liknande livsstil.

När det gäller homofobi söktes förklaringen till utsattheten hos gärningsmannen och hans eller hennes hat mot homosexuella. Denna individuella homofobi är kopplad till den heterosexism som präglar samhället i allmänhet och som i olika former bidrar till att homosexuella inte ses som likvärdiga medborgare.

Frågan om livsstil *eller* homofobi har här inte prövats i strikt mening. Detta har främst metodologiska skäl. Frågorna om homosexuellas utsatthet för brott är inte helt jämförbara med dem som ställts till den generella befolkningen. Frågorna i enkäterna har t ex begränsats till utsatthet för brott på grund av sexuell läggning medan de svenska undersökningarna om levnadsförhållanden gäller all utsatthet för vålds- och egendomsbrott, oavsett motivet.

En annan förklaring till att frågan livsstil *eller* homofobi inte var lätt att avgöra beror på att frågan om livsstil för homosexuella naturligtvis är tätt sammantvinnad med frågan om homofobi. Homosexuellas livsstil är uppenbarligen till viss del en funktion av andra människors homofobi och samhällets heterosexism. Behovet av egna kretsar, klubbar, kyrkor och krogar är delvis framtvingat av riskerna med att vara ute i det öppna. Riskerna att utsättas för brott inom dessa ramar är mycket små. Men strax utanför dem är riskerna

stora eftersom individer och grupper söker sig dit för att begå brott mot homosexuella. Riskerna med att uppträda öppet i den lilla staden, i närområdet, på arbetsplatsen, på kvarterskrogen eller till och med i den egna familjen har gjort att homosexuella "tvingats" flytta till storstaden för att söka kontakter på ställen där brottsrisken strax utanför dem är hög.

Resultatet av dessa omfattande undersökningar pekar i riktning mot homofobi som förklaring till homosexuellas utsatthet för brott. Det är framför allt de konkreta beskrivningarna i djupintervjuerna som ger sådan information. Den omfattande och otraditionellt fördelade rädslan pekar även i samma riktning. Särskilt männens utsatthet från andra män i grupp pekar åt samma håll. Här är likheten med andra hatbrott, som rasistiska dåd, slående.

Skillnaderna i utsatthet mellan kvinnor och män kan också användas för att stärka antagandet om homofobi som förklaring till utsattheten. En del av den brottslighet som homosexuella män i 20-30 årsåldern har rapporterat om är uppenbart knuten till nöjeslivet där också heterosexuella män löper hög risk att utsättas för brott. Men av kvinnornas berättelser framgår att de i hög grad utsatts i hemmen, i grannskapet, på arbetslivet eller på väg någonstans långt borta från krog- och nöjeslivet. De ofta rapporterade förolämpningarna och trakasserierna bl a på arbetsplatserna kan knappast förklaras med livsstil hos de utsatta. En majoritet av de utsatta är dessutom upprepat utsatta. Detta gäller i viss mån de som utsatts i nöjeslivet, men framför allt gäller det dem som drabbats av trakasserier på arbetsplatser och i grannskap.

Slutligen berättar många, både kvinnor och män, om trakasserier, mobbning och våld redan i unga år. De unga homosexuellas utsatthet är knappast ett utslag av livsstil utan tydligt präglad av homofobi och heterosexism. De ungas sårbarhet är särskilt stor i en situation där de börjar upptäcka sin sexuella läggning samtidigt som de inte får stöd, eller till och med utsätts för hot och våld av föräldrar och andra släktingar. De unga homosexuella är också den grupp som mer än andra rapporterar rädsla för att utsättas för brott på grund av sin homosexualitet.

Litteratur

Achilles, N (1967): *The Development of the Homosexual Bar as an Institution.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 175-182.

Adam, B D (1994): *Anatomy of a Panic. State Voyeurism, Gender Politics, and the Cult of Americanism.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 467-476.

Alexander, P (1996): *Bathhouses and Brothels Symbolic Sites in Discourse and Practice.* Dangerous Bedfellows (eds.): *Policing Public Sex.* Southend Press, Boston, 221-250.

Almaguer, T (1991): *Chicano Men. A Cartography of Homosexual Identity and Behavior.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 537-552.

Altman, D, Vance, C, Vicinus, M & Weeks, J (eds.) (1989): *Homosexuality, Which Homosexuality? International Conference on Gay and Lesbian Studies.* GMP Publishers, London.

Anderssen, N (1997): *Er lesbiske kvinner og homofile menn fortsatt stigmatisert i Norge? Notat om holdinger overfor lesbiske kvinnor og homofile menn.* Benum, Friis & Offerdal (red.) (1997): *Vite for å forstå. 10 artiklar om homosexualitet og lesbiske og homofiles livsvilkår i Norge idag.* Oslo Universitet, Oslo, s 47-64.

Andersson, A (1995): *För manligheten - en studie av våldet mot lesbiska och bögar.* C-uppsats, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg.

Andreasson, M (1996): *Öppenhet och motstånd. Om homosexualitet i masmedia 1990-1994.* Folkhälsoinstitutet, Stockholm.

Annett, H & Rifkin, S B (1995): *Guidelines for Rapid Participation Appraisals to Assess Community Health Needs.* Division of Strenghening of Health Services. World Health Organization.

Annetts, J & Thompson, B (1992): *Dagerous Activism?* Plummer (ed.) (1992): *Modern Homosexualities. Fragments of Lesbian and Gay Experience.* Routledge, London, 227- 236.

Arnold, H (1991): *Fear of Crime and its Relationship to Directly and Indirectly Experienced Victimization: A Binational Comparision of Models.* Sessar & Kerner (eds.) (1991): *Developments in Crime and Crime Control Research.* German Studies on Victims, Offenders, and the Public. SAGE, New York, 87-125.

Aromaa, K (1990): *Surveys of Criminal Victimization in Scandinavia: What Do They Tell Us?* Snare (ed.) *Criminal Violence in Scandinavia: Selected Topics.* Scandinavian Studies in Criminology, vol 11. Universitetsforlaget, Oslo, 76-88.

Asplund, J (1969): *Sociala egenskapsrymder. En introduktion i formaliseringsteknik för sociologer.* Argos, Uppsala.

Backström, M (red.) (1998) *Homosexuell idag. Rapport från en konferens om samhällsvetenskaplig forskning kring homosexualitet.* Rapport 1998:1 Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Balvig, F (1990): *Fear of Crime in Scandinavia - New Reality, New Theory?* Snare (ed.). *Criminal Violence in Scandinavia. Selected Topics.* Scandinavian Studies in Criminology, vol 11. Universitetsforlaget, Oslo, 89-127.

Barnen och Vi (1999), Rädda Barnens tidning 2/99.

Bech, H & Söderström, G (1989): *Förslag till framtida forskning.* Socialstyrelsen: *Homosexuell forskning, seminarium 13 april 1989,* 43-46.

Becker, H D (1998): *Tricks of the Trade. How To Think About Your Research While You're doing it.* The University of Chicago Press, USA.

Bell, A P & Weinburg, M S (1978): *Homosexuality. A Study of Diversity Among Men and Women.* Simon & Schuster, New York.

Benum, V, Friis, E & Offerdal, A (red.) 1997: *Vite for å forstå. 10 artiklar om homosexualitet og lesbiske og homofiles livsvilkår i Norge idag.* Oslo Universitet, Oslo.

Berggren, H (1999): Recension: Söderström, G (red.)(1999): *Sympatiens hemlighetsfulla makt Stockholms homosexuella 1860-1960.* Stockholmia förlag, Stockholm. Dagens Nyheter 990530.

Berk, R , Boyd, E & Hamner, K (1992): *Thinking More Cearly About Hate Motivated Crimes.* Herek & Berrill (eds.): *Hate Crimes. Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men.* SAGE, USA, 123-143.

Berrill, K (1992): *Anti Gay Violence and Victimization in the United States: An Overview.* Herek & Berril (eds.): *Hate Crimes: Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men,* SAGE, USA, 19-45.

Berrill, Kevin & Herek, Gregory M (1992): *Primary and Secondary Victimization in Anti Gay Hate Crimes: Official Response and Public Policy.* Herek & Berrill (eds.)*Hate Crimes: Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men.,* SAGE, USA, 289-305.

Berrill, K (1993): *Anti-Gay Violence: Causes, Consequenses, and Responses.* Kelly (ed.): *Bias Crime. American Law Enforcement and Legal Responses.* Office of International Criminal Justice, The University of Illinois at Chicago, 151-164.

Bertilsson, M (1995): *Till Kritiken av den Kvalitativa Metoden.* Sociologisk forskning, nr 4, s 18-31.

Berubé, A (1996): *The History of Gay Bathhouses.*: Dangerous Bedfellows (eds.): *Policing Public Sex.* Southend Press, Boston, 187-220.

Berzon, B (1996): *Setting them Straight. You CAN do Something About Bigotry and Homophobia in Your life.* A Plume Book, USA.

Biernacki, P & Waldorf, D (1981): *Snowball Sampling and Techniques of Chain Referral Sampling.* Sociological Methods & Research, vol 10 no 2, 141-163.

Blotcher, Jay (1996) *Sex Club Owners: The Fuck Suck Buck Stops Here.* Dangerous Bedfellows (eds.): *Policing Public Sex.* Southend Press, Boston, 25-44.

Blumenfield, W (ed.) (1992): *Homophobia. How We All Pay the Price.* Beacon Press, Boston.

Blumenfield, W (1997): *Homophobia and Anti-Semitism Making the Links.* Sears & Williams (eds.): *Overcoming Heterosexism and Homophobia. Strategies that Work.* Lesbian and Gay Studies. Columbia University Press, New York, 131-140.

Bodinger-de Uriarte, C & Sancho, A R (1992): *Hate Crime. Sourcebook for Schools.* Southwest Center for Educational Equity, Los Alamitos, CA & Research for Better Schools, Philadelphia.

Bohman, L (1995): *Man och man emellan. En bok om homosexuella män.* Natur och Kultur, Borås.

Bottoms, A (1993): *Recent Criminological and Social Theory. The Problem of Integrating Knowledge about Individual Criminal Acts and Careers and Areal Dimensions of Crime.* Farrington, Sampson & Wikström (eds.): *Integrating Individual and Ecological Aspects of Crime.* National Council for Crime Prevention. Stockholm, Brå report 1993:1, 57-108.

Brantingham, P & Brantingham P (1995): *Environmental Criminology and Crime Prevention.* Wikström, Clarke & Mc Cord (eds.): *Integrating Crime Prevention Strategies: Propensity and Opportunity.* National Council for Crime Prevention. Brå report 1995:5, Stockholm, 207-240.

Brenner, C & Ashley, H (1995): *Eight Bullets. One Woman's Story of Surviving Anti-Gay Violence.* Firebrand Bookds, USA.

Bridgewater, D (1997): *Effective Coming Out.* Sears & Williams (eds.): *Overcoming Heterosexism and Homophobia. Strategies that Work.* Lesbian and Gay Studies. Columbia University Press, New York, 65-75.

Brottsförebyggande rådet (1986): *Stöd och hjälp åt brottsoffer* . Brå kansli PM.

Brottsförebyggande rådet (1988): *Brottsoffer.* Brå utredning 1988:1. Allmänna Förlaget, Stockholm.

Brottsförebyggande rådet (1994): *Våld mot kvinnor i nära relationer.* Brå PM 1994:4, Allmänna Förlaget, Stockholm.

Bumiller, K (1988): *The Civil Rights Society. The Social Construction of Victims.* The Johns Hopkins University Press, Baltimore, USA.

Burgess, R G (ed.) (1986): *Key Variables in Social Investigation.* Routledge & Kegan Paul Publishers, Great Britain.

Burke, M (1994): *Homosexuality as Deviance. The Case of the Gay Police Officer.* British Journal of Criminology vol 34, no 2, 192-203.

Butler, J (1997): *Excitable Speech. A Politics of the Performative.* Routledge, New York.

Carlstedt, M (1994): *Upprepad viktimisering.* Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Christie, N (1986): *The Ideal Victim.* Fattah (ed.): *From Crime Policy to Victim Policy. Resorienting the Justice System.* Macmillan, London, 17-30.

Chuang, H T & Addington, D (1988): *Homosexual Panic: A Review of it's Concept.* Canadian Journal of Psychiatry, Vol 33, October 1988.

Clarke, R (1995): *Opportunity-Reducing Crime Prevention Strategies and the Role of Motivation.* Wikström, Clarke & Mc Cord (eds.): *Integrating Crime Prevention Strategies: Propensity and Opportunity.* National Council for Crime Prevention. Brå report 1995:5 Stockholm, 55-68.

Clinard, M B & Quinney, R (1973): *Criminal Behavior Systems. A Typology.* Holt, Rinehart & Winston inc, USA.

Cogan, J C (1996): *The Prevention of Anti-Lesbian/Gay Hate Crimes Through Social Change and Empowement.* Rothblum & Bond (eds.): *Preventing Heterosexism and Homophobia.* SAGE, USA, 219-238.

Cohen, L E & Felson, M (1979): *Social Change and Crime Rate Trends; A Routine Activity Approach.* American Sociological Review vol 44, 588-608.

Coldren, D J (1993): *Bias Crimes: State Policy Considerations.* Kelly (ed.):*Bias Crime. American Law Enforcement and Legal Responses.* Office of International Criminal Justice, The University of Illinois at Chicago, 165-174.

Comstock, D (1991): *Violence Against Lesbians and Gay Men.* Columbia University Press, New York.

Conrad, P (1997): Public Eyes and Private Genes: *Historical Frames, New Consructions, and Social Problems.* Social Problems, vol 44, no 2, 139-542.

Cook, J P (1993): *Collection and Analysis of Hate Crimes Acticvities.* Kelly (ed.): *Bias Crime. American Law Enforcement and Legal Responses.* Office of International Criminal Justice, The University of Illinois at Chicago, 143-150.

Cruikshank, M (1992): *The Gay and Lesbian Liberation Movement.* Routledge, London.

Cundy, S L (1994): *Anti-Gay Violence and Discrimination: Challenging the Silence.* Cambridge Institute of Criminology. United Kingdom.

Dahlgren, E (1999): *Min Familj.* CD-skiva *Lai Lai.* Anderson Records.

DÁugelli, A R (1989): *Lesbians and Gay Mens Experiences of Discrimination and Harassment in a University Community.* American Journal of Community Psychology, vol 17 no 3, 317-321.

DÁugelli, A R (1998): *Developmental Implications of Victimization of Lesbian, Gay and Bisexual Youth.* Herek (ed.): *Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice Against Lesbians, Gay Men, and Bisexuals.* Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Issues, vol 4. SAGE, USA, 187-210.

Dangerous Bedfellows (eds.) (1996): *Policing Public Sex.* Southend Press, Boston.

Dank, B M (1971) *Coming Out in the Gay World.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, s 230-245.

Demokratirådet (1995): *Demokratirådets rappport 1995. Demokrati som dialog.* Rothstein, B (red.). SNS Förlag, Kristianstad.

Denzin, N K (1978): *The Research Act. A Theoretical Introduction to Sociological Methods.* McGraw-Hill, USA.

Di Placido, J (1998): *Minority Stress Among Lesbians, Gay Men, and Bisexuals. A Consequence of Heterosexism, Homophobia, and Stigmatization.* Herek (ed.): *Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice Against Lesbians, Gay Men, and Bisexuals.* SAGE, USA, 138-159.

Dolmén, L (1994): *Brottsofferundersökningar.* Ahlberg (red.): *Brottsutvecklingen 1992 och 1993,* Brottsförebyggande rådet, Brå rapport 1994:3, Allmänna Förlaget, Stockholm, 147-164.

Dolmén, L & Lindström, P (1991): *Skola, livsstil och brott.* Brottsförebyggande rådet, Brå rapport 1991:3, Allmänna Förlaget, Stockholm.

Dreher, M (1994): *Qualitative Research Methods. From the Reviewers Perspective.* Morse (ed.): *Critical Issues in Qualitative Research Method.* SAGE, USA, 281-297.

Dressler, J (1995): *When 'Heterosexual' Men kill 'Heterosexual' Men. Reflections on Provocation Law, Sexual Advances, and the 'Reasonable Man' Standard.* The Journal of Criminal Law and Criminology, vol 85, no 3, 726-763.

Ds 1987:1 (Departementsstencil) *Översyn av brottsskadelagen.*

Ds Ju 1987:13 (Departementsstencil) *Besöksförbud.*

Ds 1992:24 (Departementsstencil) *Några brottsofferfrågor.*

Ds 1993:29 (Departementsstencil) *Brottsoffren i blickpunkten.*

Ds 1995:1 (Departementsstencil) *Vittnen och målsägandebiträden.*

Ds 1998:35 (Departementsstencil) *Rasistiskt och främlingsfientligt våld.* Rapport från Arbetsgruppen med uppgift att motverka och förebygga rasistiskt och annat etniskt relaterat våld.

Dubin, S C (1992): *Gay Images and the Social Construction of Acceptability.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, s 434-466.

Duggan, L (1994): *Queering the State.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 564-572.

Dumond, R W (1992): *The Sexual Assault of Male Inmates in Incarcerated Settings.* International Journal of the Sociology of Law vol 20, 135-157.

Ehrlich, H J (1990): *The Ecology of Anti Gay Violence.* Journal of Interpersonal Violence, vol 5, no 3, 359-365.

Elllingworth, F, Farrell, G & Pease, K (1995): *A Victim is a Victim is a Victim? Chronic Victimization in Four Sweeps of the British Crime Survey.* British Journal of Criminology, vol 35, no 3, 360-365.

Eneroth, B (1984): *"Hur mäter man vackert?" Grundbok i kvalitativ metod.* Akademilitteratur, Stockholm.

Epstein, S (1987): *Gay Politics, Ethnic Identity: The Limits of Social Constructionism.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 134-159.

Farrell, G (1992): *Multiple Victimization. Its Extent and Significance.* International Review of Victimology, vol 2, 85-102.

Farrell, G & Pease, K (1993): *Once Bitten, Twice Bitten. Repeat Victimization and its Implications for Crime Prevention.* Home Office Police Department, Police Research Group, Crime Prevention Unit Series Paper no 46, UK.

Farrell, G, Phillips & Pease, K (1995): *Like Taking Candy. Why does Repeat Victimization Occur?* British Journal of Criminology, vol 35, no 3, 384-399.

Fattah, E (1991): *Understanding Criminal Victimization. An Introduction to Theoretical Victimology.* Prentice Hall, Ontario, Canada.

Fisher, B & Nasar, J L (1995): *Fear Spots in Relation to Microlevel Physical Cues: Exploring the Overlooked.* Journal of Research in Crime and Delinquency, vol 32 no 2, 214-239.

FitzGerald, M (1993): *"Racism". Establishing the Phenomenon.* Cook & Hudson (eds.): *Racism and Criminology.* SAGE, USA, 25-63.

Folkhälsoinstitutet (1994): *Folkhälsosteg ett.* Folkhälsoinstitutet rapport 1994:34, Stockholm.

Folkhälsoinstitutet (1996): *Hat hot våld. Utsatta homosexuella kvinnor och män. En pilotstudie.* Rapport 1996:84, Stockholm.

Fotografi (1999) *Fotografi 2/99.*

Garnets, L , Herek, G M & Levy, B (1992): *Victimization of Lesbians and Gay Men: Mental Health Consequences.* Berril & Herek (eds.): *Hate Crimes. Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men.* SAGE, USA, 207-226.

Garofalo, J (1986): *Lifestyles and Victimization: An Update..* Fattah (ed.): *From Crime Policy to Victim Policy.* Macmillan, USA, 135-155.

Garofalo, J & Martin, S E (1993) *The Law Enforcement Response to Bias-Motivated Crimes.* Kelly (ed.), *Bias Crime. American Law Enforcement and Legal Responses.* Office of International Criminal Justice, The University of Illinois at Chicago, 64-80.

Garofalo, J (1997): *Hate Crimes Victimization in the United States.* Davis, Lurigio & Skogan (eds.): *Victims of Crime* . SAGE, USA, 134-145.

Gilchrist, E , Bannister, J , Ditton, J & Farrall, S (1998): *Women and 'the Fear of Crime' Challenging the Accepted Stereotype.* British Journal of Criminology, vol 38, no 2, 283-298.

Gilmour, G A (1994): *Hate-Motivated Violence.* Department of Justice, Canada. Working Document.

Goyder, J (1987): *The Silent Minority. Nonrespondents on Sample Surveys.* Polity Press, USA.

Grattet, R , Jenness, V & Curry, T R (1998): *The Homogenization and Differentation of Hate Crime Law in the United States, 1978 to 1995: Innovation and Diffusion in the Criminalization of Bigotry.* American Sociological Review, vol 63, 286-307.

Grau, G (ed.) (1995): *Hidden Holocaust? Gay and Lesbian Persecution in Germany 1933 - 1945.* Cassell, Great Britain.

Greenburg, D F & Byrstyn, M (1982): *Christian Intolerance of Homosexuality.* American Journal of Sociology, vol 88, no 3, 515-548.

Haddock, G & Zanna, M P (1998): *Authoritarianism, Values and the Favorability and Structure of Antigay Attitudes.* Herek (ed.): *Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice Against Lesbians, Gay Men, and Bisexuals.* Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Issues, vol 4, SAGE, USA, 82-107.

Hale, C (1996): *Fear of Crime: A Review of the Literature.* International Review of Victimology, vol 4, 79-150.

Halperin, D (1995): *Saint Foucault. Towards a Gay Hagiography.* Oxford University Press, New York.

Hamner, J & Saunders, S (1986): *Väl grundad rädsla. En samhällsstudie om mäns våld mot kvinnor.* ACCA Feministiskt Förlag & Bokpost, Stockholm.

Harry, J (1982): *Derivative Deviance. The Cases of Extortion, Fag-bashing, and Shakedown of Gay Men.* Criminology, vol 19, no 4, 546-564.

Harry, J (1986): *Sampling Gay Men.* The Journal of Sex Research, vol 22, no 1, 21-34.

Harry, J (1992): *Conceptualizing Anti Gay Violence.* Berrill & Herek (eds.):*Hate Crimes. Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men.* SAGE, USA, 113-122.

Hauber, A (1997): *Fear of Crime and Victimization Rate.* Session during 9th International World Symposium on Victimology, Amsterdam, august 1997.

Hausman, B L (1995): *Changing Sex. Transsexualism, Technology and the Idea of Gender.* Duke University Press, USA.

Healy, M (1996): *Gay Skins. Class, Masculinty and Queer Appropriation.* Cassell, London.

Heckathorn, D (1997): *Respondent-Driven Sampling: A New Approach to the Study of Hidden Populations.* Social Problems, vol 44, no 2, 174-199.

Heger, H (1984): *Fångarna med rosa triangel.* Författarförlaget, Malmö.

Hegna, K , Kristiansen, H W & Moseng, B U (1999): *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn.* NOVA rapport 1/99. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo.

Heiskanen, M , Lättilä, R & Seppänen, S (1991): *Fear of Crime - Interim Results of a Finnish Survey.* Kaiser, Kury & Albrecht (eds.): *Victims and Criminal Justice. Victimological Research: Stocktaking and Prospects.* Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Freiburg, 595-616 .

Helmersson Bergmark, K (1994): *Alcohol Experiences in the Gay and Lesbian Community in Sweden.* Department of Sociology, Stockholm University, Stockholm.

Henriksson, B (1990): *Fiendebilder. Vinklingen av Homosexualiteten i massmedierna.* Institutet för sociala studier, Stockholm.

Henriksson, B & Lundahl, P (1994): *Ungdom, sexualitet, könsroller. En intervjustudie.* Rapport 1993:6, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, Göteborg.

Herdt, G (1989): *Gay and Lesbian youth, Emergent Identities and Cultural Scenes at Home and Abroad.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 279-300.

Herek, G & Berrill, K (eds.) (1992a): *Hate Crimes. Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men.* SAGE, USA.

Herek, G M & Berrill, K (1992b): *Documenting the Victimization of Lesbians and Gay Men: Methodological Issues.* Herek & Berrill (eds.): *Hate Crimes. Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men.* SAGE, USA, 270-286.

Herek, G M (1992c): *The Social Context of Hate Crimes: Notes on Cultural Heterosexism.* Eds: Berrill, Kevin & Herek, Gregory (1992): *Hate Crimes. Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men,* SAGE, USA, 89-104.

Herek, G M (1992d): *Psychological Heterosexism and Anti Gay Violence: The Social Psychology of Bigotry and Bashing.* Herek & Berrill (eds.): *Hate Crimes. Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men,* SAGE, USA, 149-169.

Herek, G M (ed.) (1998a): *Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice Against Lesbians, Gay Men, and Bisexuals.* Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Issues, vol 4, SAGE, USA.

Herek, G M (1998b): *Bad Science in the Service of Stigma. A Critique of the Cameron Groups Survey Studies.* Herek (ed.): *Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice Against Lesbians, Gay Men, and Bisexuals.* Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Issues, vol 4, SAGE, USA, 223-255.

Herek, G M (1998c): *Hate Crimes in the USA: The Psychological Impact of Violence Against Lesbians and Gay Men.* Backström (red.) 1998: *Homosexuell idag.* Rapport 1998:1, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, 71-73.

Hindelang, M, Gottfredson, M & Garofalo, J (1978): *Victims of Personal Crime: An Empirical Foundation For a Theory of Personal Victimization.* Ballinger Publ. Co, USA.

Hindelang, M (1982): *Victimization Surveying. Theory and Research.* Schneider (ed.): *The Victim in International Perspective, Third Symposium on Victimology 1979 in Münster, Westfalia.* de Gruyter, New York, USA, 151-165.

Holme, I & Solvang, B K (1986): *Forskningsmetodik - om kvalitativ och kvantitativ metod.* Studentlitteratur, Lund.

Holmström, D (1998): *Kvinnor kan också. En kunskapsinventering av lesbiskt relationsvåld.* C-uppsats vid Kriminologiska institutionen, Stockhlms universitet.

Hope, T (1995): *The Flux of Victimization.* British Journal of Criminology, vol 35, no 3, 327-342.

Hughes, J A & Månsson, S A (1988): *Kvalitativ sociologi.* Studentlitteratur, Lund.

Hunter, J (1992): *Violence Against Lesbian and Gay Male Youths.* Herek & Berrill (eds.): *Hate Crimes Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men.* SAGE, USA, 76-82.

Hydén, L C & Hydén, M (red.)(1997): *Att studera berättelser - samhällsvetenskpliga och medicinska perspektiv.* Liber, Stockholm.

Hyden, L C (1997): De otaliga berättelserna. Hydén & Hydén (red.): *Att studera berättelser - samhällsvetenskpliga och medicinska perspektiv.* Liber, Stockholm, 9-29.

Hydén, M (1992): *Woman Battering as Marital Act. The Construction of a Violent Marriage.* Stockholm Studies in Social Work7 (diss.), Stockholm University.

Håkansson, P A (1984) *Det okända och förbjudna.* Undersökningsrapport, bilaga 3 i SOU 1984:63, *Homosexuella i samhället* 331-545.

Håkansson, P A (1987): *Längtan och livsform. Homosexuellas situation i ett heterosexuellt samhälle.* Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund.

Innala, S (1995): *Structure and Developement of Homophobia.* Department of Psychology, diss. University of Gothenburg.

Israel, C D (1992): *Hate Crimes Against Gays/Lesbians in the Mainstream Press: An Examination of Six Texas Dailies.* Las Colinas Monument Press, Texas.

Jacobs, J & Henry, J S (1996): *The Social Construction of a Hate Crime Epidemic.* The Journal of Criminal Law and Criminology, vol 86, no 2, 366-391.

Jacobs, J & Potter, K (1997): *Hate Crimes: A Critical Perspective.* Tonry (ed.):*Crime and Justice. A Review of Research.* Volume 22. The University of Chicago Press, Chicago, 1-50.

Jarlbro, G & Palm, L (1997): *Säkrare sex. Hur budskapet formuleras, hur det tolkas, hur det fungerar.* Folkhälsoinstitutet 1997:41, Stockholm.

Jeffreys, S (1994): *The Queer Disapperance of Lesbians. Sexuality in the Academy.* Women's Studies International Forum vol 17, no 5, 459-472.

Jenness, V (1995): *Hate Crimes in the United States: The Transformation of Injured Persons into Victims and the Extension of Victim Status to Multiple Constituencies.* Best (ed.): *Images of Issues: Typifying Contemporary Social Problems.* Aldine de Gruyter, New York, 213-237.

Jennesss, V & Broad, K (1997): *Hate Crimes. New Social Movements and the Politics of Violence.* Aldine de Gruyter, New York.

Jensen, M K (1995): *Kvalitativa metoder för samhälls- och beteendevetare.* Studentlitteratur, Lund.

Johansson, M (1997) *Rädsla för brott. En kvalitativ studie om rädsla för brott och undvikande av risk.* Rapport 1997:4, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund.

Junger, M (1987): *Women's Experiences of Sexual Harassment. Some Implications for their Fear of Crime.* British Journal of Criminology, vol 27 no 4, 358-383.

Justitieutskottet: 1993/94: JuU 13.

Kalla Fakta (1999): TV 4, 990124.

Katz, J N (1996): *The Invention of Heterosexuality.* Plume, New York.

Kaufmann, T & Lincoln, P (eds.) (1991): *High Risk Lives. Lesbian and Gay Politics after The Clause.* Prism Press, Great Britain.

Kaufman, J (1998): *Understanding Hate Crime: An Integrated Theoretical Approach.* Presentation on 1998 Conference of the American Society of Criminology, Washington DC november 13, 1998. Unpublished.

Kelly, R J (ed.) (1993): *Bias Crime. American Law Enforcement and Legal Responses.* Office of International Criminal Justice, The University of Illinois at Chicago.

Kelly, R, Maghan, J & Tennant, W (1993): *Hate Crimes: Victimizing the Stigmatized.* Kelly (ed.): *Bias Crime. American Law Enforcement and Legal Responses.* Office of International Criminal Justice, The University of Ilinois at Chicago, 23-47.

Killias, M (1991): *Vulnerability and Fear of Crime.* Kaiser, Kury & Albrecht (eds.): *Victims and Criminal Justice. Victimological Research: Stocktaking and Prospects.* Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Freiburg, 617-635.

Kirk, M & Madsen, H (1989): *After the Ball. How America Will Conquer it's Fear and Hatred of Gays in the 90s.* Plume, USA.

Kitzinger, C (1990): *The Social Construction of Lesbianism.* SAGE, Great Britain.

Kitzinger, C (1996): *Speaking of Oppression: Psychology, Politics and the Language of Power.* Rothblum & Bond (eds.): *Precventing Heterosexism and Homophobia.* SAGE, USA, 3-19.

Kommittédirektiv (1998): *Brottlighet med anknytning till vissa organisationer mm.* Kommittédirektiv 1998:66.

Kury, H & Ferdinand, T (1998): *The Victim's Experience and Fear of Crime.* International Review of Victimology, vol 5, 93-140.

Kvale, S (1996): *Interviews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing.* SAGE, USA.

Lamrek, S (1991): *Fear of Victimization; Attitudes to the Police and Massmedia Reporting.* Kaiser, Kury & Albrecht (eds.): *Victims and Criminal Justice. Victimological Research: Stocktaking and Prospects.* Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Freiburg, 637-653 .

Larson, C J (1982): *City Size, Fear and Victimization.* Free Inquiry in Creative Sociology, vol 10 no 1, 13-16.

Lee, R M (1993): *Doing Research on Sensitive Topics.* SAGE, Great Britain.

Lenke, L (1989): *Stöldförsäkring- mot brott eller för?* Franck: *Kriminalitet och frihet.*Verdandi, Borås, 103-125.

Levine, M P (1979b): *Gay Ghetto* . Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 194-206.

Levine, J & Mc Devitt, J (1993): *Hate Crimes. The Rising Tide of Bigotry and Bloodshed.* Plenum Press, New York.

Lindgren, M (1996): *Brottsoffer. En studie av kontakter mellan polis och brottsoffer.* Psykologiska institutionen, Stockholms universitet.

Lindgren, M (1997): *Brottsofferarbetet i Sverige - en kunskapsöversikt.* Brottsoffermyndigheten 1997:1, Umeå.

Lundahl, P (1994): *Betydelsen av information. En attitydundersökning om homosexualitet.* RFSL-rådgivningen, Stockholm.

Lundahl, P (1998): *Lesbisk identitet.* Carlsssons, Stockholm.

Lundstedt, V (1933): *Otukt mot naturen. Bör den vara straffbar?*

Lynch, J P (1991): *Victim Behavior and the Risk of Victimization. Implications of Activity-Specific Victimization Rates.* Kaiser, Kury & Albrecht (eds.): *Victims and Criminal Justice. Victimological Research: Stocktaking and Prospects.* Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg, 543-566

Lööw, H (1998): *Nazismen i Sverige. Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna.* Ordfront, Stockholm.

Mac Kinnon, C A (1996): *Only Words.* Harvard University Press, Massachusets, USA.

Mc Cubbin, B (1979): *Homosexförtryckets historiska rötter.* Förlaget Barrikaden, Stockholm.

Mc Intosh, M (1968): *The Homosexual Role.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 68-76.

Mc Kean, J B & Byers, B (1998): *Defining Bias Crime: A Factorial Survey Approach.* Department of Criminal Justice and Criminology Ball State University, Munice, Indiana, (unpublished paper to be published in Deviant Behavior).

Mc Veigh, A (1997): *Screening for Straights. Aspects of Entrance Policy at a Gay Disco.* Irish Journal of Sociology, vol 7, 77-98.

Magnusson, R (1994): *Informed Answers to Gay Rights Questions.* Questar Publishers inc, USA.

Marowitz, W A (1993): *Hate or Bias Crime Legislation.* Kelly (ed.):*Bias Crime. American Law Enforcement and Legal Responses.* Office of International Criminal Justice, The University of Illinois at Chicago, 48-53.

Martens, P L (1989): *Sexualbrott mot barn.* Brå-rapport 1989:1. Brottsförebyggande rådet. Allmänna Förlaget, Stockholm.

Martens, P L(1998): *Brottslighet och utsatthet för brott bland personer födda i Sverige och utlandet.* Brå PM 1998:2. Brottsförebyggande rådet, Allmänna Förlaget, Stockholm.

Martin, S E (1995): *A Crossburning is Not Just an Arson. Police social Construction of Hate Crimes in Baltimore County.* Criminology, vol 33, no 3, 303-326.

Mason, A & Palmer, A (1996): *Queer Bashing. A National Survey of Hate Crimes Against Lesbians and Gay Men.* Stonewall, London.

Mathiesen, T (1985): *Rätten i samhället.* Bokförlaget Korpen, Göteborg.

Mawby, R I & Walklate, S (1994): *Critical Victimology.* SAGE, Great Britain.

Mayhew, P (1994): *Comment of 'Victimization Surveys'.* European Journal on Criminal Policy and Research, vol 2, no 4, 36-47.

Mayhew, P & van Dijk, J J M (1997): *Criminal Victimization in Eleven Industralized Countries. Keyfindings from the 1996 International Crime Victim Survey.* Justitie. Wetenchappelijk Onderzoeken Documentatiecentrum, Netherlands.

Meier, R & Miethe, T (1993): *Understanding Theories of Criminal Victimology.* Tonry (ed.): *Crime and Justice no 17.* The University of Chicago Press, 459-499.

Messner, M A (1994): *Masculinity, Homophobia, and Misogyny.* Adler & Adler (eds.): *Constructions of Deviance Social Power, Context and Interaction.* Wadsworth Publishing Company, California, USA, 142-147.

Metro (1995): *Hallå där, Pelle Svensson.* 950530.

Metro (1996): *Homosexuella lever i ständig rädsla för våld.* 960206.

Meyer, I H & Dean, L (1998): *Internalized Homophobia, Intimacy and Sexual Behavior Among Gay and Bisexual Men.* Herek (ed.):*Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice Against Lesbians, Gay Men, and Bisexuals.* Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Issues, vol 4, SAGE, USA, 160-186.

Miller, B & Humphreys, L (1989): *Lifestyels and Violence: Homosexual Victims of Assault and Murder.* Qualitative Sociology, Vol 3 no 3, 169-185.

Mischler, E G (1997): *Modeller för berättelseanalys.* Hydén & Hydén (red.):*Att studera berättelser - samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv.* Liber, Stockholm, s 63-126.

Moberg , E X (1998): *Du gör ett politiskt ställningstagande varje gång du går utanför dörren.* Aftonbladet 980728.

Morin & Garfinkle (1978): *Male Homophobia.* Journal of Social Issues, vol 34, no 1, 29-47.

Morsch, J (1992): *The Problem of Motive in Hate Crimes: The Argument Against Presumptions of Racial Motivations.* The Journal of Criminal Law and Criminology, vol 82, no 3, 659-689.

Morse, JM (1994): *Emerging From the Data. The Cognitive Processes of Analyzing in Qualitative Inquiry.* Morse (red.): *Critical Issues in Qualitative Research Method.* SAGE, USA, 23-43.

Mosciski, E K, Muehrer, P , Potter, L & Maris, R (1995): *Research Issues in Suicide and Sexual Orientation.* Suicide & Life-Threatening Behavior. Vol 25, Supplement 1995.

Mortensson, P (1999): *Våldet på jobbet.* Dagens Nyheter, 990119.

Murray, S (1987): *Male Homosexuality in Central and South America.* Gai Saber Monograph 5.

Murray, SA. Thompson, J, Turnbull, L, McCullum, J & Little, A (1994): *Listening to Local Voices: Adapting Rapid Appraisal to Assess Health and Social Needs in General Practice.* British Medical Journal, vol 308, March, 698-700.

Murray, T & Mc Clure, M T (1995): *Moral Panic. Exposing the Religious Right´s*

Agenda on Sexuality. Cassell, Great Britain.

Myrdal, Gunnar (1944): *An American Diemma. The Negro Problem and Modern Democracy*. New York.

Nytt juridiskt arkiv (1995): Rättsfall NJA 1995 s 464.

Namaste, K (1994): *The Politics of Inside/Out: Queer Theory, Poststructuralism, and a Sociological Approach to Sexuality*. Sociological Theory, vol 12, no 2, 220-231.

Nardi, P M & Bolton, R (1991) *Gay Bashing: Violence and Aggression Against Gay Men and Lesbians*. Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader*. Routledge, London, 412-433.

Nardi, P M (1997): *Changing Gay and Lesbian Images in the Media*. Sears & Williams (eds.): *Overcoming Heterosexism and Homophobia. Strategies that Work*. Lesbian and Gay Studies. Columbia University Press, New York, 427-442.

Nardi, P & Schneider B E (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader*. Routledge, London.

Nayak, A & Keihly, M J (1997): *Masculinities and Schooling: Why are Young Men so Homophobic?* Steinberg, Epstein & Johnson (eds.): *Border Patrols; Policing the Boundaries of Heterosexuality*. Cassel, London.

Newton, E (1972): *From Mother Camp, Female Impersonations in America*. Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader*. Routledge, London, 38-50.

Nilsson, A (1995): *Att vara men inte synas. Om mäns homosexuella livsrum i Göteborg decennierna kring andra världskriget*. Forskningsrapport 114, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg.

Nilsson, A & Tham, H (1999): *Fångars levnadsförhållanden. Resultat från en levnadsnivåundersökning*. Kriminalvården, Kriminalvårdsstyrelsen.

Offerdal, A (1997): *Behovet for å utvikla strategier for selvmordsforebyggende arbeid blant unge homofile og lesbiska: Empirisk og teoretisk rasjonale*. Benum, Friis, & Offerdal (red): *Vite for å forstå: 10 artikler om homoseksualitet og lesbiske og homofiles livsvilkår i Norge i dag*. Oslo universitet, Oslo, 106-123.

Ohlsson, E (1998): *ECCE HOMO*. Föreningen ECCE HOMO, Stockholm.

Olsson, M & Tiby, E (1997): *Lokala problembilder. Nyckelinformanters syn på brott, sociala problem och åtgärder i åtta förorter till Stockholm*. Licentiatavhandling, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

O'Malley, J (1994): *A Prosecutor's Guide to Hate Crime.* Cook County State's Attorney's Office. Chicago, Illinois.

Ortega, S & Myles, J (1987): *Race and Gender Effects on Fear of Crime: An Interactive Model with Age.* Criminology, vol 25, no 1, 133-152.

Orzek, A M (1988): *The Lesbian Victim of Sexual Assault: Special Considerations for the Mental Health Professional.* Women and Therapy 1988:8, no1-2, 107-117.

Otis, M & Skinner, W (1996): *The Prevalence of Victimization and Its Effect on Mental Well Being Among Lesbian and Gay People.* Journal of Homosexuality, vol 30, no 3, 93-121.

Parikas, D (1995): *Öppenhetens betydelse. Homo- och bisexuella i Sverige mellan perversitet och dygdemönster.* Carlssons, Stockholm.

Patton, M Q (1987): *How to Use Qualitative Methods in Evaluation.* SAGE, USA.

Patton, M Q (1990): *Qualitative Evaluation and Research Methods.* SAGE, USA.

Peterson, W (1993): *Awareness Training for Police: Bias-Motivated Crimes.* Kelly (ed.): *Bias Crime. American Law Enforcement and Legal Responses.* Office of International Criminal Justice, The University of Illinois at Chicago, 81-90.

Pharr, S (1988): *Homophobia: A Weapon of Sexism.* The Women's Project, Arkansas, USA.

Plummer, K (1981): *Homosexual Categories: Some Research Problems in the Labeling Perspectives of Homosexuality.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 84-99.

Plummer, K (ed.) (1992): *Modern Homosexualities. Fragments of Lesbian and Gay Experience.* Routledge, London.

Plummer, K (1992a): *Speaking its Name. Inventing a Lesbian and Gay Studies.* Plummer (ed.): *Modern Homosexualities. Fragments of Lesbian and Gay Experience.* Routledge, London, 3-25.

Plummer, K (1998): *Afterword, The Past, Present and Future of the Sociology of Same-sex Relations.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 606-613.

Polismyndigheten i Stockholms län (1998): *Regional hotbildsbedömning för polismyndigheten i Stockholms län, december 1998.* Länskriminalpolisen, Underrättelseenheten, 36/1998.

QX Tidningen QX.

Raymond, G (1980): *Interviewing Strategy. Techniques and Tactics.* The Doresey Press, Illinois, USA.

Rector, F (1981): *The Nazi Extermination of Homosexuals.* Stein and Day Publishers, New York.

Reiss, A Jr (1961): *The Social Integration of Queers and Peers.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 12-28.

Remafedi, G (red.) (1994): *Death by Denial. Studies of Suicide in Gay and Lesbian Teenagers.* Alyson Publications Inc, USA.

Reporter Tidningen Reporter alla årgångar 1987 - 1995.

Renck, B (1997): *Victims of Crime in a Public Health Perspective. Some Typologies and Tentative Explanatory Models.* Nordiska Hälsovårdsskolan, Göteborg, diss.

Renzetti, C M (1992):*Violent Betrayal. Partner Abuse in Lesbian Relationships.* SAGE, USA.

Renzetti, C M (1998) *Violence and Abuse in Lesbian Relationsips. Theoretical and Empirical Issues.* Bergen, Raquel, Kennedy (eds.) *Issues in Intimate Violence.* SAGE, USA, 117-127.

Ribe, M (1994): *ABC i statistik.* Statistiska Centralbyrån, Stockholm.

Riger, S (1981): *On Women.* Lewis (ed.): *Reactions to Crime.* SAGE, USA, 47-65.

Robson, R (1992): *Lesbian (Out)Law. Survival under the Rule of Law.* Firebrand Books, USA.

Ross, M W (1996): *Societal Reaction and Homosexuality: Culture, Acculturation, Life Events, and Social Supports as Mediators of Response to Homonegative Attitudes.* Rothblum & Bond (eds.):*Preventing Heterosexism and Homophobia.* SAGE, USA, 205-218.

Rothblum, E & Bond, L A (1996): *Introduction: Approaches to the Prevention of Heterosexism and Homophobia.* Rothblum & Bond(eds.): *Preventing Heterosexism and Homophobia.* SAGE, USA, ix-xix.

Rubin, Gayle S (1984): *Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 100-133.

Rubin, HJ & Rubin, IS (1995): *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data.* SAGE, USA.

Rust, P C (1996): *Finding a Sexual Identity and Community: Therapeutic Implications and Cultural Assumptions in Scientific Models of Coming Out.* Rothblum & Bond (eds.): *Preventing Heterosexism and Homophobia.* SAGE, USA, 87-123.

Rydström, J (1999): *Polisen och de perversa.* Söderström (red.) *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860-1960.* Stockholmia Förlag, Stockholmsmonografier vol 78:II, Stockholm, 371-387.

Rying, M (1999): *Dödligt våld- en deskriptiv studie.* Licentiatavhandling under publicering. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Rådemyr-Redman, C (1981): Sånt som historieläraren glömde? Revolt Press, Åseda, 117-121.

Sagarin, E & Macnamara, D EJ (1975): *The Homosexual as a Crime Victim.* International Journal of Criminology and Penology, no 3, 13-25.

Sanderson, T (1995): *Mediawatch. The Treatment of Male and Female Homosexuality in the British Media.* Cassell, Great Britain.

Schippes, J (1989): *Homosexual Identity, Essentialism and Constructionism.* Altman, Vance, Vicinus, Weeks (eds.): *Homosexuality, Which Homosexuality?* GMP Publishers, London, 139-146.

Schneider, A (1981): *Methodological Problems in Victim Surveys and their Implications for Research in Victimology.* The Journal of Criminal Law and Criminology, vol 72, no 2, 818-838.

Schneider, B E (1984): *Peril and Promise: Lesbian's Workplace Participation.* Nardi & Schneider (eds) 1998: *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 377-389.

Schoppmann, C (1995): *The Position of Lesbian Women in the Nazi Period.* Grau (ed.): *Hidden Holocaust? Gay and Lesbian Persecution in Germany 1933-1945.* Cassell, Great Britain.

Schwindt, H D (1991): *Fear of Crime in Germany. A Report About Three Population Surveys: 1975/1986/1989.* Kaiser, Kury & Albrecht (eds.): *Victims and Criminal Justice. Victimological Research: Stocktaking and Prospects.* Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Freiburg, 655-679.

Sears, J T & Williams, W T (eds.) (1997): *Overcoming Heterosexism and Homophobia. Strategies that Work.* Lesbian and Gay Studies. Columbia University Press, New York.

Sedgwick Kosofsky, E (1990): *Epistemology of the Closet.* University of California Press, Berkely.

Seidman, S (1994): *Symposium: Queer Theory/Sociology: A Dialogue.* Sociological Theory, vol 12, no 2, 166-177.

Shaffer, D , Fisher, P , Hicks RH, Parides, M & Gould, M (1995): *Sexual Orientation in Adolescents Who Commit Suicide.* Suicide & Lefe-Threatening Behavior, vol 25, supplement, 64-71.

Sherrod, D & Nardi, P M (1998):*Homophobia in the Courtroom. An Assessment of Biases Against Gay Men and Lesbians in a Multiethnic Sample of Potential Jurors.* Herek (ed.): *Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice Against Lesbian, Gay Men, and Bisexuals.* Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Issues, vol 4, SAGE, USA, 24-38.

Simon, A (1998): *The Relationship Between Stereotypes of and Attitudes Toward Lesbians and Gays.* Herek (ed.): *Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice Against Lesbians, Gay Men, and Bisexuals.* Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Issues, vol 4, SAGE, USA, 62-81.

Skogan, W (1986a): *The Fear of Crime and Its Behavioral Implications.* Fattah (ed.): *From Crime Policy to Victim Policy.* Macmillan. USA, 167-188.

Skogan, W (1986b): *Methodological Issues in the Study of Victimization.* Fattah (ed.): *From Crime Policy to Victim Policy.* Macmillan. USA, 80-116.

Smith, A M (1992): *Resisting the Erasure of Lesbian Sexuality. A Challenge for Queer Activism.* Plummer (ed.): *Modern Homosexualities. Fragments of Lesbian and Gay Experience.* Routledge, London, 200-213.

Socialstyrelsen (1989): *Homosexuell forsking. Seminarium anordnat av Socialstyrelsen 13 april 1989.* Socialstyrelsen, Stockholm.

SOU 1984:63 *Homosexuella och samhället.* Betänkande av Utredningen om homosexuellas situation i samhället.

SOU 1986:49 *Målsägandebiträde.* Slutbetäkande av Rättshjälpskommittén.

SOU 1989:110 *Storstadskriminalitet.* Underlagsrapport av Storstadsutredningen.

SOU 1990:92 *Våld och brottsoffer.* Slutbetäknande av Våldskommissionen.

SOU 1992: 84 *Erättning för kränkning genom brott.* Delbetänkande av Kommittén om ideell skada.

SOU 1994: 122 *Trygghet mot brott i lokalsamhället.* Delbetänkande av Trygghetsutredningen.

SOU 1995: 33 *Ersättning för ideell skada vid personskada.* Slutbetänkande av Kommittén om ideéll skada.

SOU 1995:17 *Homosexuell prostitution.* Rapport för 1993 års Prostitutionsutredning.

SOU 1995:60 *Kvinnofrid.* Huvudbetänkande av Kvinnovåldskommissionen.

SOU 1997: 175 *Förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning.* Betänkande av Utredningen mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning (SEDA).

SOU 1998:40 *Brottsoffer.* Betänkande av Brottsofferutredningen.

Sparks; R F (1981): *Multiple Victimization: Evidence, Theory and Future Research.* The Journal of Criminal Law and Criminology, vol 72, no 2, 762-778.

Spelman, W (1995): *Once Bitten- then what? Cross Sectional and Time Course Explanations of Repeat Victimization.* British Journal of Criminology, vol 35, nr 3, 366-383.

Sprott, J B & Doob, A N (1997): *Fear, Victimization, and Attitudes to Sentencing, the Courts, and the Police.* Canadian Journal of Criminology, July 1997, 275-291.

Stanko, E (1992): *The Case of Fearful Women: Gender, Personal Safety and Fear of Crime.* Women and Criminal Justice, vol 4, no 1, 117-135.

Statistiska Centralbyrån (SCB) (1991): *Offer för vålds- och egendomsbrott 1978-1989.* Rapport 66, Levnadsförhållanden, Stockholm.

Statistiska Centralbyrån, SCB (1995): *Offer för vålds- och egendomsbrott 1978-1993.* Rapport nr 88, Levnadsförhållanden. Stockholm

Statistiska Centralbyrån, ULF (1996): Maskinlistor för 1996, Stockholm.

Stebbings, R A (1997): *Lifestyle as a Generic Concept in Ethnographic Research.* Quality & Quantity 1997, vol 31, 347-360.

Stein, A & Plummer, K (1994): *"I Can't Even Think Straight": Queer Theory and the Missing Sexual Revolution in sociology.* Sociaological Theory, Vol 12, No 2, 178-187.

Stewart, C (1997): *Sexual Orientation Training in Law Enforcement Agencies: A Preliminary Review of What Works.* Sears & Williams (eds.): (1997): *Overcoming Heterosexism and Homophobia. Strategies that Work.* Lesbian and Gay Studies. Columbia University Press, New York, 326-338.

Stewart, W (1995): *Cassells Queer Companion. A Dictionary on Lesbian av Gay Life and Culture.* Cassell, New York.

Svenska Dagbladet (1997a): *Brev till redaktionen, Håkan Andersson,* 971117.

Svenska Dagbladet (1997b): *Brev till redaktionen, Mats Nylén,* 971124.

Säkerhetspolisen (1998): *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet.* SÄPO, Stockholm.

Söderlund, E & Bodin, L (1994): *"Bögdjävlar... "* Specialarbete, Grundkurs II. Polishögskolan, Sörentorp, Solna.

Söderström, G (red.)(1999): *Sympatiens hemlighetsfulla makt Stockholms homosexuella 1860-1960.* Stockholmia förlag, Stockholm.

TCO-tidningen (1999) Nr 1/99.

Tashakkori, A & Teddlie, C (1998): *Mixed Methodology. Combining Qualitative and Quantitative Approaches.* Applied Social Research Methods Series, volume 46, SAGE, UK.

Tatchell, P (1990): *Out in Europe. A Guide to Lesbian and Gay Rights in 30 European Countries.* Channel 4 Television, London.

Taylor, I (1996): *Fear of Crime. Urban Fortunes and Suburban Social Movements: Some Reflections from Manchester.* Sociology, vol 30, no 2, 317-337.

Taylor, N (ed.) (1986): *All in A day's Work. A Report on Anti-lesbian Discrimination in Employment and Unemployment in London.* Women in Print, Great Britain.

Taylor, V & Raeburn, N C (1995): *Identity Politics as High Risk Activism: Career Consequences for Lesbian, Gay and Bisexual Sociologists.* Social Problmes, vol 42, no 2, 252-273.

Tham, H (1996): *Brottsoffer och ojämlikhet.* Brottsoffermyndigheten: *Brottsoffer i forskningen.* Umeå, 47-55.

Thayer, M (1997): *Identity, Revolution, and Democracy: Lesbian Movements in Central America.* Social Problems, vol 44, no 3, 386-407.

Thibault, E , A & Duerr, W (1998): *Hate Groups as a Social Movement.* Paper presented at the Annual Meeting of American Society of Criminology, Washington DC, november 13, 1998.

Tiby, E (1991): *Kvinna och rädd?* Wiklund (red.): *Rädslan för brott.* Brå-rapport 1991:2. Brottsförebyggande rådet, Allmänna Förlaget, Stockholm, 13-26.

Torstensson, M & Wikström, P O H (1995): *Brottsprevention och problemorienterat polisarbete.* Rikspolisstyrelsen, Stockholm.

Torstensson, Marie (1996): *Nyckelfrågor i framtida brottsofferforskning.* Brottsoffermyndigheten: *Brottsoffer i forskningen.* Umeå, 35-46.

Troiden, Richard R (1988): *Gay and Lesbian Identity. A Sociological Analysis.* General Hall Inc. USA.

US Department of Justice (1995): *National Bias CrimesTraining. For Law Enforcement and Victim Assistance Professionals. A Guide for Training Instructors.* Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime.

Van den Boogard, H (1989): *Blood Furious Underneath the Skins. On Anti-homosexual Violence: It's Nature, and the Needs of the Victims.* Altman, Vance, Vicinus, Weeks (eds.): *Homosexuality, Which Homosexuality?* GMP Publishers, London, 49-60.

Van der Veen, E , Hendriks, A & Mattijssen, A (1993): *Lesbian and Gay Rights in Europe: Homosexuality and the Law.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 491-505.

Vance, C S (1989): *Social Construction Theory: Problems in the History of Sexuality.* Nardi & Schneider (eds.) (1998): *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies. A Reader.* Routledge, London, 13-34.

Vicinus, Martha (1989): *They Wonder to Which Sex I Belong: The Historical Roots of the Modern Lesbian Identity.* Altman, Vance, Vicinus & Weeks (eds.): *Homosexuality, Which Homosexuality?* GMP Publishers, London, 171-198.

von Hofer, H & Tham, H (1993): *Stöld i Sverige 1831-1993.* Goldberg (red.): *Samhällsproblem.* Liber, Stockholm, 307-325.

von Schultness, B (1992): *Violence in the Streets: Anti Lesbian Assault and Harassment in San Fransisco.* Herek & Berrill (eds.): *Hate Crimes. Confronting Violence Against Lesbian and Gay Men.* SAGE, 65-75.

Vår Bostad (1999): Nr 2/99.

Walklate, S (1989): *Victimology. The Victim and the Criminal Justice Process.* Unwin Hyman, London.

Walklate, S (1998a): *Excavating the Fear of Crime: Fear, Anxiety or Trust?* Theoretical Criminology, vol 2, no 4, 403-418.

Walklate, S (1998b): *Crime and Community: Fear or Trust?* British Journal of Criminology, vol 49, no 4, 550-569.

Warr, M (1987): *Fear of Victimization and Sensitivity of Risk.* Journal of Quantitative Criminology, vol 3, no 1, 29-46.

Watters, J K, & Biernacki, P (1989): *Targeted Sampling: Options for the Study of Hidden Populations.* Social Problems, vol 36, no 4, 416-430.

Weeks, J (1989): *Against Nature.* Altman, Vance, Vicinus & Weeks (eds): *Homosexuality, which Homosexuality?* International Conference on Gay and Lesbian Studies. GMP Publishers, London, 199-213.

Weeks, J (1990): *Coming Out. Homosexual Politics in Britain from the Nineteenth Century to the Present.* Quaret Books, Great Britain.

Weinberg, GH (1972): *Society and the Healthy Homosexual.* S:t Martins Press, New York.

West, DJ (1967): *Vad är homosexualitet?* Prisma, Stockholm.

Westerståhl, A (1997): *Föredrag om lesbisk hälsa.* RFSL Stockholm 971209.

Weston, K (1991): *Families We Choose. Lesbians, Gays, Kinship.* Columbia University Press, New York.

Wetzels, P , Ohlemacher, T , Pfeiffer, C & Strobl, R (1994): *Victimization Surveys: Recent Developments and Perspectives.* European Journal on Criminal Policy and Research, vol 2, no 4, Innovation in Criminal Justice Research, 14-35.

Whitley, B E (1998): *Do Heterosexual Women and Men Differ in Their Attitudes Toward Homosexuality? A Conceptual and Methodological Analysis.* Herek (ed.): *Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice Against Lesbians, Gay Men, and Bisexuals.* Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Issues, vol 4, SAGE, USA, 39-61.

Widegren, B & Ytterberg, H (1995): *Homosexuellas rättigheter.* Folkhälsoinstitutet, Stockholm.

Wikström, PO (1987): *Brott och stadsmiljö. Storstadskriminalitet. Del I.* Forskningsenheten, rapport 1987:3, Brottsförebyggande rådet, Allmänna Förlaget, Stockholm.

Wikström, PO (1990): *Stadsstruktur och brottslighet.* Wikström (red.) *Brott och åtgärder mot brott i stadsmiljön.* Brå-rapport 1990:5, Brottsförebyggande rådet. Allmänna Förlaget, Stockholm, 7-30.

Wikström, PO (1991a): *Sociala problem brott och trygghet. En intervjuundersökning med vuxna i åtta förortsområden i Stockholm.* Brå-rapport 1991:5, Brottsförebyggande rådet, Allmänna Förlaget, Stockholm.

Wikström, PO (1991b): *Urban Crime, Criminals, and Victims. The Swedish Experience in an Anglo-American Comparative Perspective.* Springer Verlag, New York.

Wikström, PO, Ahlberg, J & Dolmén, L (1994): *Brott, brottsprevention och kriminalpolitik.* Brå-rapport 1994:1, Brottsförebyggande rådet. Allmänna Förlaget, Stockholm.

Wikström, PO (1995): *Self Control, Temptations, Frictions and Punishment.* Wikström, Clarke & Mc Cord (eds.): *Integrating Crime Prevention Strategies: Propensity and Opportunity.* Brå report 1995:5. National Council for Crime Prevention, Stockholm, 7-38.

Wikström, PO, Torstensson, M, Dolmén, L: (1997): *Lokala problem brott och trygghet i Stockhoms län.* Delrapport 1. Problemgruppen 1997:4, Polishögskolan, Stockholm

Wilcox Rountree, P (1998): *A Reexamination of the Crime-Fear Linkage.* Journal of Research in Crime and Delinquency, vol 35, no 3, 341-372.

Williams, W W (1997): *Multicultural Perspectives on Reducing Heteroexism. Looking for Strategies that Work.* Sears & Williams (eds.): *Overcoming Heterosexism and Homophobia. Strategies that Work.* Lesbian and Gay Studies. Columbia University Press, New York, 76-87.

Wilson, A R (ed.) (1995) *A Simple Matter of Justice?* Cassell, Great Britain.

Windibank, M (1995): *Straight Talking. A Training Manual for Police Officers Working with Lesbians and Gay Men.* Windibank, Surrey, United Kingdom.

Wolfe, L & Copeland, L (1994): *Violence Against Women as Bias-Motivated Hate Crime: Defining the Issues in the USA.* Davies (ed.): *Women and Violence.* Zed Books Ltd, UK, 200-213.

Åkerström, M (1993): *Våld och hot i sjukvårdsarbeten. Dokumentation av en riksrepresentativ intervjustudie.* Research Reports Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University, 1993:3.

Åkerström, M (1996): *Forskning om brottsoffer.* Brottsoffermyndigheten: *Brottsoffer i forskningen.* Umeå, 8-15.

Åkerström, M (1997a): *The Violent Grandmother. The Unideal Offender.* Conference Paper, Department of Sociology, Lund september 1997.

Åkerström, M (1997b) (red.) *Kriminalitet Kultur Kontroll - en antologi.* Carlssons, Stockholm.

Åkerström, M (1997c)*Våldet, en moralisk panik? Emotionellt engagemang eller publika tyckanden?* Åkerström (red.): *Kriminalitet Kultur Kontroll - en antologi.* Carlssons, Stockholm, 226-244.

Åkerström, M (1997d): *Vad är våld?* Nordisk Sosialt Arbeid, nr 4, 210-213.

Österberg, E (1996): *Från part i målet till brottsoffer - det moderna samhällets framväxt.* Brottsoffermyndigheten: *Brottsoffer i forskningen.* Umeå, 16-24.

Österman, T (1998): *Attityder till homosexuella och homosexualitet.* Kommande studie inom Forskningsgruppen för samhälls- och informationsstudier, publiceras av Follkhälsoinstitutet.

Bilaga 1 21 mars 1996

Enkät om homosexuella & hat, hot och våld

Besvaras anonymt!

Du som svarar på den här enkäten kommer inte att kunna identifieras.
Jag har inte sett några namn eller adresser.
Din lokala RFSL-avdelning har distribuerat denna enkät till medlemmarna.

Den här enkäten handlar om utsatthet för brott på grund av att man är (eller uppfattas som) homosexuell.Undersökningen utförs av Eva Tiby vid Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
Under 1995 gjordes en första undersökning i Stockholm. Resultatet av den studien publiceras av Folkhälsoinstitutet under februari/mars 1996. Nu går enkäten ut till alla medlemmar i RFSL i övriga landet. Resultatet kommer att publiceras vid årsskiftet 96/97.

Observera att jag ber Dig fylla i enkäten även om Du inte har varit utsatt för brott.

Det är en del känsliga frågor jag ber Dig svara på, men för att få en realistisk uppfattning om homosexuellas utsatthet för våld, hot mm är det av yttersta vikt att Du svarar på enkäten ! Du är helt anonym, ingen kommer att kunna identifiera Dig.

Jag ber Dig fylla i den snarast och skicka in den i bifogade frankerade svarskuvert inom 10 dagar från den dag Du fick den.

.....

Om Du inte vill svara på enkäten ber jag Dig att här motivera varför Du inte vill det, och skicka in svaret.

Jag vill inte svara på enkäten för att:

.....

Har Du några frågor om eller synpunkter på enkäten, eller om undersökningen, får Du gärna höra av Dig till mig.

Eva Tiby
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
106 91 Stockholm
Tel: 08/ 16 19 85

Kryssa för det som gäller för Dig

1 ☐ Kvinna
☐ Man

2 **Hur gammal är Du?**

___ år.

2a **I vilket land är Du född?**_____

3 **Sysselsättning:**

☐ Arbetslös
☐ Pensionerad
☐ Studerar
☐ Yrkesarbetar, ange yrke:.....

4 **Bostadsort:**.....

5 **Sexuell identitet:**
☐ Heterosexuell → **Om Du är heterosexuell, svara på de frågor som är relevanta för Dig nedan!**
☐ Homosexuell/lesbisk
☐ Bisexuell

6 **Vilka känner till att Du är homosexuell/lesbisk/bisexuell?**

☐ Ingen
☐ Ett fåtal personer, främst andra homosexuella
☐ Familjen (föräldrar, syskon, barn)
☐ Andra släktingar
☐ Arbetskamrater /studiekamrater
☐ "Alla"

7 **Var träffar Du "likasinnade"?**

☐ Kontaktannonser
☐ Krogar, diskon mm för homosexuella
☐ Sexvideoklubbar
☐ Parker
☐ Homofestivaler
☐ Kvinnoorganisationer
☐ Arbetsplatsen
☐ "Överallt", t ex:.....

8 **Hur ofta är Du ute i nöjeslivet (krogar, diskotek mm antingen för homo- eller heterosexuella)?**

- ☐ Aldrig eller nästan aldrig
- ☐ Någon gång per år
- ☐ Någon gång i månaden
- ☐ En gång i veckan
- ☐ Flera gånger i veckan

9 **Känner Du personligen någon som Du vet har utsatts för brott pga att hon eller han är homosexuell?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, ange hur många och kön :.....

10 **Är Du orolig eller rädd för att Du själv ska utsättas för hot eller våld för att Du är homosexuell?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja

11 **Vidtar Du några åtgärder för att inte bli utsatt?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, t ex:.....

12 **Lever Du nu i en homosexull/lesbisk relation?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, ange sedan vilket år:.....

13 **När Du har en relation, brukar Du vara monogam, eller har Du andra sexuella kontakter?**

- ☐ Inga andra sexuella kontakter
- ☐ Andra sexuella kontakter

14 **Har Du någonsin utsatts för brott för att Du är, eller uppfattas som, homosexuell?**

- ☐ Nej
- ☐ Jag har utsatts för brott, men vet ej om det var pga homosexualitet
- ☐ Ja

15 **Har Du någonsin utsatts för något som Du inte vet om det var brott, pga homosexualitet?**

□ Nej
□ Ja, ange vad:.....
.....

16 **Har någon anhörig till Dig utsatts för något brott på grund av att Du är homosexuell?**

□ Nej
□ Ja, ange vad:.....
□ Vet ej

Om du *inte* har utsatts för brott, eller något som Du tror var brottsligt, på grund av att Du är homosexuell, är Du nu färdig med enkäten. Tack för hjälpen!

Följande frågor gäller Dig som någon gång utsatts för brott (eller något Du tror var brott) på grund av att Du är (eller har uppfattats som) homosexuell:

17a □ Jag har utsatts för brott pga homosexualitet en gång, ange årtal:_____
□ Jag har utsatts _____ gånger pga homosexualitet, ange årtalen:_____, _____, _____, _____, _____, _____, _____, _____,

17b **Vad har Du utsatts för under de senaste 12 månaderna?**

---

18 **Ange här allt som Du någonsin utsatts för på grund av att Du är homosexuell:**

□ Mobbning i skola ⟶ □ med fysiskt våld □ utan fysiskt våld
□ Mobbning på arbetsplats ⟶ □ med fysiskt våld □ utan fysiskt våld
□ Muntliga trakasserier på allmän plats (gata, buss t ex)
□ Förolämpning eller förtal (blivit utsatt för kränkande tillmäle eller beskyllning t ex)
□ Skadegörelse (fått saker förstörda)
□ Egendomsbrott (fått något stulet, blivit rånad t ex)
□ Hot (hotad med våld)
□ Våld (sparkar, knuffar, slag mm)
□ Sexbrott (sexuella trakasserier, ofredande, våldtäkt [inklusive försök])
□ Annat, skriv själv vad:.....

19 Skriv själv med några ord vad Du utsattes för.
Om Du utsatts flera gånger, berätta om **den gång som Du tyckte var allvarligast. Och ange vilket år händelsen inträffade.** (Skriv på lösblad om Du behöver mer utrymme!)

Observera att frågorna 19a - 23 handlar om en & samma händelse, den enda Du utsatts för, eller om Du varit utsatt för flera brott, den allvarligaste händelsen.

19a **Vad i brottet tydde på att Du blev utsatt för att Du är (eller uppfattades som) homosexuell?** (Du kan fylla i flera alternativ)

- ☐ Gärningsmannen skrek något i stil med "djälva bög/flata"
- ☐ Gärningsmannen väntade utanför ett gay-ställe
- ☐ Gärningsmannen sade något om hiv/aids
- ☐ Annat, skriv

vad:_____

19b **Var (på vilken ort) inträffade händelsen?**

19c **Var (i vilken miljö, t ex skola, gata, eget hem, utanför gay-ställe osv) inträffade händelsen?**

19d **När inträffade denna händelse?**

- ☐ 1996
- ☐ 1995
- ☐ Ange årtal:.....

19e **Hur många personer angrep Dig (eller Din egendom)?**

- ☐ En
- ☐ Två
- ☐ Tre - fem
- ☐ Fler än fem, ange hur många:.....

19f **Vilket kön hade angriparen?**

- ☐ Man
- ☐ Kvinna
- ☐ Både kvinnor och män

19g **Hur gammal var angriparen?**

- ☐ 15 - 19 år
- ☐ 20 - 25 år
- ☐ 26 - 30 år
- ☐ 31 - 40 år
- ☐ Över 40 år
- ☐ Vet ej

19h **Vilken nationalitet hade angriparen?**

- ☐ Svensk
- ☐ Utländsk, ange nationalitet, om Du vet det:.....
- ☐ Vet ej

19i **Vet Du om angriparen hörde till någon särskild grupp/organisation?**

- ☐ Vet ej
- ☐ Ja, ange grupp/organisation:.....

19j **Var angriparen påverkad av alkohol eller andra droger?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, lite ⟶ ☐ alkohol ☐ andra droger:_____
- ☐ Ja, mycket ⟶ ☐ alkohol ☐ andra droger: _____
- ☐ Vet ej

19k **Var Du påverkad av alkohol eller andra droger?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, lite ⟶ ☐ alkohol ☐ andra droger:_____
- ☐ Ja, mycket ⟶ ☐ alkohol ☐ andra droger: _____

191 **Kände Du angriparen?**

- ☐ Nej, hade aldrig sett angriparen förut
- ☐ Ytligt bekant
- ☐ Ja, ange hur (t ex ex-partner, arbetskamrat osv):.....)

20a **Fick Du några fysiska eller psykiska skador av angreppet?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, ange vad:.....

20b **Behövde Du medicinsk eller annan vård pga angreppet?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, ange vad:.....

20c **Var Du sjukskriven på grund av skadorna?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, ange hur länge:.....

21 **Anmälde Du denna händelse till polisen?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja

22 **Om Du polisanmälde, berättade Du för polisen att Du var homosexuell?**

- ☐ Polisanmälde ej
- ☐ Nej
- ☐ Ja
- ☐ Det framgick av händelsen

23 **Om Du polisanmälde: vilket bemötande fick Du?**

- ☐ Polisanmälde ej
- ☐ Gott
- ☐ Mindre gott
- ☐ Dåligt, ange

hur:_____
_____
_____

24 **Om Du utsatts för flera brott pga homosexualitet, har Du polisanmält dessa brott?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, något
- ☐ Ja, alla

25 **Om Du *inte* har polisanmält, ange varför.** (Du kan ange flera alternativ)

- ☐ Händelsen var inte så allvarlig
- ☐ Var rädd för hämnd från angriparen
- ☐ Var rädd att stämplas som homosexuell av polisen
- ☐ Var rädd att få nedsättande bemötande av polisen
- ☐ Trodde inte att polisen skulle kunna få fast angriparen
- ☐ Annat skäl att inte anmäla:.....

26 **Har brottet (brotten) Du utsatts för gjort att Du blivit mer rädd än tidigare för att utsättas för brott pga att Du är homosexuell?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja
- ☐ Är inte och har inte varit rädd att utsättas

Har Du något ytterligare Du vill tillägga, kan Du göra det här nedan, eller skriva på lösblad & skicka in tillsammans med enkätsvaret.

Om Du har en längre berättelse, eller varit utsatt flera gånger, vill jag gärna att Du kontaktar mig för en intervju. (Adress på sid 1.)

Tack för din medverkan!

Bilaga 2

Frågor om angrepp mot RFSL-lokaler mm

Frågorna i den här enkäten handlar om Er lokal och Er förening. Vilken typ av verksamhet Ni har, när och var Ni har den och om lokalen eller medlemmarna/ gästerna där har blivit utsatta för någon form av angrepp eller hot.

Svaren på dessa frågor kommer att ingå i den rapport där också resultatet från den stora enkätundersökningen om hat hot och våld mot lesbiska och bögar som jag gjorde med 25 RFSL avdelningar förra året kommer att ingå.

Folkkhälsoinstitutet kommer att ge ut rapporten, och jag som gör studien, Eva Tiby, arbetar och forskar på Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet.

Jag vädjar till Er att svara och att Ni gör det så noggrant som möjligt, då den information jag frågar efter är mycket viktig för att få en så sann bild som möjligt av lesbiskas och bögars utsatthet för olika former av angrepp, hotelser och våld.

Jag ber om namn på Dig/Er som fyller i enkäten, så att jag kan kontakta Dig/Er om jag har några ytterligare frågor. Inga namn kommer att publiceras på något sätt. Om Ni absolut inte vill ange något namn, var snäll och fyll i och skicka in enkäten ändå. Frankerat svarskuvert bifogas.

Det är bra om Du/Ni hinner besvara enkäten och skicka in den före den 15 december 1997

Lokalavdelning:_____

Totalt antal medlemmar, ca:_____

Därav antal kvinnliga medlemmar ca:_____

Namn på Dej/Er som svarar på enkäten:

_____ Tel:_____

Mail eller fax:_____

Vill lokalavdelningen *inte* vara med i undersökningen, var snäll och ange varför:

☐ Vi vill inte var med i undersökningen pga:_____

_____

Om Du/Ni vill bli kontaktade för att berätta mer om de frågor som tas upp här nedan, kryssa här ☐ så kontaktar jag Dig/Er.

FÖRENINGENS VERKSAMHET

1 **Vilken typ av verksamhet har Ni? Och när?**
Kryssa i rutan om Ni har verksamheten. Ange när Ni har den.

Verksamhet	veckodagar	tider
☐ Kontorsverksamhet (expedition)		
☐ Rådgivningsverksamhet		
☐ Kuratorsverksamhet		
☐ Bibliotek med utlåning till medlemmar		
☐ Jourverksamhet per telefon		
☐ Jourverksamhet, besök		
☐ Gayradio		
☐ Café (utan alkohol)		
☐ Pub (med alkohol)		
☐ Diskotek/dans		
☐ Återkommande särskilda kvinnokvällar		
☐ Återkommande särskilda manskvällar		

☐ Återkommande särskilda temafester,exempel:.....

☐ Annat:.....

2 **Hur och var annonserar Ni om Er verksamhet?**
Ange t ex lokaltidningens namn eller Gay-media.
Plats där affischer sätts upp. Radio, hemsida el dyl.

Kryssa för om Ni har verksamheten samt ange om och var Ni annonserar

Verksamhet	**Annonserar inte (Markera m kryss)**	**Annonserar i: (Skriv var)**
☐ Kontorsverksamhet (expedition)		
☐ Rådgivningsverksamhet		
☐ Kuratorsverksamhet		
☐ Bibliotek med utlåning		
☐ Jourverksamhet per telefon		
☐ Jourverksamhet, besök		
☐ Gayradio		
☐ Café (utan alkohol)		
☐ Pub (med alkohol)		
☐ Diskotek/dans		
☐ Återkommande särskilda kvinnokvällar		
☐ Återkommande särskilda manskvällar		
☐ Återkommande särskilda temafester exempel:.....		
☐ Annat:.....		
.....		
.....		

2a Om Ni *inte* annonserar om Er verksamhet, ange varför:

☐ Har inte någon verksamhet att annonsera om

☐ Har inte ekonomiska resurser att annonsera

☐ Vill inte annonsera på grund av risk för angrepp mot verksamheten

☐ Annat:.....

LOKALENS LÄGE & SYNLIGHET

3 Var ligger Er lokal?

Adress:.....

3a Vilken typ av miljö ligger den i? ☐ bostadsområde, ☐ industriområde,

☐ prostitutionsstråk, ☐ avsides, ☐ nöjesdistrikt

☐ annat:.....

3b Hur länge har Ni funnits på den nuvarande adressen?

☐ Mindre än ett år

☐ Mellan ett och tre år

☐ Mellan tre och tio år

☐ Mer än tio år

3c Ligger lokalen i ett område som (enligt Er) underlättar attacker?

☐ Nej

☐ Ja

Om ja, förklara hur:.....

.....

.....

3d Har Ni önskemål om att flytta till en lokal som ligger någon annan stans?

☐ Nej

☐ Ja, ange varför:_____

_____

3e Syns det utifrån att lokalen är ett gay-ställe?

☐ Nej

Om nej, ange varför Ni inte skyltar om det:.....

.....

.....

☐ Ja

Om ja, ange hur det syns:.....

.....

Och varför Ni skyltar:.....

.....

MOTSTÅND PÅ ORTEN

4 Finns det organiserade skinheads/nynazistorganisationer eller andra grupper med uttalat homo-förakt på Er ort?

☐ Vet ej

☐ Nej

☐ Ja

Om ja, ange vilka grupper som finns:

.....

.....

4a Har Ni haft några problem med dessa grupper?

☐ Känner inte till några sådana grupper

☐ Nej, inga problem

☐ Ja, ange vilka slags problem_____

_____

4b Om Ni har haft problem med ovanstående grupper, hur har Ni åtgärdat/försökt åtgärda dem?

☐ Inga problem

☐ Försökt tala med grupperna

☐ Polisanmält

☐ Annat:_____

HANTERING AV HOT & ANGREPP

5 Om det har förekomit några hot el dyl mot lokalen, vilken policy har Ni när det gäller att informera medlemmar/gäster?

☐ Har ej haft hot

☐ Vill inte skrämma upp medlemmar/gäster genom att berätta om hoten.

☐ Meddelar *några* medlemmar/gäster, ange vilken typ_____

☐ Meddelar *alla* medlemmar/gäster

☐ Övriga kommentarer om policyn:_____

_____

_____

_____

5a Har Er förening tagit upp frågan om hat, hot och våld mot homosexuella kvinnor och män som ett tema för styrelsen.

☐ Nej, ange varför:_____

_____

☐ Ja, beskriv hur och varför:

.....

.....

.....

5b Har Er förening tagit upp frågan om hat, hot och våld mot homosexuella kvinnor och män som ett tema för medlemmarna.
Till exempel på pub/kafé, medlemsmöte el dyl?

☐ Nej ange varför:_____

_____

☐ Ja, beskriv hur och varför:

.....

.....

.....

5c Upplever Du som representant för Er förening att det hos medlemmarna finns en rädsla för att lokalen ska bli attackerad?

☐ Vet ej

☐ Nej

☐ Ja

Om ja, ange hur, ange gärna exempel: _____

5d Undviker medlemmar/gäster att komma till lokalen av rädsla för att lokalen/de själva ska bli angripna där (eller utanför lokalen)?

☐ Vet ej

☐ Nej

☐ Ja

5e Om Ni har kvällsverksamhet, är det några svårigheter att få medlemmarna/styrelsen att arbeta då?

☐ Vet ej

☐ Nej

☐ Ja

Om ja, ange eventuella orsaker till detta:

.....

.....

.....

5f Har Ni eller har Ni haft några problem med Er hyresvärd för lokalen?

☐ Nej

☐ Ja, ange vad:_____

_____

_____

5g Har Ni eller haft några problem från tidningar, radio mm gällande annonsering för Er verksamhet?

☐ Nej

☐ Ja, ange vad:_____

_____

UTSATTHET

6 Har något av följande hänt på/vid/mot Er lokal:

Typ av händelse (kryssa i om det hänt)	**Antal ggr** (Ange antal)	**När senast** (Ange årtal)
☐ Brevhot om att något ska hända mot lokalen ☐ Telefonhot om att något ska hända mot lokalen ☐ Direkt framfört hot mot lokalen		
☐ Inbrott när ingen var där ☐ Försök till inbrott		
☐ Fönsterkross ☐ Försök till fönsterkross		
☐ Klotter på lokalens dörr/fönster/väggar ☐ Annan skadegörelse på dörr/fönster/väggar		
☐ Obehöriga tagit sig in i lokalen för att bråka ☐ Obehöriga försökt ta sig in i lokalen		
☐ Eldsvåda ☐ Försök till eldsvåda		
☐ Utsatt för bomb som exploderat ☐ Bombhot		
☐ Osanna påståenden/påhopp i lokalpress ☐ Osanna påståenden/påhopp på affischer ☐ Osanna påståenden/påhopp i insändare		
☐ Osanna påståenden/påhopp i lokalradio ☐ Osanna påståenden/påhopp på nätet		
☐ Gäster angripna med ord inne i lokalen ☐ Gäster angripna fysiskt inne i lokalen		
☐ Gäster angripna med ord utanför lokalen ☐ Gäster angripna fysiskt utanför lokalen		
☐ Vakt/personal angripen med ord inne i lokalen ☐ Vakt/personal angripen fysiskt inne i lokalen ☐ Vakt/personal angripen med ord utanför lokalen ☐ Vakt/personal angripen fysiskt utanför lokalen		

6a Om lokalen/gästerna /personalen har blivit utsatta för något *annat*, ange det med egna ord:

.....

.....

.....

.....

6b Om Ni har haft angrepp, finns det några *mönster* som upprepas?

☐ Har inte haft flera angrepp

☐ Nej

☐ Ja, ange mönster:

☐ Typ av angrepp:_____,

☐ Typ av angripare:_____,

☐ Tidpunkter: _____

☐ Angrepp när lokalen varit stängd

☐ Angrepp när lokalen varit öppen

☐ Angrepp både när lokalen varit stängd och öppen

☐ Varningar före angreppet

☐ Meddelanden i samband med angreppet

☐ Annat:_____

_____

_____

OM INGET AV OVANSTÅENDE HAR HÄNT, GÅ DÅ VIDARE TILL FRÅGA

6c Har angreppen mot lokalen eller gästerna/personalen där ökat/minskat/ varit ungefär lika under de senaste 10 åren?

☐ Ökat

☐ Minskat

☐ Varit ungefär lika

ÅTGÄRDER MOT UTSATTHET

7 Kallar Ni som regel på polis när angrepp mot lokalen/personalen/gästerna sker?

☐ Nej, aldrig

☐ Ja, alltid

☐ Ja, men det beror på angreppets art. (Om Du kryssat här, ange vilka angrepp som har föranlett samtal till polisen):

.....

.....

.....

7a Polisanmäler Ni som regel när angrepp mot lokalen/personalen/gästerna sker?

☐ Nej, aldrig

☐ Ja, alltid

☐ Ja, men beror på angreppets art. (Om Du kryssat här, ange vilka angrepp som har föranlett polisanmälan):

.....

.....

.....

.....

7b Hur många gånger under 1997 har Ni kallat på polis till lokalen?

Ange antal:..... gånger

7c Hur många gånger under 1997 har Ni polisanmält angrepp mot lokalen/personalen/gästerna?

Ange antal: ..... gånger

7d Om/när Ni har kallat på polis, hur snart har de anlänt:

☐ Har ej kallat på polis

☐ Oftast inom tio minuter

☐ Oftast mellan 10-30 minuter

☐ Oftast mellan 30 och 60 minuter

☐ Oftast mer än en timme

☐ Oftast har de inte kommit alls

7e Hur har bemötandet som regel varit när Ni har polisanmält angrepp?

☐ Har ej polisanmält något angrepp

☐ Gott bemötande, ange hur:.....

.....

.....

☐ Dåligt bemötande, ange hur: .....

.....

.....

GÄRNINGSMÄNNEN & OFFREN

8 Har Ni någon uppfattning om vilka gärningsmännen har varit vid de olika angreppen?

☐ Vet ej vilka gärningsmännen var

☐ Beskrivning av gärningsmännen:

Grupptillhörighet:.....

☐ kön:.....

☐ åldrar:.....

☐ symboler:.....

☐ nationalitet:.....

☐ antal gärningsmän:.....

☐ annat:.....

8a I de fall Ni polisanmält gärningsmännen, har detta lett till åtal och dom?

☐ Har ej polisanmält någon

☐ Har inte lett till åtal eller dom

☐ Har lett till åtal, men ej dom

☐ Har lett till dom

☐ Övriga kommentarer om gärningsmännen och rättsväsendet:

.....

.....

8b Har Ni någon uppfattning om vilka personer som utsatts i/vid lokalen? (om flera angrepp skett, fyll i det som varit oftast förekommande)

☐ Vet ej vilka de utsatta var

☐ Beskrivning av de utsatta:

☐ kön:.....

☐ åldrar:.....

☐ nationalitet:.....

☐ antal utsatta samtidigt:.....

☐ annat:.....

8c Brukar de som utsätts i/vid lokalen vilja medverka till polisanmälan?

☐ Vet ej

☐ Nej, ange varför:_____

☐ Ja, ange varför_____

ENSKILDA INITIATIV

9 Har det förekommit några enskilda initiativ till att försöka <u>få tag i</u> gärningsmän som utsatt lokalen eller gästerna där för angrepp?

☐ Vet ej

☐ Nej

☐ Ja, ange vad:_____
_____
_____
_____

9a Har det förekommit några enskilda initiativ för att försöka <u>hämnas</u> på gärningsmän som utsatt lokalen eller gästerna där för angrepp?

☐ Vet ej

☐ Nej

☐ Ja, ange vad:_____
_____
_____

9b Finns det på Er ort någon diskussion bland medlemmarna om att försöka ta enskilda initiativ för att skydda lokalen/gästerna?

☐ Vet ej

☐ Nej

☐ Ja, ange vad som diskuteras:

_____
_____
_____

STRATEGIER

10 Har Ni några generella strategier för att undvika att lokalen/gästerna blir utsatta?

☐ Nej, ange varför inte:_____

☐ Ja, ange vilka: .....

.....

.....

10a Har Ni kontakt med polisen för att försöka förebygga utsatthet?

☐ Nej, ange varför:_____

_____

_____

☐ Ja, ange varför_____

_____

10b Om Du svarat ja, ange även om följande gäller:

☐ Polisen tog initiativ till kontakten, anledning:_____

_____

_____

(forts.) →

☐ Vi tog initiativ till kontakten, anledning: _____

_____

_____

☐ Vi är nöjda med poliskontakten, ange varför: _____

_____

_____

_____

☐ Vi är inte nöjda med poliskontakten, ange varför:

_____

_____

_____

_____

☐ Förslag för att poliskontakten ska bli bättre:

_____

_____

Avslutningsvis, har Ni några förslag till åtgärder mot den typ av angrepp som ovanstående frågor handlar om?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tack för hjälpen, glöm ej att fylla i uppgifterna på första sidan.
Välkommen att höra av Dig till mig om det är några frågor eller annat.

Var vänlig posta enkäten senast 15 december!

Bilaga 3

Pressklipp från RFSL: 1985-1995. 276 artiklar under rubriken Våld mot homosexuella.

Exempel på ämnesområden i avdelningen:
Böcknackning, Mordet utanför Touch, Bomben i Stockholm, överfallet i Växjö Skinheads utanför Patricia, Mordet på två lesbiska i göteborg, Attentat mot Gay Youth Congress i Göteborg, VAM, Ideologiskt våld, Nynazism, Homofobi och rasism som orsak till våld, Vera Oredsson, Insändare om våld.

Översikt:

År	Antal artiklar	Antal händelser händelser	Händelser
1985	17	6	Sambopar hotade, förföljda i Ljusdal Maranata attackerar Storkyrkobesökare i Stockholm Bögknackning i Stockholm Bögknackning i Göteborg Hs man mördad i hemmet i Göteborg Inbrott på RFSL kontor, Göteborg
1986	7	3	Utpressning efter kärlekshistoria i Karlstad Övergrepp mot hs av nazister i Göteborg Hs man mördad i Göteborg
1987	8	3	Misshandel efter ofredande i Strömstad Mord på partner i Malmö Anlagd brand i Västerås
1988	4	3	Hs-närmande föregick knivvåld i Malmö Bögknackning i Skinnarviksparken, Sth Bögknackning i Malmö
1989	10	6	Jakt på hs, Pustervisområdet, Göteborg 80 årig miljonär mördad i Stockholm Nattvandrare misshandlad 2 ggr i Gbg Rockgrupp åtalas för text i 'Död åt bögar' Maranata affischer: 'Hs äro värda döden' Attack m järnrör mot gayklubb i Sthlm
1990	29	3	Dödsmisshandel i Lund Ungdomsgäng knackar bög i Örebro Mord utanför Touch i Göteborg

Översikt:

År	Antal artiklar	Antal händelser händelser	Händelser
1991	18	7	Mödrade x-frun och hennes kvinna, Gbg Attentat mot gaykonferens, Gbg Bombattentat mot RFSL, Sthlm Polistrakasserier mot hs i Malmö Knivhot mot hs i Linköping Bombatrapp vid Touch i Gbg Kvinna knivhögg sin 'hustru', Kristianstad
1992	22	2	Angrepp mot RFSL lokal i Växjö Skinheads slog ner hs, Patricia, Sthlm
1993	43	7	Lärare dödad av pojkar pga hs rykte, Sthlm 24 åring mördad på Östermalm, Sth Bögknackning och utpressning, Gbg RFSL aktivist angripen i Gbg Knivdrama i Rosenlund, Gbg Svartsjukemord, lesbiskt par, Vingåker Knivskar sin pojkvän i ryggen, Öland
1994	63	14	Kommunpolitiker mördad i Hägersten, Stockholm Trakasserier mot hs par i Härnösand Rånare i Karlskoga Mord i Eskilstuna Svartsjukedrama mellan kvinnor i Nyköping Mord på Söder i Stockholm Mord i Sprängkullen, Gbg Trakasserier i skolan, Östergötland Utgrävningar efter Johan Asplund Marockan mördade hs, Lund Knivvåd mot hs domare i Örebro Misshandel mot kvinnan i Gbg Ofredad fick böta i Kalmar Bögknackning på Hig Chapparal, Värnamo.

Översikt:

År	Antal artiklar	Antal händelser händelser	Händelser
1995	55	7	Heta Linjen- mord i Malmö Ishockey dråpet i Västerås Misshandel i Köping Hot mot RFSL lokal i Västerås Misshandel i Västerås Misshandel i Helsingborg Misshandel mot Suede-trummis

Inalles 276 artiklar om 51 olika händelser, därav 17 fall av dödligt våld behandlas och 25 fall av misshandel.

Uppdelat på platser visar sig följande mönster:
Göteborg, 16 händelser, Stockholm 11 händelser, Malmö 5, Västerås 3, Lund 2, Örebro 2. Ett antal städer hade en händelse var: Eskilstuna, Helsingborg, Härnösand, Kalmar, Karlskoga, Karlstad, Kristianstad, Köping, Linköping, Ljusdal, Nyköping, Strömstad, Vingåker, Värnamo, Växjö, Öland, Östergötland.

Genomgång av Gaytidningen Reporters artiklar om brott mot homosexuella, 1987-1995, 61 artiklar.

1. **1987, maj: "Med sommaren kommer bögknackarna."**Överfall utanför gay-diskotek och stenkastning på frigörelsefest. Ingen slår tillbaka, man springer hellre därifrån.

2. **1988, januari: "Bögarna ger efter för våldet." Intervju**: Bo Ränner, skinheadspolis. SLM-lokalen har angripits av skins minst 6 gånger. Vid ett överfall 28/11 1988 två personer till sjukhus.

3. **1988, mars: "Polisen utreder nerslagningar: Var försiktig i parken."** Nerslagningar av ensamma män sker på Södermalm i Skinnarviksparken.

4. **1988, mars: "Bögar utsätts för grovt våld - inte tvärtom" Intervju** med psykiater ang. ett par sk styckmordsrättegångar där det konstaterats att rockmusiker-styckaren var homosexuell.

5. **1988, mars : "Råd till den som attackeras" Intervju**: Heinz Spira, RFSL-rådgivningen: "Skrik, vissla, ropa, gör allt för att påkalla uppmärksamhet från andra som finns där. Och gör polisanmälan!"

6. **1988, mars s 14: "Reporters läsare svarar om våld."** Homosexuella i Sverige utsätts för direkt diskriminering. Läsarundersökning: endast ett tiotal svar kom in.

7. **1989, juni/juli: "Pensionärsmord. Mördades av killar han tog hem."** 76 årig pensionär på servicehem rånmördad i hemmet. Den mordåtalade är algerisk medborgare och nekar till brottet.

8. **1989, oktober: "Sylvia och Sofia"** Två kvinnor dödades av en tredje kvinnas fd pojkvän. Mördaren gick direkt till polisen. De anhöriga gick ut och sökte dämpa rasistiska stämningar efter dådet.

9. **1990, augusti: "Hetskampanj från Dagen kom av sig".** Tidningen Dagens ledare:"Att säga nej till homosexualitet är ingen börda - vare sig för samhället eller den enskilde. Ang utnämning av lesbisk kyrkoherde.

10. **1990, augusti: ""Våld i Leningrad. Grannar slog ner gaypoet med yxa"** Känd gay-aktivist som under 70-talet var lägerfånge pga homosexualitet blev brutalt misshandlad av sina grannar.

11. **1990, september, s 6 ""Nazistmordet. Ännu ett bestialiskt gaymord."** Nynazister attackerar bögar med batong. Den ena drog kniv mot förföljande 35-åring, som dödades. Svenska nazisternas ledare Vera Oredsson i AB: *Det var inget dåd, det var renrgöring. Vi betraktar inte homosexuella som människor, de är avskum* säger hon.

12.1990, sept: **"Gaycare öppnar brottsofferjour"**: Våldet på våra gator blir allt grövre. En av de hårdast utsatta grupperna är homosexuella män. Gay Care, brottsofferjour för homosexuella.

13. 1990, september: **"Våldet ökar världen runt"** Skinheads har skjutit rakt in på gaydisko (Sorte Enka). Arisk front planerar aktioner mot bl a homosexuella. I raggparkerna är det ökat våld.

14. 1990, september: **"Nazistmordet. Rädsla och vrede blandas"** Det är de här villkoren vi lever under, vi bögar och lesbiska.

15. 1990, september: **"Nazistmordet. På begravning möts sorgen."** Beskrivning av ceremonin vid begravning av Touch-offret.

16. 1990, oktober: **"Mordåtal för Kents banemän."** Chefsåklagaren anser att Touch-mordet var överlagt och medvetet. Före mordet i Göteborg gjorde 23-åringen flera hotfulla uttalanden utanför Touch.

17. 1990, november: **"Domen mot mördarna"** Daniel och Göran fick sex respektive tre och ett halvt års fängelse. Domskälen visar ideologisk bakgrund för övergreppet mot homosexuella.

18.1990, nov: **"Manifestation mot våldet"** Hundra personer deltog i manifest mot ökat våld mot homosexuella som RFSL Göteborg ordnade 10/10 1990, med anledning av knivmordet.

19. 1990, december: **"Nazismen lever i Sverige"** Helene Lööws avhandling Hakkorset och wasakärven. Våldet är inte sällan samaktionerat och understött, gärna mot homosexuella.

20. 1991, februari: **"Två kvinnor mördade i Göteborg".** Lesbiskt par i 40-årsåldern knivhöggs till döds. 46- årig fd make till en av kvinnorna var gärningsman. Deras fyra barn blev vittnen till morden.

21. 1991, juli: **"Nynazister angrep gayfest i Berlin"** 30 unga skinheads attackerade ILGA-möte vid Grunezeit museúm utanför fd Östra Berlin. Träklubbor, järnstänger, gaspistoler. Planerad attack.

22. 1991, augusti: **"Frågetecken kring Huddingemordet"** Mikael , mördad i Huddinge 15/6 1991. Huddinge polisen- meddelade via Aftonbladet att mannen var hivsmittad och att han troligen mördades av sin homosexuelle partner som hämnd för smitta Vid senare test visade det sig att Mikael ej var hivsmittad.

23. 1991, december: : **"Sluta hymla, uppmanar Rikspolischefen homos"** Björn Eriksson om attacker mot homosexuella. Nazister och en klick runt den som ligger bakom attacker mot homosex-ställen. Kartläggning pågår. Det kan också vara en hel del ungdomar eller fulla Svenssons som gör något dumt.

24. **1991, december: "Tre dömda i Linköping för våld mot bögar"**: Rydskogen i Linköping, midnatt. Tre män var enligt polisen i området "bögfickan". Fyra ungdomar ropade "bögdjävlar" till två andra homosexuella män. De tre gick då till sin bil vid P-platsen där ungdomarna vandaliserade cyklar.

25. **1992, juni: "Två mord oroar Oslo"** Två homosexuella män mördade i sina lägenheter. Media publicerade namn och bild på de dödade samt beskrev deras underkläder bl a. Respektlöst, man jämför med mord på heterosexuella, där polis och press är sparsamma med detaljer.

26. **1992, augusti: "Sju aids-aktivister brutalt mördade i Mexico"**: Aktivister brutalt mördade efter att ha hållit aids-workshop. De blev funna i olika lägenheter.

27. **1992, oktober: "Hårdare domar för överfall"** RFSL-Växjös lokalavdelning, på kvällen stormade en grupp unga män in. De var beväpnade med djungelkniv och baseballträ. De slog vilt omkring sig, välte inredningen och skrek bögdjävlar till medlemmarna. De greps och dömdes.

28. **1992, oktober: "Skinheadöverfall utanför Patricia"** 30 augusti 1992 utanför båten och gayklubben Patricia utövades misshandel av nazi-skins. De första poliserna som kom till platsen uppmanade skinsen att gå därifrån för att slippa bli arresterade.

29. **1993: "Stoppa våldet"** Eva Tiby, brottsforskare: "Mörkertalet är oerhört stort". Det finns goda skäl att forska i ämnet. Många homosexuella väljer att ej anmäla.

30. **1993: "Stoppa våldet"** AM var ute med två väninnor och tog bussen hem. En man blev provocerad av dem och frågade om de var lesbiska. De bad honom sluta, vilket han inte gjorde. Sedan sa AM "Ok jag är lesbisk, end of discussion". Mannen greppade då med ett krafttag tag mellan AM:s ben. AM slog till honom med öppen hand. Mannen sparkade henne i ansiktet flera gånger.

31. **1993: "Vi ska döda Dig bögdjälvel"** Två bögar blev utsatta för flera inbrott. Vid det tredje inbrottet var ena mannen hemma. Två män krossade fönstret: "Nu ska vi slå ihjäl dej bögdjävel" Det var fyra angripare och mannen flydde till en granne och hörde mer fönsterkross bakom sig. Han beskriver tiden därefter som helvetisk, "vi var så rädda. Det här kommer vi aldrig över."

32. **1993: "Stoppa våldet", "Jag slogs för våra liv"** T-banan Östermalmstorg sommaren 1990, två män i 25- årsåldern dök upp. Utan förvarning sprayade de tårgas "Här ska du få din bögdjävel!" Det blev även knytnävsslag och sparkar. Tre knäckta revben konstaterades. Bengt hade en enda tanke "nu dör vi"

33. **1993: "Du kan försvara Dig"** Självförsvarsinstruktör Petra Östergren. Det homofobiska våldet liknar det rasistiska våldet medan angreppen på kvinnor ser annorlunda ut.

34. **1993 "Efterlysta för homosexmord"** 29 årige Mikael blev mördad i Flemingsbergsviken den 15/6 1990, brutalt mord, där offret påtrffades naken. 63-årige Lennart blev den 16/6 1993 strypt med en telefonsladd i sin egen lägenhet, han blev angripen i sömnen. 54 årige Paul mördades den 23/11 1989 i sin lägenhet i Stockholm. 75 årige Bertil mördade i sin bostad den 27/10 1991. Lägenheten genomsökt. Misstänkt rånmmord. 51 årige David mördades i sin bostad den 26/3 1993. Polisen önskar tips, namn på och telefonnummer till poliserna anges.

35. **1993, februari: "Tuffa tag bland buskar och snår. Londonbögar slår tillbaka mot våldsattackerna"**
Queers Bash Back använder våld för att stoppa bög-attackerna. Kritik mot att gayfolket ej hjälper till och motar våldet.

36. **1993, april: "Våldtäkter och övergrepp vardag i ryska fängelser"** Risk för fängelsestraff i Ryssland för homosex-aktivister. Förnedrande behandling av medfångar och personal, våldtäkter förekommer.

37. **1993, maj:"Brasiliansk politiker mördades av dödspatrull"** Mord på politker som kommit ut som bisexuell och därför suspenderats från sin post. Kroppen var skändad; huvud, armar, penis, tunga och ögon borta.

38. **1993, juli: "Nytt brutalt homomord"** Claudeal mördades brutalt 6/6 1993. Magen skars upp. Ingen misstänkt än.

39. **1993, juli: "Mordet på David ... på väg att klaras upp"** Vad polisen vet är den häktade inte homosexuell. Motivet är inte styrkt. "Det han berättat tyder på att David har fått för sig att den här mannen velat gå med på saker som han inte tänkt sig"

40. **1993, juli: "Ökat straff för 19 åring"** Domen mot Mikaels baneman höjdes rejält i hovrätten.

41. **1993, juli: "Man mördad i Eskilstuna"** Göran, 40- årig Eskilstunabo mördades natten till 22/6 1993 i sin bostad. Polisen tror att ett möjligt scenario är att Göran gjort närmanden mot mannen som ej accepterat, utan blivit förbannad. Polisen önskar tips, namn på och telefonnummer till poliserna anges.

42.**1993, juli: "Massmördare gäckar London"** Fem dagar för Gay Pride-festigheter meddelade Scotland Yard att en serimördare, verksam bland Londons bögar, har strypt fem män i samband med s/m lekar .

43. **1993, augusti: "Våldsvåg i Malmö"** I juni månad utsattes sex homosexuella män för misshandel och rån på kända cruisingplatser i centrala Malmö.

44. **1993, september. "Ökade övergrepp i Ørestedsparken"** Polisen har fått in fem anmälningar om överfall där utländska medborgare begått rån. Unga danskar från förorterna utgör ett växande problem.

45. **1993, oktober: "Hot och våld i Göteborg"** RFSL:s ordförande har fått brevhot, två kollegor till honom, tillika RFSL aktivister har fått hotelser samma dag. "Vi ser dig". Verkar vara organiserat.

46. **1993, oktober: "Polisen söker tips"** Mordet på Göran i Eskilstuna är ännu olöst. Tips från Reporters läsare har kommit in. Poliskontakt önskas, namn på och telefonnummer till poliserna anges.

47. **1993, oktober "Göteborgsmord ännu olöst"** En 36 årig man mördades den 26/8 1993 genom yttre våld vid toaletterna (raggtoaletterna) där Rosenlundskanalen korsar Sprängkullagatan i Göteborg.

48. **1993, november: "Homofoba våldsbrott döms inte hårdare"** Regeringen föreslår *inte* att brott med homofoba motiv ska ge högre straff. Detta trots uppmaningar från RFSL och en motion från Christina Linderholm (C), även JuU säger nej.

49. **1993, december: "Våld mot 'liknande'grupp straffas hårdare"** I Reidunn Laurens lagrådsremiss om våldsbrott med rasistiska motiv har man slutligen utökat texten så att även homofobt motiverade våldsbrott kommer att straffas hårdare".

50. **1994, februari: "Mord i Ljusne"** Den 19 december 1993 ströps en 66 årig man i sin bostad i Ljusne. När polisen hittade den döde mannen hade han en lapp i munnen. På den stod det skrivet "bögdjävel".

51. **1994, februari "Brutalt mord på Sveavägen"** En 42- årig man blev brutalt mördad i sin bostad 9/12 1993. En 35 åring greps en vecka senare, då han var på väg att lämna Sverige.

52. **1994, februari, "Fem gånger livstid för Ireland"** Seriemördaren som under förra våren skrämde upp bögarna i London, har dömts till fem gånger livstid (en per offer).

53. **1994, februari: "Mord på centerpolitiker upprör"** Håkan, 47, mördades i Stockholm 18 december 1993. "Renlevnadsmänniskan" som levde ut sin sexualitet i Stockholm. Polisen söker personer som kan ha sett Håkan, som bl a setts på videoklubben Manhattan.

54. **1994, februari, Nisse Olofsson "Vi har vår ilska"** Diskussion om huruvida kds bidrar till våldet mot bögar. Polisman Ulf Sjöberg: "Dom verkar vara väldigt promiskuösa dom här äldre homosexuella männen, dom söker, dom tar i stort sett allt som går att få tag i".

55. **1994, mars "En förkämpe har lämnat oss"** Berndt, 41 ordförande i Gay moderaterna, har avlidit. Öppen och förkämpe. Nygård arbetade med brottsoffer och Gay Care.

56. **1994, mars: "Illa citerad i radion"** Ulf Sjöberg om hur han citerats i radion. Avsikten var att öka homosexuellas riskmedvetande och därmed undvika situationerna.

57.**1994, mars: "Tre mord svåra att lösa"** Polisen söker tips i tre mordfall, 2 500 personer har hörts, 1 000 väntas bli förhörda.

58. **1994, jul: "Under rubriken Nyheter"** Homosexuella namnges i flygblad och utsätts för telefonterror, deras bilar vandaliseras. Nu törs stadens bögar inte gå på sin stampub längre. Det som händer i Kristianstad är rena häxjakten.

59. **1995, nummer 4, ledare: "De politiska morden"** Uppräkning av mord på homosexuella personer sedan 1989. Politiskt motiverat våld i parker, utanför diskotek och klubbar. "Det övervåld som homosexuella utsätts för motiveras av homofobi som för att vi ska klara ut begreppen måste jämställas med rasism och antisemitism.".

60.**1995, nr 4: "Peter mördades av nynzist"** Mordet på Västerås-ishockey spelaren Peter 11/3 1995. Offret och gärningsmannen ej närmare bekanta.

61. **1995, nr 4: "Malmömordet oroar Sveriges homosexuella"** Kontakt med mördaren skedde genom Heta linjen. Gärningsmannen utdelade många knivhugg. Offret hade sperma i ändtarmen. DNA analys lyckades inte. Anteckningar hos gärningsmannen om "Döda alla bögar nu" påträffades.

ISSN 1404-1820

ISBN 91-89404-9

UTSATTHET för hatbrott, brott på grund av att individen tillhör en viss grupp, drabbar till exempel invandrare, judar, zigenare och homosexuella. För att hatbrott mot homosexuella ska ske förutsätts att lesbiska och bögar har en livsstil som exponerar dem som homosexuella, att gärningsmännen har en homofobisk eller heterosexistisk inställning samt att dessa personer möts i tid och rum.

I avhandlingen presenteras resultaten från svenska offerstudier omfattande cirka 3.000 homo- och bisexuella kvinnor och män samt 50 organisationer för homo-, bi- och transsexuella. Vilka brotts utsätts de för? Av vem, var och hur? Vilka blir konsekvenserna och varför utsätts de?

Var fjärde person som ingick i studierna upplevde att de hade utsatts för brott på grund av sin sexuella läggning. Många drabbas upprepade gånger. Gärningsmännen är organiserade nynazister, kristna, ungdomsgäng, skol- och arbetskamrater, syskon och föräldrar, bekanta och främlingar. Brottsplatserna är allmän plats, hemmet, utanför gayställe, skola eller arbetsplats, park eller krog. Majoriteten av de utsatta skadas av brotten, främst psykiskt, men även allvarliga fysiska skador förekommer. Rädslan att utsättas för denna typ av hatbrottslighet är omfattande.

OMSLAG: MARIA SVALLFORS